

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତି

ସଂପାଦନା:

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଦାଶ

ମହାନଦୀ ବୁକ୍ସ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତି

ସମ୍ପାଦକ :

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗନ୍ନେବ

ଅଧ୍ୟାପକ, ସ୍ନାତ୍ତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗ
ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମହାନଦୀ ବୁକ୍ସ

ଭୁବନେଶ୍ୱର : ୧୯୭୯

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତି

ସଂପାଦକ : ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ, ଅଧ୍ୟାପକ,
ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗ, ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ,
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୪ ॥ ପ୍ରକାଶକ : ମହାନାଦୀ ବୁକ୍ସ,
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭ ॥ ମୁଦ୍ରଣ: ମୂଲ୍ୟାୟନ ପ୍ରେସ୍, ଛଟ୍ଟ ନଂ ୫-୧,
ଶଙ୍ଖଦ ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭ ॥ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ୧୯୭୯

ମୂଲ୍ୟ: ଦଶଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ସଂପାଦକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ :

ଯତୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ମହାନ୍ତି

ସେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରଥମେ ନୂତନତ୍ୱର ସୂଚନା ପାଇଥିଲେ

Guruprasadanka Kavaykriti

(A Collection of Critical Essays on the Poetry
of Guru Prasad Mohanty, a Modern Oriya poet.)

Editor: Prafulla Kumar Jagadeb, P.G. Department
of English, Utkal University, Bhubaneswar-4, India.

Publishers: Mahanadi Books, C/o Mulyayan Press,
Plot No. B-1, Sahid Nagar, Bhubaneswar-7, India

1st. Edition: December, 1979. Chief Distributors :
Agraduta Prakashani, Banka Bazar, Cuttack-2.

Price: Rupees Ten only.

॥ ସୁଚୀ ॥

●	ଭୂମିକା	୫
●	ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା:—	
୧.	ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ଓ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ	୧୩
୨.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ	
	ରୂପକଲବ୍ଧିର ବ୍ୟବହାର	ପଦ୍ୟଶିଳ୍ପର ମିଶ୍ର ୨୩
୩.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନେଟ୍	ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ ୩୦
୪.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା	
	ଓ ମେଜର ପୋଏଟ୍ସ	ଭାରିଣୀଚରଣ ଦାସ ୪୧
୫.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘କାଳପୁରୁଷ’	ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡା ୪୪
୬.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା	କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ୪୮
୭.	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀ	ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ୫୩
●	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ:—	
୧.	ମାଳାଦି ଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ	୭୩
୨.	ଶତ୍ରୁ ଘାଣ୍ଟବ	୭୮
୩.	ବଂଶୀଧର ପଦଂଗୀ	୮୩
୪.	ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ	୮୯
୫.	ପ୍ରହରଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନାୟକ	୯୩
୬.	ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି	୯୪
●	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତୋଟି ପୁସ୍ତକଗତ କବିତା: ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଶୀଳନ:—	
୧.	‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’	ରେଖା ମହାନ୍ତି ୯୭
୨.	‘ସୁନାର ଝରଣା’	ପଂରୁନନ ମହାନ୍ତି ୧୦୪
୩.	‘ପ୍ରିୟ ବାରଣା’	ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି ୧୧୨
୪.	‘ସିଦ୍ଧିଆ’	ସୌରୀନ୍ଦ୍ର ବାରିକ ୧୩୧
୫.	‘ଚଂପାପଲ୍ଲ’	ବିଜୟ କୁମାର ଗୌପୁରୀ ୧୪୫
●	ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର	୧୫୦
●	ପରିଶିଷ୍ଟ (‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା)	୧୬୩

॥ ଏ ସଙ୍କଳନର ସମାଲୋଚକ ॥

କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର
 ଶାସ୍ତ୍ରୀ ॥ ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର ଜେ : କେ : ବି : କେ : କଲେଜ, କଟକରେ
 ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଚରଣଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ
 ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ତାରଣୀ ଚରଣ ଦାସ ଖଲିକୋଟ୍ କଲେଜ, ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ
 ହିନ୍ଦୀ ବିଭାଗରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟ ॥ ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା
 ଆନନ୍ଦପୁର କଲେଜ (ଜି : କଟକ)ରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର
 ଦାଶ ଛତ୍ରପୁର ବିଜ୍ଞାନକଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ
 ଜଗନ୍ନାଥପୁର କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ । ମାଳାଦ୍ରୀ ଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ
 ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ । ଇଉନିଭର୍ସିଟି ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ସ
 କମିଶନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇ ସେ ସଂପ୍ରତି ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ
 ଗବେଷଣା କରୁଛନ୍ତି ॥ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣ୍ଡବ ଜଟଣୀ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ।
 ବଂଶୀଧର ପତିଆଁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷକ-
 ଗବେଷକ ॥ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ ବି.ଜେ.ବି. କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
 ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ
 ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ॥
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି ଓ ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମନୋବିଜ୍ଞାନ
 ବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷକ ଗବେଷକ ॥ ରେଖା ମହାନ୍ତି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ
 ଓଡ଼ିଆ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରୁଛନ୍ତି ॥ ପଞ୍ଚାନନ
 ମହାନ୍ତି ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଗବେଷକ ॥ ସୌମ୍ୟ
 ବାରିକ ଭଦ୍ରାଙ୍କ କଲେଜରେ ଇଂରାଜୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀ । ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ ମହର୍ଷି
 ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ନିହଲ ପ୍ରସାଦ (ଜି.ଡ଼େଙ୍କାନାଳ)ରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥

ଭୂମିକା

“ମୋଟ ଉପରେ କହୁବାକୁ ଗଲେ, ଅଧିକାଂଶ ମଞ୍ଚର୍ଥ ବା ନୂତନ-ମାନଙ୍କର ସିଦ୍ଧି ଅକସ୍ମିକର । ଅବଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଭୁଲନାରେ ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ଅତି ବେଶୀ ... ।

ଦଶବର୍ଷତଳେ ଏହି ଦଳର ଧର୍ମ-ରକ୍ଷକ ଭାବରେ ଦେଖାଦେଲେ ଜନେକ କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଯଶନ୍ତ ମୋହନ ମହାନ୍ତି । ଏହି ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଭୃତି ତଳେଲେ କି, ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ-ପ୍ରାପ୍ତ ଦୁଇଜଣ ‘ନୂତନ’ କବି, ଶ୍ରୀ ଭାନୁଜୀ ରାଓ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ରଚନା ପରି ଭକ୍ତୃଷ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି, ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେବେହେଲେ ଦେଖା ଦେଇ ନ ଥିଲା । ‘ନୂତନ କବିତା’ ନାମକ ଏକ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି, ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନ୍ତି, ନୂତନ କବିତା ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭୃତି କରୁଛନ୍ତି ତାହାର ଏକାଂଶ ଏହି—

‘ତେଣୁ ଅଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ପ୍ରଗତିପ୍ରସ୍ଥିତିରେ ବିଚାର କଲେ, ଏହି ‘ନୂତନ କବିତା’ର ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ବ ଅଛି । ଏଲିୟଟ୍‌ଙ୍କର unification of sensibility ଓ dissociation of sensibility ମଧ୍ୟରେ ଯେତକି ପ୍ରଭେଦ, ‘ନୂତନ କବିତା’ ଓ ଆଜିର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେତକି ପ୍ରଭେଦ । ଗୋଟିକୁ ଯଦି ପରିତ୍ୟାଗର କବିତା କୁହାଯିବ, ଅନ୍ୟଟି ସମନ୍ୱୟର କବିତା । ଏହି ସମନ୍ୱୟମୟ ମାନସ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ବଡ଼ କଥା । ଏହାର ନୂତନତା କେବଳ କାବ୍ୟ-ଆବେଗ, ଆଜିକି ବା ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, କାବ୍ୟ-ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଅଭିନବ ।’

ଏହି ସାତମୂର ଘୋଷଣା ସହିତ, ଇଦୁକ୍-ଝଙ୍କୁଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତଥା-କଥିତ ‘ନୂତନ କବିତା’ ଭିତରେ କି ବ୍ୟବଧାନ ପାଠକେ ନିଜେହିଁ

ତାର ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ଏହି ‘ନୂତନ-କବିତା’ ନାମକ ସଂଗ୍ରହ-ସୂଚକରେ ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଥମ ପ୍ରିୟ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଛଅଟି କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ମେଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ପ୍ରେମ କବିତା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ନାମକ ଯେଉଁ ମାନବିକ ଅନୁଭୂତି ଜୀବନକୁ ରୂପାନ୍ତର ଦିଏ ସେ ପ୍ରେମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦି ଏଠି ନାହିଁ । ଏଠି ପ୍ରେମ କେବଳ ଜାନ୍ତବ ନୁହେଁ, ତାହା ଘୋର ଅସମାଜିକ ମଧ୍ୟ । କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇଛି.....ପାଠକେ, ଅଧ୍ୟାପକ ଯଶଦ୍ରା ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୃଢ଼ବିଦ୍ୟୋପିତ ଏହି ମୁଗାନ୍ତକାଷ୍ଠ କବିତାରେ ଏତେବେଳକୁ ଏଲ୍‌ୟୁଟ୍‌ଙ୍କର ‘unification of sensibility’, ‘ସମନ୍ୱୟମୟ ମାନସ’, ‘ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗି’ ଇତ୍ୟାଦି ବିରୁଦ୍ଧ ବିରୁଦ୍ଧ ଗୁଣାବଳୀ, ଯାହା ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତି ଏସବୁଥିରେ ପାଇ ଏପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି, ସେସବୁ ନିଜେ ଏତେବେଳକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗୁଳ କରିସାରିବେଣି ! ଅଧ୍ୟାପକ ଯେପରି କହିଛନ୍ତି, ଏ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ କବିତା ପ୍ରକୃତରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେବେ ଦେଖା ଦେଇ ନ ଥିଲା—ସେ ସବୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନବ । ଅଧ୍ୟାପକ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବିଦଗ୍ଧ ମତରେ ଜୀବନପ୍ରତି ଏହି ‘ନୂତନ’ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ବୋଧହୁଏ କେବଳ ଜାନ୍ତବ ଯୌନ-କ୍ଷୁଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ .. ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ନକଲ ଏଲ୍‌ୟୁଟ୍ ଓ ପାଉଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଏସବୁ କବିତାରେ, ବାସପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ଭୂ-ସ୍ୱର୍ଗ-ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ, କି ‘ଉପଶ୍ଳେଷ’ର ବ୍ୟର୍ଥତାମୟ ଯୁଗଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ; ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ଏକ ପାଉଣ୍ଡଙ୍କର ‘କାଣ୍ଡୋ’ମାନଙ୍କ ତଳେ ଥିବା ବିସ୍ମୟକର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ । ଏ ସବୁ କବିତା କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ହିଁ ନୁହନ୍ତି ଓ ଆଲେତନା ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ ।” (ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୭୭, ପୃ. ୩୮୫—୩୮୮)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ‘ନୂତନ’ ଓ ଅନନ୍ୟ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯଶଦ୍ରା ମୋହନ

ମହାନାଟକ ‘ଭୂମିକା’ଠାରୁ ଅଧିକ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରମାଣ-ପତ୍ର ହେଉଛି ବୋଧେ ମାନସିଂହଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ, ଉତ୍ସାହି ପ୍ର ସମାଲୋଚନା । ମାନସିଂହଙ୍କୁ ଦୋଷ ନ ଦେଇ ବରଂ ଏହା କୁହାଯିବା ଉଚିତ ହେବ ଯେ ମାନସିଂହ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର କାବ୍ୟ-ରୂପ, କାବ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓ କାବ୍ୟ-ଆବେଗର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିନ୍ତି, ତାକୁ ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଉପଭୋଗ କରିହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କାହିଁକି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରକୃତରେ ‘ନୂତନ’ କବି ପ୍ରଥମେ ଏଭଳି ଅନୁଦାର ସମାଲୋଚନାର ଶରବ୍ୟ ହେବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଚୁର; ଯଥା :— ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଡ୍ରାଡ୍‌ସ୍‌ପିଂ ଓ ଇଲିୟଟ୍, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାରେ ହୁଟ୍‌ସମାନ, ଫ୍ରାନ୍ସରେ ବଦ୍‌ଲେୟାର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅବଶ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତରେ ମାନସିଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ନୂତନତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଛନ୍ତି ! : “ଏ ସବୁ କବିତା କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ନୁହନ୍ତି ।” ବାସ୍ତବିକ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-ଇତିହାସରେ ପରଦୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଏହି ଯେ ମାନସିଂ ଯେଉଁ କବିତାକୁ ‘ଆଲୋଚନା ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ’ କହି ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ତାରି ସମ୍ପର୍କରେ ବୋଧେ (କବିତା ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଆନୁପାତିକ ଭାବରେ) ସବୁଠି ବେଶୀ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି; ଓ ଯଦିଓ ମୋହନ ମହାନାଟକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଯେଉଁ ନୂତନତ୍ୱର ସନ୍ଧାନ ପାଇଥିଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧିକାଂଶ କବି ଓ ସମାଲୋଚକ ସେ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି । ତେବେ, ଏକାଧିକ ଆଲୋଚକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ସମାଲୋଚନା ତଥା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦିଗରେ ଏ ସଂକଳନ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ । ଏଥିରେ ସଂକଳିତ ସମସ୍ତ ଲେଖା ନୂଆ ଓ ଏଇ ସଂକଳନ ପାଇଁ ହିଁ ଲିଖିତ । ସହଯୋଗ କରିଥିବା ଆଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ଏ ଅବସରରେ ଆମେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଅର୍ପଣ କରୁଛୁ । ଏ ସଂକଳନର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭବ ହେଉଛି, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ

ଯହ ସଙ୍ଗପ୍ରଥମ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସାକ୍ଷାତକାରର ପ୍ରକାଶନ, ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଅମେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିରଗ୍ରଣୀ । ବିଶ୍ୱାସ, ଏ ସାକ୍ଷାତକାରରେ ତାଙ୍କ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ତଥ୍ୟସମୂହ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତିର ସାମଗ୍ରିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସନ୍ଧାନ ଦେବାରେ ପ୍ରଭୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ସଂକଳିତ ହେଲାପରେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ତିନୋଟି କବିତାର ଏ ସଂକଳନରେ ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ ତା’ର ଅଉ ଏକ ଆକର୍ଷଣ, ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏ ସଂକଳନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ଅମେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ସଂକଳନର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ ‘ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା’ରେ ଆଲୋଚକଗଣ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ନୂତନଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ନିଷ୍ପାପର ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ଏ ଢେରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ଏକ ମୂଳଭାବସତ୍ତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କର କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ ଲେଖିଛନ୍ତି : “ଆକାଶ ବାଲିର ବିବାଦ, ପ୍ରେମ ଓ ସମାଧାନ ଏହାର ମଧ୍ୟଦେଇ ତାଙ୍କ କବିତା ରୂପସାଧି ଓ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ଫାରମ୍ପାର ଆବୃତ୍ତି ଶୁଣାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଆକାଶରୁ ସେ ବାଲିପତ୍ର ନଷ୍ଟ ଦେହର କବିତାକୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ପ୍ରିୟାକୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ରଖି ସେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ଅର୍ଥାତ୍ କଲ୍ପନା ଓ ବାସ୍ତବତାର ସମନ୍ୱୟକରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି” (ପୃ. ୧୪-୧୫) । କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁଙ୍କ ମୂଳବାନ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଉ ଏକ ଦିଗ ହେଲା ସେ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପଞ୍ଜେପୁରିରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ବିରୁଦ୍ଧ (ଉଦୟ ଭବସତ୍ତା ଓ ଅଂଗିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ) କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । “ଘୋମାଶ୍ୱିକ୍ ଭାବନାପ୍ରତି ବିମୋହନୀୟ କାରଣ ଆଧୁନିକ ନୁହେଁ, ଏହା ଉତ୍କଳାଳୀନ ଐତିହାସିକ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିଣାମ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର କିଛି ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରେ କବିମାନେ କବିତାରୁ ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦ ଓ ରୂପଚିତ୍ରର ସଂଯୋଜନାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ସାମାଜିକ ଓ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥିତି

କବିତାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗୁପ୍ତତା ନିରର୍ଥକତା ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ କବିତାରେ ଭାବି ନ ଯାଇ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ଛକ୍କା ଲଗାଥିଲେ ।” (ପୃ. ୧୫) । ‘ଅନୁଭବର ଅନୁସନ୍ଧାନ’ (‘ଅର୍ଥ ଅଫ୍ ଆଇ-ଡେଣ୍ଟିଟି’) ଓ ଅଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସମାଜର ଦୁର୍ବଳତା— ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ଏଇ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ୟାମୟିକ ଚିନ୍ତା କରି ସଫେରର ଦସ୍ତାଲ୍ ଓ କେଦାର ଝିଂ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କବିତାରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ । ଭରତୀୟ ଜୀବନ ଓ ସାହିତ୍ୟର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-ବୃତ୍ତିର ବୟର ଉପରେ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁଙ୍କ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଥିବା ବୃତ୍ତିରୁ ଇଲିସ୍ତ୍ରଟ୍ଟଙ୍କ ସହ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସଂପର୍କ ବିଚିତ୍ରରେ କିଛି ପୁନର୍ଚ୍ଚିନ୍ତନ (‘୨-ଥଙ୍କିଙ୍ଗ୍’) କରାଯାଇପାରେ ।

‘ନୂତନକବିତା’ର ‘ଭୂମିକା’ରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତାଠାରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଚିତ୍ତଚକ୍ରବରେ ଭିନ୍ନ ଓ ‘ନୂତନ’, ତା’ ସ୍ୱରୂପବାପାଇଁ ଯତ୍ନାତ୍ମକ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଥମେ ଇଲିସ୍ତ୍ରଟ୍ଟଙ୍କ ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱ ‘ଇଉନିଫିକେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ଓ ‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ର ଅବତାରଣାକଲେ :—

ଏଲିସ୍ତ୍ରଟ୍ଟଙ୍କର “Unification of sensibility, ଓ “disociation of sensibility” ମଧ୍ୟରେ ଯେତକି ପ୍ରଭେଦ ‘ନୂତନ କବିତା’ ଓ ଆଜର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେତକି ପ୍ରଭେଦ । ଗୋଟିକୁ ଯଦି ପରିତ୍ୟାଗର କବିତା କୁହାଯିବ, ଅନ୍ୟଟି ସମନ୍ୱୟର କବିତା । (‘ନୂତନ କବିତା’, ଜନଶକ୍ତି ପୁସ୍ତକାଳୟ, କଟକ, ୧୯୫୫, ‘ଭୂମିକା’, ପୃ. ୧୧)

ଅଳ୍ପ ଯେତେବେଳେ ‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱର ସତ୍ୟତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରମାଣୋତ୍ତମା ଜଗତରେ ଏକ ଉତ୍ତମ ବିବରଣୀ ବିସମ୍ଭବ, ଏପରିକି କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଯେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଏକ ଦରକାରୀ ଅସପ୍ରାପ୍ତ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରି ସାରିଲେଣି; ବିଶେଷତଃ ଯେତେବେଳେ ନିଜେ ଇଲିସ୍ତ୍ରଟ୍ଟ ତାଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱକୁ ତାଙ୍କ ନିଜ ‘ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ପୋ ଏଣ୍ଡ୍ ଓପ୍‌ରାଇସ୍’ର ‘ବାଇ-ପ୍ରଡକ୍ଟ୍’ (Byc-product)

ବୋଲି ଅଭିହତ କରି ସାରିଲେଣି, ‘ଇନଫିନେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସି-
ବିଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ‘ନୂତନତ୍ୱ’ ଅତି ସରଳ
ନିଶ୍ଚିତଭାବର ସହଜ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ କର୍ମୋତ୍ ‘ଡିସୋ-
ସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ସଂପର୍କରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ତାହା ଏଠାରେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଓ ପ୍ରଶିଦ୍ଧାନୁଯୋଗୀ :

At its worst, it is merely a way of saying which
poets one likes, and draping history over them.
At its best it is an interesting primitivism, look-
ing for an unmodern virtue.....The most deplorable
consequence of the doctrine is that the
periods and poets chosen to illustrate it are bound
to receive perverse treatment, you must misrep-
resent them if you propose to make them justify a
false theory. If the theory helps to produce good
poetry (as it did) this is not worth complaining
about, provided that it dies when this work is
accomplished. But this theory shows every sign of
surviving, and it is therefore a matter of impor-
tance to show how it has distorted Donne and
Milton, the two poets most affected by it. ★

‘ଡିସୋସିଏସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ ତତ୍ତ୍ୱର ଅସାରତା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଯାଇଛି
ପରେ ବି ଇଲ୍ୟୁସନ୍ କବିତାର ଗାନ୍ଧି ଅମ୍ଳାନ ରହିଛି, ଓ ସେହିପରି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ‘ନୂତନତ୍ୱ’ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ତତ୍ତ୍ୱର
ଆଶା-ବାଡ଼ି ବିନା ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବା ଉଚିତ । ତଥାପି,

● T. S. Eliot, “The Frontiers of Criticism”, 1956.

★ Frank Kermode, *Romantic Image*, London, Rout-
ledge and Kegan Paul, Third Impression, 1966.p. 146.

ଯଦି ‘ନୂତନ’ କବିତା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଆନ୍ତେମାନେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୁଣୀ, ସେ କବିତା ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତି ଓ ସମ୍ମାନ ହାସଲ କରିବା ଦିଗରେ ଯଶସ୍ୱୀ ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସାହସିକ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରଦ୍ୟୋଗକର ଅନସ୍ୱୀକାରୀ ଭୂମିକା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ତେମାନେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ପିତା ସକାଶେ ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱର ଅବତାରଣାର ଗୋଟିଏ ଅତି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟଜନକ ଆନୁସଂଗିକ ପରିଣତ ହୋଇଛି; କେତେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଏପରି ଏକ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ଯେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ତଦନୁରୂପ କବିତାମାନଙ୍କର ଛୟା ବା ପ୍ରଭାବରେ ଲିଖିତ । ଏହି ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କିଛି ବର୍ଷ ତଳେ ଜଣେ ଆଲୋଚକ ପରୁରଥିଲେ : “ସୁଲଭ୍ୟ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’କୁ ‘ଗୌରୀ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବୋଲି କହିବା ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଭଳି ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା କଣ ଆମର ଧର୍ମ ?” [‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ (ନୂତନ ପ୍ରସ୍ଥ)-୨, ମାନସିଂହ ସ୍ମାରକ ସଂଖ୍ୟା], ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ-୧୯୭୪: ପୃ: ୩୮] ଏ ସଂକଳନରେ ପ୍ରସ୍ଥ ‘ସାକ୍ଷାତକାର’ରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର କେତେକାଂଶ ଏ ପ୍ରସଂଗରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରେ : “ମୁଁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଇଲିୟଟ୍‌ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ବି ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ଗଭୀରଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏବଂ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଉପରେ ‘ପ୍ରସ୍ଥ’ର ଛୟା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ସେତିକି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିତାଉପରେ ବୋଧହୁଏ ଇଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତ ନାହିଁ । ଆଉ, ‘କାଳପୁରୁଷ’ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖାହେବାର ଏକ ମଜା (ମାନେ ‘ଇଣ୍ଟରେଷ୍ଟ’) ଇତିହାସ ଅଛି ।” “ଇତିହାସ’ଟି ପାଠକମାନେ ନିଜେ ପାଠକରନ୍ତୁ ପୃ-୧୫୨-୧୫୩ରେ । ଏ ‘ଇତିହାସ’ର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ତଥା ତା’ ସଂପର୍କିତ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀମତଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ପୁନର୍ଗନ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ମତ-ବର୍ତ୍ତାଳୀର ଗୋଟିଏ ଉପାନ୍ତରେ ଅଛି ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବା ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’ର ୧୯୭୦ ଅଗଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାର ‘ସଂପାଦନାୟ’ : ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଓ ଏହାହିଁ ଏ କବିତାର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପରିଚୟ ।.....

ପଞ୍ଜିତ ନଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କର ‘କୋଣାର୍କ’ ପରେ ଏପରି ଉକ୍ତି ଓଡ଼ିଆ
 ଦିନିକୀ ଆଉ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ ।” ଏବଂ ଆଉ ଏକ ଉପାନ୍ତରେ
 ବନ୍ୟମାନ ଏ ସଂକଳନରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାରିଖୀ ଚରଣ ଦାସଙ୍କର ମତ :
 “ମନେହୁଏ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ‘ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ’ର ଏକ ଓଡ଼ିଆ ଏଡିସନ ମାତ୍ର ।
 ଏଥିରେ Something new କିମ୍ବା Differentର ସ୍ୱର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଶାଶ”
 (ପୃ. ୪୧) ଓ ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ : ‘ନିଜ କବିତାର ଅଭାବକୁ
 ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ‘ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ’ର ଡାଆକୁ ଅମଦାନୀ କରିବାର ପ୍ରୟତ୍ନଟା
 ନିହାରି ସୂଚିଦଗିତ ଜଣାଯାଉଛି ।’ (ପୃ. ୪୮) । ଏହାସାଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଅଳ୍ପ
 ‘ସାକ୍ଷାତକାର’ରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ : “ ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ
 ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ମାନେ ଦେଖୁଥିଲେ It's a Cuttacki edition of
 'The Waste Land' ସେମାନେ ବିଶେଷତଃ ଭୁଲ୍ କହୁନଥିଲେ’ ପୃ. ୧୬୦

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ଜଣେ ‘ଲେଖକ ପୋଏଟ୍’ କହିବାକୁ ତାରିଖୀ ଚରଣ ଦାସ
 ଦୁର୍ଘାବୋଧକରିଥିଲେ ବି କାଳକବିତାରେ ‘ବଳିଷ୍ଠ ସଂପ୍ରେସଣ’ ଅଛୁବୋଲି
 ଦେଖିଲେ : ଡାକ୍ତର କାବ୍ୟକପ୍ରସ୍ତୋତ ସଚ୍ଚିଦ୍ରତ୍ନବିହାରୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନବରୁ ଓଡ଼ିଆ
 କବିତାରୁ ମୁକ୍ତିକର୍ତ୍ତା ଏବଂ ନୂତନ କବିଗଣଙ୍କୁ ସୃଜନ କରିବାରେ ପ୍ରେରଣା
 ଦେଇଛି ।’ (ପୃ. ୪୧) ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ
 ଗନ୍ତବ୍ୟ ସଂକଳରେ ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ପୁଞ୍ଜୀନୁପୁଞ୍ଜ ଆଲୋଚନା । କୁମୁଦଚନ୍ଦ୍ର
 ଦାଶଙ୍କ ମତରେ ‘ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞାସା ଘୋର ନୈରାଶ୍ୟରକଥା
 କହିଥାଏ ।’ ହତ୍ୟା ଶଂକର ମିଶ୍ର ରୂପକଲ୍ପ ପ୍ରୟୋଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ
 ମୌଳିକତା ଓ ଗୋଟିଏତାନ୍ତ୍ର ନାୟକ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ-ଶୈଳୀର ବିଶିଷ୍ଟ
 ସଂକଳରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ସଂକଳନର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ “ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ”ରେ
 ସଙ୍ଗୀତ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପ୍ରତି ନିଜର
 ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଛଅଜଣ ସାଧନାରତ କବି : ବଂଶୀଧର ପଟ୍ଟନାୟକ,
 ପ୍ରହରାଜ ନନ୍ଦନାଗୁଣ ନନ୍ଦ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ
 ମାଳାପ୍ରାଣୀ, ଗୁଣେଶ ହରିଚନ୍ଦନ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଞ୍ଚୋଟି ସୁପରିଚିତ କବିତାର ବିଶ୍ୱର ତଥା ଅନ୍ତଃ-
 ଶୀଳନ ସଂକଳନର ତୃତୀୟ ବିଭାଗରେ କରିଛନ୍ତି ରେଖା ମହାନ୍ତି, ପଂଗୁନନ
 ମହାନ୍ତି, ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି, ହୌଷ୍ପତି ବାରିକ ଓ ବିଜୟ ଚୌଧୁରୀ । ବିଶ୍ୱାସ,
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କୃତିର ନୂତନତା ଓ ଅନନ୍ୟତାର ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନ
 ଦିଗରେ ଏ ସଂକଳନ ସହାୟକ ହେବ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ସମୁଦ୍ରର ସ୍ନାନ ଓ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ

କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଗତ ପଞ୍ଚଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ସମୁଦ୍ରର ସ୍ନାନ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ହିଁ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଗୁରୁବାବୁ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ କଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ପୁଣ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଥିଲା ଖାଲି ବାଲିର ସଂସାର । ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ ସାରି ଆଖି ଖୋଲିବା ପରେ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖିଲେ ଦିଗନ୍ତ-ବିସ୍ତାର ଆକାଶ, ବାଲି ଓ ଆକାଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାଶ ଓ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଏତେ ବିକ୍ରମ ହୋଇଗଲେ ଯେ ଜନ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିବାବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ବାଲି ଓ ଆକାଶର ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ । ବାଲି ଓ ଆକାଶ ବିଭିନ୍ନରୂପ ଓ ରଙ୍ଗନେଇ, ବିଭିନ୍ନ ଗନ୍ଧ ଓ ପ୍ରକୃତି ଧରି ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କଲା ଓ ତାଙ୍କ କବିତା ହେଲା ବାଲି ଓ ଆକାଶର କବିତା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

“ଆଜି ଶେଷ ଆକାଶର ବାଦ

ଆଉ ଏ ବାଲିର ବିବାଦ ଭିତରେ

ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରେମ କରେ,

ଚିଠି ଲେଖେ, ତୁମର ମୁଁ

ସମାଧାନ

ତୁମର ମୁଁ ସମନ୍ୱୟ କରେ ।”

କବିଙ୍କର ଏହି ସଙ୍କେତ ମଧ୍ୟରୁ ତାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ମନ ତଥା
 ରଚନାତ୍ମକ ସୃଷ୍ଟିକାର ସୂଚନା ମିଳେ । ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ବିବାଦ,
 ପ୍ରେମ ଓ ସମାଧାନ ଏହାର ମଧ୍ୟବେଳ ତାଙ୍କ କବିତା ରୂପ ପାଏ ଓ
 ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ବାରମ୍ବାର ଆକୃଷ୍ଟି ଶୁଣାଯାଏ ।
 ସେ ଯେ କେବଳ ବାଲି ଓ ବାଲିଚରର ବାରମ୍ବାର ଆକୃଷ୍ଟି କରି
 ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ଗୀତ ମୂଳ ରୂପସ୍ଥାନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ,
 ବାଲିର ଏହି କୃତ କୃତ ଆକୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଜୀବନର ସ୍ତୂପ ସ୍ତୂପ
 ନିର୍ମାଣ, ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱେଚ୍ଛା, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଡାଳ ଓ ତାତି ପୁଣି ବିବର୍ଣ୍ଣ
 ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଶିଶୁର ସ୍ୱବ୍ୟତା ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ।
 ସେହିପରି ଆକାଶର ଆକୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସେ ନିଜକୁ କଳାଧଳା
 ଦଉଡ଼ିରେ ଆକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଶୋଷୟୁକ୍ତ ଆକାଶ ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର
 ଓ ତାରାଝରିଆ ଆକାଶର କନକପଦ୍ମରୁ ମୁକ୍ତ କରି, ସେଥିରେ
 ନିଃସଙ୍ଗତା, ସୁମିତ ତାବର ଲୁହ, ବନ୍ଧୁତ୍ୱ, ଜୀବହୀନ ଚେତନାର
 ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇଛନ୍ତି । ବହୁ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରୁଥିବା
 ଜନ୍ମ ଆଜି ହୋଇଛି ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଲାଜ ଓ ବିବର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ
 ଆକାଶ ମିଳନ ଓ କଳ୍ପନାର ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ନରମ ଥିଲା, ସେହି
 ଆକାଶ ଆଜି ଇସ୍ତାତ ପରି ଟାଣି ହୋଇ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥର ଶେର ଓ
 ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଥିବା ଜୀବୀ ଦେହର ଛୋଟ
 ଛୋଟ ଭର୍ତ୍ତିଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଆବଦ୍ଧ କରିଦେଲା । ଫଳରେ କବି ବ
 ତାକୁ ଆକାଶର ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବନାରୁ ଦୂରେଇ ବାସ୍ତବମୁଖୀ
 କଲେ । ସ୍ୱପ୍ନ ତ୍ୟାଗ କରି ସେ ଚେତନାୟୁକ୍ତ ହେଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ,
 ରାଧାନାଥ, ମାନସିଂହ ଓ ସଚ୍ଚିଦ୍ରତ୍ନ ପ୍ରଭୃତି ରୋମାଞ୍ଚିକ କବିଙ୍କ
 କଳ୍ପନାଠାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଅଲଗା କଲେ । ଆକାଶରୁ ତାର ସ୍ୱପ୍ନ
 ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇଥିବା ପରି ପୃଥ୍ବୀକୁ କବିସବୁଙ୍କ କଳ୍ପନାରୁ

ମନ ଟାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆନାଶ ପ୍ରଥମେ ସ୍ବପ୍ନ, ରୂପ ଓ ଦେହର ପ୍ରତୀକ ପରି ଜଣାଯାଉଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ଏହା କେବଳ ଅଜ୍ଞାତର ସୃଷ୍ଟି । ତାଙ୍କ ପାନାଶରୁ ସେ ବାଲି ପରି ନଷ୍ଟ ଦେହର କବିତା ହିଁ ଶୁଣିହୁଏ । ପ୍ରିୟାକୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ରଖି ସେ ଆକାଶ ଓ ବାଲିର ଅଧାର କଳ୍ପନା ଓ ବାସ୍ତବତାର ସମନ୍ୱୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ରୋମାଞ୍ଚିକ ଭାବନାପ୍ରତି ବିମୋହନାର କାରଣ ଆକର୍ଷିକ ନୁହେଁ, ଏହା ଚର୍କାଳୀନ ଐତିହାସିକ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିଣାମ । ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର କିଛି ଦିନରୁ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର କବିମାନେ କବିତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଲେଖି ଓ ରୂପବତୀର ସଂଯୋଜନାକୁ ପରିଚ୍ୟାସ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ସାମାଜିକ ଓ ଐତିହାସିକ ପ୍ରତି କବିତାର ରୋମାଞ୍ଚିକ ରୂପର ନିରର୍ଥକତା ଚିନ୍ତା କରି ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ କଳ୍ପନାରେ ଭସି ନ ଯାଇ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନପଦକୁ ତାର ନିଜ ନାଁରେ ଡାକିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ କଳ୍ପନାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସେମାନେ ଯେଉଁଠି ଆଗରୁ ହିନ୍ଦୀ କବି କେତାରନାଥ ସିଂହଙ୍କ ଭାଷାରେ ‘ପ୍ୟାର’ ଲେଖୁଥିଲେ ସେତି ‘ସଞ୍ଜକ’ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେହି ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ଭିତରୁ ଚିହ୍ନା ଦେଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ତାହା ଦାନ୍ତ ଓ ଜିହ୍ୱାର ସହ ପୁଲୁହ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗେ । ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ନିସ୍ତାର ହେଲା ଓ ଗୁରୁବାବୁ ଯେହି ଦ୍ୱିତୀୟ ନିସ୍ତାର ପରେ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାସବୁକୁ ସମୟସ୍ତୋତ ମଧ୍ୟରେ ଜାକଜୁକ ନ ଦେଇ ନୂଆ ଭାବେ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କବିର ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ

‘କଟପାତ କପୋତୀ’, ‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ’ ‘ଶରତ୍‌ଋତୁରେ ଜନ୍ମ’, ‘ସୁନାର ଝରଣା’, ‘ଚଠି’, ‘ଅଳଙ୍କାସାନ୍ଧ୍ୟାଳ’, ‘ଆଶିର କପୋତ ମୋର’, ‘ପିକ୍‌ନକ୍’, ‘ଛୁଟିର ଖରା’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହିସବୁ କବିତାର ନାମକରଣ ଓ ଆଦ୍ୟଭାଗରେ ରୋମାଞ୍ଚିକ ଶବ୍ଦନାର ଗନ୍ଧ ଥିଲେ ହେଁ ପରମ୍ପୁରୁଷରେ ଏହା ଉଦ୍ଭବ ଯାଇ ତା’ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଦେଇଛି ଧୂସର ବାଲି ଓ ଅସ୍ତଗାମୀ ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥ୍ବୀର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ମରଣର ଆହ୍ୱାନ ।

ରୋମାଞ୍ଚିକ ଚେତନାରୁ ଦୂରର ଯିବାପରେ କବି ନିଜ ମଧ୍ୟର ନିଜକୁ ପୁଣି ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଅନୁସନ୍ଧାନ ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ଯାହାକୁ ‘ସର୍ଚ୍ଚ ଅଫ୍ ଆଇଡେନ୍ଟିଟି’ କୁହାଯାଏ, ତାହାହିଁ ବିଭିନ୍ନଭାବେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆସେ କବିଙ୍କର ‘ଗୋବର ଗଣଗଣ’, ‘ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ’, ‘ଅହର ଉବାଚ’, ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା । ଏଥିରେ କବି ନାଟକାତ୍ମକତାରେ ଭ୍ରମ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଲାପ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଆବିଷ୍କାର କରିବ ରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ‘ମୁଁ’ ଏଠି ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲେ ହେଁ ‘ଭ୍ରମ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ । କବି ଏହାକୁ ‘କଟପାତ କପୋତୀ’ ‘ଗୋବର ଗଣଗଣ’ ପ୍ରଭୃତି କବିତାରେ ପ୍ରିୟା ବା ବାନ୍ଧବୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ହେଁ କେତେକ କବିତାରେ ଏହାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛାଇ ଦେଖିହୁଏ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ରେ ଏହାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପଦଶବ୍ଦ ହିଁ ଶୁଣାଯାଇଛି ।

“ବାହାରେ କାହାର ଶବ୍ଦ ? ନୁହେଁ ନୁହେଁ କେହି ନୁହେଁ
ବର୍ଷା ଓ ମେଘର ଡାକ ଶବ୍ଦ ପବନର ।

ତୁମେ ଆସି ଛଡ଼ା ହୁଅ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଜି ଆଲୁଅର
ମୁଁ ତୁମର ଦେହ ଆଡ଼ ଖୋଜିଯିବି, ଖୋଜିଯିବି ସତ୍ତା ମୋର,
ସ୍ଥିତି ମୋର, ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ମୋର ଏ ଦେହର ।”

ଏହିପରି କବିତାରେ ଥିବା ଆଳାପର ଧ୍ବନି ଅଧୁନାନ
କବିତାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟଶୈଳୀ ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକାତ୍ମକତାକୁ ପ୍ରକାଶ
କରୁଥିଲେ ହେଁ ବେଳେବେଳେ ଏହା ମନଃକେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧର ଗ୍ରହଣ
ଉପରେ କରେ । ମନ ସେତେବେଳେ କୁହେ “ମୁଁ ପଡ଼ିଛି ଉପନ୍ୟାସ
ମୁଁ ପଡ଼ିଛି ଇଂରାଜୀ ନାଟକ : ମୁଁ ଜାଣିଛି ଏ ରକ୍ତରେ ଖୋଜିଥାଏ
ଆଦମ ଅସଭ୍ୟ” ସେତେବେଳେ ଚୈତନ୍ୟ ମନକୁ ଚେତାଇ ଦିଏ
“ଭୁଲ ସବୁ, ଗପ ତୁମେ : ବୋକା ତୁମେ ଓଲୁ-ତୁମେ : ଚାଲିଗାର
ଭେଳିକ ତୁମରୀ” ମନ ଭୟରେ ଶଙ୍କିଆଲ ଛେପ ଡୋକ, ତଣ୍ଡ
ଶୁଣିଯାଏ । ଏହା ହେଉଛି ଏକ ମଧ୍ୟରେ ଦୂରର ଆଳାପ । ମୁଁ ଯିଏ,
ତୁମେ ସେଇ, ସେହି ହେଉଛି ପ୍ରେମିକ ସେହି ପୁଣି ପ୍ରେମିନୀ ।
ବେଦାନ୍ତର ତତ୍ତ୍ୱରେ ଏହା ‘ମୁଁ’କୁ ଜାଣିବାର ଏକ ପ୍ରୟାସ । କବି
କିଭିନ୍ନ କବିତାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଅସ୍ଥିତାର ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରୁଥିବାବେଳେ ‘କଥୋକ କଥୋକୀ’ରେ ଏହାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ଧାରରେ
ଖୋଜିଛନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଭିତରେ । ସେଠି ଅନ୍ଧାର
ନିର୍ବିବାଦରେ ନିଶିଦରେ ଜାକଜୁକି ପୁଣି ଘେଡ଼ିଘାଡ଼ି ହୋଇ ଖୋଜି
ପଡ଼ିଛି । ନିଶିଦ ତରସି ରାସ୍ତାପରେ ରାସ୍ତା, ଗଳିପରେ ଗଳି ଭେଦ
କରି କେତେବେଳେ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ ଓ କେତେବେଳେ ଚକ୍ଷୁରେ
ଚଢ଼ି, ସାବୁନ୍, ବାସ୍ନାତେଲ, ଗୁଡ଼ାଝୁ, ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ ଆଲୁଅ ଓ
ହାଇଦର ବିଡ଼ର ସ୍ୱପ୍ନିଳ ଦୁନିଆ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧୀ ଟୋପି ପିନ୍ଧି
ରାସ୍ତାର ଭଡ଼ି ଠେଲି ଆଗକୁ ବୁଲିଛି । ବଡ଼ର ଏହି ଅନ୍ଧାରରେ

ଭଦ୍ରା, ଶିଷୁବା, ଗାନ୍ଧୀବାଦ, ସାମ୍ୟବାଦ ଓ ସ୍ତେମର ସୀମା ନିରାକର । ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା ବା ଫିଲ୍ମର ପଟ୍ଟେକଥା ପରି ଏହି କବିତାର ଦୃଶ୍ୟପରେ ଦୃଶ୍ୟର ଯେଉଁ ସଂଯୋଜନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତା ହିନ୍ଦୀ କବି ମୁକ୍ତାବାସଙ୍କର ‘ଅନ୍ଧାରୋମେ’ କବିତାର ଅନୁରୂପ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ରାତିର ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ କବିତାର ‘ମୁଁ’ ନିଜକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ସେତେବେଳେ ସେହି ଅନ୍ଧାରରେ ତାକୁ ଏକ ମଶାଲ ଶୋଭାଯାଏ । ଦେଖାଦିଏ । ଏହା ଏକ ମୃତ୍ୟୁଦଳର ଶୋଭାଯାଏ । ଆଗରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡପାଠି ଓ ପଛରେ ସେହି ସହରର କେତେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପରିକାର, ଆଲୋଚକ, ବିରୁଦ୍ଧ, ଉପାୟମାନ କରି, ଉଦ୍ୟୋଗପତି, ବିଦ୍ୱାନ ଏବଂ କେତେଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀମଧ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲି ଯାଉଛି ସେହି ସହରର ନାମଜାଦ । ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କୁଟ୍ୟାଦି ଉପାଦ । ପାଣିଷ୍ଟମାନଙ୍କର ଏହି ଶୋଭାଯାଏ । ମଧ୍ୟରୁ କବି ‘ମୁଁ’କୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ସେ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁମାନେ ଦିନରେ ବିଭିନ୍ନ ମୁଖା ପିନ୍ଧି ଜନମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରାତି ଓ ପରସ୍ପରଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେହିମାନେ ହିଁ ରାତିର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଯାନ୍ତି । ଭେଦଭାବର ଚିହ୍ନ ରହେନାହିଁ । ସବୁ ସୀମାରେଖା ଲୋପ ପାଇ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ । ସସାରର କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପ ମଧ୍ୟରୁ ‘ମୁଁ’ର ଏହି ଅନୁଭୂତି ହୋଇଛି ଯେ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଉ କେହି ନୁହେଁ, ସେ ହେଉଛି ‘ଆତ୍ମସମ୍ବଦା ଆତ୍ମାଭବ୍ୟକ୍ତି ।’ ଏହି ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଛି ତାହା ଯଥାର୍ଥକୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଯଥାର୍ଥ କରେଇଛି । ‘ମୁଁ’ ତାର ପ୍ରତିରୂପକୁ ଦେଖି ଡରି ଯାଇଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହିଁ ।

ଅସ୍ଥିତ ଅନୁସନ୍ଧାନର ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୂପ ହେଉଛି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ

ସାସାରରେ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ ତା ପ୍ରସରେ ଦୁର୍ବଳ । ସବୁବେଳେ ତାର ପିଠି ଉପରେ ଏକ ବୋର୍ଷ ଲଦି ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ସବୁବେଳେ ଚାହୁଁଛି ଏହି ମଠ ଓ ଡେର ବନ୍ଦନ ଭେଦ କରି, ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରାଚୀରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅରୁଣାଭ ପଦ୍ମର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ଭାଗବତର ଅନ୍ତର ଏହିପରି ଏକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଚରିତ୍ର । ପଛରେ ଶୂନ୍ୟ କଂସ ଓ ଆଗରେ କରୁଣାସାଗର ଭଗବାନ । ପିଠି ଉପରେ ନୃଣାଂସ କଂସର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ପ୍ରହାର ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହାର ମୁକ୍ତିର ଆଲୋକ । ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଏହିପରି ଏକ ପୁରସ୍କାରର ସମ୍ମୁଖୀନ । ସେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ, ମୁକ୍ତିପାଇଁ ଛୋର କରୁଛି । ଗୁରୁବାବୁ ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ତର ଚରିତ୍ରକୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ତାଙ୍କ ‘ଉଦ୍ଧାର’ ମାଧ୍ୟମରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଭାବନା ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୀଡ଼ାକୁ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ‘କାଳପୁରୁଷ’ରେ କହିଛନ୍ତି :

“ହେ ଅନ୍ତର ହେ ଉଦ୍ଧାର ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୋଷର
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ଛୁଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମ ପରି ବୋର୍ଷ
ଅନ୍ତରରେ ପାଦ ଯେବେ ଛଦି ହୁଏ ରୁଡ଼କଙ୍କ ନଟା
ଶୁଣେ ଗୁଣି ଭାଙ୍ଗେ ହାଡ଼ ବଢ଼ି ଉଠେ ବଢ଼ି ଉଠେ ଶୋଷା ।”

ନେବଳ ଗୁରୁବାବୁ ନୁହନ୍ତି ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଏହା ଦେଖିଛି ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୈଳୀ । ହିନ୍ଦୀ କବି ସବେଶ୍ୱର ଦୟାଲ ‘ଅପମା ପତ୍ନୀ କି ମୃତ୍ୟୁପର’ ଶୀର୍ଷକ କବିତାରେ ‘ମୁଁ’ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୀଡ଼ାକୁ ଠିକ୍ ଏହିଭାବେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ନଈର ବଢ଼ି ଦୁଇକଳ ଖାଉଛି । ସେହି ଭୟଙ୍କର ନଈପାଣି ଭିତରେ ‘ମୁଁ’ ଅନ୍ଧାର ପାଣିରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ତା’ ପିଠି ଉପରେ ଲଦି

ହୋଇଛି ଏକ ସିନ୍ଦୂକ । ତାର ଆଖି ଆଗରେ ଘରସବୁ ଘଟିଯାଇ
ଘସିଯାଉଛି ଓ ସେହି ଭଙ୍ଗା ଗୁରୁ ଉପର ଦୁଇଟି ଖେଳନା
ନିର୍ଭୟରେ ବସିଛନ୍ତି । ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଏହିପରି ବୋଧହୁଏ ମନୁଷ୍ୟ
ଜାତିକୁ ଉପହାସ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ—

“ବୁଝେ ଶ୍ରୀ ହରହରଣୀ ହୁଇବାଡ଼
କମର ତଳ ପାମା ମେଁ
ପୀଠ ପର ସିନ୍ଦୂକ ଲଦେଖି ମେ
ଦେଖି ରହା ହୁଁ ସାମନେ ମେ
ବହୁଡ଼ା ହୁଆଁ ସାରା ଘର,
ହିଲଣା ହୁଇ ଗୁରୁ ପର
କୁଛ ସହମେ, କୁଛ ନିପର ବେଠେ
ଅପନେ ଦୋ ଶିଲୋନେ
ଭବିଷ୍ୟ ସିକୋଡ଼ିତା ଜାରହେମେଣ ପୀଠ
ଶ୍ରୀର ଝୁକାତା ଯାରହା ହେ ମେରେ କର
ଛୁଟି ପଡ଼ାଡ଼ ବନତେ-ବନତେ
ମେଁ ଆଦମୀ ସେ ନାବ ବନାତା ଯାରହା ହୁ ।”

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତା-ସତ୍ତ୍ୱରେ ତାଙ୍କ ସରଚନାତ୍ମକ ପ୍ରବୃତ୍ତିର
ଦୁଇଟି ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଛୁଦ୍ର ପୁଣି ଘର୍ଯ୍ୟ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।
ଛୁଦ୍ର କବିତା ସବୁରେ ତାଙ୍କର ମନର ପୀଡ଼ା ସେତେ ଘନୀଭୂତ
ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାହା ଘର୍ଯ୍ୟ କବିତାରେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର
ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାରେ ନାଟକାୟତ୍ତା ଓ ଗୀତାତ୍ମକତାର ସମାବେଶ
ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲେ ହେଁ ଛୁଦ୍ର କବିତାର ଗୀତାତ୍ମକତା ଘର୍ଯ୍ୟ
କବିତାରେ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଘର୍ଯ୍ୟ କବିତାରେ ଭବହୃଦୟ ଓ ଶକ୍ତିବ୍ରତା

ପରବର୍ତ୍ତେ କଥାର ଏକ ଶୀର୍ଷ ଧାରା ପ୍ରବେଶ କରୁଛି । ଫଳରେ ଅରିଷ୍ଟୋଟଲ୍ ଯାହାକୁ ‘କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁକରଣ’ (ଇମିଟେସନ୍ ଅଫ୍ ଆକ୍ସନ) କହୁଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ ହୋଇଛି ଘଟକତାର ଧର୍ମ । ଫଳରେ ଘଟକ କବିତାରେ କଥାମୂଳ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାମୂଳ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଙ୍ଗଭାବେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି ।

ଗୁରୁବାରୁ ଅଧୁନିକ କବିତାର ପ୍ରସ୍ଥା ରୂପେ ପ୍ରାଚୀନ କବିତାର ବହୁ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଭବନର ସୀମାକୁ ବହୁଭାବେ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ଭାବନା ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରିୟାକେନ୍ଦ୍ରୀତ ବିରାଧରଙ୍ଗ ବଣିଷ୍ଠ ସମାଜରୁ ସେ ଗାନ୍ଧୀବାଦ, ସାମ୍ବାଦ, ରାଜନୀତି, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ କନ୍ଢଳ, ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା, ପବିତ୍ରତା ମୁମାକରେ ନୁଆ ହୋଇ ଦେଖାଯାଇଥିବା ସିରାରେଟ୍ ଓ କୋଇଲିଲୁଇର ଧୂଆଁ, ଆର୍ଡ୍ର କ୍ଳାସ ଚେଲଟିକେଟ ଘର, ଫିଲ୍ମ ଗୀତ, ବଜାରର ଅନେକ କଥା ଦେଖୁଥିଲେ ହେଁ ଏସବୁର ଢିକ୍କିତାକୁ ସେ ନିଜେ ଅନୁଭବରେ ଦେଖିଥିବା ପରି ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ କବିତାର କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିକୁ ସେ ତାଙ୍କ କବିତାରେ କେବଳ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଷ୍ପବତୀ ଶିଖାର ଗନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ପୂର୍ବ ଭାବରେ ଗୁଡ଼ି ପାରିନାହିଁ । ସେ ସାମାଜିକର ପୀଡ଼ାକୁ ପ୍ରିୟା ମଧ୍ୟରେ ଖେଳିଛନ୍ତି । ଏକଥା ତାଙ୍କ ନିଜ ଉକ୍ତିରେମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

‘ଅରଣ୍ୟର ଅଜଗର ମୁଁ ଦେହେ ଅଥବା ପ୍ରିୟ
ମୁଁ ସଦେ କଷଣ ଲକ୍ଷ ଦେହ ଆଉ ମନ ଓ ଆତ୍ମାର
ମୋ ଦେହରେ ଗନ୍ଧ ପୁଣି ପୁଷ୍ପବତୀ ଗଣିକାର
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ହୁଙ୍କାର ଓ ଲକ୍ଷିକାର ଲବଣ୍ୟବତୀର
ମୋ ମାଂସର ଗନ୍ଧ ପୁଣି ମଦ ମଧ୍ୟ ନାଶଗନ୍ଧ
ମୋ ଦେହରେ ପୃଥିବୀର ଯାଯାବର ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର ।’

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ କୌଣସି ଶ୍ରେୟଧାରଣୀ ନାହିଁ ।
 ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ କବିଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ରୂପ ଓ ରଙ୍ଗ ସ୍ବଚ୍ଛ । ଏହା
 ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ବହୁ ମିଷ୍ଟ ଦାସ ମିଷ୍ଟ ରାସ ମିଷ୍ଟ
 ସବୁ ନିଃଶିଳର ସପନ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଏବଂ ସେ ତାଙ୍କୁ ସବୁ
 ବହୁ ବୋକାନରେ, ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପରେ ରେଡ଼ିଓର ଖବର
 ଭିତରେ, ଫିଲ୍ମ ମାଗିତରେ, ଥର୍ଡ଼ କ୍ଲାସ ରେଲ ଟିକେଟ ଘରେ,
 ଟାଉନହଲ ସଭାରେ ସୁଖି ନରଗିରୀର ଫଟୋରେ ଖୋଜିଛନ୍ତି । ଏହି
 ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀର ପ୍ରେମରେ ସେ ଫରମ୍ପାନ ପ୍ରଚଳିତ ସଫ୍ଟରେ ସନ୍ତାନ
 କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ବି ଉଠିନାହିଁ । ସେ ଜଣିଛନ୍ତି, ଦିନଦିନ
 ମାସ ମାସ ବସ୍ତ୍ରାରେ ପଦରେ ଡେସୁଟି କାମ ପାଇଁ ବାହାରେ
 ରହିବା ଫଳରେ ବର୍ଷାପାଣି ପରିବା ଚୋପାରେ ଗୋଡ଼ ଡେସିପିବା
 ହେପଟି ରାସ୍ତା ପକ୍ଷରେ ସ୍ବାଭାବିକ, ସେହିପରି ଟାଉନହଲର ସଭାରୁ
 ଆମେ କରୁ ଡୋକ୍ଟେଲ, ସିନେମା, ଗଳି, ନାଲକୁଲ, ନଈକଳରେ
 ବୁଲୁଥିବା ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀର ସଖିତ୍ବ । ତା'ର କଳାଧରା ସଖିତ୍ବ
 ଉପରେ ଆସୁ ଖଣିବା ହିଁ ଆଜିର ଧର୍ମ । ସ୍ଥଳନ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ।
 ଏହାର ଉପରେ ବିଶ୍ବାସ କଣି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟା ବେଣୀ ଫୁଲଲ ଗାର
 ଦର୍ପରେ ଗଲୁଛି ଆତ୍ମବ୍ରତ୍ୟାବେଶରେ ଓଜସ୍ବିତାସଖୀ ପ୍ରଦାନ କରି ।

ଗୁରୁବାବୁ ରୋମାଣ୍ଟିସିଜ୍ମ ଓ ସିନିସିଜିମ୍ ଉପରେ ଯେତେ
 କୁଠାରଦାତା କଲେ ବି, ରୋମାଣ୍ଟିସିଜିମ୍ ରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ମୁକ୍ତ
 ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି । ସେ ନିଜକୁ ଖୋଜିବା ଆଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରିୟାର
 ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପ୍ରିୟା-କେନ୍ଦ୍ରିତ ବୃତ୍ତି ଡେଇଁ ସେ
 ବାହାର ଜଗତର ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବସ୍ତୁର ଯେଉଁ ମାନସିକ
 ମାନବ ଆଙ୍କିଛନ୍ତି, ତାହା ଅନେକ ସମୟରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ-
 ପାଇଛି । ପ୍ରିୟାର ପ୍ରସାର ନିକଟରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଷୀଣ । ସେଥିପାଇଁ
 ଆଧୁନିକ ପାଠକ ସବୁବେଳେ ପ୍ରାଚୀନ ପାଠକ ପରି ପ୍ରିୟାର
 ନୁହେଁ ଧୂଳିର ମଞ୍ଜି ନିତାରେ ମୁଗ୍ଧ ! ପ୍ରିୟାର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରସାର
 ନିକଟରେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଚକ୍ରତା ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ, ସୀମିତ ଓ କ୍ଷୀଣ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ

ରୂପକାନ୍ତର ବ୍ୟବହାର

ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ଆଗରୁ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲି, ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ଭାଷା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବା ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଭାଷା ଯାହାକି ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଟୋଳୀ, ରୂପକାନ୍ତ, ପ୍ରତୀକ ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ରୂପଦିଏ । * ଯଦି ସୈବୋପା ସଗୀତମୟତା (ସମୟ ସମୟରେ ମାଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସଗୀତମୟତା) ତାଙ୍କ କୃତର ମୌଳିକତା ଭାବରେ ନିଆଯାଏ ତେବେ ରୂପକାନ୍ତ ତାର ଗୋଟାଏ ସହଜାତ ପ୍ରତିନିଧି କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ବା ଯେ କୌଣସି ଲେଖାରେ ସଗୀତମୟତା ଓ ପ୍ରକୃଷ୍ଟଗତ ଭାଷାର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସମନ୍ୱୟ ହୁଏ, ରୂପକାନ୍ତର ସେଇଠାରେ ଆକର୍ଷକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଅଥବା ସଗୀତମୟତାର ଶେଷ ଯେଉଁଠି ରୂପକାନ୍ତର ଆରମ୍ଭ ସେଇଠି ଯେପରି —

“ସେ ହେଲା ପୁରୁଣାକଥା ଯେତେବେଳେ ଅଳ୍ପଥିଲା ଦିନ

ଆଉଥିଲା ଆକାଶରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ପଞ୍ଚମ ସନ୍ଧ୍ୟାର...”

(ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ)

କିନ୍ତୁ

ଏ ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ନିରୁତ୍ତିଆ କେତେବେଳେ

ଅନ୍ଧାର ଭିତରୁ

ହଠାତ୍ ଆସି ଛୁଡ଼ାହୁଏ ସାମନାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସାଲ୍ ଘୋଡ଼ିହୋଇ...”

(ନିହତ ଗୋଧୂଳି)

---

* ‘ମୂଲ୍ୟପୁନ ୩’ : ବରୁର-ଅନୁଶୀଳନ : ଆଖିର କପୋତ ମୋର

ଏଠାରେ ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ କପର ଶବ୍ଦ ଓ ଛନ୍ଦ ଯୋଜନା ସହିତ ରୂପକଲ୍ପ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଗୁରୁବାବୁ ମୁକ୍ତ ଛନ୍ଦକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ସ୍ୱାଧୀନ । ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବୋଧହୁଏ ରୂପକଲ୍ପକୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରି ନାହାନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ଆଧାର କରି ରୂପକଲ୍ପକୁ ଅଣାଯାଇଛି ଏବଂ ସମେ ତାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ବା ନିଜସ୍ୱ କରାଯାଇଛି । ଯେପରି—

“ମୁଁ ତମକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ

ମୋର ତିଲ ପାଇକାମା କମିଲ୍ ଅମରବତୀରେ

(‘ଅଳକାଞ୍ଚାନାମା’)

କମ୍ପା,

“ମୁଁ ଜାଣିଛି ହଜିଥିବା ରୁମାଲରୁ

ଛୁଷ ଉଠେ ରକ୍ତ ମୁହାଁ ହୋଇ” ।

(‘ଗୋବର ଗଣେଶ’)

ଏଠାରେ ଏଲିପ୍ସଟ୍, ପାଉଣ୍ଡ ବା ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ ଚେତନାର ପ୍ରଭାବ କବି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏଡ଼ାଇ ପାର ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସଚ୍ଚି ରଞ୍ଜିତରାୟଙ୍କ ରୂପକଲ୍ପ-ସମ ଏଠାରେ ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ରଞ୍ଜିତରାୟଙ୍କ ରୂପକଲ୍ପ-ସମରେ ରୂପକଲ୍ପ ଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ବିଦେଶୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ-ପଡ଼ିଛି ନହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅନୁଭୂତି ବା ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହୁଛି । ଏଠି ତା’ ମେଟେ ଦେଖା ଯାଏନା । ଯେଉଁ ମାନସିକ

ସ୍ତରରେ ଗୁରୁବାବୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚେତନାରୁ ରୂପକନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ଆଣନ୍ତି
ସେଇ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଥାଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାବନାୟୁ ଚେତନାର
ଭିତ୍ତିରେ ରୂପକନ୍ତୁର ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥାନ୍ତି ସା'ନ ତାଙ୍କ ରୂପକନ୍ତୁ-ସମକୁ
ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଆକାର ଦିଏ । ଯେପରି—

“ଏ ହାତ ଉପରେ ମୋର ଅକମ୍ପାତ ଛୁଡ଼ାହୁଏ
ହଠାତ ସମୟ X X
ଜାଣିଚିଛି କୁନ୍ଦୀପାକ ନରକରେ ଅସଖର ଦଶା ।
(ଗୋବର ଗଣେଶ)

ରମୁର ଫାଲିକୋ ଧୋତି ଜଳିଗଲା, ପୋଡ଼ିଗଲା
ଫେଁ ଅକହ୍ ନଶ
ପଞ୍ଚସୁଷ୍ଟ ଅମୃତରେ ଏକାଦଶ ଦିନ ଦିପହରେ ।
(‘କାଳସୁରୁଷ’)

“ସାଧବ ପୁରୁଷ ମାନେ ଅତି ପ୍ରମୋଦରେ
କରୁ ଚଢ଼ି ଶୁଣିଗଲେ, ଉଡ଼ିଗଲେ କାଉ ଓ ବାଦୁଡ଼ି” ।
(‘କାଳସୁରୁଷ’)

ଏ ରକମ ହେତ ଚେତନା ତାଙ୍କ ରୂପକନ୍ତୁ-ସମର ମୌଳିକତା
କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଇମାଜିଷ୍ଟ୍ର କବିତାର କଠିନ
ରୂପକନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ଆଧୁନିକତାର ପରିଚୟ ବହନ
କରେ, କବିଙ୍କ ରୂପକନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ସେଇ ଦୃଷ୍ଟି ରୁ ମଧ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧୋପାୟ ।
ତଥାତ ଏହିକି ଇମାଜିଷ୍ଟ୍ର କବିତାରେ ସାଂଗିତିକତାକୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଏ ।

ଏଠାରେ ନୁହେଁ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କବିତାରେ ରୂପକଲ୍ପ କଠିନ, ଜଡ଼ବାସୀ, ଜୈବିକ ସ୍ତରରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, କୋମଳସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ । The Wastelandର ଶ୍ଳୋକ ‘କାଳପୁରୁଷରେ’ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ରୂପକଲ୍ପସମ୍ପର୍କରେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ଗୁରୁବାବୁ ନିଜ ମୌଳିକତା ଶେଷୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାୟ ରଖିଛନ୍ତି । ସେପରି

ଏ ସହର ମୁହଁପରେ ଖୋଲି ଖୋଲି ପାର୍ଶ୍ଵର ଅଞ୍ଚଳ
 X X ପ୍ରତିମା ନାୟକ ହସେ ତା ଦେହରେ କଳାଶାଢ଼ୀ
 ଭୁଲୁ ଆଉ ଭୁଲିବ ବିକାର ।

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଇଚ୍ଛାତ ଦେହରେ
 ବାଧା ପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ।

(‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’)

ଗୋଟିଏ ନଗ୍ନ କଠିନ ରୂପକଲ୍ପ ତିଆରି କରିବାକୁ ଯାଇ କବି ଅତି-ବାସ୍ତବିକ (Surrealistic) ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଛନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଯେଉଁ ସ୍ଵାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି କବିଙ୍କର ରହିଛି, ତା ବୋଧହୁଏ ରୂପକଲ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ପରିଚାଳନା କା ମୌଳିକ କରିପାରି ନାହିଁ । ତେବେ ରୂପକଲ୍ପଗୁଡ଼ିକ ସମେ ଏକ ମନନଶୀଳ ସ୍ତରକୁ ଫୁଲାଇ ବ୍ୟକ୍ତିବାସୀ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଚେତନାର ଅଂଶୀଦାର ହେଇଛନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରହେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିବାସୀ ରୂପକଲ୍ପଗୁଡ଼ିକ । ଅହେତୁକ (Abstract) ସ୍ତରକୁ ଉଠି କବିଙ୍କ ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦିଏ ।

ସେପରି

ମୁଁ ତୁମର ସଖାଭର ଧ୍ରୁବତାର ସ୍ଥାମୀ ଓ ପ୍ରହରୀ ।

(‘ବିଠି’)

କିମ୍ବା,

ଅରଣ୍ୟର ଅଜଗର ମୁଁ ରହେ ଅଥବା ସ୍ଥିର ।

×

×

ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ତାର ଖୋଜି ଜନ୍ମ ଖୋଜି

ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରଣାର ସୁଅ

ମୁଁ ଯିବି ତୁମର ପରି ଖୋଜି ନୋର ପିତାମାତା

ନିମ୍ନ ଲ ନନ୍ଦରେ ଖୋଜି ଅରୁଣିତା ତାରର ଆଲୁଅ ।

×

×

ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନରୁ କେତେବାଟ ଏମାର ମଠକୁ ?

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତାର ଶୀତଳ ହୋଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାଜ ବା
କବି ନଜେ ଅସହାୟ ହୋଇ ତାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ
ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତା ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଅନ୍ତଃସ୍ଵର । ତେଣୁ
ଦେହଜ ରୂପକଳ୍ପରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମନନଶୀଳ ରୂପକଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ସବୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ନଜେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ
ବେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାଗଶର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୌନତାର ନରୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସହଜାତ
ଲୋକ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି, ତାର ସ୍ଵରୂପ
ଦେବାକୁ ଯାଇ କବି ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ରୂପକଳ୍ପର ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

ଏକ ଦେହେ ଜନ୍ମ ନେଲି ପୁରୁଷ ମୁଁ ସେହି ଦେହେ
 ନାରୀର ଛୋର
 ମୋପାଖେ ଏକାଠି ହେଲୁ ଯିଲକ୍ଷଣାତୀ ପେଶକୋଟ୍
 ଧୂଳଭଙ୍ଗ ପ୍ରସୂତା ଯନ୍ତ୍ରଣା ।

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିବାଦୀ ରୂପକନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟକୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରତିକ
 ଲେଖାରେ ନାହିଁ ।

ଏହାଛଡ଼ା ‘ଉଦ୍ଧବ’ ବା ‘ଅନ୍ଧର’କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
 କା’ ଭାବରେ ନିଆଯାଇଛି । ଯେପରି ଏଲଟିସ୍‌ଙ୍କ Tiresias
 ସେପରି କବି-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପ୍ରତିଫଳନ ହୁଏ ଉଦ୍ଧବ ଖିରିସରେ ।

ହେ ଉଦ୍ଧବ ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଶୋଷର
 ରୁଚୁରୁତ ଛୁଡ଼ାହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମପୁର ବୋର୍ଷ ।

(‘କଳପୁରୁଷ’)

ଉଦ୍ଧବ କବିଙ୍କ ଅସୁସ୍ଥ ମନର ସୁସ୍ଥ ନିୟାମକ - ଗୋଟାଏ
 ମଣ୍ଡଳିକା । ଗୋଟାଏ ଧାରଣା କହିଲେ ଠକ୍ ବୁଝାଯିବ । କାବ୍ୟକ
 କଥାବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଗୋଟାଏ ଦାର୍ଶନିକ ଚେତନା ।
 ଜଟିଳତାରୁ କବିଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଦାର କବିତ । କିନ୍ତୁ ରୂପକନ୍ତ୍ର ଭାବରେ
 ବୁଝିଲେ Homosexual ଇମେଜ୍ ଭାବରେ ନିଆଯାଇ ପାରେ ।
 ମାତାଧିକ ମାନସିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଧ୍ରୁବ
 ବିକଳଙ୍କ ଯୌନତାର ରୂପାନ୍ତର । ରମାକାନ୍ତ ରଥ, ବଉଳବନ୍ଧୁ ଓ
 ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କବିଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏ ବିଷୟ ଆମେ ଦେଖିଥାଉଁ ।
 କିନ୍ତୁ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ଏପରି Homosexual ଇମେଜ୍

ଉଡ଼ିଆ କବିତାର ମୌଳିକତା । ତେବେ ଏହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର
ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସେଥିରୁ

ଧଳା ଟୋପି ଧଳାକାର ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ଛତ୍ରେ ପିଙ୍ଗଳ
ଯଷ୍ଟିର ଆଦାତ ଆଉ ବୃଷଭର ଆର୍ତ୍ତନାଦ.....

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ତେବେ, ଯାହାହେଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖିବାର କଥା,
ବହୁବିଧ ରୂପକଲ୍ପର ସମାହାର କବିତାର ଗଡ଼ଣକୁ ନିପୁଣିତ
କରିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିଙ୍କ ପରି ଗୁରୁବାବୁ କେବେ ଦୁଃଖାଧି
ନୁହନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କ ରୂପକଲ୍ପ ଯୋଜନାର ଚରମ ସଫଳତା ।

ମୁଖ୍ୟ ରୂପକଲ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା ପରେ ଏବେ ଗୋଟିଏ
ରୂପକଲ୍ପକୁ ଯିବା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କେବଳ ପାରିମ୍ପରିକ
ସୋମାଷ୍ଟିକ ରୂପକଲ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ସେପରି

ବେଣୀପରି ଫିଟିଆସେ ଭାବହଳ ଅସତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ।

(‘କାଳପୁରୁଷ’)

ବା ଏପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଉଦାହରଣ ରହିଛି । ଏହା କେବଳ ତାଙ୍କ
ଆବେଗମୟ ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର ।

ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ରୂପକଲ୍ପର ସଫଳତା
ତାଙ୍କ ଭାଷା, ସଙ୍ଗୀତମୟତା, ଧ୍ବନି, ଛନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବହାର
ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ବୋଧହୁଏ ଏହି ସଙ୍ଗୀତମୟତା ନ ଥିଲେ
ରୂପକଲ୍ପର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାଥାନ୍ତା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନେଟ୍

ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ

ଇତିହାସ କବି ଯେ, ରାଜା ଦ୍ଵିତୀୟ ଫ୍ରେଡେରିକ୍‌ଙ୍କ ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜିୟାକୋମୋ ଡା ଲେଟିନୋ (Giacomo da Lentino) ନାମକ ଜଣେ ସିସିଲିୟୁ ଆଇନଜ୍ଞ ପ୍ରଥମେ ହିଁ ସନେଟ୍ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଖ୍ରୀ. ୧୨୩୦ ବା ୧୨୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର କଥା । ତା'ପରେ ଆଉ ଆଜି ଭିତରେ ଅନେକ ବର୍ଷ ବିତିଗଲାଣି । ସନେଟ୍ ଇଟାଲିରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ଡ୍ରାଫ୍ଟ ଓ ସରେଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆସିଲା ଓ କାଳକ୍ରମେ ବିଶ୍ଵର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୃଦ୍ଧ ଭାଷାରେ ଏହା ଲେଖାଗଲା ।

ସନେଟ୍‌ର ଆରମ୍ଭ କାଳରେ ଏହାର ଯେଉଁ ରୂପରେଖ ଛାରି କରାଯାଇଥିଲା ତାହା ବହୁତ ପରାସା, ନିରାସା, ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭିତର ଦେଇ ଗତି କରି ସାରିଲାଣି । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଅନୁଶୀଳନ ଅବଶ୍ୟ ଏ ଆଲୋଚନାର ପରିସରଭୁକ୍ତ ଆଦୌ ନୁହେଁ ।

ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ମୌଳିକ ଗୁଣମାନ ଏହାକୁ ବିଶ୍ଵର ବହୁ ଭାଷାରେ ସନେଟ୍ ବୋଲି ଗ୍ରହଣୀୟ କରିଅଛି, ତାହାହିଁ ସନେଟ୍‌ର ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନରହୁତ ଆତ୍ମା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କବି ସନେଟ୍ ଲେଖିଲାବେଳେ ସନେଟ୍‌ର ଆତ୍ମା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ସଚେତନ, ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ସଫଳତାର ମାନଦଣ୍ଡ ।

ସନେହର ଏକାନ୍ତ ନିଜସ୍ବ ବାହ୍ୟକ ଆବରଣ ହେଲା ଏହାର ନିଶ୍ଚିତ କଳେବର, ନିତାନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଚଉଦଟି ଧାଡ଼ି । ଏହି କଳେବର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଜ୍ୟାମିତିକ ବିଭାଜନ ସୂଚି ହାସ, (କେବେ ଆଠ, ଛ', କେବେ ଗୁଣି, ଗୁଣି, ଗୁଣି, ଦୁଇ, କେବେ ଆହୁରି ଅନ୍ୟ ଧାରରେ) ପରିକ୍ଷିତ । ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଦଶଟି ସନେହ ଜ୍ୟାମିତିକ ପରିକ୍ଷା ନିଶ୍ଚୟରହିତ ଓ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ସନେହମାନଙ୍କ ସଦୃଶ । ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ସନେହର ପ୍ରାୟ ସରସତର ଆଦୃତ କ୍ବାଟ୍ରେନ (Quatrain) ଓ କପ୍ଲେଟ୍(couplet)ରୂପ । ଯେହେତୁ ତାଙ୍କର ଦଶଟି ସନେହ ସମକାୟା ସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର 'କାୟା' ବିବାଦରହିତ, ସର୍ବଥାଗ୍ରହୀତ, ତେଣୁ ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ 'କାୟା' ନେଇ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୁବ୍ ବ୍ୟସ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ବା ସେ ଦିଗରେ ସେ କିଛିଟା ନୃତନର ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସେ ମହାଜନ ଆଦୃତ ପରା ଗ୍ରହଣ କରି ଦୁଇଟି ବିଶିଷ୍ଟ କଥା ସୂଚକଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ, ତାଙ୍କ 'ସନେହ'ମାନଙ୍କର 'କାୟା' ପାଠକ ବା ସମାଲୋଚକଙ୍କୁ, ଏକ ସ୍ଥିତିକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଓ ନିଏ ତତ୍ପର 'କାୟା' ଦିଗରେ କିଛିଟା ହଟଚମଟର ସମ୍ଭାବନାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ, ସ୍ଵତଃ ଏହି ସମ୍ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରେ ଯେ ସନେହ-ମାନଙ୍କର କଳାତ୍ମକ ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତିପାଦନ କାୟା-ଉତ୍ତର ଅନୁଶୀଳନ ସାପେକ୍ଷ ।

ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ସନେହଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତଟି ଧାଡ଼ି ଆୟାଂବକ୍ ପେଂଟାମିଟର (Iambic Pentametre)ରେ ଲେଖା । ଯଦି-ପାତର ସୂଚିବାଦ, ପ୍ରତଟି ଧାଡ଼ିରେ ଅନ୍ୟ-ଛନ୍ଦପାତ ଏହାର

ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ସୌଷ୍ଟବ ତଥା ଉତ୍କର୍ଷଣ । ଏ ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦପାତ ଏକ
ଭାଷାଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାର ନିଜସ୍ବ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ନିଜସ୍ବ
ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ । ଏହି ଔଦାର୍ଯ୍ୟର ପରିପ୍ରକାଶ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ
ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । (ଆମ ‘ଦେଶ ନବକାଳିକା, ବକାଳିକା ମାଳିକା’
ଅନ୍ୟଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ କେବଳ ଯତିପାତ ବ୍ୟତୀତ)
ମୁକ୍ତକାୟା, ‘କ୍ବୁଟ୍ରେନ’ ଓ ‘କପ୍ଲେଟ୍’(Quatrain ଓ Couplet)ର
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନ୍ଦେଷରେ ଖୋଜିବା ନିରର୍ଥକ ।
ଯତିପାତ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ବିଶେଷ । କ୍ବୁଟ୍ରେନଗୁଡ଼ିକରେ ଦ୍ବିସାଦ
ଦେବା ଦରଜାର ନାହିଁ । ଅନେକ ସନ୍ଦେଷରେ ‘କପ୍ଲେଟ୍’ଗୁଡ଼ିକ
ମଧ୍ୟ ଯତିପାତର ଅନୁସରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସନ୍ଦେଷ—୨ରେ
‘ସନ୍ଧି’ ଓ ‘ପରିଧି’, ସନ୍ଦେଷ—୫ରେ ‘ଦେହ’ ଓ ‘ଭଲପାଅ’,
ସନ୍ଦେଷ—୭ରେ ‘ଦେହ’ ଓ ‘ନପାଅ’, ସନ୍ଦେଷ—୯ରେ ‘ଦେଇ’ ଓ
‘କମିନାହିଁ’, ଅସମ ଯତିପାତର ଉଦାହରଣ । ସନ୍ଦେଷ—୮ର
କପ୍ଲେଟ୍ରେ ‘ମୁକ୍ତି’ ଓ ‘କାହାର’ ବିଷମ ଯତିପାତର ସତନା ।
ମୋଟ ଉପରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ବ୍ୟାକରଣଗତ ବା ସନ୍ଦେଷର
କାୟାଗତ ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରତି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବେଶ୍ ଉଦାସୀନ ।

ଇସ୍ତେ ଗଲ ‘ସନ୍ଦେଷ’ର ବାହ୍ୟିକ ଶୃଙ୍ଖଳା । ଏବେ ଏହାର
ଅନ୍ତଃନିହିତ ଶୃଙ୍ଖଳାଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ସନ୍ଦେଷ
ସବଦା ଏକକ ସ୍ବର-ସବସ୍ବ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସବୁ ସନ୍ଦେଷରେ ସ୍ବର
ଏକକ । ଏହି ସ୍ବର ପ୍ରଥମସ୍ବରୁଷ, ଏକବଚନ । ତେଣୁ ଏକାନ୍ତ,
ସୁଷ୍ଟ । ସନ୍ଦେଷରେ ସ୍ବରଗତ ସଂଯମତା ଏହାର ବଳିଷ୍ଠତା,
ଯାହାକି କ୍ବୁଟ୍ରେନଗୁଡ଼ିକ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ପଷ୍ଟ ଯୋରୁକତା ମାଧ୍ୟମରେ
ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବିକାଶ ଲାଭ କରି କପ୍ଲେଟ୍ରେ ପରିଣତି ଦିଗକୁ ସ୍ବତଃ

ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ବିକାଶର ସମ ଆଲୋଚନା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସନେଟ ର ବିଷୟବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରାଯାଉ । କାରଣ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା, ବିକାଶର ପରୀକ୍ଷା, ବିଷୟ ବା ଥିମ୍ସ ମୌଳିକତା ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଅନେକାଂଶରେ । ଯଦିଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ସନେଟ ଲେଖା ଯାଇଛି, ସମୟର ଅଗ୍ନି ପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ମାତ୍ର ତିନୋଟି: ପ୍ରେମ, ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ । ଏମାନେ କାବ୍ୟକ ଜୀବନକା ଲାଗି ଅସଂଖ୍ୟ ତିନୋଟି ସଂଜ୍ଞା । ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଓତଃସ୍ପ୍ରାତଃ ଜଡ଼ିତ ଓ ପ୍ରେମ ବିଷୟରେ ଏକ ମିଳିତ ବିରୁଦ୍ଧଶକ୍ତି ରୂପ ସର୍ବଦା କବି ମାନସରେ କଳ୍ପିତ । ପ୍ରେମ ସମୟରେ ଶ୍ଳେଷ କିନ୍ତୁ ମୂଲ୍ୟରେ ସମୟୋତ୍ତର । ଏହାର ଜନ୍ମ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ମୃତ୍ୟୁହୀନ । ସମୟରେ ରହି ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ହାସ ଏହା କାଳଜୟୀ । ଏହି ସତ୍ୟ ଓ ସମୟର ସାଧାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଚିରନ୍ତନ, ଅନୁହୀନ, ସର୍ବତ୍ର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କଳ୍ପନା କରି ସନେଟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ଥାଏ । କ୍ଲାଟେନଗୁଡ଼ିକ ଏହି ସର୍ବତ୍ର ସୂଚକ ବିରୁଦ୍ଧତା ଓ ମୃତ୍ୟୁହୀନ ପ୍ରେମର ଅବତାରଣା କରିଥାନ୍ତି ଓ କପ୍‌ଲେଟ ସର୍ବଦା ଏହି ମୃତ୍ୟୁହୀନ ପ୍ରେମର ଜୟଗାନ କରିଥାଏ । ପ୍ରେମ, ସମୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଦୈବିକ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ଦେହୋତ୍ତର, ତେଣୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ ଡନ୍‌ଙ୍କ କବିତାରେ ଯେଉଁ ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଳାପିତା ଦେଖାଯାଇ ଥାଏ—ଯଦିଓ ଆତ୍ମମୁଖ୍ୟ ଦେହହୀନତାକୁ ଉତ୍ତରଣ—ଏଲିଜାବେଥାନ୍ ସନେଟରେ ତାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କାରଣ କବି ମାନସ ଏକ ଅନ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଏକ ଅନୁପମ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତିରେ ‘ମନୁ’ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ,

ଏଲଜାବେଥ ଯୁଗର ସନେଟ୍‌ର ‘କାୟା’ ନିଜର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ କେତେଦୂର ତାହାର ଆତ୍ମିକ ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି କ୍ଷେପରେ ସନେଟ୍-ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟ ବିକାଶ ଓ ପରିଣତି ଦିଗକୁ ସମ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଗତି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସମୁଦାୟ ଦଶଟି ସନେଟ୍‌କୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ବିଭାଜନ ସନେଟ୍‌ମାନଙ୍କର କାବ୍ୟିକ ସଫଳତା ଉପରେ ଆଧାରିତ । କାରଣ କେତେକ ସନେଟ୍ କଳାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖୁବ୍ ସଫଳ ମନେହୁଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅସଫଳ । ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଭିତର ଦେଇ କୌଣସି ଏକ ଚିନ୍ତାର, ସୁସଂହତ ସମବିକାଶ ଘଟିପାରି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ସନେଟ୍‌ରୁ ଦଶମ ସନେଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାଗତ ବିଭିନ୍ନତା ସ୍ପଷ୍ଟ । ତେଣୁ କି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବି ମାନସର ବିକାଶ ଦିଗରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ସୂଚନା ଏଥିରୁ ମିଳିପାରେ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାର ବିଭିନ୍ନତା, ଭାବଗତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା, ଏବଂ କେତେକ କ୍ଷେପରେ ଅନୁଭୂତିର ଦୈନ୍ୟ, ସଚେତନା ପାଠକକୁ ଅସହାୟ କରିଥାଏ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସନେଟ୍-ମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟାୟନ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ମନେହୁଏ କାରଣ ସନେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କ ସହ ଶ୍ରାବ୍ୟତା ନିବିଡ଼ତା ବେଶ୍ ସାରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଚିନ୍ତାଗତ ସାଦୃଶ୍ୟ, ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ହେତୁ ସେତେଟା ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ ।

ସନେଟ୍ ୪, ୭, ୯, ୧୦, ମନେହୁଅନ୍ତି ବେଶ୍ ଦୁର୍ବଳ । ସନେଟ୍-୪ର ଆଧାର ହେଉଛି ପ୍ରେମ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମ ଏଠାରେ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦେହଜ, ଦେହ କେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଦେହରେ ସୀମିତ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନଟି କେମିତି ଏକ ଉଦାସ, ନିଅର ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରେ । କିନ୍ତୁ ‘ମନର ରକ୍ତମାଂସ ତମର ପୋଷାକ’ ନିସ୍ତେଜ ପୃଥିବୀର ଦେହ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ...’ ‘ଏକାକାର ସମୟର ଦେହ ଓ ଅଦେହ...’ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ଦେହଜଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସମ୍ମୋଗଧର୍ମୀ ଚିତ୍ତକଳ୍ପ ‘ମୋ ଦେହର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଉ ରକ୍ତ ମାଂସ ତମର ପୋଷାକ / ଖସିପଡ଼ୁ ଉପେକ୍ଷିତ ବିସର୍ଜିତ ତୁମର ଦେହରେ’, ର ପୂର୍ବ ସୂଚନା ମାତ୍ର । ଏଥିରେ ସୂଚନା ଏକ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଅନୁର୍ଜିତା (Abstraction) ଓ ଇଚ୍ଛା-ପରିତ୍ୟାସିତା (wishfulfilment)ରୁ କିଛି ସମେ ଦେହକେନ୍ଦ୍ରିକ ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନରେ । ‘ପୃଥିବୀର ଏ ଦେହରେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ତୁମର ମନର ସନ୍ତାନ / ଆଜି ହୁଏ ଉପଗତ ଉପକୂଳେ ତୁମର ଦେହର ।’ ତାପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କେବଳ ଦେହରେ, ‘ରକ୍ତେ ମୋର ଦେହର ସୀମାରେ’ ଏବଂ ସେ ଗୁହାଣ୍ଡି ଅନୁର୍ଜିତ ରୂପଜ ପ୍ରକାଶ — ‘ଦେହ କାହିଁ ତୁମର ମନର ? କପ୍‌ଲେଟ ଆଶେ ଶେଷ ସ୍ୱର, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ; ‘ମୁଁ ତେଣୁ ତୁମର ଦେହ ଖୋଜି ମୋର ଏ ଦେହରେ ସବୁ ମୋର ଆଶା’ । ପ୍ରେମ ଏଠାରେ ଦେହାତ୍ମକ ହେବାଲାଗି ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ତେଣୁର ପଶୁଊଠୁ ବା କେଉଁଠୁ ? ଚିତ୍ତକଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ସମୁଦାୟ ସନ୍ଦେହରେ ‘ଦେହ’ର ପ୍ରସ୍ତୋତ ବାରମ୍ବାର ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ପାଠକର ରସବୋଧକୁ ସୀମିତ କରିଦିଏ ।

ସନ୍ଦେହରେ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତିର ସରସତା ନାହିଁ, ସାରତା ନାହିଁ କିମ୍ବା ସ୍ୱରର ନିବିଡ଼ତା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍

କେମିତି ଏକ ଅନୁଭୂତି ଅସଲଗୁଣର ସୂଚନା ଦିଏ । ‘ପାଲ୍‌ଗୁନରେ
 ଥିଲକୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା’ର ‘ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେହେ ଘେରିଥିଲା ଦିନରାତିର ପାଶୁତ’ରେ
 ଥିବା କାବ୍ୟକ ରସବେଧ ଓ ରୋମାଞ୍ଚିକ ଚେତନା, ସୂର୍ଯ୍ୟର
 ଦୟା କ୍ଷମା ସ୍ୱପ୍ନ....., ଓ ଶାନ୍ତିଥିଲା ସୁଖଥିଲା.....’ସହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ସମ୍ପର୍କସ୍ଥାନ ମନେହୁଏ । କାରଣ ଏହା ଛନ୍ଦ ଓ ସଳାପରେ ପଦ୍ୟ
 ନ ହୋଇ ଗଦ୍ୟ, ଏବଂ ଅନୁଭୂତିର ମାପ କାଠିରେ ଅପରିପକ୍ୱ
 ନିଜର ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ମାସ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ର ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା
 ସୁନ୍ଦର, ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେ ‘କବିଙ୍କର ଅନ୍ୱେଷଣ (Quest)
 କେମିତି ବାକ୍‌ବଳାସ-ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ମନେ ହୁଏ । ‘ତୁମକୁ’ ସେ ‘ଦୟା’
 ‘କ୍ଷମା’ ‘ଆଶା’ ‘ସ୍ୱପ୍ନ’ ରେ ସେ ଖୋଜିଥିଲେ । ଏଠାରେ ‘ଦୟା’ ‘କ୍ଷମା’
 ଓ ‘ଆଶା’ ସ୍ୱପ୍ନର emotive potency’ ପରସ୍ପର
 ଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ଗୁଣାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ତେଣୁ ‘ଅନ୍ୱେଷଣ’ର ନିଷ୍ଠା ଉପରେ
 ସନ୍ଦେହ ଆସେ । କାରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କ୍ଷମା କ୍ଷୟମାଣ ମନେହୁଏ ।
 ତା’ପରେ ‘ତୁମର ଦେହରେ କାହିଁ ଯୁଗଯୁଗ ମଣିଷର ସ୍ମୃତି’ରେ କବି
 କର କେବଳ ଏକ ଅନୁଭୂତିସ୍ଥାନ, ନିଷ୍ଠାଶୂନ୍ୟ, ମହାଜାଗତକ ଭାବର
 ପ୍ରକାଶ ଦେଇଛି । ‘ତୁମ’ରୁ ‘ସୁଗୟା ମଣିଷର ସ୍ମୃତି’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି
 ସାବଲୀଳ ନୁହେଁ । ବରଂ ‘ଗତି’ ନାହିଁ ଆଦୌ ଏହା କେବଳ
 ଏକପ୍ରକାର ନିଷ୍ଠଳ ଆଗ୍ରହ ଓ ଫଳାୟନର ଜବରଦସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା !
 କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ନିଜସ୍ୱ ମୃତ୍ୟୁ କାମନା ଓ ‘ତୁମକୁ’ ସ୍ୱାଭାବିକ
 ପରିଣତି କ୍ଷୟ ସମ୍ଭବୀୟ ଅବଧାରତ ସତ୍ୟ ଚେତାର ଦେବାର
 ପ୍ରୟାସ—ସନେଟ୍‌ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ସ୍ୱାଭାବିକ ଉପସଂହାର ଆଦୌ
 ନୁହେଁ । ନିଷ୍ଠାର ଅଭାବ ଓ ଅନୁଭୂତିର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏ ସନେଟ୍‌କୁ
 ଏକ ବିକଳ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ଯାହା । ସନେଟ୍-୧୦ର ପର୍ଯ୍ୟା-
 ଲେଚନା ପୃଥକ୍ ହେବା ଉଚିତ୍ କାରଣ ଏହା ସନେଟ୍‌ରେ

ସଜ୍ଜା ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ସୃଷ୍ଟିକାର ବନ୍ଧନ ଭିତରୁ ଅନେକାଂଶରେ ବନ୍ଧୁର୍ତ୍ତ । ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ବହୁତ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରଗଳ୍ଭ । “କାଳପୁରୁଷ”ର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ରହି ★ ଏହା “କାଳପୁରୁଷ”ର ପ୍ରାକ୍‌କଥାର ଛମ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଶବ୍ଦ ଯୋଜନାର ଲଳିତା, ସ୍ୱାଭାବିକ ଉଦ୍‌ବେଳତା, ସ୍ୱାଭାବିକ ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣତା, ଓ ସଂକୋପର ଏକ ଉଚ୍ଚଶୈଳୀ ଉଦ୍‌ଗାମ୍ଭୀର, ସନେଟ୍-୧ରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଏହାର ଗର୍ଭ ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାୟାସରେ ଶାନ୍ତି ପୁନଃସଜ୍ଜା କରାଯାଇପାରେ ଓ ଏହା କବିତାର ରସବୋଧରେ କିଛି ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ସନେଟ୍ ଆଲୋଚନାରେ ନିଆଯାଉ ନାହିଁ ।

ଏଥର ଶ୍ରୀମତୀ ‘ସନେଟ୍‌ଗୁଡ଼ିକ କଥା ଦେଖାଯାଉ । ସନେଟ୍-୧ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ‘କାଳ’ ‘ସୁପ୍ତି’ ‘ଅନ୍ୟମନସ୍ତତା’ ଦେଇ ଏକ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ (Static Image) ସୃଷ୍ଟି କରି ସତ, କିନ୍ତୁ ଏକ ଆଗାଧ ଗତିହୀନତା ଏବଂ ‘କାଳର ଅନୁବର ବିଜନ ଦେହ’ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିହୀନତା ଓ ସ୍ଥିରତା ଦେଇ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକଟ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ବହୁତ ହୁଏ । ପ୍ରାଶଂଷ୍ଟା ‘ହିମ ଦେଲ’, ଫୁଟି ‘ଝେଟଲ’, ବସନ୍ତର ତାତି ‘ଜଳ’, ‘ପୋଡ଼ି’ ‘ନିଭିଲ’ । ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ । ଅବସ୍ଥା ଏଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ, ପୁନଶ୍ଚ ଜନ୍ମ ‘ମାନ’ ଓ ଅଳକ ‘ଛନ୍ଦ’ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍‌ର ‘ସୁପ୍ତି’ ଓ ‘କାଳ’ ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାର ପର ଅବସ୍ଥା । ଆଗାଧ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଏହି ପ୍ରତିପାର ପରିଣତି ଓ ଏକ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସତ୍ୟ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ଏହି ଅବସ୍ଥାର ସତ୍ୟକୁ ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ସଂବ୍ୟାପୀ କରାଏ । ତେଣୁ

* ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ଥାନ’ (ଲକ୍ଷ୍ମୀକୃଷ୍ଣ)ର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୭୦

‘ସମୟର ହାତ ଆଜିଯାଏ କାଟିକାଟି’ ‘ମାଂସ ଚମ ଜୁର’ ହୁଏ,
 ‘ରୂପର ଜଙ୍ଗଲ’ ମରିଯାଏ ‘ଏ ବାଲିରେ’ ‘କାଟିକାଟି’, ଓ ‘ଜୁର’ରେ
 ଅବସୟର ପଡ଼ିଯାଏ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ଥ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲର ରୂପାନ୍ତର ବାଲିରେ ।
 ଦେହ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଅବସୟର ଉପକ୍ରମ ।
 ଲେଖି ଦେହୋତ୍ତର ଦେବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଏହି ଦେହର କ୍ଷୟିଷ୍ଟ
 ଭାବନାରୁ ଜନ୍ମ ନେଇ କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ । ଏବଂ ‘ମୁଁ’ ଯଦି ତୁମକୁ
 ପାଏ ପାରି ନହୋଇ ମନ ଆଜି ଦେହର ନିଷ୍ଠା ସଂହେଦରୁ ଉଦ୍ଧୃତରେ ।
 ମନେହୁଏ କପ୍‌ଲେଟ୍‌ର ଶେଷରେ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରମାଦ
 ନିଶ୍ଚୟ *କାରଣ ପ୍ରାୟ ୧୦ ରେ ଦେହୋତ୍ତର ଓ ସମୟୋତ୍ତର
 ମଧ୍ୟ । ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଏଠାରେ କାହିଁ ?

ସନେଟ୍-୨ରେ ମଧ୍ୟ ଲମ୍ବ ଲେଖନୀ ଉପସ୍ଥାପିତ । ପ୍ରଥମ ଓ
 ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍ ଏକ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଆନୁତତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ କରନ୍ତି ।
 ସମୟ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପ୍ରେମର ପରାକାଷ୍ଠା ଓ ଶକ୍ତିତା ପ୍ରକାଶ
 କରାଯାଇଛି । ଏହି ଦୃଢ଼ର ସ୍ୱରୂପ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ।
 ‘ଅସରନ୍ତି ଏ ବାଟରେ ତୁମେ ଓ ମୁଁ ସମୟର ହାତ ମୋର ଭଲ
 ପାଇବାର ଯୁକ୍ତି ଆଜି ତମର ସହେଦ ।’ କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ‘ଦେହ’
 ଏକ ‘ସୀମିତ ପରିଧି’, ‘ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ’, ‘ସମୟର କ୍ଷୟକ୍ଷତି’ ଏସବୁ ଗତି-
 ଶୀଳ ଓ ସଂସ୍ଥାପକ କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ-ସୀମିତ ଦେହ ଏ ସବୁରେ
 ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ-‘ମୁଁ ତୁମକୁଭଲପାଏ’ । ଭଲ ପାଇବାର
 ଏକାଗ୍ରତାକୁ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ରୁବ । ଏହି ସନେଟ୍‌ର କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ
 କାବ୍ୟିକ ନିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରେମଗତ ପରାକାଷ୍ଠା ସନେଟ୍‌ର କ୍ୱାଟେନ୍ ମଧ୍ୟ
 ହେଲେ ଗତି କରିଥିବା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସ୍ୱର (Intimate tone)ର ସୁସ୍ଥତା

* ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ (ଲକ୍ଷ୍ମୀକୃଷ୍ଣ)ର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ, ୧୯୭୦

ଉପରେ ଭର୍ତ୍ତି କରେ । ଏହା ଏକକ ସ୍ୱରର ଅନାଗତ ଏକାଗ୍ରତା ଏବଂ ସୌକାନ୍ତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିପାଦନ କରେ ।

ସନେଟ-୩ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସୂଚନା ଦିଏ । ‘ସମୟ’ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାର ସୂଚକ । ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ସମୟର ଶକ୍ତି ଅବଦମିତ ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ସନ୍ଦେହାତ୍ମକ, ତେଣୁ ନିଶ୍ଚିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟ୍ରେନ ଏକ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରତିଯୁକ୍ତି ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନରହିତ ନୁହେଁ, ସ୍ୱପ୍ନମାଣ ଅବସ୍ଥା ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ପଥ ବଦଳିବା, ଦିନ ଗଡ଼ିଯିବା ଭଳି ଏକ ବଦଳାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା । ଏଇ ବଦଳାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ନିଜେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ି ଡାଳିବା ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ କରିଯାଏ । ସ୍ୱପ୍ନ ହିଁ ସତ୍ୟ, ସ୍ୱପ୍ନର ଅବସ୍ଥା ବା ସ୍ୱାକ୍ଷର ନୁହେଁ ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୱ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ସେଇ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଏକ ‘ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ମୁଁ’ ର ଉପସ୍ଥିତି ସୂଚିଏ । କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ‘ମୁଁ ତୁମକୁ ଖୋଜିଯିବି ଆଜିପରି ତଥାପି ତଥାପି’ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସମୁଦାୟ ସନେଟର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ, ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଠାରୁ ବେଶ୍ ଦୂରରେ, ଏକ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତରେ, କିନ୍ତୁ ସମୟରେ ରହି, ସମୟୋତ୍ତର ହେବାର ବଳିଷ୍ଠ ଚେତନା କପ୍‌ଲେଟ୍‌ରେ ହିଁ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସ୍ୱପ୍ନ ହିଁ ଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତାର କାରଣ, ତେବେ ‘ଖୋଜିଯିବି... ତଥାପି ତଥାପି’ କାହିଁକି ? କ’ଣ ଲାଗି ଏ ଦୂରତା ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ସଂଧାନ ? ନିଶ୍ଚୟ ‘ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ’ ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ତାହା ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା । କାବ୍ୟକ ଆବେଗ ଓ ବେହରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ।

ସନେଟ-୫ ର କଳ୍ପନାର ଚମତ୍କାରତା ଚମକ୍ ଆଣିଦିଏ । ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟ୍ରେନ୍ ଏକ ନିର୍ଜୀବ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଏହି ଜୀବନ ସ୍ଥାନତା ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ନାହିଁବାତକ ହିଁ ।

ପଦ ଦେଇ ପ୍ରତିପାଦିତ । ଚିନ୍ତା କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ସୋମାଖିକ୍ ଓ ଇଂଗିତ୍ୟର୍ମୀ । ସବୁ ଜୀବନସ୍ଥାନ ଚିତ୍ରକଳାଗୁଡ଼ିକ ବିକଳରେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜୀବନପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଆଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତି । କାବ୍ୟକ ରମଣନାରିତା, ‘ସମୟସୁଅରେ ନାହିଁ ଜୀବନର ଭଙ୍ଗାଗଢା’ ରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ! ଆକାଶ ପୃଥିବୀ, ମଣିଷ ଓ ଶାମୁକା ଦେଇ ‘ସମୟସୁଅ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ପ୍ରାଣତାର ଗତି ବେଶ୍ ସହଜ ଓ ସାବଲୀଳ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟଭୂମିରେ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ଲାଟେନ୍ ଏକ ଜଡ଼ ‘ଭୂମର ଦେହର ନିଗୁଟିଆ ନଈବାଲି-’ ଏବଂ ‘ଦର୍ପ ମୋ ଦେହର କିଆରୀ’ ମଧ୍ୟରେ ଓଲଟପୋଲଟ ସମ୍ବନ୍ଧର ସୂଚନା ଦିଏ, ଯଦିଓ ‘ଜୀବନସ୍ଥାନତା’ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଖୋଲ ଖୋଲ ସଂବନ୍ଧର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇଛି । ତୃତୀୟ କ୍ଲାଟେନ୍ ପ୍ରଥମ କ୍ଲାଟେନ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ଚିନ୍ତା ଦିଏ । ଏହି ବିରୁଦ୍ଧ ଚିନ୍ତା କିନ୍ତୁ ସର୍ତ୍ତଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ କେବଳ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର ଚିନ୍ତା । କପଳେଟ୍ ଆଣେ ଜୀବନ୍ୟାସ ଜୀବନ ସ୍ଥାନତାରେ ଏବଂ ପ୍ରମାଣ କରେ ଯେ ଜୀବନହିଁ ପ୍ରେମ, ‘ଭୂମେ ଯଦି ଭଲପାଅ ଭୂମେ ଆଜି ଭଲ ପାଅ’ । ଏ ପ୍ରେମ ଦେହୋତ୍ତର କାରଣ କପ୍ଳେଟ୍ ପୂର୍ବରୁ ଦୈନିକ ଚିତ୍ରକଳା (Physical Image) ସବୁ ବେଶ୍ ବଳିଷ୍ଠ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ରୂପରେ । ତେଣୁ ଦେହ ନୁହେଁ ପ୍ରାଣହିଁ ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣହିଁ ପ୍ରେମ ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା । ଏକ ‘ଅବସ୍ଥା’ ଓ ଏକ ‘ସଂଭାବନା’ ଭିତରେ କନ୍‌ଟ୍ରାଷ୍ଟ (contrast) ଅତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତି ବେଶ୍ ପ୍ରାଣବଂତ ।

ସନ୍ଦେହ-୭ର ଚିତ୍ରକଳାଗତ ଦୁର୍ବଳତା ସନ୍ଦେହକୁ ଅପରିପକ୍ୱ ମନେ କରାଏ । ‘ସୃଷ୍ଟା’, ‘ଚିତ୍’, ‘ଖାତା’, ‘କାଗଜ’, ‘ଲେଖା’, ‘ଛପା’, ‘ଛୋଟ ଛୋଟ ଅକ୍ଷର’, ‘ସମକ’, ‘ଅନୁପ୍ରାସ’, ‘ଅଳଙ୍କାର’,

‘ବର୍ଣ୍ଣନା ଚିତ୍ରଣ’, ‘ବ୍ୟାକରଣ’, ‘ଯତିସାର’, ‘ସମସ୍ତର ପୃଷ୍ଠା’, ଇତ୍ୟାଦି ଉପମା ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଅନୁଭୂତି, ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗତି ଦେବୀର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ଏପିକ୍ (Epic) ଢାଞ୍ଚାରେ ଗୋଟିଏ ଇମେଜ୍‌ର ସଂପ୍ରସାରଣ କିନ୍ତୁ ଏକ ଅନାବଶ୍ୟକ ସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି କରିଛି, ଯେଉଁଠି ଇମେଜ୍ ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶରେ ଏକ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଇମେଜ୍ ବାହକ (vehicle) ନ ହୋଇ ବର୍ଣ୍ଣନା ଘଟଣା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଇମେଜ୍‌ରେ ମୌଳିକତାର ଅଭାବ ଓ ଲଳିତାଫଳନତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । କେବଳ କପ୍‌ଲେଟ୍‌ର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସ୍ୱର ଏ ସନ୍ଦେହର ଏକମାତ୍ର ରକ୍ଷା କରଇ । ଏହି ସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଦେହାଞ୍ଚିତ ।

ସନ୍ଦେହ-୮ ର ପ୍ରଥମ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେହିଁ ଏ contrastର ଆରମ୍ଭ । ‘ଅରୁଣା’, ‘ସପ୍ତରଶ୍ମି’, ‘ସ୍ୱାଷା’, ‘ଶତଭିକ୍ଷା’, ଏକ ସ୍ଥିର, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱର ନିୟମକ । ଏବଂ ‘କାମନା’, ‘ଆଶା’, ‘ସକଳ ପିପାସା’, ଏହାର ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ଦିଅନ୍ତି । ଏଠାରେ ଉପଜୀବ୍ୟ ପ୍ରେମ ନୁହେଁ, ଶାନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ‘ଚରନ୍ତନ’ ଓ ‘କ୍ଷୟମାନ’ର ସାକାର ଚିତ୍ର ଦିଏ, ‘କେନ୍ଦ୍ର ଯଦି ସ୍ଥିର ରହେ’, ସ୍ଥିର ରହେ ବାଟ ଓ ଅବାଟ’ର ଅବତାରଣା କରେ । ତୃତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତି ଓ ଚେତନଶୀଳତାର ଅନୁଶୀଳନ କରେ । କପ୍‌ଲେଟ୍‌ର ସ୍ୱର ବିଫଳତାର (failure) କିନ୍ତୁ ହତାଶାର (despair) ନୁହେଁ । କାରଣ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଅନ୍ୱେଷଣ (Quest) ସରିନାହିଁ । ଏ ବ୍ୟାକୁଳତା ହିଁ ଏ ସନ୍ଦେହରେ ବୈଷମ୍ୟ । ଏ ସନ୍ଦେହରେ ଦେହଜ ଭାବ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଦେହ-୯ ର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍ ଶ୍ରେୟର ଚିତ୍ରକଳ୍ପରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦ୍ୱିତୀୟ କ୍ୱାଟେନ୍ — ଯେହେତୁ ତାହା

କାବ୍ୟକ୍ରମର ସମ୍ବନ୍ଧ ଶ୍ରବଣ ପ୍ରକାଶ କରେ, — ସଂଦେହଶୂନ୍ୟ ଓ ଶ୍ରବଣ ପ୍ରକାଶରେ ନିବିଡ଼ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ କ୍ଲାଟେନ୍ ‘ଭୂମି’ ପୃଥ୍ବୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ହିସାବ ଦିଏ । ତେଣୁ କେତେକାଂଶରେ ତାହା ଆଦର୍ଶୀକୃତ (Idealised) ଏବଂ ବକ୍ର(indirect) ଅସ୍ଥିତ ସମ୍ଭାବନା, ଯଥା ଭୂମିଆଖି ତାର ନିଶାନର ନିସ୍ତେଜ ତରାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ, ବା ଓଠର ଛୁଲ୍ଲ ଫୁଲ୍ଲକତ ..... ବସନ୍ତର ଫୁଲ୍ଲର ଗନ୍ଧଣା: ..... ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଶାଣିତ ଶ୍ରବଣରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସଂଭାବନାର ରଙ୍ଗିନ ଓ ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୁଚକ (definite) ହୁଏ । ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମ କ୍ଲାଟେନ୍ ନାଟକଯୁକ୍ତା ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିଦେଶର ଚିତ୍ର । ତଥାପି ବିରହ ଅବତମିତ ଓ ଅପ୍ରଶମିତ, କାରଣ ଏହା ଝଡୁଥିବା ‘ଚିରଦିନ ମୋର ଠି ପ୍ରେମରସ ନାଟକ ଓ କବିତା ଲେଖାରେ’ । ଏଇଠି ମନେହୁଏ; ହୁଏତ ବିଦେଶ ଏକ କାବ୍ୟକ ବିଳାସ ଯାହା ଅନୁଭୂତିଶୂନ୍ୟତାର ପ୍ରସୂତ କିମ୍ବା ଏକ ଶତ୍ରୁ ରୋମାଞ୍ଚିକ୍ ବ୍ୟାଧି-ଯାହା ପ୍ରଶମିତ ହେବାର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଘଟିଛି କପିଳେଷ୍ଠରେ ‘ଭୂମିର ଦେହରେ’ ବିବର୍ଣ୍ଣ ବସନ୍ତ ପୁଷ୍ପ ଓ ସମଶ୍ଳେଷ ହସ୍ତମାଣ, ‘ଯାଏ ପସି ଝଡ଼ା ଦେଇ’ । ଏହା ଦେହର ନଶ୍ୱରତା ସ୍ୱରୂପ ଦିଏ ଅଥଚ ‘ଆଉ ମୋର ଏଦେହରେ ଭୂମିର ଏ ବସନ୍ତର ରକ୍ତରସ କମିନାହିଁ ମୋଟେ କମିନାହିଁ’, ଏକା ପ୍ରାପ୍ତି, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଆବେଗ-ମୟତାର ଚିତ୍ର ଦିଏ । ଯେତେବେଳେ ଦେହର ସ୍ପଷ୍ଟ ଏ ପ୍ରକାର ଆବେଗକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିପାରି ନାହିଁ ତେଣୁ ମନେହୁଏ ଆବେଗ ଦେହୋତ୍ତର ।

ଏହି ଆଲୋଚନାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ଯେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସନେଟ ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଆବେଗ ପ୍ରସୂତ । ବୁଦ୍ଧି ଓ ଯୁକ୍ତିପ୍ରବଣତାର ପ୍ରୟୋଗ ପରିମିତ ଓ ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକ ପାଠକର ହୃଦୟକୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସନେଟ୍‌ର ଅନୁଭୂତି ଗୁଡ଼ିକର କ୍ୟାନ୍‌ରାସ୍ ନିଶ୍ଚୟ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଏଥିରେ କାବ୍ୟକ ଅନୁଭୂତିର ନିବିଡ଼ତା ଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ । ଅନୁଭୂତି ସୀମିତ, ଓ ପ୍ରେମ—ଦେହ ଓ ଦେହୋତ୍ତର ଆବେଗ ସମ୍ବଳିତ ଓ ହୃଦୟ କୈନ୍ଦ୍ରିକ—ହେଉ ମୁଖ୍ୟ ଅନୁଭୂତି । ‘ସମୟ’ ଓ ‘ମୃତ୍ୟୁ’ର ଅବତାରଣା ‘ପ୍ରେମ’ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ମାତ୍ର । ‘କ୍ଷୟ’ ପ୍ରେମର ଅବନିବାରଣ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ contrast ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ । ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଅଛି ଏକ ଆଜ୍ଞାନ ସକରୁଣ ଭାବ । ତେଣୁ ଏକକ ସ୍ୱର, ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ଓ ଶବ୍ଦସ୍ଥାନ ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଇମ୍ପେକ୍ଟ ଗୁଡ଼ିକ ‘ନିଅର’ ଚିତ୍ତ ଦିଅନ୍ତି । କ୍ଷୟସ୍ଥୁ ପ୍ରତି ସ୍ୱା ଏତେଧୀର ଯେ ତାହା ନିଦେ । ମନେ ହୁଏ, ଏହି ଆଜ୍ଞାନ ସକରୁଣ ଭାବ କେବଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ମକ ନୁହେଁ, ଏହାହିଁ ସନେଟ୍‌ର ଆତ୍ମ । ଇମ୍ପେକ୍ଟ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟତଃ ପରମ୍ପରାଗତ ଓ ସ୍ଥାୟି ମଧ୍ୟ । ତାଗ, ବାଲି, ଫୁଲ, ଶିଶିର, ଆଶା, ଆକାଶ, କୁହୁଡ଼ି, ମେଘ, ପୃଥ୍ବୀ, ଶାମୁକା, ଝରା, ତାତି, ଉଦ୍‌ରତା, ଆଖିବ୍ୟଥା, ଶ୍ରାବଣ, କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା, ବଉଳ, ସମୟ, ଗତି, ଅରୁନ୍ଧତୀ, ସପ୍ତର୍ଷି ସ୍ୱାତି, ଶତଭିକ୍ଷା, ପମ୍ପ, ଅସ୍ପଷ୍ଟଶବ୍ଦ, ମର୍ମରୂପ ନିଶ୍ୱାସ, କୁହୁଡ଼ି ଓତଣା, ଫୁଲର ଗନ୍ଧଣା, ମୂର୍ତ୍ତିର ଦିଗନ୍ତ ସ୍ପୃତ ଦେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରାୟ ସମୁଦାୟ ଇମ୍ପେକ୍ଟ, ସନେଟ୍ ଗୁଡ଼ିକରେ ।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ଏହି ପାରମ୍ପରିକ ଇମେଜ ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ **Emotive** ଓ **potent** । ଏମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପରିବହକ । ତେଣୁ ଚିତ୍ରାତ୍ମକ ନହୋଇ ଏମାନେ ପ୍ରକାଶ ଧରରେ ଗହଳ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ସେମ ମଧ୍ୟ ଏକ ଚରନ୍ତନ ଭାବେ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ତେଣୁ ଇମେଜମାନେ ଭାବ ଓ ପ୍ରକାଶଧାର ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୋଗ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । କ୍ଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ମୌଳିକତା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଇମେଜ୍ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟସହ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ସଫଳିତ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ‘ମେଜର୍ ପୋଏଟ୍ସ’

ଭାରଣୀ ଚରଣ ଦାସ

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଯେଉଁ ଇଲିଅଟ୍ଟ ଦ୍ଵାରା ଉଦ୍ଭବ ତାଙ୍କର
ସ୍ଵପ୍ନରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—“Immature poets imitate,
mature poets steal; bad poets deface what
they take, and good poets make it into some
thing better, or at least some thing different .
[Selected Essays, Faber and Faber .]

ଏଣୁ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ବିଷୟରେ କେଉଁ କଥାଟି ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରୟୁକ୍ୟ
ତାହା ପାଠକେ ନିଜେ ବିଚାର କଲେ ଭଲ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଚଉବେଶସ୍ଵ ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦତାବାଦ, ପ୍ରଗତିବାଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗ-
ବାଦର ପତାକା ନେଇ ୧୯୨୭ରେ ‘ପାଣ୍ଡୁଲିପି’ ପ୍ରକାଶିତ କରି ଓଡ଼ିଆ
କାବ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ପ୍ରାଣର ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ସେ
ଜୀବନାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରିନଥିଲେ । ତେବେ ସେ
ଇଲିଅଟ୍ଟ ପ୍ରଭାବିତ ବିଶ୍ଵଦେଙ୍କ ଠାରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବିବେଚନା କରି ନଥିଲେ । କବି
ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ଗୁରୁ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ହୁଏତ କି, ଏହି
ଇଲିଅଟ୍ଟଙ୍କ ଓଡ଼ିଆରେ ପରିବେଷଣ କଲେ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ।
‘ନୂତନ କବିତା’ର କେତୋଟି କବିତା ଏବଂ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର
ବଳିଷ୍ଠ ସାକ୍ଷର । ମନେହୁଏ ‘କାଳପୁରୁଷ’ “ଐଶ୍ଵଲ୍ୟେଷୁ”ର ଏକ ଓଡ଼ିଆ
ଏକାଦଶମ ମାତ୍ର । ବୈଦେଶିକ ଶୈଳୀର ନୂତନ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ହେଁ
କବିତାଟି ‘ଐଶ୍ଵଲ୍ୟେଷୁ’ର ଅନୁକରଣ, ଅନୁସରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ—
ଏଥିରେ Something new କିମ୍ବା Differentର ସ୍ଵର ଅତ୍ୟଳ୍ପ
କ୍ଷଣ ।

ରହିଲା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଭଲଧର୍ତ୍ତଙ୍କ କଥନ ('Poetry should be felt before it is understood')ର ପୁରାପୁର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ବଳିଷ୍ଠ ସଂପ୍ରେସଣା ବା ପ୍ରେସଣାୟତା (Communicability) ରହିଛି । ଏହା କବିତା ବୁଝିବା ଆଗରୁ ଗହନ ଭାବଦୋଧ ପ୍ରଭରେ ପାଠକକୁ ଉପନୀତ କରାଇ ପାରୁଛି ଏବଂ ସେ ବୁଝିବା ନବୁଝ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ତାକୁ ନିବିଡ଼ତର ଭାବରେ ଅନୁଭୂତ କରାଇ ପାରୁଛି । ଅତଏବ ଅର୍ଥଦୋଧ ପୂର୍ବରୁ ଭାବଦୋଧ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେବା ଅପୂର୍ବ ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ପରଂପରା, ପ୍ରଘଟନ, ରୂପକଲ୍ପ, ଆଦ୍ୟାଦିମ୍ବ (ଆର୍କଟାଇମ୍) ଓ ଦନ୍ତକଥାମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଳିକ ଗୀତାବରଣ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ ଭାବକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବା ଉପକ୍ରମ ତେଲ ତାଙ୍କ କବିତାର ସ୍ୱୀୟ ଶୈଳିଷ୍ଟ୍ୟ । କବିଙ୍କ କାବ୍ୟସମ୍ଭାର ବିଶେଷ ନ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ ଶୈଳୀରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବଶ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ସର୍ବିରାଜତରା ରୂପକଲ୍ପର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମେ କବିସଲେହେଁ ଦନ୍ତକଥା, ପୌରାଣିକ ପ୍ରତୀକ, ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରୂପକଲ୍ପ, ଅସମ୍ଭବତା ଓ ସଂବେଗ-ପାରସ୍ପରିୟ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମ କରି ଆମ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କଠାରେ ଦେଖିଥାଉ । ଏହାଙ୍କପରେ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରତୀକବାଦୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରତୀକର ପ୍ରୟୋଗ, ବ୍ୟାବହାରିକ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ, ଯୌନ ପ୍ରତୀକ ପ୍ରଭୃତି ରମାକାନ୍ତଙ୍କଠାରେ ଏବଂ ପରଂପରା, ଆଦ୍ୟାଦିମ୍ବ, ଲେଖକତା ଓ କାବ୍ୟଭାଷାର ସମୀକରଣ ସୀତାବାନ୍ତଙ୍କଠାରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏଣୁ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ 'ନୂତନ କବିତା'ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସାଧନା ଓ ସିଦ୍ଧି ସୀମିତ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ ପ୍ରୟୋଗର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଏକ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ପ୍ରୟୋଗ ସର୍ବିରାଜତରାୟୁକ ପ୍ରସ୍ତାବରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ମୁକ୍ତ କରିଛି ଏବଂ ନୂତନ କବିଗଣଙ୍କୁ ସ୍ୱଳକ୍ଷମ କରିବାରେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଆସିଛି ।

'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପଢ଼ିବା ପରେ କବିଙ୍କ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ବିଷୟରେ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ବ୍ୟବହାରିକ ଶବ୍ଦ ଭିତରୁ

‘ଗୋଲପ୍ରସନ୍ନ’ ଓ ‘ବାଲିଚର’ର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାକୁ ଶବ୍ଦଗତ ପ୍ରତିବନ୍ଧିତା କୁହାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ‘କଟପାତ କପୋତୀ’ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଓ ‘ପ୍ରିୟଦୀକ୍ଷିତା’ ପ୍ରଭୃତିକ ବିଚାରରେ ଇଲିଏଟ୍‌ଙ୍କ ପରି ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟତା, କୃତ୍ରିମତା ଏବଂ ଅସଫଳ ପ୍ରେମ-ଜନିତ ନିରାଶା ପ୍ରତି ପ୍ରତିବନ୍ଧିତା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ।

କେହି କେହି ଆଲୋଚକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଂକ କବିତା ଆଲୋଚନା କଲିବେଳେ ମେଜର ପୋଏଟ୍ସି, କଥା ଉଠାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଜର ପୋଏଟ୍ସି, କାହାନ୍ତି ? ରସାଦନାଧୀନ ପରେ ପରେ ସମନ୍ୱୟ ଓ ସ୍ୱୀକରଣର ମାନ୍ଦ୍ରୀୟ ଏତେ କମ ଯେ ଭାରତୀୟ କବି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବିତାକୁ କିଛି ଗୋଟାଏ ନୂଆ କରି ଦେଖାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ଅନୁଭୂତିଗତ ଡାକ୍ତା, ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂକଳିତା ଏବଂ ଅନ୍ତଃଚେତନାର ପରିପକ୍ୱତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଧାଇଁ ଛୁଣି ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁହଁ କରି ଇଲିଏଟ୍ ଓ ପାଉଣ୍ଡ୍ରଙ୍କୁ ଗୁରୁ ମନେକରି । କେତେକ କବିଙ୍କଠାରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନୂତନତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲେହେଁ ପରିପକ୍ୱତା ଆଉରି ଆସିପାରିନାହିଁ । ମୋ ଜାଣିବାରେ ମେଜର ପୋଏଟ୍ସିର ଅଧିକାଂଶ ନିଜର ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ନୂତନ ହେବା ଦରକାର—ଯାହା ପ୍ରସବ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସ୍ତ୍ରୀର ନହେଲେ ହେଁ ଅନୁଭୂତି ସମସାମୟିକ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟମାନଂକ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଣୁ କବି ଅନ୍ୟର ପ୍ରଭାବକୁ ଯେତେଗାଁଢ଼ି ଅସୀକାର କରି ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରଭାବ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ବିସ୍ତାର କରିବା ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିପାରିବ ସେ ସେତେ ଶୀଘ୍ର ମେଜର ପୋଏଟ୍ସିର ସାଫଲ୍ୟସଂଯୁକ୍ତ ମାନ୍ଦ୍ରୀୟ ହୋଇ ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାର କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀର ମୂଲ୍ୟବୋଧ-ସମ୍ବନ୍ଧୀ କବିତା ମଧ୍ୟ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ—ଯାହା ଯୁଗ ଯୁଗ ଓ ସମାଜ ତାକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେବ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମେଜର ପୋଏଟ୍ସିର ସ୍ଥାନ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ଉଚିତ ମନେହୁଏ ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘କାଳପୁରୁଷ’

ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା

ଅନେକେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର “କାଳପୁରୁଷ”କୁ ଏଲ୍‌ୟଟ୍‌ଙ୍କ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ” କାବ୍ୟ ସହିତ ତୁଳନା କରନ୍ତି । ଏପ୍ରକାର ତୁଳନା ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ, କାରଣ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ଏପିଲ୍ ବର୍ଣ୍ଣା, ଟାଇପିଷ୍ଟ ଗାର୍ଲ, ଫ୍ଲୋବାସ୍‌ର ମୃତ୍ୟୁ ଭଳି ଅନେକ ଉପାଖ୍ୟାନର ଏକ ଉପରଠାଉଥିବା କ୍ୟାଖ୍ୟାତ ଅନୁକରଣ ବଡ଼ ଆଖିଦୁଶିଆ ଜଣାଯାଏ । “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ” “ଏପିଲ୍ ବର୍ଣ୍ଣା”ରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ “ଶାନ୍ତି”ରେ ଶେଷ ହେଲାଭଳି ‘କାଳପୁରୁଷ’ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା ରତ୍ନରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ “ଅମୃତ” ଗମୟ”ରେ ଶେଷ ହୋଇଛି । ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ତୃତୀୟ ସେକ୍ସନ୍ ସହିତ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ଚତୁର୍ଥ ସେକ୍ସନ୍ ତୁଳନୀୟ । କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟ ଦୁଇଟିର ପରିପ୍ରେକ୍ଷି, ଶୈଳୀ ଓ ପ୍ରଭାବରେ ବହୁତ ପାରକ ରହିଛି । “କାଳପୁରୁଷ”ର ଲେଖକ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ”କୁ ଭଲଭାବେ ପଢ଼ିଛନ୍ତି ଓ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ” ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଏକ ତତ୍ତ୍ଵ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି — ଏତିକି “କାଳପୁରୁଷ” କାବ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିଆର୍ଯ୍ୟଭାବେ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହି କାରଣରୁ “କାଳପୁରୁଷ”କୁ ଅଧମ କାବ୍ୟ ଅଭିହିତ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବା ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଓ ଏପରି ଅଭିହିତ କରିବା ଏକପ୍ରକାର ସୈମାସିକ ଦେବାଳିଆ ପଣିଆ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ମନେରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଯେ “କାଳପୁରୁଷ” ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ଓ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ପ୍ରାକ୍ ପଠନ ବିନା ଏହାକୁ ଗୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସବୁଠାରୁ ଭଲ । ତେବେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ “ଓ୍ରେଣ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ସାଧାରଣ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଅନୁକରଣରେ ଏପରି କବିତା ଲେଖିବାର ଗୁରୁତ୍ଵ ଯେ କ’ଣ

ଥାଇପାରେ, ତାହା ଭଲଭାବେ ଦୃଢ଼ଘଂଶମ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ — ଏଥିକାର ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାଂପ୍ରତିକ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।

୧୯୨୧ରେ ପ୍ରକାଶିତ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” ଏକପୁସ୍ତକ ହାତକୁ ଏକ ଉତ୍କଳ କବିରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା । ପ୍ରାୟ ସେହିକର୍ଷ ଜୟସଙ୍କ “ପୁଲିସେସ”, ପ୍ରସ୍ତୁତ “ସୋଡୋମ୍‌ଏଟ୍ ଗୋମୋରା” ଯେଉଁସଙ୍କ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ କବିତାସମୂହ, ଲରେନସଙ୍କ “ଏରନ୍‌ସ ରଜ୍” ଓ ରଲିକେଙ୍କ “ସେନେଟା ଆନ୍ ଅଫିୟସ୍” ବାହାରିଥିଲା — ଏ ସବୁ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଳ କୃତି ଯହିଁରେ ଯୁଗୋପର ନୂତନ ଚିନ୍ତା ଓ ବୋଧଶୀଳତା ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” କବିତାର ଏପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଜ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କୁ ଚିତ୍ତକର୍ଷକ ଲାଗିଥିବା ସମ୍ଭବ । “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” ନୂତନ ଜଗତରୁ ପରିପୋଷକ ରୂପକମାନଙ୍କୁ ଆହରଣ କରି ଏକ ନୂତନ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଗନ୍ୟ ଭିତରକୁ ପଶିଲା । ଅନେଷଣ ବା ଯଯା ଦେଉଛି ଏକ ସମୟଜୟୀ ଓ କାଳଜୟୀ ନୂତନ ଚିନ୍ତାବସ୍ତୁ । ଏହାର ବହୁଳଜ୍ୟୋତିତା ଯେକୌଣସି ଆଧୁନିକ କବିର ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହନ କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ । ଏହି ଅନେଷଣ-ପ୍ରଣାଳୀ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟର ପରାସ୍ତିତିକୁ ନିବାହାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ସମ । ବାଇବେଲ-ପରସ୍ତ ଯୁଗୋପାୟ ମନକୁ ନୂତନ ଯାହା, ଶରଣୀୟ ବିଶେଷ କରି ଓଡ଼ିଆ ମନକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତାହା । ତେଣୁକରି, “କାଳପୁରୁଷ”ରେ ଉଦ୍ଭବ-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅବତାରଣା । “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ” କବିତାର ଓଭର୍‌ଥାୟ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହନ କରିଥିବା ସମ୍ଭବ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ମାନଙ୍କର ବୋଧଶୀଳତା କବିଆରେ ଟାଇରସିଆସ୍

ଯେପରିକି ସୁଗମର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରେ, ତାହା ହେଲା ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷଲକ୍ଷଣ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଗୁଣ ଉପାଦାନରେ ଏଲିପ୍ସଟିକ ଭଳି ସେତେ ମାତ୍ରାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଲିପ୍ସଟିକ ଟାଇମିଆସ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ବୋଧକ (Perceiver) ଠାରୁ ଉପାଦାନର ବହୁତ ସ୍ୱ । “କାଳପୁରୁଷ” କବିତାର ବେଧକ କୌଣସି ସ୍ୱାଭାବିକ ଲଂକର ଭାଷକର ଅଧିକତର ନିବନ୍ଧବର୍ତ୍ତୀ ମନେହୁଏ । “ଓଁ ସ୍ତୁତ୍ୟୁ” କାବ୍ୟର ସହସ୍ରାଳ୍ପ, ଖଣ୍ଡିତକା, ଓ ବିବିଧାୟିତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯାହା କବିତାଟିକୁ ସିନେମାଟିକ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ, “କାଳପୁରୁଷ” କବିତାରେ ସେସବୁ ଏକାକାର ଲିରିକଲ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ମିଳିଇ ହୋଇଯାଇଥିବା ଭଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ଭାବେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ଏହା ହେଲା, “ଓଁ ସ୍ତୁତ୍ୟୁ” କାବ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାଭଳି ଭାବେ “କାଳପୁରୁଷ”ର ସମୀକ୍ଷା କରିବା, କିନ୍ତୁ “ଓଁ ସ୍ତୁତ୍ୟୁ” କାବ୍ୟ କଥା ମନରେ ନ ଥିବାରୁ “କାଳପୁରୁଷ”ର ସମୀକ୍ଷା କରାଯାଇପାରିବ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେପରି ସମୀକ୍ଷାର ସମୟ ମଧ୍ୟ ଆସିଗଲାଣି । “କାଳପୁରୁଷ”ର ବୋଧକ (Perceiver) ହେଲା ପ୍ରଧାନତଃ ଜଣେ ଭାଷକ, ଯେ କି ତା’ର ଦେହବର୍ଷ ଚଳର ଚକ୍ର ପ୍ରେମସ୍ମୃତି ଦ୍ୱାରା ବିବୃତ ହୋଇ ବର୍ଷାର ଗେଟିଏ ମନୋବସ୍ତା-ପ୍ରଧାନ ଛବି ଆଜି ଆଜି ରମ୍ଭର ସ୍ଥଳନ ଓ ରମ୍ଭର ଶାବନର ମରଣୋତ୍ତର ମୂଲ୍ୟାୟନରୁ କିଛି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଶେଷରେ ରହସ୍ୟ ଓ ପ୍ରଦର୍ଶନମୟ ଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । “ବୋଧପୁରୁଷ ତଳେ ଅବା ପାଣିଦିଆ ବରଗଛ ତଳେ/ସ୍ତୋକ ଶୋଷ କମିନାହିଁ……” (ଲଲିତ ୨୯-୩୦)ରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଓ ପାଣି ଆସାମୀକୁ ଯୋଡ଼ିବାର ମତଲବ ହେଲା, କାମନାର ବିନାଶରେ ଦୁଃଖର ବିନାଶ—

ନନ୍ଦକୁ ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ଆମେ କାମଦାର ପରତୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ସତର
ବେଷ୍ଟି ତ ରହୁଁ ଓ ଏହା ହେଲା ଆମର ଦୁର୍ଗତି । ବର୍ଷା ଆମକୁ
ଏହା ସୁନ୍ଦର ଦିଏ । କୌଣସି ଏକ ଶତକାବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି;
“ଦନ ରସରେ ଦାନ ରସରେ ଗୁଡ଼କ ପ୍ରାୟ ହେଲି” । କିନ୍ତୁ
“କାଳସୁରୁଷର”ର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୁରତିଶୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଗଲା ଉକ୍ତ
ମନେହୁଏ । ଏହା “ସ୍ଥିତିର ସ୍ଥିତିକୁ ଡେଇଁ” “ଗଳି ଗଳି ମେନଗେଡ଼ି
ସବୁ” (ଲଭନ୍ ୨୫୫) ପାଇଁ ହୋଇ କେବଳ ପାରି ହୋଇ
ଯାଉ ନାହିଁ, ବରଂ ତା ସାଥେ କବିତାଟିର ନିଜା ପ୍ରଜ୍ଞାୟ ସମ୍ପର୍କକୁ
ଧୋଇକରି ଉଦ୍‌ଘାତନର ଉଚ୍ଚଳ ପ୍ରାବନ ବୁଝାଇ ସତେ ଯେପରି
ଉଦ୍‌ଘାତର ମଜରକେତନକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରି ବଢ଼ିଗଲା । ବର୍ଷାର
ଉଦ୍‌ଘାତନର ଶ୍ରାବନ ସହିତ ଭାଷକର ଗୋଟିଟି ଶବ୍ଦ-
ପ୍ରବଣତା ଖୁବ୍ ଉଲ୍ଲାସ ପାଇଥିଲା । “ହେ ଅହର, ହେ ଉଦବ”
ବେଳି ସେ ବାରମ୍ବାର ଡାକୁଥିଲୁ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଅହର ବା
ଉଦବ ଭାଷକକୁ ତାର ଗୋଟିଟି ଶବ୍ଦପ୍ରବଣତାରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରୁ
ନାହିଁ । ୩୩୭ତମ ଲଭନ୍‌ରେ ଉଦୟଲିଙ୍ଗୀ ଇଲାର ଉଲ୍ଲେଖ
କରି ଭାଷକାରିୟସ୍ ଅସହାୟତାକୁ ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦେଇଥିଲା । ଏହି
ଉଦୟଲିଙ୍ଗୀ ଇଳା ଏଲିୟଟଙ୍କ ଉଦୟଲିଙ୍ଗୀ ଟାଇପିଆସ୍ ହୋଇ
ପାରୁ ନାହିଁ, ଠିକ୍ ଯେପରି ତୃଣୟ ସେକ୍ସନ୍‌ର “ମୁଲ୍ୟମ
ଚିକ୍‌କଣ ଓ ଗୋଲଗାଲ ଲମ୍ବା ଓ ଚଉଡ଼ା” ରମ୍ଭ ଏଲିୟଟଙ୍କ
ଫ୍ରେନ୍‌ସ୍ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ କବିତା ଶେଷରେ
“ମୃତ୍ୟୋର୍ମୀଂ ଅମୃତଂ ଗମୟ”ର ଅବତାରଣା (ଅନ୍ତତଃ ଏହି
ଧର୍ମବାକ୍ୟ କାଳେ କବିତାଟିକୁ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଭୂଷିତ କରିଦେଇପାରେ !)
—ତାହା ପୁଣି “ଓ୍ବେଷ୍ଟଲିଣ୍ଡ” କାବ୍ୟର “ଶାନ୍ତଃ, ଶାନ୍ତଃ, ଶାନ୍ତଃ”ର
ଏକ ନିକୃଷ୍ଟତର ସମସ୍ତର । ଏହିପରି, “ଓ୍ବେଷ୍ଟଲିଣ୍ଡ”ଠାରୁ ଗତସ୍ତୁତ୍ତ
ହୋଇ “କାଳସୁରୁଷ”ର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସମୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଆମେ

ଯେତେ ବେଷ୍ଟିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ପ୍ରଚରଣ ଦରକାର ପଡ଼ିଯାଉଛି । ନିଜ କବିତାର ଅନ୍ଧବରୁଣକୁ ଯେହୁଇବାପାଇଁ “ଓଡ଼ିଷ୍ଟଲଣ୍ଡ”ର ତାହାକୁ ଆମଦାନୀ କରିବାର ପ୍ରୟତ୍ନ । ନିମ୍ନ ପୁସ୍ତକଟି (Thre dbare) ଜଣାଯାଉଛି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞାସା

କୁମୁଦଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

‘କାଳପୁରୁଷ’ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ସବୁଜିଣ୍ଡା କବିତା । ଇଲିୟାଡ଼ଙ୍କ ‘The Waste Land’ କବିତାର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଇତିହାସରେ ଏହା ଥିଲା ଏକ ଅପୂର୍ବ ସଂଯୋଜନା । ଶ୍ୟାମାଧିକ ‘ଚିଲିକା’ କିମ୍ବା ‘ମହାତାପା’ ପରି ନ ହେଲେ ବି ଜଗନ୍ନାଥ ତାପଙ୍କ ‘ଶ୍ରବକଟ’ କିମ୍ବା ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ‘ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲଭ’ ପରି ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାରେ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ‘The Waste Land’ ପରି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅବସ୍ଥାପ୍ରସ୍ଥ ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ଏକ କାବ୍ୟିକ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ଉପସ୍ଥାପନାର ପ୍ରତୀକ୍ଷା ହିଁ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଇଲିୟାଡ଼ଙ୍କ ପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ କବିତାଟିର ଅନ୍ତିମତମ ଛନ୍ଦରେ ମୁକ୍ତିନିଷ୍ଠ ଅମୃତର ଆକାଞ୍ଛା ବା ଅଶ୍ୱପ୍ନା ପେଷଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାହା ଆଜି ଯଦି ଅନ୍ଧାରରୁ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାହା ଆଜି ଯଦି ମରଣରୁ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନଷ୍ଟ ଯାହା ଆଜି ଯଦି ଅସତରୁ

ମୃତ୍ୟୁ ମା°
ଅସତୋ ମା°
ତମସେ ମା°

ମୃତ୍ୟୁ ମା°... ମୃତ୍ୟୁ ମା°... ମୃତ୍ୟୁ ମା°...

ଅମୃତଂ ଗମୟ । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁଳସ, ପୃ.୫୦)

‘କାଳପୁରୁଷ’ର ଅନ୍ତିମରମ ଛବିରେ ରହିଥିବା ଏହି ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଅମୃତ ଅଭିପ୍ରାୟ କବିଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ‘ଅହର ଉଦାର’ର ମୃତ୍ୟୁ ଭବସନ୍ତ (ଅମ୍) କବିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ବହୁତଃ ‘ଅହର ଉଦାର’ର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରେରଣାଗତ-କାରଣ, ଏହି “କାଳପୁରୁଷ” କବିତାରେ ହିଁ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ୩୭ତମ ପଞ୍ଚସ୍ତୁ ପରେ, ଅନର୍ପମିତ ବ୍ୟବଧାନରେ ଅହର ଓ ଉଦାରଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ବାରମ୍ବାର ମିଳିଥାଏ । ଯଥା —

ହେ ଅହର ହେ ଉଦାର ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୋଷର
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ଛିଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମ ପରି ବୋହେ
ଅନ୍ଧାରରେ ପଦ ଯେବେ ଛନ୍ଦିବିଏ ଗୁଡ଼କଙ୍କ ନଟା
ଶୁଣେ ଗୁଡ଼ ଭଙ୍ଗେ ହାଡ଼ ବଢ଼ିଉଠେ ଶେଷ । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃ.୩୯)

ବା

ହେ ଅହର ହେ ଉଦାର ସଖା ମୋର ପ୍ରାଣର ଦୋଷର
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ ଛିଡ଼ା ହୁଅ ପିଠିରେ ମୋ ଭ୍ରମପରି ବୋହେ
ମୁଁ ଯିବି ଭ୍ରମର ପରି ତାର ଖୋଜି ଜହୁ ଖୋଜି

ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରଣାର ସୁଅ

ମୁଁ ଯିବି ଭ୍ରମର ପରି ଖୋଜି ମୋର ପିତାମାତା

ନିର୍ମଳ ନଟାରେ ଖୋଜି ଅରୁଣେ ତାଗର ଆଲୁଅ

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ-ପୃ.୪୫)

ଏକକି ନୁହେଁ, ଏହା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ‘କାଳସୁରୁଷ’ର ୨୨୧-୨୪, ୩୪୪-୩୪୭ ପ୍ରଭୃତି ପଢ଼କ୍ତିମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଉଲ୍ଲେଖ ମିଳିଥାଏ । ନବୁଗଡ଼ ଭିତରେ ମୁକ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଅମୃତର ଆକାଂକ୍ଷାର ଏକ ଏକ ପୌରାଣିକ ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ଦେଖା-ଦେଇଛନ୍ତି ଅନ୍ଧର ଓ ଉଦ୍ଧବ । ଅନ୍ଧର ଏବଂ ଉଦ୍ଧବ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତର ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ଧର ଚରିତ୍ରର ପ୍ରତୀକ-ଧାରଣାର ବିସ୍ତୃତିରେ ‘ଅନ୍ଧର ଉଦ୍ଧବ’ କବିତାର ଜନ୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏବଂ ଏହି କବିତାରେ ଦେହାନ୍ତର ମୁକ୍ତିର ବାସନା ସ୍ପଷ୍ଟତର ଓ ବିସ୍ତୃତତର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲଭି କରିଛି । ମଧୁରରୁ ଗୋପ -- ଏକ ଯାହାର ରୂପକ ଭିତରେ କବିତାଟିର ପରିଚଳୁଛି । ଅନ୍ଧର ଯାଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଖକୁ । ଜୀବାତ୍ମାର ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିଯତ୍ନ । କୃଷ୍ଣ-ଦର୍ଶନ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ଧର ମାନସର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବ୍ୟାକୁଳତାର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି କବି । ତାହା ଆଧୁନିକ ମଣିଷର, ହୋଇପାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ କବିଙ୍କର । ଅନ୍ଧରର ପ୍ରାର୍ଥନା କବିଙ୍କର ଭାଷାରେ —

“ମହାପ୍ରଭୁ ମୁକ୍ତି ଦିଅ ଏହି ଯାହା ଶୁଭ ହେଉ ତୁମର ଦୟାରୁ
ଏହି ଯାହା ହେଉ ମୋର ଶେଷ ଯାହା ଏ ଦେହରୁ
ତୁମର ସଂହାର ଡେଇଁ
ବହୁତ ବହୁତ କ୍ଳାନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନରୁକ୍ତି ଏ ଆତ୍ମାର
ଆଉ ତୁମ ଦୟା ସମା କରୁଣାର ସମୁଦ୍ର କୁଳରୁ”

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ-ପୃଷ୍ଠ ୫୪)

ମନେ ହେବ ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମା ଚେତନା ହିଁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର ପ୍ରକୃତ ବିଗ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କବିତା

ସକଳନରେ ମାତ୍ର ଏହି ଦୁଇଟି କବିତାରେ ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-
ଜିଜ୍ଞାସାର ଏହି ଦିଗ, ଭବ ବା ଚେତନା ଦିଗରେ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଲାଭ
କରିଛନ୍ତି । ପରସଂଖ୍ୟାନାମକ ଦୁଷ୍ଟଲୋକରୁ ଗୌଣ ପ୍ରତିପାଦକ
ହୋଇଥିବା ଏହି ଚେତନା ତାଙ୍କ କବିତାର ସାମଗ୍ରିକ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞାସା
ସମ୍ପର୍କରେ ଅସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୁଏନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗ ଆଡ଼କୁ
ତାଙ୍କର ଆଖିର ପବଣତା ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେ ଆକାଶର କବି
ନୁହନ୍ତି, କି ତଳ ଜାକ୍ୟ ସକଳନକୁ ‘ସମୁଦ୍ରସାଗ’ ବୋଲି ନା
ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୁଦ୍ର ସୀତାକାନ୍ତଙ୍କ ‘ସମୁଦ୍ର’ ନୁହେଁ,
ଏବଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ସମୁଦ୍ରର କବି ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ
ପୃଥିବୀର କବି !

¶

ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଏହି ପୃଥିବୀର
ଜୀବନକୁ ଫେରୁ କରି ଗତି ଉଠିଛି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ-ଜିଜ୍ଞାସା ।
ଏହି ପୃଥିବୀ ବାଦିତାର ଦୁଇଟି କାରଣ ତାଙ୍କ କବିତା ଭିତରୁ
ସନ୍ତାନ କଣ୍ଠଯାଇପାରେ । ସେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଦେଖି
ପାରିନାହାନ୍ତି; କାରଣ ଏହି ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆସକ୍ତି, କାମନା
ଓ ତୃଷ୍ଣା ଉଥାପି ନେଇ ହୋଇନାହିଁ । ‘କାଳଧୁରୁଷ’ରେ ରହିଛି
ଏହାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ।

ଶ୍ରେକ ଶୋଷ କମି ନାହିଁ ସରିନାହିଁ ଲେପ ପାଇ ନାହିଁ
ଶ୍ରେକ ମରି ଯାଇନାହିଁ ନିଗୁଟିଆ କଟକ ଗଳରେ
ଆଜି ତେଣୁ ଗତିହୀନ ଗ୍ରେଟ୍ ଏକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧରି
ଗଳ ପରେ ଗଳ ଡେଇଁ କୁଡ଼ କୁଡ଼ ବାଲି ଡେଇଁ ଡେଇଁ
ମୁଁ ଆଜି ଗୁଲିଗି ଖୋଜି ତାର ଆଉ ଜନ୍ମ ରାତି
ରୁପ୍ ରୁପ୍ ପବନର କଥା

କୁହୁ କୁହୁ ଅଙ୍ଗାର ଓ ଅଗ୍ନିରର ପୁଡ଼ିବା ସେପାଖେ
ଆଇସ୍‌ହୀମ୍ ଲେମନେଡ଼ ଝରଣାର ନିରୁକ୍ତ ମମତା ।

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃଷ୍ଠା)

ପୃଥ୍ବୀ-ବାଦିତାର ଦ୍ଵି ଖାସ୍ କାରଣ ହେଉଛି ସ୍ଵର୍ଗାତ୍ମ ବସନ୍ତତା ।
ମନେ ହୁଏ ସତେ ସେପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
‘ମୋହ ମୁଦଗର’ର “ପୁନରପି ଜନମନ୍ ପୁନରପି ମରଣମ୍
‘ପୁନରପି ଜନମା ଜଠରେ ଶୟନ୍’”ର ନିରଞ୍ଜଣ ଦୁଃସହତାରେ
ବିଶ୍ଵାସୀ । ତାଙ୍କର ଆଠନମ୍ବର ସନେଟ୍‌ର ଶେଷ ପଞ୍ଚକ୍ତିଦ୍ଵୟର
ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଛି —

“ଶକ୍ତି ତ ଆକାଶ କ୍ଷମି ମରଣ ବା ଜୀବନର ମୁକ୍ତି
ମୁଁ କରିଛି ଅନେକ୍ଷଣ ପାଇନାହିଁ ସନ୍ତାନ କ୍ରୋଡ଼ାର” ।

(ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ପୃଷ୍ଠା)

ଜୀବନରୁ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ମରଣରୁ ମୁକ୍ତି । ତେଣୁ ବନ୍ଧନ
ଏବଂ ତେଣୁ ସନ୍ତାନ । ଏବଂ ତାହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ଜୀବନ-ସ୍ଥିତିର
ସଂସାର୍ଥ ପରିଚୟ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ‘ଚରନ୍ତନ
ଅନସ୍ଥିତ’ର ଏକ ଧାରଣା ଅଛି ବୋଧହୁଏ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ
କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓ ରମାକାନ୍ତ ଉତ୍ତୟଙ୍କଠାରେ
ଏହି ‘ଚରନ୍ତନ ଅନସ୍ଥିତ’ର ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଉତ୍ତୟ
କ୍ଷେତ୍ରରେ କବିତାଟା ହିଁ ପୁରସ୍କାର ହେବାର କଥା ହୋଇଛି ।
ଭଲ ଭଲ ସ୍ଵର ଶୈଳୀରେ ସେହି ଦୁଃଖାନୁଭୂତିକୁ କବିତ୍ଵପୂ
ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା
କିଛିଟା ଉପରଠାଉରିଆ, କିନ୍ତୁ ରମାକାନ୍ତଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରକ୍ତକୁ
ପାଣି କରିଦେବା ଭଳି ଶକ୍ତି ଓ କରୁଣ । ଯାହାହେଉ, ଏହି
ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀର କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ‘ଚରନ୍ତନ ଅନସ୍ଥିତ’ର
ଅସମ୍ଭାବନା ଏବଂ ରକ୍ତମାଂସର ମାୟାବଦ୍ଧତା ମଣିଷର ସହଜ-

ତୃଷ୍ଣା ଗୁରୁପସାଦଙ୍କ ପୃଥ୍ବୀର ଏହି ଜୀବନ ବା ଜୀବନର ଏହି
ପୃଥ୍ବୀ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ କରାଇଛି । ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତି ସଂଶୟ
ସତ୍ତ୍ୱେ କେଜଣି କହିଲେ ଜୀବନରେ ଅର୍ଥ ଖୋଜିବାର ତେଷ୍ଟା
ଅପଚିନ୍ତ ଓ ଅକ୍ଳାନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ତାହା ମିଳିବାର
ନୁହେଁ, ତାହା ମିଳୁନାହିଁ । ଗୁରୁପସାଦଙ୍କ ଆଖିର କପୋତ ଏହି
ପୃଥ୍ବୀ ଉପରେ ଉଡ଼ିବୁଲୁଛି : -

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଇସ୍ତଫା ଦେହରେ
ବାଧା ପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ଏହି ପୃଥ୍ବୀକୁ
ଯେଉଁଠାରେ ତୁମେ କର ପ୍ରତିଦିନ ବିଜନ ପ୍ରଜ୍ଞା
ଜଗମୁଖୁ ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।

(‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ପୃ ୨୩)

‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପୃଥ୍ବୀର ଉଲ୍ଲେଖ
ମିଳିଥାଏ । ତହିଁରୁ କେତୋଟି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

(କ) ପୃଥ୍ବୀ ଗୁଡ଼ିରେ ଲୋଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ
ମାଂସ ଫୁଟେ ଫୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ସୋମାସ୍ତରେ ଶୋଇ ।
(‘ତମ୍ବାସୁଲ’ ପୃ ୧)

(ଖ) ଏ ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ଏ ବାଲିର ଅପନ୍ତରାପରେ
ଭୁଲିଯାଏ ବାଟେ ଅବା ଭୁଲିଯାଏ ପୃଥ୍ବୀର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ।
(‘ନିହତଗୋଧୂଳି’ ପୃ ୨୫)

(ଗ) ଆମର ଏ ପୃଥ୍ବୀରେ କେବେ କିଛି ଲୋଭହୁଏ ନାହିଁ
ମଶାମାଛି, ପୋକଯୋକ ଲୋକବାକ କାଉ ଓ ବାଦୁଡ଼ି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପୃଥ୍ବୀ ହୁଏ ହତବାକ୍ ଅଭିଭୁତ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଉତ୍ତରେ
ପ୍ରତିଦିନ ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଆକାଶର ଅପନ୍ତରାପ ଡେଇଁ
ଅଜ୍ଞାତ ବା ଅବଜ୍ଞାତ କେଉଁ ଦୂର ଅନ୍ଧାରକୁ ଧାଏଁ ।
(ହରେକୃଷ୍ଣ ବାସ-୧ ପୃ ୨୮)

(୩) ସବୁଜ କବିତା ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ପୃଥ୍ବୀ
 ସୋମାଜିକ ସ୍ୱପ୍ନାର ସୁନ୍ଦର
 ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଜଣାଯାଏ କରୁଣାନ ଜାତିସ୍ଥାନ
 କେଉଁ ଏକ ଅନ୍ୟ ଦେଶପରି ।
 (ହରେକୃଷ୍ଣ ତାପ-୨)

(୫) ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ଧରି ଏ ପୃଥ୍ବୀ ହୁଏତ ବା
 ଏଡ଼େ ରୂପବତୀ
 ହୁଏତ ଏ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଭଲପାଏ ଦେହ ମୋର ସୃଷ୍ଟିର
 ଏ ବେଦନା ଭିତରେ
 ତଥାପି ମୋ ଗୁରୁପାଖେ ସମୟର ହାତୀକାର ମୃତ୍ୟୁର ଏ
 ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା
 ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେଦନାର ବିଷୟ ଏ ଗୋଧୂଳିରେ ଏ ପୃଥ୍ବୀ
 ଏ ମାନ ଆକାଶ । (ସିଂହ ଆ)

(୯) ଆକର୍ଷିକ ଦେହ ମୋର ପୃଥ୍ବୀର ଘଟଣାଜନନ
 ଆକର୍ଷିକ ଘଟଣାରୁ ଉପଜାତ ତୁମର ଏ ଦେହ
 ଅସରନ୍ତି ଏ ବାଟରେ ତୁମେ ଓ ମୁଁ ସମୟର ହାତ
 ମୋର ଭଲ ପାଇବାର ଯୁକ୍ତି ଆଉ ତୁମର ସନ୍ଦେହ ।
 (ସନେଟ୍-୨)

ଏହି ପୃଥ୍ବୀରେ ରୂପବତୀ ନାଶର ଦେହ ଭିତରେ
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଅର୍ଥଶୋଜାର ଉଦ୍ଭାବିତ ସାଧନା । ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ର
 ପ୍ରଥମ କବିତା ‘ତମ୍ବାୟୁଲ’ରେ ଜୀବନ ଓ ଯୌବନ ଉପରେ
 ରୂପବତୀ ଚରୁଣୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦିବାର ପ୍ରସ୍ତବକୁ କବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ।
 ଶ୍ରଦ୍ଧାବେଗ ସୁଗନ୍ଧର ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂକେତ ।

ତମ ଫୁଲ ମନ୍ଦିରରେ କେତେ ସେ ଯେ ବାରୁଣ କୁହକ
ରକ୍ତେ ଯାଏ ନିଆଁ ଲଗି ଗୁଡ଼ି ଆଉ ନିଶ୍ଵାସରେ ନିଆଁ
ଗୁଡ଼ି ଆଉ ନିଶ୍ଵାସରେ ନିଆଁ ସେ ଯେ ଦେହେ ଦେହେ

ବିଜୁଳି ତମକ

ବିଜୁଳି ତମକ ସେ ଯେ ବଣ ନିଆଁ ସବୁ ଯାଏ ଗୁଲି ଲୁଗା

ହୋଇ

ପୃଥ୍ଵୀ ଗୁଡ଼ିରେ ଲେଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ
ମାଂସ ଫୁଟେ ଫୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ସୋମାସ୍ତରେ ଖୋଇ ।

ଏଇ ପ୍ରଭାବରେ ଭଲ ପାଇବା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେମ ହିଁ ସବୁଠାରୁ
ମୂଲ୍ୟବାନ ପଦ୍ମ । ଏ ପ୍ରେମ କିନ୍ତୁ ସର୍ବାଂଶରେ ପ୍ରାୟ ଦେହସବୁ,
ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଯୁକ୍ତିତର୍କର ମଧ୍ୟ ସୀମା ନାହିଁ । ‘ସନ୍ଦେହ-୪’ ଏ
ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ପୃଥ୍ଵୀର ଏ ଦେହରେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ତୁମର ମନର ସନ୍ଧାନ
ଆଜି ହୁଏ ଉପଗତ ଉପକୂଳେ ତୁମର ଦେହର
ମୁଁ ତେଣୁ ତୁମକୁ ଖୋଜେ ରକ୍ତେ ମୋର ଦେହର ସୀମାରେ
ତୁମର ଆତ୍ମା ବା କାହିଁ ଦେହ କାହିଁ ତୁମର ମନର
ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲ ପାଏ ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଏ ଦେହରେ

ଆତ୍ମା ମୋର ମନର ପିପାସା

ମୁଁ ଯେଣୁ ତୁମର ଦେହ ଖୋଜେ ମୋର ଏ ଦେହରେ

ସବୁ ମୋର ଆଶା ଓ ନିରାଶା

ଏହି ନାଟ୍ୟ କେତେବେଳେ ଯଦି ତମ୍ଭାପୁଲ, ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ
ସେ ପୁଣି ସୁନାର ଝରଣା । ଦେହରେ ଫୁଟିଲା ପୁଲର ଫୁଲଗଛ;
ଗୁଡ଼ି ସବୁବେଳେ ‘ଗୋଲ’, ଆଖିରେ, ଓଠରେ, ମୁହଁରେ
ବାରମ୍ବାର ତାର ଆଉ ଜନ୍ମ, ଜନ୍ମ ଆଉ ତାର । ଏହି ଜନ୍ମ ଆଉ

ତାର ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଉପମାନ, ଯାହା ସବୁବେଳେ ପ୍ରଲୋଭନମୟୀ ତନ୍ମୀ ତରୁଣୀ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ । ଏହି କହ୍ନ ଓ ତାର ହିଁ ଯେପରି କି ତାଙ୍କ ଆସକ୍ତିମୟ ପୁଅଟିରେ ଆସକ୍ତିର ପ୍ରତିନିଧି । କହ୍ନ ଆଉ ତାର ଆଡ଼କୁ ଛୁଟିଯିବା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ନିଶା, ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା । କାବ୍ୟନାୟକର ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲା — :

ତୁମର ଡାନ୍ତରେ ମୋର ଓଠ ଯିବ ଛୁଲ ଉଲ ହୋଇ
 ତୁମର ଗୁଡ଼ରେ ଯିବ ଦଳି ହୋଇ ବାଲିଚର ନିଶୁନ ନିଶା
 ତୁମର ଦେହର ରକ୍ତ ପାଣି ପାଣି ଅଣ୍ଟା ହୋଇଯିବ
 ତୁମର ଭିତରେ ମୋର ଆତ୍ମା ଯିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମିଳାଇ !

(‘ପ୍ରିୟବନ୍ଧବୀ’)

ଏହି ଦେହ ଭିତରେ ହିଁ ଯେପରି କି ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ସାଧନା । ସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ, ଅମରତ୍ୱ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ, ସବୁ ଏହି ଦେହ । ଡ. ଏଚ୍. ଲରେନ୍ସଙ୍କ ପରି ସେ ଯେପରି କହୁଥିଲେ ଗୁଡ଼ାନ୍ତି : ‘Immortality, the heaven is only a projection of the strange but actual fulfilment here in the flesh.’ ସ୍ୱର୍ଗ ଏକ ଅଧ୍ୟାସ, ଏକ ଆଶ୍ୱେପ ମାତ୍ର, ରକ୍ତମାଂସର ତୃପ୍ତି ଭିତରେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ, ଅମରତ୍ୱ । ହାଡ଼ ଆଉ ମାଂସର ସ୍ପନ୍ଦନ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ ସତେ ଯେପରି କହିବାକୁ ଗୁଡ଼ାନ୍ତି ନାହିଁ ହେଉଛି ‘ଯୁବାବଳକୁଣ୍ଡଳର’ କନ୍ୟା ‘ଯାହାର ଯୁବା ବୟସେ ମନର ଯୁବାଙ୍ଗ ପାଶେ ନାହିଁ ତାର ଜୀବିକାରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ’ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଦେହର ଗୁରୁତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ତାହା ସୁପ୍ରସକ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି, ‘ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ବାରମ୍ବାର ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଏହାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସୁରୁରଥାଏ ।
ସମସ୍ତ କବିତାରେ ଦେହ ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରାୟ ୧୨୦ଥରରୁ ଅଧିକ
ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ସୁତେଜ ଦିଏ । କବିଙ୍କ
ମନରେ ଦେହ ଚେତନା କେତେ ଦୂର ପସ ବିସ୍ତାର କରିଛି ।
ଏହା ତାଙ୍କ କବିତାର ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଧାରା ନୁହେଁ, ଏହା ହିଁ
ତାଙ୍କର କବିତା ।

(‘ଦେହ ଓ ଅଦେହର କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ’ ସୌଖନ୍ଦ୍ୟ ବାରିକ,
ଇସ୍ତାଦ୍ଦାର, ପୃ.୫୧-୫୨)

ଦେହ ଭିତରେ ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିନ୍ତୁ
ସଫଳ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ଯାବତ୍ତାପ୍ତ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରଶ୍ନା
ଏକ ଏକ ଭ୍ରାନ୍ତିଅପେକ୍ଷରେ ପରିଚିତ ହୁଏ । ଶୂନ୍ୟତା, ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା,
ନିଃସଙ୍ଗତା ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ । କବିଙ୍କ ହରେକୃଷ୍ଣ ବାସ
କରୁଛି -

ସବୁଜ କବିତା ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ପୃଥିବୀ

ବେମାଣିକ୍ ସ୍ୱପ୍ନାର ସୁନ୍ଦର

ରେଡ୍‌ଡର ଗୀତ ପରି ହୁଏତ ବା ଏ ଜୀବନ

ଦେହସ୍ଥାନ କେତୋଟି ମୂର୍ଚ୍ଛନା

‘ଧୂପର’ ବିରହ ପରି ହୁଏତ ବା ଏହି ମନ

ଆକାଶର ଭରତର ମେଘ

ହୁଏତ ବା ଏହି ଦେହ ପଥ ସର ମାଳ ମାରେ

ନାଗଲୋକ ଜନ୍ମାର କାମନା । (‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ପୃ.୩୦)

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ‘ହୁଏତ ବା’, — ଏଥିରେ ନୈଷ୍ଠିତ୍ୟ ନାହିଁ । ପରେ
ପରେ ହରେକୃଷ୍ଣ ବାସର ସ୍ପଷ୍ଟୋକ୍ତି —

ତଥାପି ଶୀତର ଥଣ୍ଡା ରାତି ଆଉ ବୁଡ଼ୁଥିବ

ଧୂଆଁ ନିଆ ଦେହ

ଗଳରୁ ଗଳକୁ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ଲାଗିଛି ପୋଷ୍ଟ

ବଗୁଲିଆ ଝୁଲୁ ପିଲୁ ପରି

ଚଉଧୁରୀ ବଜାରର ଆଲୁଅ ଓ ଠେଲିଠେଲି

ଗହଳ ଭିତରେ

ଏ ପୃଥିବୀ ଜଣାଯାଏ ବରୁଣାନ ଜାତିସ୍ଥାନ

କେଉଁ ଏକ ଦୁଇଦେଶ ପରି । (ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ, ପୃ. ୩୦)

ସମ୍ପର୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ, ସଂଯୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ, କାହାସହିତ
କାହାର ବନ୍ଧୁତା ଅସମ୍ବନ୍ଧ । ସବୁ ହିଁ କେବଳ ‘ନାହିଁ’ । ଦୂର
ଦେଶଟି ଯେପରି, ନିକଟର ପୃଥିବୀଟି ବି ସେହିପରି । ବରୁଣାନ
ଓ ଜାତିସ୍ଥାନ । ସମ୍ପର୍କର ଜଗତଟି ଯେଉଁଠି ଏହିପରି, ସେଠି
ପ୍ରେମରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସାର୍ଥକତା ଏକ ମିଳିକଥା । କୁହୁଡ଼ । ସମୁଦ୍ରରେ
ସ୍ନାନ ନୁହେଁ, ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ ନାଁରେ ଫେଶ ରମୁଥିବା ମାତ୍ର ।
ତାହା ସହିତ ରହିଛି ସମୟର ଶାସ୍ତ୍ରାଗ୍ର ବନ୍ଧର ବଂଶନ ଓ
ଦେହର ଦ୍ରୁତ କ୍ଷୟଶୀଳତା । କାବ୍ୟ ନାୟକର ଅନୁଭୂତି
ହୋଇ ଉଠେ ମାଇଲ ମାଇଲ୍ ବ୍ୟାପୀ ବିଫଳତାର ବାଲୁକା
ବିସ୍ତାର ମାତ୍ର । ଯେତେଦୂର ଯାଏ ଗୁଲି ଚଉପାଶେ ଖାଲି ବାଲି,
ନାହିଁ କାହିଁ ଶ୍ୟାମ ଶସ୍ୟ ନବ ଦୁବାଦଳ । ଶ୍ୟାମାଧିକ ଦୃତାଶ
କାବ୍ୟନାୟକ ଦିନେ ଗାଇଥିଲା —

ଭାଗ୍ୟଧର ଭାଗ୍ୟ

ଆକାଶେ ଶୋଭିବ

ତାର ରୂପେ ଏ ନବୀନା

ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ନୁହଇ

ଆଶାର ତାରାଏ

ଦୁର୍ଗାରେ ଉଲ୍‌କା ସିନା । (‘ଯଯାତିକେଶବ’)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାଗ୍ୟ ଫାଗ୍ୟ କଥା ଉଠୁନାହିଁ । ତା’ର
ନୈରାଶ୍ୟ ନାହିଁ, ଅଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଫଳତା । କାବ୍ୟନାୟକକୁ ଶୂନ୍ୟ
ଲଜଭୟ ଧରି ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ, ଶୂନ୍ୟତାର ଦୁଃସହ

ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ କଫଳତାର ନିରର୍ଥକ ମାରବ ଚକ୍ରର
ହୋଇଉଠେ ତାର ଜୀବନ ।

ମୋ ପାଇଁ ଚଇତ କେବେ ଯାଇ ନାହିଁ ପତର ଥରାଇ

ମୋ ପାଇଁ ଗଳର ମୋଡ଼ କେବେ ହେଲେ

ଚେଇଁ ଉଠି ନାହିଁ

ସେତେ ଯୁକ୍ତି ତଳେ ଯେତେ ସବୁ ବାଦ

ପ୍ରତିବାଦ ପରେ

ମୋ ପାଇଁ ଯ ଇଚ୍ଛା ରହି ଯୁକ୍ତ ଆଉ ବିଯୁକ୍ତ ମୀମାଂସା

ଏକମାତ୍ର ସମାଧାନ ମୋର

ମୁଁ ଏଠି ତମକ ଦେଖି ପଥ ଝଟେ

୩

ଫୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହେ

ତେଜ ପରେ ତେଜ ଗିଳି ସମୟର ଆଖିଠାର ମାର

ତା'ଓଠର ଫାଙ୍କ ପରି ପଡ଼ି ରହେ ଏହି ଗଳମୋଡ଼ ।

('ଗୋବର ରଣେଶ')

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାକୁ 'ଗଞ୍ଜର ଅନୁଭୂତିରୁ ଜାତ ଅସଫଳତାର
ଏକ ଛବି' ବୋଲି ଆଧ୍ୟାପକ ସୌମ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ବାରିକ ଯାହା କହିଛନ୍ତି
ତା' ସତ୍ୟ । (ଇସ୍ତାଫା-୨, ପୃ.୫୫) 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' କବିତାଟି ପଢ଼ି
କଲେ ସମ୍ପର୍କରେ କେହି ଯଦି ଶେଷ ଧାରଣା କରି ବସନ୍ତ, ସେ
ନିଶ୍ଚୟ ଚରମ ଭୁଲ୍ କରି କହିବେ । 'ଚମ୍ପାଫୁଲ' ସୁଦୂର
ବେଳାଭୂମିରୁ ସୁଦୂରତମ ସମୁଦ୍ରର ଆପାତସୁନ୍ଦର ଏକ ଗୁପ୍ତାଞ୍ଜଳି
ମାତ୍ର । 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ'ର ତାହା ପ୍ରକୃତ କି ରୁଡ଼ାନ୍ତ ଅନୁଭୂତି
ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତ ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନର ଅଭିଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ'ର କାବ୍ୟନାୟକର ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ଘୋର
ଲବଣାକ୍ତ ଝଡ଼ିସଂକୁଳ, ଆଉ ତମି ତମିଜଲର କଥା । ତାହା
ନୈରଂଶ୍ୟର ବିଷାଦର, ଦୁଃଖର, ବେଦନାର, ବିଡ଼ମ୍ବନାର,

ବ୍ୟର୍ଥତାର, ବିଫଳତାର, ଯନ୍ତ୍ରଣାର, କାଳଗତାର, କାର୍ତ୍ତିବ୍ୟର,
 କ୍ଷୟର, ପତନର, ବିନାଶର । ଅନ୍ତର, ଗୌରବର ପରାଜୟ,
 ମାନ ବେର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଗତି ଓ ନୋରଡ଼ ଆଖି, ତେ ଫାନ ଓ ଝଡ଼,
 ହେପ ଡୋକ ତଣ୍ଡ ଶୁଣିଯାଏ, ତଥାପି ତଥାପି କିଛି ଅଜି ଯାଏ
 ହୋଇନି ସମ୍ଭବ, ତା' ଓଠର ଫଙ୍କ ପରି ପଡ଼ି ରହେ ଏହି
 ଗଳମୋଡ଼, ଜହ୍ନ ନାହିଁ ତାରନାହିଁ, ଅପନ୍ତର ସମୟର ଗୁଚ୍ଛତଳ
 କୁଡ଼ କୁଡ଼ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ, ହାତରୁ ପଡ଼େ ମାଂସ ଖସି, ଆକାଶରେ ମେଘ
 ଆଉ ମେଘ, ନିଶବ୍ଦ ବାଲିଚର, ପତ୍ତଣର ପଳିତ ମୁକ୍ତନା,
 ବର୍ଷଟିଏ ଖସିଯାଏ ଆସ୍ତେ ଖସିଯାଏ । ପୃଷ୍ଠଭୂତ ବ୍ୟର୍ଥତା, ଶବ୍ଦର
 ପ୍ରସୂତ କଷ୍ଟ ସକାଳର ରୁଗ୍ ଜନ୍ମନେବା, ଶୀର୍ଷ ଚଇତ୍ତରେ ଜରାବସ୍ତ
 ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ, ନିମ୍ନଟିଆ ଘର, ସମୁଦ୍ରର ଡେଉଁର ନିରର୍ଥକ
 ଚେଷ୍ଟା ଆଉ ନଷ୍ଟ ଯେତେ ଆୟୁଷର କୋଡ଼, କୁହୁଡ଼ି, ବାଟୋଇ
 ପକ୍ଷୀର ଗୀତ ମରଗଲଣି, ଭ୍ରାନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା, ଦୁରନ୍ତ ଓ ଦୁର୍ବିସଦ୍
 ଦୂର୍ଣ୍ଣାବର୍ଣ୍ଣ, ଶର ଦିପଦର ତପ୍ର ଧୂସରତା, କୁହୁଡ଼ି ଓ କାକରର
 ଶବ୍ଦ, ସମୁଦ୍ରର ମରୁଭୂମି, ଆକାଶର ନିଃସଙ୍ଗତା, ବର୍ଷର ନଷ୍ଟ
 ଆତ୍ମା, ଅବସନ୍ନ ସହର, ନିଷ୍ଠୁଳ ସ୍ତବର ଦେହ, ନିହତ ଗୋଧୂଳି,
 ଗତିହୀନ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ନିର୍ବାକ ଅନାଇବା, ବରୁଣାନ ଶ୍ରାବଣାନ
 ଅନ୍ୟବେଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଭିଯାଏ, ଭୟ ଆଉ ଶାପ, ଜୀବନର ଭଗ୍ନାଂଶ,
 ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ନିଶବଦ ମଣାଣିର ଜୁଇଗାଡ଼ ମଣିଶା ଓ ଛୁଣ୍ଡାକନା
 ଖପର, କୁଡ଼ କୁଡ଼ ସୁପ ସୁପ ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର, ଥଣ୍ଡା ଆଖି ଡୋଳା
 ତଳେ ଖାଲି ବ୍ୟର୍ଥ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବିଷାଦ, ପ୍ରବ୍ୟ ଗତିହୀନ ପ୍ରବ୍ୟ
 ଗତିହୀନ ଦମ୍ଭଭୂତ ନିଷ୍ଠୁର ନିଧର ନିଶବଦ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ବାଟର
 ନିରାଶ ଆଉ ରକ୍ତମାଂସ ସ୍ନାୟୁର ବିରକ୍ତି, ଯାହାର ଧୂସର କ୍ଳାନ୍ତ,
 ମୃତ୍ୟୁର ନିଶବଦ ସଂସାର, ସମୟର ହାହାକାର, ମୃତ୍ୟୁର ଚରମ
 ଶୂନ୍ୟତା, ସମୟର ହାତ, ହଳଦିଆ ପୃଷ୍ଠା ଯେତେ ସମୟର,

ପ୍ରେମିକର ହାତୁଡ଼ା, ଆହତସ୍ତ୍ର, ଝଡ଼ଫୁଲ ମୁହଁରୁ ବିକାନ୍ତ
ଓ ତଳୁ ଦିଗନ୍ତ — ଏକଥରେ ଗଢ଼ା ସେଇ ଜଗତ । ସାଣି ବୁଢ଼ାଟିଏ
ନାହିଁ, ଖଲି ପଡ଼ାଉ ଆଉ ଶାହାଉ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ଏ
ଜଗତଟିର ପ୍ରମୁଖରୂପକ (Major Metaphor) ହୋଇ
ଦେଖାଦେଇଛି ବାଲି । ଜଳ ଓ ନାବର ତାଙ୍କର ସ୍ବପ୍ନ ବାରମ୍ବାର
ଏକ ବାଲିଚରର ଅନୁଭୂତିରେ ମିଶ୍ରମାଣ ହୋଇଉଠେ ।

(କ) ମୁଁ ପଡ଼େ ଜଗର ସବୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଏ ଶୀତରତ୍ନ
ରଙ୍ଗିତରୁ ଛୁଇଁଲୁଣି ଦେବେ ରୁ ଛିଣ୍ଡାଲୁଗା ଭଙ୍ଗା କୋଠାଘର
ଧନ କ୍ଷେତ କାହିଁ କେଉଁ ସୁତଟିକେ କେଉଁ ଅଙ୍ଗତର
ଏଠି ମୋର ଗୁରୁପାଶେ ବାଲିଚର ଖାଲି ବାଲିଚର ।
(ପ୍ରିୟବାଂସୀ)

(ଖ) ସମୁଦ୍ରବାଲିରେ ଜଳ ଆଜି ହୁଏ ଲତସ୍ତବ
ଆକାଶରେ ମେଘ ଆଉ ମେଘ
ଜଳ ଯାଏ ତା' ଭିତରେ ମରି ହଜି ନିବିଦାଦେ
ସମୁଦ୍ରବାଲିରେ ସ୍ବପ୍ନ କାହାର ବା ଚେତନା କାହାର ।
(ଶରତ ରତ୍ନରେ ଜଳ)

(ଗ) ଏକରେ ଅନ୍ଧାର ଉଠେ ଗିଲି ରେଖା ଆନ୍ଧାର ପ୍ରକାର
ସୀମିତ ମୋ ପୃଥ୍ବୀର ଦିଗ ହଜେ ହଜିଯାଏ ଉପର ଓ ତଳ
କ୍ଳାନ୍ତ ମୋର ଦେହ ରୂପି ମାଡ଼ି ଆସେ ବାଲିଚର
ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର
ପାଦ ଯେବେ ଛଦି ଦିଏ ଅନ୍ଧାରରେ ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ନଟା
ଦେହ ମୋର ଘେରି ରଖେ ପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତ କୁଡ଼ କୁଡ଼
ବାଲି ଓ ଅନ୍ଧାର । (କାଳପୁରୁଷ)

ପାରମ୍ପରିକ ସାମୟିକ ମୁକ୍ତି ତା'ର କାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଇ ଜୀବନ
ଭିତରେ ଦେହ ଓ ପ୍ରେମ କେଇ ସେ ଖୋଜେ ସାର୍ଥକତା ।

କହୁ ତାହା ସଫଳ ହୁଏନାହିଁ । ସମୟର, ମୃତ୍ୟୁର ହିମ ଶୀତଳ
 ଶୁମ ହାତ ଲମ୍ବିଆସେ । ବଫଳତାର ଏକ ପ୍ରାଣୀ ବାଲୁନର
 ହୋଇ ଉଠେ କାବ୍ୟନାୟକର ଅନୁଭୂତିର ବାସ୍ତବ ଭୂମିକା-
 ତା'ର ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠେ ଏକ ବିଷଦବାଘା ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର
 ସ୍ୱରୂପ । 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ସେହି ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର ଏକ କାବ୍ୟକ
 ଉପଲବ୍ଧ ଓ ଉପସ୍ଥାପନା । ସଂସ୍ଥେପରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ, ଦେବ
 ଭିତରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୋଜିଛନ୍ତି ଜନ୍ମ ଆଉ ତାଣ୍ଡ, ପାଳିଛନ୍ତି
 କହୁ ବାଳୀ ଆଉ ବାଲି । ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଜନ୍ମ ଓ ତାଣ୍ଡ, ଏବଂ
 ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବାଲି ଏହା ହିଁ ଯେପରି ଚାକର କରିବା । ଆଶାର
 ନୁହେଁ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା ଦେଇ ନୈରାଶ୍ୟର କଥା
 କହୁଥାଏ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ପରେ ନୈରାଶ୍ୟବାଦକୁ ସ୍ୱର ଅନ୍ୟ
 କୁସାପି ଏବେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଶୁଣା ଯାଇ ନଥିଲା । ଅଜର
 ମଣିଷର ନୈରାଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର
 ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟଛନ୍ଦ ଉଦ୍ଧାର କରି ଏ ଆଲୋଚନା ଶେଷ
 କରାଯାଇପାରେ ।

ଅପରାଜିତାର ଗାଡ଼ ବାଇଗଣି ବଉଳ ଉପରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବେ ଉଦ୍‌ୟାଏ ମୃତୁର୍ଭୀକ ହଳଦିଆ ପ୍ରଜାପତି ପରି
 ମଣିଷର କେତେ ସୁପ୍ନ ଆଶା ଓ ନିରାଶା କେତେ ଯୋଜନା ଓ
 କମିଟି ଭିତରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବେ ନିଉଁଯାଏ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ
 ବ୍ୟାଠଟିଏ ନ ଥିବା ସାନ ଟର୍ଚ୍ଚ ଲାଇଟ୍ ପରି । ୩୦ ।

(ହରେକୃଷ୍ଣ କାସ-୨)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀ

ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତ ଏକ ତପସ୍ବିତ ନାମ । ଦୁଇଟି କବିତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । କବିତାମାନଙ୍କର ସମୁଦାୟ ସ୍ୱରୂପ ଅଠାଇଶି । ଏତେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ କବିତା ରଚନା କରି କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ କବି ପକ୍ଷରେ ଏତେ ସାଫଳ ଶିଳ୍ପୀ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଓ ଯୌତୁକ୍ୟ ମିଳିନାହିଁ । କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଲେଖାଯାଏ ଯେ ସେ ପିଞ୍ଜିର ଶୀର୍ଷ ଦେଖିଲେ । ଶ୍ରୀମାତା ଶ୍ରୀ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପଦ୍ମ ଆଶେଷ କରୁଥିବା ଅନେକ ସମୟ ବତାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାର ଶୀର୍ଷରେ ଅଧିକ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସଂଭବ ନୁହେଁ । ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିପାଇଁ ଆମେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ମାତ୍ର ଅଠେଇଶଟି କବିତା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଉଭୟ ଦେହ ଏବଂ ଆତ୍ମାରେ କବିତାମାନଙ୍କର ଐକତ୍ୟ ଏପରି ସୁସଂହତ ଯେ ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ କବିତା ରଚନା କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ କୌଣସି ନୂତନ ଶୈଳୀ (ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାଗତ)ର ପ୍ରସାର କରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ଏବଂ ପରେ ବହୁ କବି ସେହି ଛନ୍ଦକୁ ନେଇ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ସୃଷ୍ଟିରହିତ ଏବଂ ନିର୍ଭୁଲ ଆନୁପାତିକତା ବୃତ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟିଏ ହୋଇଥାଏ । କବି ସାଫଳତାର ଶୀର୍ଷବିନ୍ଦୁରେ ପହଂଚି ସାରିବା ପରେ ଏକ ପରିମାଣରେ ବିମୁଗ୍ଧହୋଇଛନ୍ତି ଯେ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଗ ନାହିଁ ।

ନବୁତ୍ତ ରହିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ପଦ୍ୟେକ କବିତା ଏକପ୍ରକାର ଠେନ ଶୈଳୀରେ ଗ୍ରସ୍ତ ହେବାପରି ମନେହୁଏ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟଶିଳ୍ପର ମହମାୟତା ରହୁଛି, ସ୍ୱାଭିତ୍ୟ ପରିଷ୍କା ପାଳନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନତାର ନମୁନା ନାହିଁ । କବିତାମାନଙ୍କର କବିଙ୍କର ଛନ୍ଦୋବିଧି ଶିଳ୍ପଯୋଜନା ଲକ୍ଷ୍ୟ କବିତା ଏ ପଦକ୍ଷେପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସ ସୂତର ଯାହା ପ୍ରଥମେ ଆଖିରେ ପଡ଼େ ତାହାହେଲେ କବିଙ୍କର ପୁନରବୃତ୍ତି ଶୈଳୀ । କେତେବେଳେ ଶ୍ରେବାଳ୍ୟ, କେତେବେଳେ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତୋଟି ଶବ୍ଦର ପୁନରବୃତ୍ତି କରି କବି ଯମକର ଗୁପ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଯମକ ନୁହେଁ । କବିତାରୁ ଭାବ ତଥା ଧ୍ୱନିର ପୁନରବୃତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହା ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନୁହେଁ । ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତଥା ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କାବ୍ୟଶିଳ୍ପ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କାବ୍ୟରଚନାରେ ଯମକ, ଅନୁପ୍ରାସ ଯୋଗକରି ନିରୋଳ ଧ୍ୱନି ଅନୁରୋଧର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ କାବ୍ୟ ପରଂପରାରେ ବହୁପରିମାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଭବର ଅନୁରୋଧ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ପରଂପରାରେ ଏକ ନୂଆ କଥା । ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପେ ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟପରଂପରା ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଶେଷ । ସମସାମୟିକ କବିଗଣ, ବିଶେଷ କରି ଇଲିଅଟ୍, କାବ୍ୟଧୀରଣାର ଏହା ମଧ୍ୟମୟ ପଳ । ଶାବ୍ଦାନନ୍ଦ ତାହା ବଙ୍ଗଳା, କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ଏହାର ପ୍ରଶସ୍ତା ନିଶ୍ଚୟ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । T.S. Eliotଙ୍କର ‘The Waste Land’ କିମ୍ବା ‘Four Quartets’ ରେ ଏହାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

My nerves are bad to night. yes bad .
Stay with me, speak to me .
Why do you never speak . speak .
What are you thinking of ? What ?
I never know what you are thinking Think .
[The Waste Land]

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣଟିରେ ଭାବ ଏବଂ ଶବ୍ଦର ସଂପର୍କ ଅନୁରଣନ ଦେଖାଯାଏ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା-ମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । କବି କେଉଁଠି ପୁନରାବୃତ୍ତିକୁ କେବଳ ଧ୍ବନି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରି (ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକର ପ୍ରୟୋଗ କରି) କବିତାକୁ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା --

୧ ଅସମାପିକା ହି ପ୍ରାପଦ ଯୋଗେ :--

ଆଜି ଯେବେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପକ୍ଷସବୁ ଝୁଡ଼ିଝୁଡ଼ି ପଡ଼େ
ନିଛୁଟି ଯାଏ ଗଳରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ କୁଳକୁଳ ନିଶି ଛୁଟି
ଫେରିବର ପରି (ଗୋବର ଗଣେଶ)

୨ କଣେଶର ପତର ଦୁଇଦିଗେ ଗୋ . --

ଡାହାଣ ଡାହାଣ ଗୋ ନାଲି ନାଲି ବେରଗଜାଳ ଖଜୁଳ ଗଜାଳର
ପକ୍ଷସବୁ ଝୁଡ଼ିଯାଏ ଗୋଟିରେ ଟି ଦିନ ଦେବେ ଯାଏ
(ସନେଟ୍ ୩)

୩ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ଦ୍ବିଭୁଯୋଗ :--

ମୁଁ କୁମକୁ ଖୋଜିଥିବି ଆଜିପରି ତଥାପି ତଥାପି (ସନେଟ୍-୩)

ତଥାପି ତଥାପି କିଛି ଆଜିଯାଏ ହୋଇନ ସମ୍ଭବ

(ଗୋବର ଗଣେଶ)

ସିଗାରେଟ୍ ଡିଆସିଲି ଯଥେଷ୍ଟ ଯଥେଷ୍ଟ (ଗୋବର ଗଣେଶ)

୪ ଧୂମ୍ୟାମ୍ବକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗେ : —

ଛୁଇଯାଏ ଆକାଶରେ କାତ ଆଉ ଚକଟାନ୍ ଚକଟି କାଗଜ

ତା କାନର ଦୁଇପ୍ରକ ଝିଲିମିଲି ବସ୍ତ୍ରର ଆଲୁଅ

ତା ଓଠର ଆଡୁ ଆନେ ଝିଲିମିଲି ଶବ୍ଦଗଡ଼ ତାର

(ଗୋବର ଗଣେଶ)

୫ ବିଶେଷ ପଦର ଦ୍ଵିତ୍ଵ : —

ରଜାଝିଅ ବେଶୀପୁଲ ଖମ୍ବିଲ ସୁସୁଅ ବସି (ଚମ୍ପାପୁଲ)

୬ ନିରର୍ଥକ ଶବ୍ଦଯୋଗେ : —

ଏ ଅନ୍ଧାର ଶୋଇପଡ଼େ ଜାଳପୁଲ ନିର୍ବିବାଦେ

ନିଶବଦ ଘୋଡ଼ିଘାଡ଼ି ହୋଇ (କପୋତ କପୋତ)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତଙ୍କର କବିତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯେ ବ୍ୟ ଘଟଣା ଏହି ଯେ ଅସମାପିତା ହିସାବର ଚକ୍ରକୁ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦ୍ଵିତ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ ଅଠଥର ଏହି ପ୍ରତିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଏକା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ କେବଳ ମାତ୍ର ଅନୁପ୍ରାସର ଲଳିତ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦକୁ ପାଖାପାଖି ଦ୍ଵିତ କରାଯାଇଅଛି । ଏଣୁ କବିତାର ଛନ୍ଦ ଅବାରତ ଭାବେ ଗତ କରୁଅଛି । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଏହି ପ୍ରତିଯୁକ୍ତେ ରଚିତ କବିତାର ଭାବ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଚପଳ ତଥା ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଭାବକୁ ଆହୁରି ଶକ୍ଷଣ

କରିବା ଫଳରେ ପାଠକ ନିକଟରେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ସ୍ୱରୂପକୁ
ଚିହ୍ନିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୁଏନହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି
ଦେଖିବାକୁ ଅଧିକ ସମ୍ଭବ କରାଯାଇ ପାରେ । ପାଇଁ ଶବ୍ଦକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ନ କରି
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦକୁ ଦ୍ୱାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି;
ନିକଟରେ ଏହି ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ପାଠକର ମନେ ପଡ଼ିବ
ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ଦ୍ୱାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ପୁଣି ବା
ନିକଟରେ ପଦମାନଙ୍କରେ ଏହା କରାଯାଇଅଛି ।

ଯଦର୍ଥେ କି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦକୁ ନିକଟରେ ପାଠକର
ଦ୍ୱାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ସେଠାରେ ସେହି ପାଠକରେ
ଅନେକ ବାକ୍ୟ ବା ଶ୍ଳୋକ ବା ସଂସ୍କୃତି କରିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିଛି ।
ଫଳରେ ତାହା ଶୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ ବରଂ ମନମୁଗ୍ଧକର
ହୋଇଅଛି । ଯଥା

ଯଦି ଦେବକି କୁହେ ଭୁଲ୍‌ସବୁ, ଗ୍ୟାହୁମେ
ବୋଇତୁମେ, ଓଲ୍ଲୁ ତୁମେ
ରୁକ୍ଷାର ଭେଳିକି ତୁମର (ଗୋବର ଗଣେଶ)

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ Eliotଙ୍କର ଶୈଳୀ ଆଖିରେ ପଡ଼େ ।

I keep my countenance .

I remain self-Possessed 'portrait of alady'
କମ୍ପା

I shall wear white flannel trousers, and
walk upon the beach .

I have heard the mermaids singing each
to each .

I do not think that they will sing to me .

(The love song of J. Alfred Prufrock .)

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ଉକ୍ତ ନ୍ୟାୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

ରମ୍ଭଦିନେ ଛୁଡ଼ିଥିଲୁ ସ୍କୁଲ ଲେଜେ, ଦେଇଥିଲୁ ଚୁକ୍ତ ଲଗାଏ ।
ରମ୍ଭଦିନେ ପିନ୍ଧିଥିଲୁ ମିଲିଛୁଡ଼ି ଦେଉ ଓ ଦେଇଥିଲୁ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ

ବକ୍ସିନା

ରମ୍ଭଦିନେ ଖୋଜୁଥିଲୁ ମୁକ୍ତି ପୁଣି ଦେଉ ଆଉ ମନର ବସ୍ତୁ
ରମ୍ଭଦିନେ ଠିକ୍‌ଥିଲୁ ତୁମପରି ଛାଟ କାଟ ସିଧା ଓ ସଲଖ

(‘କାଳସୁରୁଷ’)

କିମ୍ବା

ଯେଉଁଠି କୁଆର ଆସେ ପୋଡ଼ିଦେଇ ମୁହାଣର ଘାସ ଖରବଣ
ଯେଉଁଠି ପାଣିରେ ଆସେ ଅଳସୁଆ ଫେଣସି ଓଲଟାଇ ମଗରର
ପିଠି

ଯେଉଁଠି ପବନ ଯାଏ ଖୋଜି ଖୋଜି ସାପଗାତ ଗୁଡ଼ିକଙ୍କ

ଘାସତଳେ

ଯେଉଁଠି ଧୂସର ସବୁ ବାଲ ଓ ଚିଲର ରଙ୍ଗ କଳଡ଼ା ଓ

କୋକିସିଆଳ (ପିକ୍‌ନିକ୍)

ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଭବର ଏକ ମୁଖ୍ୟଅଂଶକୁ ପାଦମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ Neo-romantic ଧାରାକୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ଭବର ଦ୍ରୁତଗତିଶୀଳତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ସେ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ ପୌଷ୍ଟିକକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଭବର ପୁନରୁତ୍ଥାନ କରି ଅସ୍ଥିରତାର କାତାବରଣ ଫୁଟୁ କରିଛନ୍ତି କିମ୍ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭବତୀକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଖେଳାଟି ମଧ୍ୟ T. S. Eliotଙ୍କର ବିଶେଷ କୌଶଳ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକରୁ ତାହାର ସଂକେତ ମିଳେ ।

ତଂ ପାଞ୍ଚୁଲ ମହକରେ ଏଡ଼େ ସେ ଯେ ଦାରୁଣ କୁହକ
ରକ୍ତୋପାଏ ନିଆଁ ଲଗି; ଛୁତି ଆଉ ନିଶ୍ୱାସରେ
ଛୁତି ଆଉ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ ସେ ସେ ଦେହେ ବିଜୁଳି ତମକ
ବିଜୁଳି ତମକ ସେ ଯେ ବଣନିଆଁ ସବୁଯାଏ ଛୁଳ ଉଳ ହୋଇ
(‘ତମ୍ବାଞ୍ଚୁଲ’)

ଉପଶେଷ ଉପାୟକୁ ଭବାନୁପ୍ରାପ୍ତ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏହା
ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତ କୌଣସି କୌଣସି କବିତାରେ
କୌଣସି ଏକ ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦସଂଜକୁ ଅନେକ ଥର ପ୍ରୟୋଗ
କରିଅଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ
ନଅଥର ‘ପଦ୍ମହୃଦୟ’, ‘କାଳପୁରୁଷ’ରେ ପାଞ୍ଚଥର ‘ହେ ଉଦୟ
ସଖାମୋର ଶ୍ରୀରେ ସୋଦର’, ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତାରେ ଦୁଇଥର
‘ଶୀତରୁ ବୁଡ଼ା ହୋଇଯିବା’, ‘ଅଳକା ସାନ୍ଧ୍ୟାଲରେ’ ତିନିଥର
‘କାଉଁ ଓ ବାଦୁଡ଼ି’ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି । ନିଛୁଟିଆ ଶବ୍ଦଟି
କବିଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟତମ ଶବ୍ଦ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
‘ଜହ୍ନ’, ‘ତାର’, ‘ଦେହ’, ‘ମନ’, ‘ସମୟ’ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରିୟତର
ଅଟନ୍ତି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦକ କବିତା ପାଠକକୁ ଆବୋରି ରଖିବାର ଗୋଟିଏ
ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଏହି ଯେ ସେ ପ୍ରାୟ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ ଛନ୍ଦ ସଂଯୋଜନା
କରିଅଛନ୍ତି । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପୟାର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । କେବଳ
ସନେଟ୍ ତିନି ଏବଂ ଛଅକୁ ଛଡ଼ିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କର
ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ନୁହେଁ । ପାଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ
ଯୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷରକୁ ନେଇ ଗଠିତ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପାଦ ବିଯୋଡ଼
ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡା ‘ପାଣ୍ଡୁଲିପି’ର ନାମା ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ‘ପାଣ୍ଡୁଲିପି’ର ଲେଖିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟର କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ତତ୍ପରେ ସେ ଏହି ଛନ୍ଦର (ପୟାର ଛନ୍ଦ) ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକତା ସଂପର୍କରେ ଶ୍ରେୟ ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ ସବୁଫଳାର ଭାବକୁ ପାଖାପାଖି ରଖି ପରିବେଷଣ କରିବାରେ ପୟାରଛନ୍ଦ ପରି ଆଉ ଛନ୍ଦ ନାହିଁ । ପୟାର ଛନ୍ଦ ଚଉଦ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇପାଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ । କିନ୍ତୁ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦର ସ୍ୱରୂପ କ’ଣ ସେ ସଂପର୍କରେ କିଛି ହେଲେ ସୂଚନା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଲେଖିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟର କବିତାମାନଙ୍କର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଯେ ତାହାର ପାଦ ଚୈତକରେ ଚଉଦରୁ ଅଧିକ ବା କମ୍ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଚଉଦ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପାଦମାନଙ୍କର ବିଭଜନ ଏହିପରି — ଟାଟାଟା ଯେଉଁଠି ଟାଟା ଅଠର କମ୍ବା ବାଲଣୀ ଅକ୍ଷର-ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ତାହାର ବିଭଜନ ଯଥାକ୍ରମେ ଟାଟାଟାଟାଟା । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡା ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଠର ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା :

ଲୌହସେତୁ । ମଂଥବେଗେ । ଉଠାଇ ସେ । ଧୂଆଁର ନିଶାଣ
ଛୁଟିରୁଲେ । ମାଲଗାଡ଼ି । ଖଗ୍ରାସଥା । ଦଳଂତ କୃପାଣ

କେତେକ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଧାଡ଼ିପରେ ଛନ୍ଦର ମନଟୋନକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା କମେଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଦଶ କମ୍ବା ଛଅ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ତାଙ୍କର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପୟାର ଜାଣୟ ଛନ୍ଦରେ ରଚନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗଉଡ଼ଗଣ୍ଡାଙ୍କର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାଠାରୁ କେତେକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ତାଙ୍କର କବିତାମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ରଞ୍ଜିତଗପ୍ତ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ (ପ୍ରାୟତଃ ପାନ୍ଥ ଅକ୍ଷରର ମେଳଥାଇ) ଅକ୍ଷର ଝଣିଷ୍ଠ ପାଦମାନ ଯୋଗକରି ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଛନ୍ଦ ହିମେ କ୍ଳାନ୍ତିକର (ମନଟୋନସ୍) ହୋଇଉଠିଛି । ଏଣୁ ବାଧ୍ୟହେଇ ମଝିରେ ମଝିରେ ପଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା କମାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଯଥା : —

ଦୁରେ ତୋର । ପଥରୁହେଁ । ତମସାର । ଉପତ୍ୟକାପାରେ ।

ଅଯୋନି । ସଂଭୁତାପ୍ରିୟା । ଦେଖ ଦେଖ । ନକ୍ଷତ୍ର ମିନାରେ

ଜଳୁଅଛି । ରସିର ସ୍ଵାକ୍ଷର

ଆରେ ପଳା । ତକ ପ୍ରତ । ଫେରିବାରେ । ପଥକାହିଁ ତୋର

(ସୁମନାମ ସତ୍ୟହେଁ) ..

ପୁନଶ୍ଚ ଏହିପରି ଅବ୍ୟାହତ ରହିଅଛି । ଯେଉଁଠି କବି ପାଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ରଖିନାହାନ୍ତି ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କର ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରର ମିଳନ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ଵ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଦୁଇଟି ସିନେଟକୁ ବାଦଦେଲେ ଅନ୍ୟ କବିତାମାନଙ୍କରେ ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା-ମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ପାଖାପାଖି କେତୋଟି ପାଦର ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ସମାନ ହୋଇଅଛି ତାହା ଆକର୍ଷକ । ଏଣୁ ମନଟୋନର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେନାହିଁ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରଞ୍ଜିତଗପ୍ତ ଅନ୍ୟକେତେକ କବିତା ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକର ପାଦ ସଂଖ୍ୟା ଆଦୌ ସ୍ଥିରନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ପାଦମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର ମେଳର ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ଵ ରହିଛି ।

ମୋଟଉପରେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ଛନ୍ଦ ଯୋଜନାରେ କେତେକ ବିଶେଷତ୍ଵ ରହିଛି ତାହାହେଲା ସେ ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷର ମେଳ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ଵ ଆଶ୍ରେ କରିନାହାନ୍ତି । ତାହା ହୁଏତ ଆକର୍ଷକ

ଭାବେ ମିଳିଯାଇଛି । କବିତାର ପାଦମାନ ରାଜତରଙ୍ଗଙ୍କ କବିତାର ପାଦମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ମୃତହୁଏ । ‘ଛୁଟିର ଖଣ୍ଡ’ କବିତାରେ ଅଠତରିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପାଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ସେହିପରି ‘ସିଂହ ଆ’ରେ ଚଉତିରିଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପାଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ବାକ୍ୟଗଠନରେ ସେ ସରଳ ବାକ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଯୌଗିକ କମ୍ପା ଜଟୀଳ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆଧୁନିକ କବିତାର ଭାଷା ଶବ୍ଦଧର୍ମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏଥିରେ ପଦ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମମାନ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ, ସର୍ବୋପରି ତତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଆମର ଏକ ନ୍ୟୁନତାରଣା ଥିବାରୁ ଆମେ ହଠାତ୍ ଧାରଣା କରିବୁ ଯେ ଆଧୁନିକ କବିତା ଛନ୍ଦସ୍ଥାନ ତଥା ଲଳିତ୍ୟସ୍ଥାନ । ଏହି ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅନେକ କବି ହେବାର ଆଶା ପୋଷଣ କରିବସନ୍ତି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଛନ୍ଦର ନିୟମ, କବିତାରେ ଅନୁପ୍ରାସର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ (ଯାହା ଫଳରେ କି ପ୍ରାନ୍ତ ଅକ୍ଷରର ମିଳନକୁ ଗୌଣ ବୋଲି ପାଠକ ଧରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ) ସର୍ବୋପରି ଭାବ ତଥା ଶବ୍ଦର ସୁନରବୁଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଶୈଳୀର ଶିଳ୍ପ କଳାର ମିଶ୍ରଣଦ୍ୱାରା କବିତାର ଯେଉଁ ଅଭିନବ ରୂପତତ୍ତ୍ୱ ଫୁଟି ଉଠିଛି, ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ପାଠକ ନିଶ୍ଚୟ ଅପରିଚିତ ହୋଇଯାଏ । ତାଙ୍କର କବିତାରେ ତଥା ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚୁରତା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ।

॥ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ ॥

ମୋ ଭଳି ଯେଉଁମାନେ ଆଧୁନିକ ରୀତିରେ ପ୍ରଥମ କରି କବିତା ଲେଖି ଶିଖିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ଥିଲେ ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟ । ତାଙ୍କ ରାଉତରାୟଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଆଉ ଜଣେ ଯିଏ ହଠାତ୍ ତତ୍କାଳ କବିର ମନକୁ ଅଛନ୍ଦ କରି ବସୁଟିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କରି କଲେଜ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ (୧୯୭୪) ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପଢ଼ି ମୋର ପଚେଷ୍ଟ । ସେତେବେଳେ ‘ଓଡ଼େଙ୍ଗଲ୍ୟାଂଡ଼’ ପତ୍ରିକା ନ ଥିବା କବି ଆଧୁନିକ କବି ସମାଜରେ ଥିଲେ ଅପାଂକ୍ତେୟ । ‘ଓଡ଼େଙ୍ଗଲ୍ୟାଂଡ଼’ ପତ୍ରିକାଦେଇ କବିତ୍ବର ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ ହୋଇଯିବ, ଏ ବିଶ୍ୱାସ ନେଇ ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିଲି ଜ୍ଞାନନ୍ଦ ବର୍ମାଙ୍କ ‘ପୋଡ଼ାଭୂଇଁ’ । କାରଣ ଏଲଏଚଙ୍କ ଇଂରେଜ କବିତା ପତ୍ରିକା ବୁଝିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା ମୋର । ‘ପୋଡ଼ା ଭୂଇଁ’ରୁ କିଛିଟା ଅଭାସ ପାଇଲି, କିନ୍ତୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲି ନାହିଁ । କାରଣ ମୋର ଶୁଦ୍ଧ କାବ୍ୟିକ ଶୈଳି ଭିତରେ ‘ଓଡ଼େଙ୍ଗଲ୍ୟାଂଡ଼’ର ଚିତ୍ରାଙ୍କୁ ଧରି ରହିବା ସମ୍ଭବ ନଥିଲା । ମହାହର ନାତୀ ନନ୍ଦ୍ର ପହୁଡ଼ ପରିଚିତ ଜଣେ ବାଳକ ପକ୍ଷରେ ଏ ଯେମିତି ଏକ ଅଭୂତ-ପୂର୍ବ ଅନୁଭବ । ‘ଓଡ଼େଙ୍ଗଲ୍ୟାଂଡ଼’ର ଅନୁବାଦ ପଢ଼ି କଣ ମୁଁ ପାଇଲି ହୁଏତ କହୁ ପାରବିନି । କିନ୍ତୁ ମନରେ ବଡ଼ ଅତ୍ପ୍ରାଣ ରହିଲା ।

ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କବିତା ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଲୋ ବହୁତେ ଥିଲେ ଗୁରୁ-

ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଗୀତିକାବ୍ୟକଳା ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ, କେତେକ ପୁରୁଷର ଭକ୍ତ । ତେଣୁ ଅନେକ କବିଙ୍କ କବିତାର ସାଧାରଣ ଆଲୋଚନା ବେଳେ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମଧ୍ୟ ଆବୃତ୍ତିଧର୍ମୀ ଛନ୍ଦର ପ୍ରଭବ କଥା ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ମୋ ହାତରେ ଦିଅନ୍ତୁ ପଡ଼ିଗଲା “ନୂତନ କବିତା” । ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବାରଂବାର ପଢ଼ିଲି । ମୁଗ୍ଧ ହେଲି । ଗୋଟାଏ ଗଭୀର ଭାବାବେଶରେ ମୁଁ ପୁଣି ବୁଲିଲି ଏକ ଅନନ୍ତଭୂତ ଜଗତରେ । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ମୋର ପରିଚିତ ପରିବେଶ ଭିତର ଦେଇ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଏକ ଅଜାଣତ ରାଜ୍ୟକୁ ମୋତେ ଡାକି ନେଲା, ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଆଜି ବୁଝୁଛି, ସେ ଥିଲା ଗଭୀର କାବ୍ୟ ରସାନୁଭବ, କବି ସହ ଏକାସୁବିଧା । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ ଯେ ମୁଁ ପଢ଼ିବି ଏଲିଅଟ୍ଟଙ୍କ କବିତାର ଓଡ଼ିଶୀ ସଂସ୍କରଣ । ପରିବେଶ ତ-ପୁରୁଷର ଓଡ଼ିଶାର, ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଭାରତର । ମନେ ହେଉଥିଲା ଯେମିତି କାବ୍ୟବସ୍ତୁ ଚରିତ୍ର, ରୂପକଲ୍ୟ, ପ୍ରତୀକ, କେଉଁଥିରେ ବିଦେଶୀ ଗଂଧ ନାହିଁ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଏକ ମୌଳିକ କବିତା । ସବୁଠାରୁ ମନକୁ ବେଶୀ ଛୁଇଁଥିଲା, କବିତାର ଛନ୍ଦ, ଯାହାଥିଲା ଓଡ଼ିଶୀ ଗଂଧରେ ଭରା । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତାର ବହୁ ଲଭନ ମନେ ରହି ଯାଉଥିଲା ଆପଣା ଗୁଣ । ଆମର ପରିଚିତ ପରିବେଶର ରୂପ, ରସ, ଗଂଧ ଭିତର ଦେଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ନିଃସଂଗ ଅସହାୟତା, ଗ୍ଳାନିବୋଧ ନିକଟରେ ପହଂଚି ଯିବା ଏଡ଼େ ସହଜ । ଅନୁଭବ କରି ପାରି ନ ଥିଲି କେବେ । ହୁଏତ ମୋ ପରି ଆଉ କେତେକ ନୂତନ କବି ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତା ମଧ୍ୟମରେ ଏଲିଅଟ୍ଟଙ୍କ କାବ୍ୟ ଜଗତ ସହ ପରିଚିତ ହୋଇଥିବେ ।

କମ୍ କବିତା ଲେଖି ବେଶି ପ୍ରତିଫଳ ଅଧିକାଂଶ ହୋଇଛନ୍ତି କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଜାତିଜାଲ ପରି ପାଠକ ମନକୁ ଗଭୀର ଭାବେ ଛୁଇଁ ପାରେ, ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ପାରେ । ସେ କବିତା ଭିତରୁ କେତେକ ମନେ ହୁଅନ୍ତି ଦେଖି, କେତେକ ପୁଣି ବିଦେଶୀ । ଅବଶ୍ୟ

ଉପାଦାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । କଂରୁ ଉପସ୍ଥାପନ ଶୈଳୀ ନାମସ୍ତେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । ଏଇ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଶୈଳୀ ହିଁ ତାଙ୍କୁ କାବ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ପାରିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡରୁଣ କବିର ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିତା ‘କାଳ ପୁରୁଷ’ ବହୁ ଭାବରେ ଏଲିଅଟ୍ ପ୍ରଭାବାନ୍ୱିତ ହେଲେ ବି ବାହ୍ୟତଃ ଏକ ମୌଳିକ କବିତାର ଗୌରବ ଲାଭ କରିପାରେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବି, ପାଠକ ମୁକ୍ତି କଂଠରେ ସ୍ଵୀକାର କରି ଆସିଛନ୍ତି ଯେ ଏଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ କାବ୍ୟ ଭାବନାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ଵ କରିନାରେ ସଫଳକାମ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ କେବଳ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ମୌଳିକତାର ପ୍ରତିଫଳନ ଏତେ ବେଶି ଯେ ଆହରଣ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଲୁଚି ରହିଯାଏ । ପାଠକ କବିତାର ରସ ହୋତରେ ଭସିଗଲା ବେଳେ ଆହରଣର ସଭା ପାଏ ନାହିଁ । ‘ଫୁଲ୍‌’ର ସଂପାଦକ ଗୁରୁ ବାବୁଙ୍କ କବିତାକୁ ଖାଟି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି କେହି ଏଇ ମତକୁ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଖଞ୍ଜନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’, ‘ହରେକୃଷ୍ଣ ଦା ।’ ଆଦି ଏଲିଅଟ୍ ପ୍ରଭାବପୁର୍ଣ୍ଣ କଟକା ଚରିତ୍ର । ଗୁଡ଼ିକର ଦେହରୁ ବିଦେଶୀ ଗନ୍ଧ ସହଜରେ ବାରି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆଧୁନିକ ମୁଗରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପରଂପରାକୁ ଗୁଡ଼ିକର ସଚେତନ ଯାଏ କିମ୍ବା ଯାଉଥିଲେ ବି ନାହା । ପରୁ ସମୟରେ ସଂଭବପର ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । କଟମାନଙ୍କ ଅଜାଣତରେ କହୁ କବିତାର ଗଠନ ଶୈଳୀରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପ୍ରଭାବ ଆସନ ଜମାଇ ବସୁଛି । ସର୍ବ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ କେତେକ ବାସ୍ତବିକ ଯା କବିତାରେ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ସ୍ଵର ଫୁଟୁଛି । ଯେହୁପରି ଗୁରୁବାବୁ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଶୈଳୀରେ ରିଅଲିଷ୍ଟିକ୍ କବିତା ଲେଖିବାର ସଚେତନ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ବାହ୍ୟତଃ ଏକ ଏକ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ କବିତା ପରି ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ ତାହା ବ୍ୟବସାୟିକା ପରିଲକ୍ଷିତ । ଖାଣ୍ଟି ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ପରି ଜଣା

ପଞ୍ଚସୁବା 'ତଂପାଂ ପୁଲ୍', 'ଚିଠି', 'ଶରତ ଋତୁରେ କଳ୍ପ', କସପାତ
 ନପୋଷା' ଆଦି କେତେକ କବିତାରେ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରକୃତ କବି
 ସତ୍ତାକୁ ଦେଖିଛୁ । ଏଇ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ମାନିଂ — ଯଉଁଠି ଗୁରୁଙ୍କ ସେମା-
 ଶ୍ଟିକ୍ କବିତାଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ଏହିକର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯୌରତ ତଥା
 ଚିତ୍ରଧର୍ମିତା ପାଠକକୁ ଏକ ନୂତନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜଗତ ସହିତ ପରିଚିତ କରେ ।
 'ପ୍ରିୟ ବାଂଧବ', 'ଅଲକା ସାନ୍ଧ୍ୟାଲ୍', ପରି କବିତାର ବ୍ୟଂଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟି
 ତଳେ ମଧ୍ୟ କବିର ଆନୁରୂପିକତା ପ୍ରଭୁ । ଆଧୁନିକ କବିତାର ଏକ ପ୍ରଧାନ
 ଉପାଦାନ ବ୍ୟଂଗ ଗୁରୁ ବାବୁଙ୍କ ସେମାଶ୍ଟିକ୍ କାବ୍ୟ ପ୍ରବାହ ତଳେ ତଳେ
 ଅନ୍ୟସ୍ଥୋତ ପରି ପାଠକ ଚିତ୍ତକୁ ଆକାନ୍ତ କରି ବସେ । କବିକୁ ନୂତନ
 ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ ଦିଏ । ସେଇଥି ପାଇଁ ତାହେ ନୂତନ କବିର ସଜଳ ଛାନ୍ଦ
 ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରିଛନ୍ତି ।

୩)

ଆଜି ସରୁର ଦଶକର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଧୁନିକ କବିତା
 କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା ଦେଖା ଦେଇଛି । ଫଳରେ କବିତା ପଦ୍ୟ
 ଧର୍ମିତା ଗୁଡ଼ିକ ଫର୍ମେ ନାସ୍ୟ ରୁଷ ଗଦ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବସିଲଣି ।
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତା ଏକସମୟରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଗଭୀରଭାବେ
 ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା, ତାର ପଦ୍ୟଧର୍ମିତା ପାଇଁ । ଅନେକ ପାଠକ କବିତାର
 ସମସ୍ତ ପ୍ରଗଳ୍ଭ, ରୂପକଲ୍ପ ବା ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିକୁ ରୁଚି ନ ପାରିଲେ ବି
 ସାବଲୀଳ ଭାଷା ଯୋଜନା ଓ ଛନ୍ଦୋମୟତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।
 ନୂତନ ଛନ୍ଦମୟ କବିତା ପ୍ରଥମେ ପାଠକକୁ ଏପରି ଆକୃଷ୍ଟ କରୁଥିଲା ଯେ ସେ
 ବାରଂବାର କବିତାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଗ୍ରହହେଉଥିଲା । ଫଳରେ କେତେକ ଅର୍ଥ
 ତା ନିକଟରେ କ୍ଷମଣ ସ୍ଥିତି ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଅଂଧକାର ଭିତରେ କିଛି
 ସମୟ ଚାଲିଗଲେ ରସା ଟିକିଏ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା । କଂଠ ଅଂଧକାରରେ
 ଚାଲିବାର ଅତି ମୃଦୁ ସୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ପଥକଠାରୁ ସେବା ଦେଖାଏ
 ଦୂରରେ । ଅଜ୍ଞର କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଠକମାନଙ୍କର ଅବହେଳା ପ୍ରାୟତଃ
 ଦେଖାଯାଏ । ସେମାନେ ଏହିପରି କବିତାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଂଶ ଦୃଶ୍ୟ ରୁଷ

ଗଦ୍ୟର ଧାଡ଼ିକୁ ନ ପଡ଼ି କିମ୍ବା ପଡ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ବିରତରେ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । କାରଣ କବିତାର ପ୍ରାଥମିକ ଆବେଦନ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କିନ୍ତୁ ରହୁନାହିଁ । ଏଇ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଆଜି ବହୁ କବି ହୃଦୟଂଗମ କଲେଣି । ଫଳରେ ବହୁ ଦିନ ଧରି ଛୁଡ଼ି ଆସିଥିବା ମୁକୁନ୍ତମ୍ଭ ଓ ଗଦ୍ୟଛନ୍ଦକୁ ସେମାନେ ଫେରାଇ ଆଣିଲେଣି । ଫେରାଇ ଆଣିଲେଣି ପୁଣି ଅଧିକ ସଫଳତାର ସହିତ । ମାଂସପ୍ରକୃତ କବିତାର ଛନ୍ଦ ଯୋଜନା ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ । ଏତିକି ବେଳେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ସୁରଣ କରୁଥିବେ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୁଁ ମୋର କବିତାକୁ ଗଦ୍ୟରୂପରୁ ଫେରାଇ ଆଣି ନୂତନ ରୂପରେ ସଫଳ କରାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଏଇଟା ବୋଧହୁଏ ଗୁରୁ ବାରୁଙ୍କ କବିତାର ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ । ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଭାବ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଯଦିବ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ ସମୟର କାବ୍ୟକ ଉପାଦାନ ଆଜିର କବିତାରେ ପ୍ରାୟ ଅଟଳ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖଞ୍ଜିଏ କବିତା ବହୁ ଲେଖି ଅଟକିଗଲେ ଅଧବାଟରେ । ଅଟକିଗଲେ ତୋଳି ସମୟେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି — ରସଜ୍ଞ ପାଠକଠାରୁ ଆରଂଭ କରି ସାଂପ୍ରତିକ କବି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଆଜି ଅନେକ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନୁଭୂତି ଅନୁଭବକରି ବହୁଦୂର ଆଗେଇଆସିଲେଣି । ତଥାପି ଏଇ ବାଟୋଇଟିକୁ କେହି ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ଭୁଲି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ନାରଣ ଯେ ଯେତିକି ବାଟ ଚାଲିଥିଲେ, ସେଥିରେ ଥିଲା ଗୁଲିବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୌରବ । ତାଙ୍କ ତଳ ବାଟରେ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ମାଦକଭର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସ୍ଥିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ତା ସହିତ ତନ୍ମୟ କଳଙ୍କ । ଏକା ବେଳେ ଏ ଦୂରଟିର ଅନୁଭବ ତମତ୍କାର ନିଶ୍ଚୟ ।

— ନୀଳାଦି ଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରଥମ କବିତା ବହି ‘ନୂତନ କବିତା’
 ଯେବେ ବାହାରିଥିଲା, ସେଇ ପାଖାପାଖି ସମୟରେ ମୋର ଜନ୍ମ ।
 ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଆଧୁନିକ କାଳର ଯେଉଁ କବିମାନଙ୍କ ସହ ଆମର
 ପାଠ୍ୟସମ୍ପର୍କ-ଭିତ୍ତିକ ପରିଚୟ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମାନସିଂହଙ୍କ
 ‘ମହାନାୟାରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଚନ୍ଦ୍ରାର’ ଓ ‘ଗୋପ ପ୍ରୟାଣ’ ଏବଂ ଗଜ-
 ନାୟକଙ୍କ ‘କୈଶୋରିକା’ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦିର ମୁଁ ଜଣେ ଅନୁଗାମୀ
 ପାଠକ ଥିଲି । ଏହା ମୋ ହାଇସ୍କୁଲ ପଢ଼ାବେଳର କଥା । ଆଧୁନିକ
 କବିତା ବୋଲି ତତ୍ତ୍ୱମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ମୁଁ ଯହା ବୁଝୁଥିଲି ବା ଲେଖୁଥିଲି,
 ତାହା କୌଣସି ପୁରୁଣା କଲେଜ ମାଗ୍ଗିନ୍ ବା
 ରବିବାସସ୍ୱୟ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର କିଛି ପଦ ଅମେଳିଥିବା ବେତୁକ ଆ-
 ଶ୍ୱତର କବିତା । ସେଠି ଥିବା କିଛି ରୋମାଂଚ, କିଛି ସ୍ମୃତି ବା
 କିଛି ଉଚ୍ଚତର ଆଦର୍ଶ—ମୋଟା ମୋଟି କବିତା କଳ୍ପନାର ଏକ
 ଗାନ୍ଧ୍ୟକ ରୂପକଥା ହେଉଥିବା । କବିତା ଲେଖୁଥିଲି ଲୁଚୁଲି ଲୁଚୁଲି ।
 କଲେଜ ଛାତ୍ରାବାସର ମୁଖପତ୍ର ‘ସାଗରିକା’ରେ ମୋର ପ୍ରଥମ
 ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ‘ସ୍ୱପ୍ନ’ (୧୯୭୩), ଆଉ ୩୪ଟି କବିତା ସେଇ-
 ଥରେ ବାହାରିଥିଲା ଅନ୍ୟବ୍ୟୟ ନାଁରେ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର
 ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ କାବ୍ୟଧାରାର କୌଣସି କବି ବା କବିତା ପୁସ୍ତକ
 ସହ ପରିଚୟ ନ ଥିଲା ପସ ପସିକା ବ୍ୟତୀତ । ତା’ଛଡ଼ା ଇଣ୍ଡି-
 ମିଡ଼ିଏଟ୍ ବିଜ୍ଞାନର ଛୁଟି ହସାବରେ କବିତା ଲେଖା ପାଇଁ ସମୟ ବା
 କାହିଁ ? ହଁ ! ସେଇ ତେଣୁ ମସିହା ହେବ, ଏକ ଉପର ଶ୍ରେଣୀ
 ବ୍ୟୟଠାରୁ ମାଗି ଆଣିଥିବା କବିତା ବହିଟି ଥିଲା ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ।

‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ରୁ ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ।
 ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ନାମଧାରୀ ମଣିଷଟିକୁ ଏ ଯାଏ ବି ଦେଖିନି । ତେବେ

ସେ ସମୟର ପକ୍ଷ ପକ୍ଷିକା ପୃଷ୍ଠାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ନାଁ ତ ମିଳୁ ନଥିଲା । ପରେ ଜାଣିଲି ସେ ଆଉ ଲେଖାଲେଖି କରୁନାହାନ୍ତି । ହଁ ! ସେଇ ପାଖାପାଖି ସମୟରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ବୋଧେ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ଲାଗି କେନ୍ଦ୍ର ଏକାଡ଼େମୀ ସାହିତ୍ୟ ପୁରସ୍କାରପାଇଲେ । ମୋପାଇଁ ତାହା ଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ ଭାବେ ଏକ କୌତୁକପ୍ରଦ ବିହ୍ୱଳ ଘଟଣା ଏବଂ ଆଶ୍ଚ- ଙ୍କତା । ସେ ସମୟରେ ‘ଚମ୍ପା ପୁଲ’, ‘କାଳ ପୁରୁଷ’, ‘ଅନ୍ଧର- ଉଦାର’ ଆଦି କବିତା ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିକା ମୋତେ ଭାରି ଛୁଇଁଥିଲା । ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ନୂଆ ନୂଆ କବିତା ଓ ଗପ ଲେଖିଥିବା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବା ବ୍ୟୁତ୍ଥାନଙ୍କ ମେଳରେ ମୁଁ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ପ୍ରାୟ ସବୁ କବିତା ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଏକା ଏକା ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ତରଫା ବନ୍ଦ କରି ମଧ୍ୟ । ସେବେ ଯେଉଁ କେଉଁଠାରେ ମୋତେ ବେଶୀ ବିହ୍ୱଳ କରିଥିଲା ତାର ସେଇ ‘ହେ ଅନ୍ଧର ହେ ଉଦାର, ପରି- ଛେଦଟି । କବିତା ବାହୁଲ୍ୟ, ଅନର୍ଥ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରୟୋଗ- ବାଦୀ ଧାରାର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ସହ ମୋର ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ପରିଚୟ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇ ସାରିଲାଣି ।

କବିତା ଲେଖା ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ କବିତାର ପୃଷ୍ଠା ସମ୍ପର୍କରେ ସେବେ ବି ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ନ ଥିଲା ଏତେ ବେଶୀ । ତଥାପି ପକ୍ଷ ପକ୍ଷିକାକୁ ମୁଁ କବିତା ପଠାଉଥିଲି । ବାହାରୁ ଥିଲା ବି କିଛି କିଛି । ତେବେ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଏକ କୈଶୋରସୁଲଭ ଚପଳ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ମୋତେ ତାଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରେମରେ ପକାଇ ଥିଲା । ନ ହେଲେ ମୁଁ କେମିତି ଲେଖିଥାନ୍ତି—“କିନ୍ତୁ ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ନାୟକ ପରି/ଆଖିର କପୋତ ମୋର/କାଟେ ଆଜି ତୋ ଲାଗି ଲୁହର

ପ୍ରସନ୍ନ, ତୋ' ପାଇଁ ମୋ କ୍ଷେତ ମାଟି ରକ୍ତହୀନ ଅନେକ ଧୂସର ।”
(ଅରୁନ୍ଧତୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କବିତା—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରଣ : ଫେବୃଆରୀ
୧୯୭୫) ।

କେତେ କାର “ଦିଓଁ ଶୁଲ୍ୟାଣ୍ଡ”କୁ ‘କାଳ ପୁରୁଷ’ ମତ
ମିଳେଇ ପଡ଼ିଛି । ମନେ ମନେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଶକ୍ତି ଜଳନା
କରିଛି । ଏ ଭିତରେ ଅନ୍ୟ କବିଙ୍କୁ ବି ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛି ତେର
ଏବଂ ପରସ୍ପରଙ୍କ କାବ୍ୟ—ବୃତ୍ତି ଭିତରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିଛି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜ୍ଞାସରୁମ୍ ସମାଲୋଚକ ହେଲି ପରେ,
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ।
ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଧାରା ଓ ନିଜ କବିତା ଲେଖା ସ୍ୱଳ୍ପ ସତେଜନ
ହେଲା ପରେ ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ ପରମ୍ପରାର ଜଣେ ସାମାନ୍ୟତମ
ସାଧକ ହିସାବରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ମୋ ଭିତରେ
ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ଅଚେତନ ପ୍ରଭାବ କଥା ମୁଁ କହି ପାରୁନି ।
ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରୁ ଉଦାହରଣ
ଦେଇଛି ଅନେକଥର, ଅବସରରେ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ଆବୃତ୍ତି କରି
କମ୍ କରିନି । ପଥ ପଟିକାରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା
ମିଶ୍ରିତ, ଗୋଷ୍ଠୀମୁକ୍ତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଯୁକ୍ତ ଆଲୋଚନା ପଡ଼ିବାଠୁଁ
ଆରମ୍ଭ କରି ଟେଗଲ ପେପର ପାଇଁ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ବାରମ୍ବାର
ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ମୋର ସବୁଥର ମନେ ହେଇଛି ଯେ
ପ୍ରେମରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା କଥା ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସୁଲଭ,
ତାହା ବିଶେଷ କରି ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଭରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାନରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ।
ବହୁଗତ (ମ୍ୟାଟେରିଆଲିଷ୍ଟିକ୍) ହତାଶା ବୋଧ ଯାହା ବିଶେଷ

କରି ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଙ୍କଟ ଯୋଗୁଁ ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଚରି ଯାଇଛି, ତାକୁ ଯଦି ବାଦ ଦିଆଯାଏ, କେତୋଟି କଥା ବା ଭାବ ଶିଶୁମଣି ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ସ୍ଵାଧିଷ୍ଠାତା ଭାବସମ୍ପନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଅନେକାଂଶରେ ବିଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଲାଗିବେ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଚେତନା ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଏକ ଯୌନ ଅବବୋଧରେ ବସ୍ତୁତଃ ସୀମାଯୁକ୍ତ । କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ବାରମ୍ବାର ସୁରୁଭିଛି ଦେହର ବିକାର, ମନର ବିକାର କଥା । ମୋ ମନରେ ସ୍ଵତଃ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଛି ଅନେକ ଥର, ତାଙ୍କର ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଅବସ୍ଥା-ଜନିତ ହାତାକାର ପ୍ରକୃତରେ କାହିଁକି ଏତେ ବେଶୀ ? ଏଥିଲାଗି ବୋଧେ ତାଙ୍କୁ କବିତାରେ ନାହିଁ ଭିତରେ କୌଣସି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚେତନାକୁ ଆବସ୍ଥାର କରବାର ପିପାସା କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଯାଇଛି ଏବଂ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦିଗ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ମାନବକୁ ହେବ ଯେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଶୈଳୀ ଏତେ ଚମକପ୍ରଦ ଯେ ସମସାମୟିକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେ ଏକ ନିଶ୍ଚିତ ବ୍ୟତିଷ୍ଟ, ସଂଗୀତର ଏକ ମୃଦୁ ଲହରୀ ନିଶ୍ଚାସର ପ୍ରଚଳନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଯାଏ । ବେଶ୍ ବୋଧ, ଶବ୍ଦ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ କାହିଁ ? ସେଇ ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦକୁ ମାପିରୁପି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ବିଶେଷତଃ ପ୍ରେମ-କବିତା ଲେଖିବାରେ ସେ ଏକ ଅଲବିତ ଦକ୍ଷ ଶିଳ୍ପୀ । ଏବର ଜଣେ ଅଧେ କବିଙ୍କ ପରି ଯା'ଛାତା ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନାରେ ଦେହ ଉଚ୍ଚାଟନକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ କରି ଗାର୍ଭ ପ୍ରେମ କବିତା ନାରେ ପାଠକଙ୍କୁ କିଛି ଗୁଲକ ଦେଖାଇବା ବା ଅପଥା କ୍ଳାନ୍ତ କରି ଦେବା ଭଳି କିଏ ସ୍ପେ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଯୌନ ବିକୃତି ନାହିଁ, ବିକାର ସଂପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି । ମୁଁ ଦି ପୂର୍ବରୁ

ଏ କଥା କହୁଛି । କେବେ କେବେ ବଂଧୁ ମହଲରେ ଆଲୋଚନା କରିଛି ଯେ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ସାହୁଲ୍ୟରୁ ଆହରଣ କରି ନିଜ ସାହୁଲ୍ୟରେ ସମୀକରଣ କରିବାର ଅନ୍ୟତମ ବାଣୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା 'କାଳପୁରୁଷ'ର କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ଏଇଠି ମୁଁ ଅନେକ ସମାଲୋଚକ ବା କବିଙ୍କ ପରି 'କାଳପୁରୁଷ'କୁ 'ଓଡ଼ିଶାଲିଙ୍ଗ'ର ଏକ ନିକଳ ସଂସ୍କରଣ ବୋଲି କହୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହିକି କହୁଛି ଯେ ଆହରଣ ଏବଂ ସମୀକରଣ କଳାଶିଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସ୍ୱାଧୀନୋତ୍ପତ୍ତି ଓ ଉଚ୍ଚତା କବିତାରେ ଏକ ସଫଳ ଉଦାହରଣରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ହେବ ।

ଉତ୍ତର ପର୍ବରେ ନୂଆଗାନ୍ଧି ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅବି-ସଂବାଦିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଗୁରୁପ୍ରସାଦ । ତାଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଅନ୍ୟତମ ସଚେତନ କବି ବେଶ୍ୟର ରାଜତ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନକା ଓ ଆଲୋଚକର କବି ସେ । ତେବେ ସତ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା ରମାକାନ୍ତ, ସୀତାକାନ୍ତ, ଘାପକ ପ୍ରଭୃତି ବା ସତ୍ୟ ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ କବିତାକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ନେଲେ ସୀତାକାନ୍ତ, ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ବହୁ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଥମିକ କବିତା ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବ ଉଭୟ ସ୍ୱାଚେତନା ଓ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ଅନୁକ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ସଂପ୍ରତି ଅନ୍ୟତମ କରିଗଲେଣି ବୋଲି କହୁବାରେ ମୋର ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ତାଙ୍କ କବିତା ଯେଉଁ ମାତ୍ରାରେ ପାଠକଙ୍କୁ ଆବେଗରେ ଜାଗୁଡ଼ି ଧରି ରଖିପାରେ, ସେଇ ମାତ୍ରାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କୌତୁକପ୍ରଦ କଥାଟି ହେଉଛି, ଆବେଗକୁ ମୁଖ୍ୟ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ପ୍ରେମ କବିତା ଲେଖୁଥିବା ତରୁଣମାନେ ଏବେ ବି ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ କବିତା ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ନ୍ତି—ସର୍ବତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ କହୁଛି । ଏ କଥା ସତ ଯେ ସେ ଜାଲକାରେ କିଛି ଦିନ ବୁଲିଲେ କରି ଏମାନେ ଅଲଗା ବାଟ ବାଛିବେ ।

ଆଧୁନିକ କାଳରେ ସବୁଠୁ କମ୍ କବିତା ଲେଖି ରାଜତରାୟ ପରମପରରେ ନାହିଁ କରୁଥିବା କବିଙ୍କ ଜାଲକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରଥମରେ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଶାନ୍ତମତ କବିତା ଲେଖାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ

ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୃଷ୍ଟି ଶିଳ୍ପର ରୂପ କିପରି ହୋଇଥାଏ ତା' କହିବା କଷ୍ଟକର । ତାଙ୍କର ସେଇ କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ମୋ ର୍ୟାକରେ ଏବେ ମଜି ତ ହୋଇ ରହିଛି ପ୍ରଥମ କିଶୋରୀର ପ୍ରେମ ପତ୍ର ପରି । ତାଙ୍କର ବିକାଶ ଓ ଉତ୍ତରଣ କଥା ଭାବି 'ହୁଏ ନାହିଁ' । ଏବେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଅନେକଙ୍କ ଭିଡ଼, ଅନେକଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶାଗିବା । ସେଇଆଡ଼େ ମୁଁ ମୋ କାନ ପାରିଛି ।

— ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣ୍ଡବ

ଶୁଣାଯାଏ, ବସ୍ତ୍ରୈଲ, ଡଃ ଜନ୍‌ସନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଜାଣିବାପାଇଁ ବହୁ ବାଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ସବୁଠି ମଜାର କଥା—ଡଃ ଜନ୍‌ସନ୍ ନିଜେ ହିଁ ଥିଲେ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ହେତୁ । ତଥାପି ବସ୍ତ୍ରୈଲ, ଜନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାର ମୋହ ଏଡ଼ାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଏହା ଅସ୍ଥାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଘଟଣାବିଶେଷ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ କବି ଲେଖକଙ୍କ ସାମ୍ନା ଯ ସବୁବେଳେ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହୋଇ ରହି ଆସିଛି । ସେହିପରି ଏକ ଆବେଗର ମୋହରେ ମୁଁ ପୁଣି କଲେଜକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲି । ଏହା ୧୯୫୮ ମସିହାର କଥା ।

ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ ପରି ପ୍ରତିଭାଧର କବିଙ୍କୁ ନିକଟରେ ପାଇବା, ତାଙ୍କର ସ୍ଵର ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଭବ ସହିତ ଏକାତ୍ର ହେବାର ମୋହ, ଯେ କୌଣସି ତରୁଣ କବି ନିକଟରେ ରହିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ସେତେବେଳକୁ ସର୍ବ ରାଜତନ୍ତ୍ରଙ୍କ 'ପକ୍ଷୀଗ୍ରୀ' (୧୯୫୦), 'ବାଜିରାଉତ' (୧୯୩୯-୪୨), 'ପାତ୍ରୁଲିପି' (୧୯୪୭) ଓ 'ଭାନୁମତୀର ଦେଶ' (୧୯୪୫) ଆଦି କବିତା ପୁସ୍ତକ ମାଧ୍ୟମରେ ମୋର ଅନୁଭବ ଆଧୁନିକ କବିତା ସହିତ ଲଢ଼ିଟା ପରିଚୟ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଗୁରୁବାରୁଙ୍କର ୧୯୫୫ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ନୂତନ କବିତା' ମଧ୍ୟ ପଢ଼ି ସାରିଥିଲି

ଏବଂ ଚିତ୍ତନ୍ତ୍ର ସମୟରେ 'ଝଙ୍କାର'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର କବିତାକୁ ମଧ୍ୟ ବହୁବାର ପଢ଼ିଥିବାର ମୋର ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି । ବିପ୍ଳବସଂଖ୍ୟା 'ଝଙ୍କାର'ରେ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ କବିତା ସହିତ ପ୍ରକାଶିତ ଛୋଟ ଫଟୋ ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମୋର କେମିତି ଏକ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବେଗମୟ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୫୮ରୁ ୬୦, ଦୁଇବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ହିଁ ଦେଖିଛି । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର 'ଦୃଷ୍ଟିର ଦିଗନ୍ତ', 'ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ (ଦୁଇ)' ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତା ପଢ଼ିଛି । ୧୯୬୦ରେ ('ପ୍ରଜ୍ଞା'-୨) 'କାଳପୁରୁଷ' ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେ କବିତା ପଢ଼ିଲାପରେ, ଆଉ କବିତା ଲେଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ହେଲା ଏବଂ କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କବିତା ଲେଖିବା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ଏ ଭୂମିକାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଲା—ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ କବିତା ଲେଖନ ମୋତେ ନୁହେଁ, ସେ ସମୟର ଅନେକଙ୍କୁ ଆବୋରି ରଖିଥିଲା । ମାତ୍ର ୨୯ଟି କବିତା ଲେଖି ଏତେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କବି ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ହିଁ ପ୍ରଥମ ।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ 'ଦଶକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ତଳେ ରାଧାନାଥ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ଉଞ୍ଜାୟ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ କରି ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି ଉଠାର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଫଳରେ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ରଖିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଜନ ଜୀବନରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ବିଶ୍ୱସାହୃତ୍ୟର ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ସଚେତନ ଥିଲେ ହେଁ, ରାଧାନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭାବକୁ ଏଡ଼ାଇ ଏହାର ପ୍ରକୃତିକୁ ବୁଝିପାରଲେ ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ-ପରଂପରା ଯେ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ମଧ୍ୟ ଅତଳ, ଏହା ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ମୌଳିକ କାବ୍ୟ ବକ୍ତବ୍ୟ ଓ କାବ୍ୟ ଅନୁଭବ ନିମିତ୍ତ ନୂତନ କାବ୍ୟଭାଷା ଓ ନୂତନ କାବ୍ୟ ଆବେଗର

ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରଥମେ ଗୁରୁବାରୁଁଙ୍କ କବିତାରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା । ତାଙ୍କର କବିତାସମୂହ, ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ରାଧାନାଥ-ପରଂପରାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ‘ନୂତନ ଚେତନା’କୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କଲା ଏବଂ ତରୁଣତର କବିମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ଭାବରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା । (‘ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ’ ଆଲୋଚନା, ଯଶନ୍ତ ମୋହନ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରଜ୍ଞା-୩, ୧୯୭୧, ପୃଷ୍ଠା-୩)

ଗୁରୁବାରୁଁଙ୍କ କାବ୍ୟଭାଷା ସମୃଦ୍ଧ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ, ଶବ୍ଦଶାଳୀ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଶବ୍ଦସମୂହର ଅଭିଜ୍ଞ ଓ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ସମିଶ୍ରଣ ପାଠକ ମନରେ ନୂତନ ଅନୁଭବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରିଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ବରୂପ ତାଙ୍କର ଯେ କୌଣସି କବିତାର ଯେ କୌଣସି ୨/୩ ଧାଡ଼ିକୁ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ନିମ୍ନରେ କେତୋଟି ମାତ୍ର ଉଦାହରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ ।

(୧) “ତୁମକୁ ମୁଁ ଖୋଜିଥିଲି ଦୟା ଶମା ଆଶା ଓ ସ୍ବପ୍ନରେ ।
ସ୍ବପ୍ନ କାହିଁ ? ଶମା କାହିଁ ? ସମୟର ବର୍ଷା ବସୁତି ”
(ସନ୍ଦେହ-୭)

(୨) “ଆକାଶର ଶୂନ୍ୟତାରେ ପୃଥିବୀର ଦୁରନ୍ତ ଏ ଗଡ଼
ତୁମର ବା ଶେଷ କେବେ ଶେଷ ମୋର ସମୟ ଓ ସ୍ଥିତି ?”
(ସନ୍ଦେହ-୭)

(୩) “ଅକସ୍ମାତ୍ ଏ କି ଭୟ—
କେଉଁ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ବା କେଉଁ ଘୋର ମହାପାତକର !”
(ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୨)

(୪) “ମୁଁ କହୁଛି ଭଲ ପାଅ, ଭଲ ପାଅ ସତେ ଭଲ ପାଅ
ମୁଁ ଶୁଣିଲି କାନରେ ମୋ ହାତ ଆଉ ମାଂସର ସ୍ପନ୍ଦନ
ମୁଁ ଦେଖିଲି ବାମ ଅଂଗ ପଂଗୁମୋର ବର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମ
ପିଂଗଳ ।”
(କାଳପୁରୁଷ-୫୭-୧୦)

ଉପରୋକ୍ତ ୪ଟି ଉଦାହରଣରେ ‘ପ୍ରଶ୍ନ’, ‘ବସୁତି’ ଓ ‘ଦୁରବବୃତ୍ତି’ (‘ସ୍ବପ୍ନ’, ‘ଶମା’, ‘ଶେଷ’, ଓ ‘କେଉଁ ଘୋର’) ନୂତନ କାବ୍ୟଆବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରି କାବ୍ୟଗୁଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ସୋମାଶିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତେ ଶ୍ଳେଷାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶ୍ଳେଷ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ପୂର୍ବରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହି କବିତାର ନାୟକ ଗାରଭ ଓ ଗୌରବଗନ୍ଧିତ ଗୋବର ଗଣେଶ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ସେ ନାୟକ ନୁହେଁ—ଏହାହିଁ ଏହି କବିତାରେ ସବୁଠାରୁ ବଳି ଶ୍ଳେଷ । (‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ଆଲୋଚନା, ଯଶୋଦା ମୋହନ ମହାନ୍ତି ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’-୩, ୧୯୭୧, ପୃଷ୍ଠା-୯)

ତାଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଆଧୁନିକ ଜୀବନର (୧) ଚପଳତା, (୨) ଅସଫଳତା, (୩) ସମୟ ଚେତନାର ଚପ ଓ (୪) ମୃତ୍ୟୁର ଅନୁଭବ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଏବଂ ସମ-ସାମୟିକ ସତ୍ୟତାର ଜଟିଳତାଜନିତ ପ୍ରତିବିମ୍ବା ସ୍ଥିରପ ଧ୍ୱଂସ, ଅବସ୍ଥପ୍ତ, ଜଗ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ବ୍ୟାଧିର ଅନୁଭୂତ ମାଧ୍ୟମରେ ସମୟର ‘ଦୁରନ୍ତ ଗତି’ (‘ଚିତ୍ର’) ପ୍ରତି ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏଠାରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

(୧) ମୁଁ ଦେଖେ ତୁମର ଦେହ ହଠାତ୍ ଯାଏ କାଦୁଅ ପାଲଟି କିମ୍ବା ‘ସିନେମାର ହାଣ୍ଡବଲ ମୁଁ ଦେଖିଛି ତୁମର ଦେହରେ ।’ (ଅଲକା ସାନ୍ୟାଲ) । (୨) ‘ମଣିଷର କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଶା ଓ ନିରାଶା କେତେ/ଯୋଜନା ଓ କମିଟି ଭିତରେ ।’ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ-୨) । (୩) ‘ସ୍ତ୍ରୀମିତ ତାରାର ଲୁହ ଆକାଶରୁ ପୁଣି ଆକାଶକୁ/ଶୀତର କୁହୁଡ଼ିଯାଏ ପାରିହୋଇ ଆଜି ଯେବେ ଦିଗନ୍ତରୁ କେତେ ଦିଗନ୍ତକୁ ।, (ନିହତ ଗୋଧୁଳି) କିମ୍ବା ‘ନିସ୍ତବଧ, ଦିପହରେ ପସ ଝଡ଼ା ଶୁଭେ ନାହିଁ ଖରାବ ନିଶ୍ୱାସ’ (ଆଖିର କପୋତ ମୋର) । (୪) ‘ଜଗ ମୃତ୍ୟୁ

ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।’ (ଆଖିର କପୋତ ମୋର)
କିନ୍ତୁ ‘ମୁଁ ଆଜି ପଠାଏ ମୋର ଏ ବିରହ ଭୟ ପୁଣି ସ୍ତୂପ ସ୍ତୂପ/
ନିରର୍ଥକ ବାଲି/ମୁଁ ପଠାଏ ତୁମ ପାଇଁ ମୋର ଶ୍ରେଣୀ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ
ମୋ ଦେହର/ଝାଲ ଆଉ ତାତିର ଖବର । ମୁଁ ପଠାଏ ତୁମଆଡ଼େ
ମୋର ଶତ ପ୍ରେତାତ୍ମାର ନଷ୍ଟ/ଯେତେ ଆଶା ଆଉ ମୋର
ପିତୃପୁରୁଷର ଜଗା ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧିର ଖବର ।’ (ଠେ) ।

ଏପରିକି ‘ପିକ୍‌ନକ୍’ ଓ ‘ଛୁଟିର ଖରା’ କବିତା ଦୁଇଟିର
ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପରିବେଶରେ ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟ ନାୟକର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ।
‘ଜମ୍ମ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶେଷକୁ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଆମେ
ସବୁ ରହି ଦେଖୁ ବାରବାଟି ଚାରିପାଖେ ନିଗୁଡ଼ିଅ ଗଡ଼ର ପରିଣା’
(ପିକ୍‌ନକ୍) । ଯିମ୍ବୁନସ୍ତ ‘ନିଗୁଡ଼ିଆ ଜୋର ପାଣି, ନିଗୁଡ଼ିଆ ନେଲି
ଶିଉଳରେ, ଦ୍ଵିପ୍ରହର ହଳଦିଆ ପାଲଟିଯାଏ ଏବଂ ‘ତୁମ ଗାଆଁ ଓ
ଆମ ଗାଆଁ, ଶ୍ରୀହନ ଖରାରେ ବିଷଣ୍ଣ’ ହୋଇଯାଏ । (ଛୁଟିର
ଖର) ।

ଉପରୋକ୍ତ କାବ୍ୟଗୁଣ ସହିତ ସଂସାରର ନିଷ୍ଠୁରତା,
ମୋହ, ଅସାରତା, କାବ୍ୟ ନାୟକର ନିର୍ଲିପ୍ତ ମନୋଭାବ ଓ
ଅସହାୟତା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତା ସମୂହର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ
ଏବଂ ଏ ସବୁର ଶୀର୍ଷତମ ପରିପ୍ରକାଶ ହେଉଛି ‘କାଳପୁରୁଷ’ ।

ବର୍ଷା ବା ଜୀବନର ସୂଚନାରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ଆରମ୍ଭ
ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ‘ନିଷ୍ଠୁର’ ଓ ‘ନିର୍ମମ’ ଏବଂ ଏହି ଅନୁଭୂତି
ସମଗ୍ର କବିତାରେ ସଂପ୍ରସାରିତ । କବିତାର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ନିର୍ବିଚିତ
ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ସୂଚିତ । ଏହି
ଉପଲବ୍ଧି,

(୧) “ଏକ ଦେହେ ଜନ୍ମ ନେଲି ପୁରୁଷ ମୁଁ ସେହି ଦେହେ
ନାଶର ଶଙ୍ଖାର”

× ×

× ×

(୩୩୩)

“× × ରାଜାଙ୍କର ଇଲା ନାମେ

ଏକମାସ ପୁଅ ଓ ଦୁହିତା...” (୩୩୫-୩୩୬)

ଏବଂ (୨) “କିନ୍ତୁ ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ଏ ବିଚିତ୍ର ଏକପାଦ ବିଶିଷ୍ଟ
ବୃଷଭ

ପୁଣି ଯହିଁ ଉଦ୍‌ଗଲେକ ଧଳାଧୋଳ ପଞ୍ଜାଗ ଓ

ଧଳାଟାପି ଧଳାକାର ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ଲଷଭ ପିଙ୍ଗଳ

ଯଷ୍ଟି ଆଦାତ ଆଉ ବୃଷଭର ଆର୍ତ୍ତନାଦ...”

(୩୩୯-୩୪୨) ଇତ୍ୟାଦିବର୍ଣ୍ଣନାରେ

ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଗଭୀର

‘ଭଗବତ୍’ (୧ମ ସ୍କନ୍ଦ-୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ‘ଇଲା’ କନ୍ୟା

ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୁଅ ‘ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ’ରେ ପରିଣତ ଏବଂ ଯୁବକ ଆବସ୍ଥାରେ
ମୃଗୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ‘ସୁକୁମାର’ ବନରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମହାଦେବଙ୍କ
ପୂର୍ବ ଅଭିଶାପରୁ ସ୍ଥିତି ପ୍ରାପ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ସେଇ ସଦାଶିବଙ୍କ ଦୟାରୁ
ଆଜ୍ଞାବନ ଏକମାସ ପୁରୁଷ ଓ ଏକମାସ ସ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରଥମ
ଉଦାହରଣରେ ଗୁଚିତ ।

ଶିଳାୟ ଉଦାହରଣରେ ମଧ୍ୟ ‘ଭଗବତ୍’ (୧ମ ସ୍କନ୍ଦ-୧୭ଶ
ଅଧ୍ୟାୟ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଖ୍ୟାନର ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଅଛି । ‘ବୃଷଭ’
ହେଉଛି ଧର୍ମ । ଏହାର ଗୁଣପାଦ—ତପ, ଶୌଚ, ଦୟା ଓ ସତ୍ୟ ।
ତପ, ଶୌଚ, ଓ ଦୟାରୁପକ ତନିପାଦ ଯଥାସମେ ସତ୍ୟ, ସେତୟା
ଓ ହାପର ଯୁଗରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ, କଳିଯୁଗରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ

ପାଦ ‘ସତ୍ୟ’ ହୁଁ ରହୁଛି । ସେହି ଏକମାତ୍ର ପାଦଟିକୁ କଳି ଯନ୍ତ୍ରିରେ ଅପାତ କରୁଛି ।

ସୃଷ୍ଟିମୂଳ ଏକମାତ୍ର ଅନ୍ତରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ପୁରୁଷକୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ଏକପାଦ ଗଣିତ କୃଷିଭାବେ ଯନ୍ତ୍ରି ପ୍ରହାର—ଉଦୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜାଣିନାୟକର ଅସହାୟତା ଗଭୀର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ । ‘ଭରବତ’ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଧ୍ୟାନ ସହିତ ସାଂପ୍ରତିକ ମଣିଷର ଅସହାୟତା ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇ-ଅଗାରୁ କାବ୍ୟୋପଲବ୍ଧି ଜାତପର୍ଯ୍ୟପୁର୍ଣ୍ଣ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଐତିହ୍ୟ ସହିତ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରିଛି । ସେହିପରି ପରାକ୍ଷିତ, ଅନ୍ଧ ର, ଉଦବ, ଅଜଗର ପ୍ରଭୃତି ପୌରାଣିକ କାବ୍ୟବସ୍ତୁ ଉଦ୍ଧାପନ ବା ମିଥ ପ୍ରୟୋଗରେ କାବ୍ୟବକ୍ତବ୍ୟ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଜଗନର ନୂତନ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣରେ ସହାୟତା କରିଛି । ଫଳରେ ବ୍ୟାକାଥ-ପରଂପରା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ଉପାଦାନ କବିତାର ଧାରା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କାଳରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇପାରିଛି ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅନ୍ତତଃ ଏହିକି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, କାବ୍ୟବକ୍ତବ୍ୟ ନିମିତ୍ତ କାବ୍ୟୋପଯୋଗୀ ସଂସ୍କାରଶୀଳ ସଂଯତ ଭାଷା, ସମୟସଚେତନ ନୂତନ ଅନୁଭବ ଏବଂ ପରଂପରା ସହିତ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନରେ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି ଭଂଗୀ ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଗୁରୁବାରୁଣ କବିତା ନିକଟରେ ଆମେମାନେ ରହି ।

— ବଂଶୀଧର ଶତଞ୍ଜୀ

ମୁଁ କଲେଜ ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ‘ନୂତନ କବିତା’ ଓ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବହି ରୂପରେ ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ, ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ି କାରୁ

ଅଲଗା କରି ଏକ ‘ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଂକଳନ’ କରିଥିଲି । ସେଇ ସଂକଳନରେ ସଜି ଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟ, ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବେଣୁଧର ରାଉତ, ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କବିତା ସହିତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତେଗୋଟି କବିତା ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

‘କାଳପୁରୁଷ’ର ଏକ ହାତଲେଖା ‘କପି’ ହିଁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଥିଲି । ମୋର ଜଣେ ସହଷାସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧୁ କବିତାଟି ପଢ଼ି ଏତେ ବେଶୀ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତାଟିକୁ ‘ପ୍ରଜ୍ଞା’ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଉତ୍ତାରି ନେଇଥିଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ବଶେଷ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲାବେଳେ ଶ୍ରେଣୀ କକ୍ଷରେ, କଲେଜ ଭିତର ଓ ବାହାର ପଢ଼ିଆରେ ଏକ ଅତି ଦ୍ରୁତ ଚଂଚରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଆବୃତ୍ତି କରିଥିଲେ । ମୋ ପ୍ରାୟ ଜୀବନ ଆଆନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ କୌଣସି ଉପହାସମଣିକା, ଭୂମିକା ବା ଗୌର ଚନ୍ଦ୍ର କା ପୂର୍ବରୁ ଡ଼ାକ୍ କହି ଉଠାନ୍ତି :

ସେଦିନ ଆସିଲା ବର୍ଷା...

ସ୍ବାର୍ତ୍ତ ଦାସ ଲଞ୍ଜନିଅର...

ଗୋଡ଼ ଯଦି ଖସିଗଲା ପରିବା ରୋପାରେ

ତାର ବା ଡୋସ କଣ ? — ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ସହଷାସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧୁ—ସଂସାରରୁ ହିଁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ସହିତ ମୁଁ ସଂପୃକ୍ତ ।

ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଥର ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ କବିତାର ଗାଢ଼ମୟତା ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଅନେକ ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ମୁହଁ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ ସ୍ମୃତି ଓ କଲ୍ପନାର ଏକ ଜଗତରେ ବିଭୋର କରି ରଖିଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଥର ଜାଣିଲା ବେଳକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେବଳ ଗୋଟିଏ କବିତା ହିଁ ପଢ଼ି, ଦେଖି, ଶୁଣି ଚାଲିଛି ମୁଁ । ଏବେ ଚୁଢ଼ୁଛି ଯେ, ସେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କବିତା ହିଁ ଲେଖି ଚାଲିଛନ୍ତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ତାଙ୍କର ଏ Continuity ହିଁ ତାଙ୍କୁ ବାରଂବାର ବଳ ଯୋଗାଇଛି । ତେଣୁ ମୋର ମନେ ହୁଏ ତାଙ୍କ କବିତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଦେଇ ଭାଗ ଭାଗ କରି, ଖଞ୍ଜ ଖଞ୍ଜ କରି ଆଦୌ ଉପଭୋଗ କରିହେବ ନାହିଁ । ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟବିତ୍ତମାନଙ୍କର ଏକ ସୁପରିଚିତ ଜୀବନ-ପ୍ରଦାହକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ନିଜ କବିତାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିବାରୁ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଏ ମାଟିର ନିକଟତର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ‘କାଳସୁରୁଷ’ର ଅନେକ ଅଂଶ ସରଳତା, ସ୍ପଷ୍ଟତା ଓ ବୋଧ୍ୟବାର ଉଦାହରଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ଭାଷାର କବିତାକୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏକ ବଞ୍ଚିତ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । କୌଣସି ଏକ ଆବେଗ ବା ପ୍ରେରଣାର ପ୍ରବଳ ଗୃପ ନ ପଡ଼ିବା ଯାଏଁ ସେ କବିତା ଲେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସେଇଥିପାଇଁ ଗୁରୁ ହିଁ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ କବିତା ପଢ଼ାକୁ ଆସି ପାରନ୍ତି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଲେଖନ୍ତି ।

ଏହା ହିଁ ମୋର ଅଭିଯୋଗ ।

× × ×

କେତେକ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟଧାରାର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସାଧକ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶୈଳୀଗତ ଇଂରେଜିଆ ଧୂଣ ଅଲେ ହେଁ, ତାଙ୍କ କବିତାର ଭୂତୁଣ୍ୟ, ଚରିତ୍ର, ଘଟଣା, ପରିବେଶ ଓ ସଂଳାପରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆର୍ତ୍ତ ରହିଛି, ସେଥିଯୋଗୁଁ କବିତାର ପ୍ରଣାୟାରେ ଅଟକି ନ ଯାଇ ମୁଁ ବାରଂବାର କବିତାର ନିକଟତର ହୁଏ । ତେଣୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ମୁଁ ଇଂରେଜୀ ଶୈଳୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନର କବି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛି ।

ଆଉ କେତେକ ସମାଲୋଚକ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସ୍ତବ୍ଧ କବିତା ବା କଳାକୃତିରେ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତାର ସଂଯାନ ହୁଏତ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତୀୟ କବିତାର ଗୋଷ୍ଠୀକରଣ ସକାଶେ ସହାୟକ ହୋଇପାରେ । ସାମାଜିକ ପ୍ରତିବଦ୍ଧତା କବି ନିଜ ନିଜ ଭଲ କବିତାର ଏକ ଅତି ଆବଶ୍ୟକମୟ ଉପାଦାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଏହି ଉପାଦାନର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ, ଏହା ଜନ-କବିତା, ଲୋକ-କବିତା ହୋଇ ନ ପାରେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାର ସାଂପ୍ରାନ୍ତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେ ପଲ୍ଲଙ୍କବାସୀ ନିରକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧ୍ୟ ମନେ ହେବେ । ମାତ୍ର ଆମେ କଣ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଆଶା କରିବା ଯେ, ଲୋକେ ପଲ୍ଲଙ୍କବାସୀ ଓ ନିରକ୍ଷର ହୋଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରୁହେ ?

ଶି

ନିଜର ସମସ୍ତ ଓ ପରିବେଶକୁ ସେ ଯେଉଁ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ନିଜର କବିତାରେ ଜୀବନ୍ତ କରି ପାରିଛନ୍ତି, ତାହା ଯେତେ ପରିଚିତ ମନେ ହେଲେ ହେଁ, ସର୍ବଦା ଅନୁକରଣୀୟ । ଏହି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଆଲୋଚନାରେ ସେ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ।

—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ

ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ଓ ମୁଁ

୧। ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ୧୯୭୦
ଅଗଷ୍ଟରେ 'ଓଡ଼ିଷାଲଣ୍ଡ'ର
କଟକ ସଂସ୍କରଣ 'କାଳ-
ପୁରୁଷ' ପ୍ରକାଶ କଲେ ।
୨। ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-
ଭାସାର ଚମତ୍କାରତା
ଓ ରୂପକଲ୍ପ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ
ତରୁଣ ପ୍ରଜ୍ଞାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ
କଲେ । ପଞ୍ଚାବଳୀର ଛନ୍ଦର
ସାଫଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନେକ
କବିଙ୍କୁ ଅନୁରୂପ ଛନ୍ଦ
ମାଧ୍ୟମରେ ପରୀକ୍ଷାକରି
କରିବାକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କଲେ ।
୩। ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର କାବ୍ୟ-
ଧାରାସଂହତ ଓଡ଼ିଆକବିତାକୁ
ସଂଯୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଦେଇ
ବାବୁ ଓ (ପ୍ରାୟ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)
ରମାକାନ୍ତ ବାବୁ ଉଦ୍ୟମ
କରିଥିଲେ । 'କାଳପୁରୁଷ'
ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବିଶ୍ୱର
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାଧିକୀୟମାନ
(standard) ପ୍ରତିଷ୍ଠା
କଲେ । ଅଧୁନା କାବ୍ୟ-
ଚେତନାର ଯଶସୀ ସମା-

୧। ୧୯୭୦ରେ ବିଧିବଦ୍ଧଭାବେ ମୁଁ କବିତା
ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲି ଏବଂ ମନଯୋଗପୂର୍ବକ
'କାଳପୁରୁଷ' ଅଧ୍ୟୟନକଲି ।

୨। ଆମେ (ସୌଭାଗ୍ୟବାବୁ, ଦେବଦାସ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର,
ପ୍ରତାପ, ମୁଁ ଇତ୍ୟାଦି) କବିତା ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ
କରିଲା ବେଳକୁ ସଙ୍ଗେ ରାଜକରାୟ, ରମାକାନ୍ତ,
ରଥ ଓ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ ଯଶସୀପ୍ରଜ୍ଞାଭାବେ
ସ୍ୱୀକୃତି ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଆମ କାବ୍ୟର ସ୍ୱାଦକୁ
ଶ୍ରବଣ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ କାବ୍ୟ
ପଢ଼ୁଥିବା ସଂପର୍କରେ ଅବହତରହୁ ପରୀକ୍ଷା
ନିଶ୍ଚୟ କରୁଥିଲୁ ।

୩। ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମୂର୍ଖତା ସ୍ୱୀକୃତି ଲେଖା
କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବା ଗୌରବ ପ୍ରଜ୍ଞାଙ୍କ ପାଇଁ
ସ୍ୱୀକୃତିର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ହୋଇଥିବାରୁ ସମକାଳୀନ
ପ୍ରଶ୍ନମାନେ କବିତା ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଜାୟ
ମୁଦ୍ରାଙ୍କନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟାସୀ ହେଲେ ଏବଂ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ
ଦେଇ ରାଜକରାୟ ଓ ରମାକାନ୍ତଙ୍କ କାବ୍ୟ ସିଦ୍ଧିକୁ
ସ୍ୱୀକାର କରି ତଥା ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ପୃଷ୍ଠ-
ଭୂମି, ଗୀତିମୟ ସାହିତ୍ୟ (Lyrical tra-
dition) ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତାକୁ
ସ୍ୱାଗତ ରଖି ଉତ୍ତର "କାଳପୁରୁଷ" ମୁରର
କବିରୂପେ ମୁଁ କବିତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

୪। ନିଜ କବିତାର ସମୀକ୍ଷାକରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିକୁ ନିଜ କବିତା

ଲେଚକ ରୂପେ ଶ୍ରୀଯଶନ୍ତ
ମୋ ହୁ ନ ମହାନ୍ତି
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲ ।

୪॥ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କେନ୍ଦ୍ରିୟ
ସାହିତ୍ୟ ସକାଶେମା
ପୁରସ୍କାର ପାଇବାପରେ
ଓ ତାଙ୍କ କବିତାର ବିଷୟ
ବିଭବ ଶ୍ରବଣେଷ୍ଠବେ ବରୁ-
ଗତ ହେବାପରେ ତାଙ୍କ
ଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତାଅଧିକ
କିଛି ଲଭ କରି ପାରିଲ
ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ନୁହଁନ୍ତି,
ସେ ଯେମିତିଗୋଟିଏରୂପେ
କବି ହୋଇ ରହିଲେ ।
କୋଡ଼ିଏଟି କବିତା ଓ
ଦଶଟି ସନ୍ଦେହ ମଧ୍ୟରେ
ତାଙ୍କକାବ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୀମିତ
ରହିଲା ।

ଅଲଗିତରୂପେ ସମୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।
ସମୀକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟ କେବେ କେବେ
ସତ୍ୟର ନିଷ୍ଠାର ଦର୍ପଣରେ ନିଜକୁ ଦେଖିବା
ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦିଏ । ଏଯାବତ୍ ରଚନା ମୋର
କବିତା ସଂକଳରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟଶଃ ବିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକ
ମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନୁକୂଳ ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଛି । ଜଣେ
ଦୁଇଜଣ ଅସ୍ପଦୁଷ୍ଟ ସମାଲୋଚକ ଯେଉଁମାନେ
ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ନ୍ୟୁନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ
ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ
ଜାୟଗେ ମୁଗେ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ରହିବେ ଇ-
ତେବେ ମୋ କବିତାକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହୃଦ
ତୁଲନା କରିବାକୁ ଯଦି କୁହାଯାଏ, ମୁଁ କହିବି
ସେ ଆମର କାବ୍ୟଧାରୁ ଏବଂ ଆନ୍ଦୋଳନ
ଭଙ୍ଗର ଡାହାଦ ।

ପ୍ରହରାଜ ସିତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ

କଟକ ଅନୁଭୂତିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସତ୍ତ୍ଵ ଯେମିତି ଅସିଗଲ କେବ
ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର 'ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ' ପଦ୍ୟ । ଅନୁଭୂତିର ବହୁବ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ
ଭିତରେ ଯେଉଁ ନୟନଶକ୍ତି ଅଙ୍ଗିକାର କରିନେଇଥିଲା ଦୁର୍ଗିଆକୁ
ଓ ଦୁର୍ଗିଆର ଦାଉକୁ ବିନା ସାଲିସରେ, ସେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷଟି ଯେମିତି
ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନପରେ କଠୋର ମାଡ଼ ଭରି ଏକ ପରିସାରୁ ବରଦ
ହୋଇଲେ ଆମସାମ୍ନରେ । କଟାପି, ସେ ପରିସାର ପାରିତିହ

ଦେଖିବାକୁ କେତେକ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ପାଠକଙ୍କର ଉନ୍ନତ ଅପେକ୍ଷା ।

। କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କର କାବ୍ୟମାନସ ଅଙ୍ଗକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଦ୍ୟଯାତ୍ରା ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଶିଳ୍ପାବଲମ୍ବ କରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହାର ବଢ଼ାଇଥିଲେ କି ଅଙ୍ଗର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଉଦ୍ଦୀପନା ଶେଷରେ ଠିଆହୋଇ ନଷ୍ଟରୂପ ସମାଜକୁ ଗ୍ରାସିବାଦି ଲଳିତ ବିମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରହିଥିଲେ ସେକଥା ସମାଲୋଚକମାନେ କହିବେ । କିନ୍ତୁ ‘ମୂଲ୍ୟସୂତ୍ର’ର ସମୀକ୍ଷକଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମାନସକୁ ମୁଁ ଯେମିତି ଜାଣିଛି ତାର ସାମ୍ବନ୍ଧ ଗୁପ୍ତା ମାତ୍ର ଏ ଆଲୋଚନା ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଭିତରେ ଅଛି ଏକ ଭଙ୍ଗା ମଣିଷର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆଶା ଓ ପ୍ରାକ୍ତିରିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଗୁପ୍ତାକୁ ମାପିମାପି ସେହିଭଳି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଅବସରୀ ଆଶାସହଜ ସୁଶ୍ରୀବଳ ସାଲିସ୍ । ଦେହକ ଓ ମାନସିକ ଉଦ୍ବେଗ ଜନିତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପରିବେଷଣ ଭିତରୁ ମୁକ୍ତିପାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିକଳ ଭାବ । ସମାଜର ଗୁରୁକାନ୍ତ ଭିତରେ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଦେହକ କାମନାର ଅଗ୍ନିକଣାପ୍ରସୂତ ଅସହ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥତାର ବିନ୍ୟ ଇଲକରେ ଓ ସମ୍ପଦର ନିଠୁର ସାମନ୍ତବାଦୀ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷନା ଭିତରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ସଂଯତ ଓ ସୁସଂଯୋଜିତ ଦେହକେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ତନା । ଏ ଚେତନା ଭିତରେ ସୁସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତର ଅସବ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ କାବ୍ୟ ନାୟକୁ ମୁଁ ହାଲ ନେଇଛି ଅବସରୁ ଟାଙ୍ଗର ଭୁଲକୁ ଯାହା ଅନତିସମ୍ଭବୀୟ ଓ ପରିହାସ ଅନୁରୂପମୟ ।

ଦମୁଦ୍ର କୂଳରେ ବଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଝାଉଁଟର ମର୍ମର ଯେମିତି ତାର
ସାରାଗବନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱଚେତନା । ତାରଭିତରେ ଅସହାୟ
ମଣିଷର ଉଇଲଗା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଆଗକୁ ଯେତେ ମାଡ଼ି ଯିବାର ଜିଜ୍ଞାସା ଥିଲେବି
ଗୋଡ଼ ତଳୁ ଚୋରବାଲି ଖସିଯିବାର ସନ୍ଦେହାଛନ୍ତି ଭବରୁ ସେ ମୁଦ୍ର
ନୁହେଁ, ତ୍ରିଶଂକୁଧର୍ମୀ କଂରୁ ଅକାଶରୁ ଶୁଣି । ସେହି ତ୍ରିଶଂକୁ ଶିଶୁ ସ୍ୱପ୍ନ
ପ୍ରବଚନା ଭିତରେ ଅନେକପଣ, ଆଲୋଚନା ଓ ଗୁହ୍ୟ ଗୁହ୍ୟ ଭବ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟମାନସ ସନ୍ଦେହାଛନ୍ତି ନୁହେଁ ବରଂ
କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶଂକାକୁଳ । ଶେତ୍ରକୃଷ୍ଣୀ ଏପୃଥକ୍, ସେଠି ସ୍ୱପ୍ନ
ଅଛି କଂରୁ ରଂଗ ନାହିଁ, ଗଛ ଅଛି, ଛାଇନାହିଁ । ସବୁ ଆଇ ମଧ୍ୟ ପାଇବାଟା
ଦୁର୍ମିଳ । ନାୟିକା ତା ସାମ୍ନାରେ ସମ୍ବୋଧନ ବସୁଟିଏ । ପ୍ରେମର ଅନ୍ୟନାମ
କାମ, ମମତାର ନାମ ମିଳନ, ବିଯୋଗର ଶେଷଫଳ କେବେ ଶୂନ୍ୟନୁହେଁ ।
ଏସମନ୍ତ ଚେତନା ପ୍ରତି ସର୍ବତ୍ର ଆଇ ମଧ୍ୟ ନିରୂପାୟ ନାୟକ ଖୋଜେ
ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଦେହଜ-ଶାନ୍ତି, କାରଣ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତାପାଇଁ
ମୂଲ୍ୟବନ ଅଭିଜ୍ଞତା । ପୌରୁଷ, ମୁଦ୍ରମଣ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଳିବିତ୍ୱରେ
ଆଶ୍ରେୟର ଆକାଂକ୍ଷା, ପରାଜୟରେ ଭାରସ୍ୱଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି । ସେଠାରେ
ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣୟ ନିଷ୍ଠା ଓ ମମତାବିକ ସାମଗ୍ରିକ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତି ସ୍ୱପ୍ନୀ
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ ଛତା ବିକିତ କାବ୍ୟମାନସ, ନିଜର ଦୟାମୟ ସ୍ଥିତିର
ଉକ୍ତବସ୍ତାରେ ବାଟି ଖୋଜୁଥିବା କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭିତରେ ଅଭିମାନ ନାହିଁ ।
ବରଂ ସାହାସେଇ ବର୍ତ୍ତମାନର ଗୁଣବୋଧରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ କାମନାର
ପରିସମାପ୍ତିରେ ସେ ବେଶୀ ଅହୁସ୍ତ । ସେଠାରେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ
ଉପେକ୍ଷିତ ବା ଶୂନ୍ୟତାବୋଧରେ ଜଳି ଉଠି ଭବ ବରଂ ସ୍ମୃତିଶୀୟ,
କଂରୁ ଦେହଜ କାମନାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଆଗେଇ ଦେବା
ସଂକ୍ରାନ୍ତମୟ ।

ହୁଏତ ସବୁ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ
ଅକଣ୍ଠ ପାନ କରା ପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ପ୍ରୟାସୀ । ସବୁଗ୍ରାସୀ ସମୟ ଭିତରେ
(ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ୧୪୩୩ପୃଷ୍ଠାରେ)

ଆଖିର କପୋତ ମୋର

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଆକାଶର ଇମ୍ମାତ ଦେହରେ
ବାଧାପାଇ ପ୍ରତିଦିନ ଫେରିଆସେ ଏହି ପୃଥିବୀକୁ
ସେଉଁଠାରେ ତୁମେ କର ପ୍ରତିଦିନ ବିଜନ ପ୍ରତିକ୍ଷା
ଜର ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧି ପୁଣି ଜୀବନର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ।
ସମୁଦ୍ରର ତେଜ ସବୁ ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ହାତ ପାପୁଲରେ
ସ୍ଥବିର ବାଲିର ଦେହ ସେବେ ଦିଏ ଆଉଁଷି ଆଉଁଷି
ମୁଁ ଯାଏ ବିଦ୍ରୁତ ହୋଇ ଭେଦ ଖର ଚିପହର ପ୍ରେ ଧୂସରତା
ମୋର ପିତୃ ପୁରୁଷର ସ୍ମୃତି ଖୋଜି ତୁମର ଏ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେହରେ-
ତୁମେ କୁହ କଥା କୁହ ଭାଷ ଆଉ ପତରର ଗୋପନୀୟ କଥା
ଦାଟିବଣ୍ଟା ଜଙ୍ଗଲର କଥା ଯେତେ ଶିଉଳି ଶାମୁକା

ଆଉ ସମୁଦ୍ରର କଥା ।

ବିଷଣ୍ଣ ରାତିରେ ଛୁନି ବଉଦରେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଜଳର
ଏ ପାରିରୁ ଶ୍ରମିତାଇ ସେ ପାରିରେ ମରିଯିବା କଥା—
ଚଇସର ଖାଣ୍ଡି ଦେହ ଏ ବାଲିର ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ ଭର୍ତ୍ତିଶ ଭିତରେ
ଏପାଖ ସେପାଖ ଯାଏ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ତୁମେ ନିଅ ସାଉଁଟି ସାଉଁଟି
ତୁମେ ପୁଣି ଭଲପାଅ ତୁମେ ପୁଣି ହାତ ଧରି ଡାକ
ତୁମର ଆତ୍ମା କା କାହିଁ ? ମୋ ଦେହ କା ଜୀବନ୍ତ କେଉଁଠି ?
ମେଘର ଇମ୍ମାତ ଦେହ ସ୍ଥିର ପୁଣି ବାଧାପାଏ ସେଠି ତୁମ

ମନର କପୋତ ।

ଆଖିର କପୋତ ମୋର ଫେରିଆସେ ଯେତେବେଳେ

ଆକାଶର ଭ୍ରାନ୍ତି ପାରି ହୋଇ

ତୁମର ଦେହରେ ଏହି କ୍ଳାନ୍ତି ଆଉ ଶ୍ରେକଶୋଷ ଉଦ୍‌ଘୋଷନା

ଖେଦ ଆଉ କୋହର ଭିତରେ

ମୋ ଦେହର ସ୍ବପ୍ନ ଧରି ବୋହିଯାଏ ସମୟର ନଈ ।
 ନିସ୍ତବ୍ଧ ଦିପଦରେ ପସନ୍ଦିତା ଶୁଭେନାହିଁ ଖସଇ ନିଶ୍ବାସ,
 ଝାଡ଼ିବଣ ମିଶିଯାଏ ଧୂଆଁ ହୋଇ ଆକାଶ ଭିତରେ
 ମନେ ମୋର ପଡ଼େନାହିଁ କେବେ ମୋର ଆଖିର କପୋତ
 ତୁମର ସନ୍ତାନ ଦିନେ ପାଇଥିଲ କଟକ ବା ଉଜ୍ଜୟିନୀ ସହର
 ପ୍ରାନ୍ତରେ ।

ଦେହ ମନ ଆତ୍ମା ହେଉଛି ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ର ମୁଖ୍ୟ କାବ୍ୟ
 ସ୍ବର । ଦେହର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅସ୍ଥିର କାତର ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ମନର
 ସଂଶୟର କୁହେଳି ଭିତରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି ଏଇ ରୋମଞ୍ଚିକ ବାସ୍ତବ
 ଚେତନାଶୀଳ କବିତା ‘ଆଖିର କପୋତ ମୋର’ । କବିତାର ସ୍ବର
 ଓ ସ୍ବପ୍ନ କଳ୍ପନା ଆଉ ବାସ୍ତବର ବିମିଶ୍ର ସମନ୍ବୟ । ‘କପୋତ’କୁ
 କବିଦୃଷ୍ଟିର ‘କଳ୍ପନା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ମୁକ୍ତିର
 ଚୂରଣ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ନିଆଯାଇପାରେ । କାରଣ କବିଙ୍କର
 କଳ୍ପନାଶ୍ରୟୀ ଯୌକ୍ତିକତାର ଯଥାର୍ଥ ବିରୋଧ ବିଶେଷଣ ସହଜ
 କଥା ଦୁହେଁ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଆନୁମାନିକତା ଉପରେ ନିର୍ଭର
 କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାସ୍ତବବାଦୀ ଭାବୁକ କବି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିର ବିହଙ୍ଗକୁ ମୁକ୍ତି
 ଦେଇଛନ୍ତି ଆକାଶର ସୀମାହୀନ ଅନନ୍ତ ପଥରେ । ମୁକ୍ତି ଆକାଶ
 ହେଉଛି ମୁକ୍ତିର ସାଗର, ସାହା କବି ଆତ୍ମାର ଅନ୍ବେଷା । ପୃଥିବୀର
 ନାଗଫାଶର ବନ୍ଧନରେ ପୀଡ଼ିତ, ଆସକ୍ତିର ଜ୍ଵାଳାରେ ଜର୍ଜରିତ
 ଆତ୍ମାକୁ କବି ଉତ୍ତରଣର, ଅନାସକ୍ତିର, ମୁକ୍ତିର ମହାନ ସଂଗୀତ
 ଶୁଣାଇବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଆକାଶୀ ପଥର ସନ୍ତାନ ଦେଇଛି,
 ଦେଖିଛି ଆକାଶ ଅସୀମ ଅନନ୍ତର ଅମୃତ ସ୍ବାଦରେ ରୁଚିକର
 ଜୀବନର ମୁକ୍ତି-ନନ୍ଦ ଦୁହେଁ; ଏହା ବାସ୍ତବର ସୀମିତ ଧୂର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ

କଠିନ । ଅବାଧ ମୁକ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେଠି ଅଛି ବାସ୍ତବର କଠିନ
 ଗତିରୋଧକ ଯୁଗ୍ମ । ମଣିଷ, ଏଇ ପୃଥିବୀର ମଣିଷ, ଦେହଧାରୀ
 ମଣିଷ ପୃଥିବୀର, ଦେହର ଅସ୍ତିତ୍ବକୁ ଅସ୍ଥିକାର କରି ନ ପାରେ ।
 ଫଳରେ ଆକାଶର ‘ଇନ୍ଦ୍ରାଣି ଦେହ’ରେ ବାଧା ପାଇ ଫେରି ଆସୁଛି
 ତାର ସେଇ ଦୁଃଖ ଶୋକ ଜରାଜର୍ଜର ରୋଗ ବ୍ୟଧିପ୍ରସୂ ପରିଚିତ
 ପୃଥିବୀକୁ । ଏଇ ପୃଥିବୀର ଧୂସର ଦେହ ସହିତ କିଏ ଆତ୍ମାର ନିତ୍ୟ
 ପରିଚୟ । ସେଠି ନଥାଉ ବିଶ୍ୱାସର ସବୁଜ ପ୍ରୟୋଗ, ନ ଥାଉ
 ବଞ୍ଚିବାର ସହଜ ପ୍ରତ୍ୟୟ । ତଥାପି ସେଇ ଅବସ୍ଥାପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଉ
 ଦୁର୍ଗାବେଶରେ ଆତ୍ମାନ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଜାଣିବାକୁ, ଦୁଃଖ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ
 ଜୀବନର ପରିଚୟ ପାଇବାକୁ ମଣିଷର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସଂଗ୍ରାମ ।
 ପୃଥିବୀ ମଣିଷମାନଙ୍କ ଏକ ରହସ୍ୟର ଉପତୋକନ । କଳ୍ପନାପ୍ରାଣ
 କବିଆତ୍ମା ବାସ୍ତବର କଠିନ ସ୍ପର୍ଶରେ ପ୍ରତିହତ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଛି
 ସେଇଠିକୁ, ଯେଉଁଠି କାବ୍ୟ ନାୟିକା ଏକାକୀ ଜୀବନଜ୍ଞାନ ପରିବେଶର
 ଗୋପନ ଦ୍ୱାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ସଂଗ୍ରାମରତ । ଶୂନ୍ୟତା
 ଆକାଶରେ ନାହିଁ; ମୁଠା ମୁଠା ଶୂନ୍ୟତା ଭରି ରହିଛି ମଣିଷର
 ନିଃସଙ୍ଗ ଏକକତାରେ । କିନ୍ତୁ ନିତି ଚାହିଁଛି ଏଇ କଠିନ ବାଧାର
 ଉପର ବନ୍ଧକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ, ମାତ୍ର ଅସହାୟ ଏକ ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ନେଇ ଫେରିଆସୁଛି ତାର ବାସ୍ତବ ପରିବେଶକୁ । ଜରା ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧି
 ଜୀବନର କ୍ଷୟିଷ୍ଟ ରୂପ—ଆଉ ତାର ଭିତରେ ସଂଗୋପିତ ରହିଛି
 ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ । ଜୀବନକୁ ବୁଝିବାର ବାଟ ପଡ଼ିଛି ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥା
 ଆଶଙ୍କା ଆଉ ବିଫଳତାର ପରିଧି ଭିତରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ
 କବିତାର ପରିବେଶ ହେଉଛି ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ, ବିଷଣ୍ଣତା,
 ଜୀର୍ଣ୍ଣତା, ବିବର୍ଣ୍ଣତା ଆଉ ସ୍ଥବିରତାର ପରିବେଶ । ଏ ଏବୁ
 ଅବସ୍ଥାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଜ୍ଞାକ ।

ସମୁଦ୍ର ଆଉ ବାଲୁକାବଣି ପ୍ରେମିକ ଓ ପ୍ରେମିକାର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ । ମନୁଦ୍ୱାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନେଇ କବି ଆତ୍ମା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ବାଲିର ସ୍ଥରର ଦେହ ପରି ନାୟିକାର ଦେହ ବିବର୍ଣ୍ଣ । ଗ୍ରେଷ୍ଟ ଗ୍ରେଷ୍ଟ ହାତ ମାୟୁଳ କେଶୋରର ବା ଅଙ୍ଗତର ସ୍ମୃତି ସନ୍ତକ । ସମୁଦ୍ର ମନଦାନୀମଳ ପ୍ରଣୀତ, ଅଙ୍ଗତର ସ୍ମୃତି ଚରଣରେ ସ୍ଥରର ବାଲି ଦେହରେ ଭରି ଦେଇଛି ଜୀବନର ଉନ୍ନତା । ଏଇ ରୋମାଂଟିକ୍ ପରିବେଶରେ ନାୟକ ଖରା ଦିପହର ତପ୍ତ ଧୂସରତା ଭେଦି ଅର୍ଥାତ୍ ସକଳ ସାମାଜିକ ମାନବ ପ୍ରତିବନ୍ଧକକୁ ଏଡ଼ି ନାୟିକାର ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେହରେ ଖୋଜି ଅଙ୍ଗତର ସ୍ମୃତି—ନିଜିକ କାମନାର ଉତ୍ତପ୍ତ ପ୍ରବାହ । ନାୟିକା ହେଉଛି ବାରୁଳ, ଜୀବ-ପ୍ରେମୀ । ଘାସ, ପତର, ଦାଟିବଣ, ଜଙ୍ଗଲ, ଶିଉଳି, ଶାମୁକା ଆଉ ସମୁଦ୍ର—କ୍ଷଣିକ ମନର ବିସ୍ମୟ ମାୟାଦାନ ପୁଣି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ସ୍ମୃତିର ଶୋଭାଗାର । ଏ ସବୁ ଅଙ୍ଗତର ସ୍ମୃତି ହେଉଛି ପୁଣି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକନ୍ଦର ଆଶ୍ରୟ, କବିଙ୍କର ଜୀବ୍ୟକ କେତନାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତର କବିବାରେ ସଦ୍ୱାୟକ ।

ଚେତନ ଜୀବନର ପ୍ରେମମୟୀର ଉଚ୍ଛ୍ୱଳତା ଭିତରେ ଧସେଇ ପଶିଯାଏ ରାତିର ବିଷୟତା । ଅଖଣ୍ଡ ପରିଦୃଷ୍ଟି ଜୀବନ ସମାରୋହ ହିନ୍ଦବିଭକ୍ତ ପରି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇପଡ଼େ । ଜୀବନର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା, ବଳି ନିତା ସହଜରେ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ । ବିଷୟ ରାତି, ବିବର୍ଣ୍ଣ ଜନ୍ମ, ହିନ୍ଦ ବିଭକ୍ତ—ଏସବୁ କବି ଅନୁଭୂତିର ଏକ ନିରନ୍ତର ଅନ୍ତକାର ଓ ଅସଦ୍ୱାୟତା ତଥା ବିଫଳତାର ସଙ୍କେତ । କିନ୍ତୁ ଏ ପାଶରୁ ଶ୍ୱପିଯାଇ ସେପାରିବର ମଣ୍ଡିତା କଥା—ଏଇ ଅସ୍ତମିତ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ରନାୟକ ସୂଚକ ନୁହେଁ । ଏହା ଜନ୍ମରୁ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବା ଶ୍ୱପ୍ନରୁ ଶ୍ୱପ୍ନର ସଂସମଶର କଥା କହେ ।

କବିଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ କବିତାରେ ଚୈତନ୍ୟ ନେଇ ଅନେକ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ । ନିଶ୍ଚୟ ଚରଣ ସଂଗ୍ରହ ଗଳ୍ପ ଗଳ୍ପ ଗଳ୍ପ, ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ପଦ, ଚରଣର ଗୋପନ ହୃଦୟ, — ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ସଂଗ୍ରହ । ଏହାରେ ଚୈତନ୍ୟ ରୁଚିତା ବା ଶୁଦ୍ଧତା ପ୍ରକାଶ । ଚୈତନ୍ୟ ଧର୍ମାଳରେ ଯେମିତି କାଳୁକା ବନ୍ଧରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ସେମିତି ଦେହର ବାଳିରତ ଉପରେ ସେମିତି ଅନେକ ସୃଷ୍ଟିର ଆକର୍ଷଣ ରଚନା କରେ । ଅନ୍ତରରେ ସେଇ ବିଷୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ, ଜୀବନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦଶାକୁ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତୋଳନା — ବିଫଳ ଯେମିତି ସଫଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ପୁଣି ଭରଦେବାପାଇଁ, “ତୁମେ ମୁଣି ଭଲପାଅ ତୁମେ ପୁଣି ହାତ ଧରି ଡାକ” — ସେ ବିଦ୍ରୋହ ଆହ୍ୱାନ । ଏଇ ଡାକ କାବ୍ୟସୁରୁଷ ଅନ୍ତରକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିବାର ମାୟାହୁଁ କ୍ଷଣରେ ମନରେ ଉଠେ ସଂଗ୍ରହ ହେଉ । ଜୀବନର ଏକ ଶୀର୍ଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ, ଆକେଶମୁଖର ସୁଖର କ୍ଷଣଟିରେ କବି ମନର ଜିଜ୍ଞାସା — ‘ତୁମର ଆତ୍ମା କା କାହିଁ ? ମୋ ଦେହ ବା ଜୀବନ୍ତ କେଉଁଠି ?’ — ଏଇ କାବ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସାହିଁ ଆଧୁନିକ ମାନବର ସଂଗ୍ରହ ସଂଗ୍ରହ ମନର ନିରୋଳ ପ୍ରକାଶ । ସଂଗ୍ରହହିଁ ପ୍ରେମର ବିଫଳ ପରିଣତ ପାଇଁ ଚାପ । ପରିପାଶକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସେଇ ଅସମ୍ଭବମାନବର ଜୀବନ ଉପଲୋଗର ଯେଉଁ ଅନାଦିନ ଅନାଦିତ ଆକାଂକ୍ଷା ଆଜିର ମଣିଷ ଦୃଶ୍ୟ ବସିଛି । ଏଠାରେ ଇଲିପ୍ଟିକ୍ସର ଚିନ୍ତାଧାରା କବିଙ୍କୁ ଯେତେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଆଉଁଶ କାହୁଁ କବିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିର ଗନ୍ତବ୍ଧତା ସହଜରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ । କବିଙ୍କର ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ଅନ୍ୱେଷା ଭିତରୁ ଜଣାଯାଏ କବିପ୍ରାଣ ଏଠି ଆତ୍ମ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଦେହ ଓ ଆତ୍ମାର ମିଳନର ସୁବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷଣଟି କେତେବେଳେ ମଣିଷକୁ ଫାଙ୍କି ଦେଇ ତାକୁ ଡାକି ଦେଇଛି ସଂଗ୍ରହ ମେଘରେ ।

ଜୀବନର ଅସପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅସଫଳତାର ଚିନ୍ତା ଏଇ ଉକ୍ତିଟି ଭିତରେ ଉଦ୍ଧାରିତ । ଦେହ ଓ ଆତ୍ମାର ମିଳନରେ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ସଂଗଠରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଖଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ଏଇ ସଂଗଠ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସମିତ ହୋଇଛି ନାୟିକାର ମନରେ । ପ୍ରେମର ସ୍ୱପ୍ନ କେବେ ଭାବି ଯାଉଥିବା ଲଭପ୍ରସ ମେଘ ଇସ୍ତାତର ଅର୍ଥାତ୍ କାହାବର କାଠିନ୍ୟ ନେଇ ପାଇଛି ନାୟିକାର ପ୍ରୀତି ଉଚ୍ଛ୍ୱେବିତ ହୃଦପ୍ରବଣ ମନ । ନାୟିକାର ଆଶା ଆଉ ନାୟିକର ସ୍ୱପ୍ନ ଭିତରେ ଜୀବନ ଯୌବନର ମହାର୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବୈଦିଯାଏ ସଂଗଠ ଆଉ ଆତ୍ମ ଅନ୍ୱେଷଣର ଅଜସ୍ର ଭାନ୍ତି ଭିତରେ । ଦୁଃଖ, ଖେଦ, ଜୈବିକ କ୍ଷୁଧା ଆଉ କ୍ଳାନ୍ତିର ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ନାୟିକାର ଦେହ ମନକୁ ଜଡ଼େ ଜାଣି ବ୍ୟର୍ଥ । ‘ମୋ ଦେହର ସ୍ୱପ୍ନ ଧରି ବୋହୂଯାଏ ସମୟର ନୟ ।’ ମନରେ ବ୍ୟାକୁଳତା, ବହେ ନାହିଁ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଶରତା ସମୟର ସଂଗ୍ରାସିତା ଭିତରେ ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ବୈପ୍ରେତେ । ଝାଉଁକଣ ମିଶିଯାଏ ଧୂଆଁ ହୋଇ ଆକାଶ ଭିତରେ । କବର ପ୍ରେମିକା ହଜିଯାଏ ଅଜ୍ଞାତର କେଉଁ ଏକ ବିସ୍ମୃତ ସଂଧ୍ୟାରେ । ନାୟିକର ମନେ ବି ପଡ଼େନା କେବେ କେଉଁ ନାୟିକା ସହଚାରୀ ସାକ୍ଷାତ ଦୃଷ୍ଟିଥିଲା — ବର୍ତ୍ତମାନ/କଟକ ବା ଅଜ୍ଞାତ/ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟିରେ ସେ ପାଇଥିଲା କାବ୍ୟ ନାୟିକାର ସଂଧାନ । ଏଇ ବିସ୍ମୃତି କାବ୍ୟ ପରୁଷର ଦେହ ଆତ୍ମାର ସଫଳ ସଂଯୋଜନ ପାଇଁ ବରଷ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ।

ମଣିଷ ପାଇଁ ଆଉ ଯାହା ସତ୍ୟ, କାଳି ତାହା ମିଥ୍ୟା । ଅଜ୍ଞାତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ — ଏଇ ସିକାଲର ପରିଧି ଭିତରେ ଗତିଶୀଳ ମଣିଷର ମନ ପାଇଁ କିଛି ବି ନିଶ୍ଚିତ ନୁହେଁ, ସତ୍ୟ ନୁହେଁ, ସ୍ଥିର ନୁହେଁ । ତା’ ଜୀବନର ସଂଗ୍ରହଣ ବ୍ୟବ ପ୍ରେମ ଚରନ୍ତନ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ବେଳପାରେନା କି ପାଇ ପାରେନା । କାଲିର

ଉଦର ପ୍ରେମ ଧୂଆଁ ହୋଇ ମିଶିମାଏ ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟରେ ।
 ସେତେବେଳେ ନାହିଁ କା ଦଳିଯାଏ ଅନ୍ତର ଭିତରଦଳେ
 ସେତେବେଳେ ନିଃସୀମ ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ନାୟକ ଏଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ଜର୍ଜରିତ ପୃଥକ ବସରେ ସାଜେ ଜୀବନ ଶିଳ୍ପୀ ।

ଏକ ପକ୍ଷରେ କବି ଯେତେକ ଭବସ୍ଥଳ, ଗୋପାଣିକ
 ପ୍ରେମଧର୍ମୀ, ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଏକ ଅସଫଳ ଶୟିଷ୍ଟ ଶୀତଳ ପ୍ରେମର
 ଚିତ୍ରଣ । ଚମ୍ପାପୁଲର ମହକରେ କୁହୁଡ଼ର ମାୟାଜାଲ ଯୋଗୀକୁ
 ମଧ୍ୟ ସଂସାର ଜାଲରେ ଛକିଦେଏ । ମାଂସ ପୁଲହୋଇ ପୁଣି,
 ମନ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋକପଡ଼େ ପୁଣି ଗୋବର ଗଣେଶ ନାୟକର
 ଏକ ଭାରୁ ଅସହାୟ ଅଭବବ୍ୟାଧି ଭିତରେ ପ୍ରେମର ସୟିଷ୍ଟ କ୍ଳୀବ
 ରୂପଟି ସମସ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ଦେହାନ୍ତର ପ୍ରେମ ପରିବର୍ତ୍ତେ
 ଦେହନ କାମନାର ବକୃତ୍ତି ପ୍ରେମକୁ କରିଛି ସଂକୋଚିତ ।

ଦେହର କ୍ଳାନ୍ତି, ମନର ଉତ୍ତେଜନା, ଦୈନିକ ସୁଧା,
 ନ ପାଇବାର ଦୁଃଖ ଓ କୋହର ପ୍ରଶମନ ପାଇଁ ଏଥିରେ
 କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବଳଷ୍ଟ ଲଙ୍ଘିତ ନାହିଁ । ସ୍ବପ୍ନକୁ ଦିୟାଶୀଳ କରିବା
 କଥା ଯଦୁ ଭାବୁ ସମୟ ତାକୁ ଠକ ଦେଇଛି । କବି କାଳ
 ସଚେତନ, ଜୀବନ ସଚେତନ ନୁହନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ନାୟକୁ କବି ‘ଭୂମେ’ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି
 ସେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାୟ ହୋଇପାରେ, ପୁଣି ତାର କୌଣସି
 ସନ୍ତ ନଥାଇ ବିପାରେ । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଆଧୁନିକ ମାନସର
 ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ଶବ୍ଦରେ ପଲ୍ଲବିତ ।
 ଆକାଶର ଲସ୍ପାତ ଦେହ, ଆମର ପୂର୍ବ ଚଳିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ମୂଳରେ,
 ଆବକ୍ଷ ଆଦ୍ୟାତ ଦାଣ୍ଡି ମନକୁ ଦୋହଲାଇ ଦେଏ । ସୃଷ୍ଟି କରେ
 ନୂତନ ଜୀବନାନୁଭୂତି । କେତେକ ଶବ୍ଦର ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ

କବିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିର ସହାୟକ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ।
ସଚ୍ଚି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଓ ବଳେଇ ନାୟକଙ୍କୁ ସେ ଅସ୍ଥାନୀୟ କରି
ପରିଚାଳିତ ସତ, କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ କବିତା ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କବି
ନୂତନ ଶୈଳୀ ଓ ଭାବର ବିକାଶକର୍ତ୍ତା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାର ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣ ଅନୁକୃତିର
ଦିବ୍ୟତାକୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତତାର ସହିତ ପ୍ରସାରିତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର
ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଉଦ୍ୟମ ।

— ରେଖା ମହାନ୍ତି

ସୁନାର ଝରଣା

ହସି ହସି ଝରଣା ସିମେଣ୍ଟର ତଟାଣ ଉପରେ
ସୁନାର ଝରଣା;
ସେତେବେଳେ ଏ ଗଳରେ ଖରାଥିଲା ପୁଣି ଥିଲେ ଲେକେ
ପୁଣି ଥିଲା ମୋ ଦେହରେ ପଡ଼ିବର ପାଳିତ ମୁକୁନ୍ଦା ।
ପଡ଼ିବର କୁହୁଡ଼ିପର କାର ହଜେ ଜହ୍ନ ଜଳିଯାଏ
ଝଡ଼ାପତ୍ର ଠେଲି ଠେଲି ଧଳି ଯାଏ ସମୟ ବା ଯାଏ
ଜୀବନରୁ ବର୍ଷଟିଏ ଖସିଯାଏ ଆସ୍ତେ ଖସିଯାଏ ।
ନିଦରେ ମୁଁ ଶୋଇଥିଲି କାନ୍ତି ଦେହ କାନ୍ତି ଥିଲା ମନ
ଆଖିରେ ମୋ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା କାମିକର ରଫୁରେ ରଫୁରେ
ଏ ଦେହରେ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା, ଥିଲା ମୋର ଜୀବନର ଗାନ ।
ଏତେବେଳେ ଅଜସ୍ରାତ୍ ଜହ୍ନ ଯଦି ଉଠେ
ଏତେବେଳେ କୁହୁଡ଼ିରେ ଝରଣାରେ ଥୋପି ଥୋପି ତାରା

ଏତେବେଳେ ହଠାତ୍ ମୁଁ ଜାଣିପାରେ ଯଦି
ଦେହରେ ମୋ' କୁଇଁଗଲ୍ ଛବି ଛବି ଗୋପନ ଦକ୍ଷିଣା ।
ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ିରେ ଜହ୍ନ ହଜେ ତାଗ୍ର ହଜିଯାଏ
ହସି ହସି ଝରିଯାଏ ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ
ସୁନାର ଝରଣା,
ତା ଅଖିର ଡୋଳା ତଳେ ଡେଇଁଉଠେ ମୋ ମୁହଁର ଛାଇ ।

୧୫

ମୁଁ ଚାହିଁଛି ତା' ଆଖିକୁ ଅପଲକ ପୁଣି ଭାଷାଗୁନ
ତା ଓଠରେ ଯେତେ ଫୁଲ ତଳ ହୋଇ ରଙ୍ଗ ଗୋଳିଦିଏ
ମୁଁ ଭାବୁଛି ଖୋଜିମିର ସେଠି ମୋର ପ୍ରାଣର ସଂଧାନ ।
ତା ପାଦରେ ଛନ୍ଦୁ ଅଛି, ତା ଆଖିରେ ହିକମିକି ତାଗ୍ର

୨୦

ତା ଦେହରେ ଯେତେ ଡେଉଁ ଜହ୍ନ ଆଉ ତାଗ୍ର ଆଲୁଅର
ତା ବେଣୀରେ ଲାଳାୟିତ ସ୍ଵପ୍ନ ଯେତେ ଉଆଁସ ଗୁଡ଼ିର
ତା ଉତରେ ଆଶା ମୋର ରହେ ଅବା ଗୋପ୍ୟ ନିରାକାର ।

୨୫

ଝରଣାର ବେଣୀ ଝୁଲେ ଝରଣାର ଶାଢ଼ୀ ଡେଉଁ ଖେଳେ
ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ିରେ ଆଖିରେ ମୋ' ଜ୍ୟୋତି ଯେବେ ନିଭେ
ଝରଣାର କୂଳେ କୂଳେ ଆସୁହତ ମୁଁ ଏକ ପଥକ
ପାଣି ଖୋଜେ ସ୍ଵପ୍ନ ଖୋଜେ, ଖୋଜେ ମୋର ଘାପର ଆଲୋକ ।

ସୁନାର ଝରଣା ଯାଏ ଝରି ଝରି ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ
ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ିରେ ଝରେ ଝରେ ଦୁର୍ନିବାର

୩୦

ଆସୁ ମୋର ପଥ ଝଡ଼ିପଡ଼େ
ମୁଁ ତାକୁ ପାଇବି ଭଲ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୋ ପୁଂଜାଭୂତ କରି
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଅବଶେଷ ଜାଳ ପୋଡ଼ି ପଞ୍ଚସର ମୁନ ଗୋଧୂଳରେ ।

କବିତାଟିର ନାଁ ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରେ ପାଠକର ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, “ଝରଣା ସୁନାର ହବ କେମିତି ?” ପ୍ରଥମ ଦି’ଧାଡ଼ି ପଢ଼ିବା ପରେ ଏଥିରେ ଯେ ଝରଣା ବିଷୟରେ କୁହାଯାଉନି, ତା’ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଇଯାଏ । କାରଣ ଝରଣା ନିର୍ଜୀବ । ହସିବାର ଶକ୍ତି ତାର ନାହିଁ । ପୁଣି ଝରଣା ଝରେ ପ୍ରକୃତି-କୋଳରେ, ବଣ-ପାହାଡ଼ରେ । ମାତ୍ର ଏ କବିତାରେ ଝରଣା ‘ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ ଉପରେ’ ଝରିଯିବା କଥା କୁହାଯାଇଛି । ‘ସିମେଣ୍ଟର ଚଟାଣ’ ଏକ କୃତ୍ରିମ ପରିବେଶର ସୂଚନା ଦିଏ ।

ଏତିକିରୁ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ କଣ, ପାଠକ ଠିକ୍‌ଭାବେ ବୁଝି ପାରେନି । ସେ ଯେତେବେଳେ ୨୭ତମ ଧାଡ଼ି “ଝରଣାର ବେଣୀ ଝୁଲେ ଝରଣାର ଶାଢ଼ୀ ତେଉଁ ଖେଳେ” ପାଖରେ ପହଞ୍ଚେ, ସେତେବେଳେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ ଯେ ଜଣେ ସୁନ୍ଦରୀ ତଥା ରୂପସୀ ଯୁବତୀର ପ୍ରତୀକ, ଏତଥା ଆଉ ଅଛପା ରହେନି । କାରଣ ବେଣୀ ଓ ଶାଢ଼ୀରୁ ଝରଣାର ଅର୍ଥ ନାଶ୍ କୋଳ ସୂଚନା ମିଳେ । ତା’ପରେ ‘ଝରଣା’ର ବିଶେଷଣ ‘ସୁନାର’ । ସୁନା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ପାଇବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମିତି ନାଶ୍ ଯୌବନରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦରୀ ଦିଶେ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ ହେଇ ଉଠେ । ତେଣୁ କବିତାର କାବ୍ୟ-ନାୟିକା ଜଣେ ରୂପସୀ ଯୁବତୀ । କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ତାକୁ ଲଭି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସ୍ବାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ସୁନା ଲଭି କରିବାଭଳି ଭାବ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ନଥାଏ । କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ବି ତା’ର ପ୍ରେୟସୀକ ପାଇନି । ପ୍ରେମରେ ସେ ବିଫଳ ହେଇଛି । କବିତାର ଶେଷ ବାକ୍ୟ ବା ୩୩-୩୪ତମ ଧାଡ଼ି ‘ମୁଁ ତାକୁ ପାଇଛି ଭଲ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୋ’ ପୁଞ୍ଜିଭୁତ କରି X X”ରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିସ୍ପର୍ଶ ।

କବିତାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମସ୍ତ ଦ୍ୱିପଦ
ଅଞ୍ଚଳ କାଳର । ଯଥା — ଝରଗଲ, ଥଲ ଓ ଥଲେ । ଏହା ସହିତ
ତୁଳସୀ ଟାଡ଼ର “ସେତେବେଳେ ଏଗଳରେ ଖରାଥଲ × × ×”
ରେ ‘ସେତେବେଳେ’ ପୁରୁଷ ଦ୍ୱୟ ଯେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ର
ଝରଣା କାନ୍ତି ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ଦଟଣା ଓ ସ୍ତୁତିର ସାମଗ୍ରୀ । ଏଇ
ଦଟଣାର ବାହ୍ୟର ପୁନରୁଦ୍ଧି (୧ମ-୨ୟ, ୧୭-୧୭ତମ ଓ
୩୦ତମ ଧାଡ଼ି ଦେଖନ୍ତୁ) କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ପାଖରେ ସେଇ ସ୍ତୁତିର
ନିବିଡ଼ତା କେତେ, ତା’ର ପଡ଼ିତପ୍ତ ଦ୍ୱୟ । କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ସେଇ
ପ୍ରିୟ ସ୍ତୁତିର ସେମନ୍ତନ ହିଁ ଏଇ କବିତାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଝରଣା କୁଳକୁଳ ନାଦ କରି ଅଳେଇ ବଳେଇ
ବହୁଥାଏ । ସେମିତି ନାଶ୍ୱାନନକ ଗତି ଦୋଳାୟିତ ଓ ସେମାନେ
ରୁଲିଲବେଳେ ପାଦର ଅଳଙ୍କାର ରୁଣୁଝୁଣୁ ଶବ୍ଦ କରେ । ତେଣୁ
ଏଠି ‘ସୁନାର ଝରଣା ଝରଣା’ର ଅର୍ଥ ରୂପସୀ ଜଣକ ଲଳାୟିତ
ଗତିରେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ଧ୍ୱନି କରି ରୁଲିଯିବା । ସେ ଖାଲ ସେମିତି
ରୁଲିଯାଇଛି; ‘ହସି ହସି’ ଯାଇଛି । ଏଇ ‘ହସିବା’ ଭିତରେ
କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ନାୟିକାର ପ୍ରେମର ଇସାରା ନିହିତ । ତା’ପରେ

“ସେତେବେଳେ ଏ ଗଳରେ ଖରାଥଲ ପୁଣି ଥଲେ ଲେକେ
ପୁଣି ଥଲ ମୋ ଦେହରେ ପଞ୍ଚସର ପଳିତ ମୁକୁନ୍ଦା”

ଖରା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଓ ଦିନ ଓଲଟି ସୂଚକ କରେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ମୃତି,
ଶକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ଦାମତାର ପ୍ରତୀକ । ଦିନ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ସୂଚକ । ତେଣୁ
‘ଖରା’ର ଅର୍ଥ ସ୍ମୃତି, ଉଦ୍ଦାମତା ବା ଜୀବନ (Liveliness) ଓ
‘ଲେକେ’ର ଅର୍ଥ ‘ପ୍ରାଣବଳ ମଣିଷ’ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେଇ ରୂପସୀ

ଯୁବକର “ଛନ୍ଦାୟିତ ଗତିର କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ଆଖପାଖରେ ରହୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି ହେଇଥିଲା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ମନର ବ-ସେଇ ଛନ୍ଦର ପତ୍ରଧନ ଶୁଭ୍ରଥିଲା । ତା’ମନରେ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସୃଷ୍ଟି ହେଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ପ୍ରଗୁଣର ଉଦ୍ଭାସ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ନୁହେଁ, ‘ପଞ୍ଚସର ପଲତ ମୂର୍ଚ୍ଛନା’ । ପଞ୍ଚସ ମାସରେ ପୃଥିବୀ-ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଝରିଣ କରେ । ‘ପଞ୍ଚସ’ ସହଚ ‘ପଲତ’ ଓ ‘ମୂର୍ଚ୍ଛନା’ର ପ୍ରୟୋଗରୁ ଧରିନିଆଯାଇ ପାରେ ଯେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ର ‘ଝରିଯିବା’ ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା ବେଳେ କାବ୍ୟ ନାୟକ ଯୌବନ ଓ ପ୍ରୌଢ଼ତ୍ୱର ସୀମାରେଖାରେ ଅବଶ୍ୟକ ହେଇସାରିଥିଲା ।

‘ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ିରେ’ରୁ କବିତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରବଳର ଆରମ୍ଭ । ପଞ୍ଚସ ଶୀତଋତୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଋତୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଶୀତପରେ ଆସେ ବସନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଆମର କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭାଗ୍ୟରେ ତା’ ଜୁଟିନି । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ, ନିଜର ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁକୁ ସେ ପାଇନି । ତା’ର ସାଗ ଖାଦ୍ୟ ପଞ୍ଚସର ପାଣ୍ଡୁର କୁହୁଡ଼ି ଭିତରେ କଟିବ । ଆଗେ ‘ଏ ଗଳରେ ଖର’ ଥିଲାବେଳେ ସେ ‘ସୁନାର ଝରଣା’କୁ ଦେଖିପାରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ‘ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ି’ ‘ତାରା’ ଓ ‘ଜହ୍ନ’କୁ ତା’ ଆଖିରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲା । ଏଠି ‘ତାରା’ ଓ ‘ଜହ୍ନ’ ବ ‘ସୁନାର ଝରଣା’ ପରି କାବ୍ୟ-ନାୟିକା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ୨୨-୨୩ତମ ଧାଡ଼ି X X X X ତା’ ଅଖିରେ ହିକମିକ ତାରା ତା ଦେହରେ ଯେତେ ଡେଉଁ “ଜହ୍ନ ଆଉ ତାରା ଆଲୁଅ”ରୁ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାପଡ଼େ । କୁହୁଡ଼ି ସାଧାରଣତଃ ଦୁନିଆର ସବୁକିଛି ଉପରେ ଏକ ପର୍ବା ପଳେଇ ଆଖିର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଟାଣିନିଏ । “ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ି” ଏକ ବାଧାର ପ୍ରତୀକ

ଯାହାକି କାବ୍ୟ-ନାୟକକୁ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ଦୁରେଇ ନେଇ ମିଳନରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । କବିତାର ଚିତ୍ତଲ ଅଂଶରେ ‘ପରସ’ ଓ ‘କୁହୁଡ଼’ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ବାରମ୍ବାର (‘ପରସ’ ଓ ‘କୁହୁଡ଼’ ଏକସଂଥର, କେବଳ ‘ପରସ’ ଚ’ଥର ଓ କେବଳ ‘କୁହୁଡ଼’ ଥରେ) ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରୁ ଉକ୍ତ ବାଧା କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ହୃଦୟରେ କପରି ଗଣ୍ଡାର ରେଖାପାତ କରିବ, ତା’ ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ପ୍ରେୟସୀର ଦେହ ଦୁରେଇ ଗଲେ ବି ତା’ର ସ୍ମୃତି କାବ୍ୟ-ନାୟକର ହୃଦୟକୁ ଆକୋରି କରିବ । ସେଇ ସ୍ମୃତିକ ସନ୍ତାନ କରି ଜୀବନ କାଟିବାକୁ ସେ ପ୍ରିୟ କରିବ । ସମୟର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତାଳ ଦେଇ ପସଟିଏଟି ରୁପସୁପ ହେଉଗଲା ପରି ତା’ର ଆୟୁଷରୁ ଆସ୍ତେ କନା ଖସି ପଡ଼ିଛି ବର୍ଷଟିଏ । ଦେହ ଉପରେ ଜମି ଆସିବ ପ୍ରୋତ୍ତର ଧୂଳି ।

ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ସୁନାର ଝରଣା, ତାରା ଓ ଜହ୍ନ, ଏ ସବୁ ଦୁର୍ଲଭ । ତା’ ସତ୍ତ୍ୱେ ନାୟକ ସେସବୁ ଦାସଲ କରିବାକୁ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ହେଲେ ସବୁ ଅକାରଣ । ନବମ ଧାତୁର ‘କାମିନୀର ରସୁରେ ରସୁରେ’ ଉକ୍ତିଟି ଭିତରେ ନାୟକର ଚେଷ୍ଟାର ଚିହ୍ନ ତଥା ସିଦ୍ଧାନ୍ତକତା ସହଜ ସ୍ୱପ୍ନର ବପର୍ଯ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି । ଉପଲବ୍ଧ ମନୋରଥ ଦେଇ ସେ ଦେହ ଓ ମନରେ ଭରା କୁନ୍ତ-ନେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ । ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ଦେହକତା ଜନିତ ଦୁଃଖ ସବୁକୁ ଭୁଲିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିବ । କିନ୍ତୁ “ସ୍ମୃତି ସବୁ କେବେ ମୁହଁ ପିଙ୍ଗିବାର” । ଉପଲବ୍ଧ ଓ ଦୁଃଖଭର ସ୍ମୃତିରେ ବି ଗୋଟି ସ୍ମୃତିକୁ ପ୍ରକାର ଆନନ୍ଦ ରହିଥାଏ । ଏଇଥପାଇଁ ଇମର୍ସନ ‘Delicious torment’ ର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ।

ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥତା ମଧ୍ୟରେ, ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷ ଟିକେ ଆଶାକୁ ନେଇ ବଂଚେ । ପ୍ରେମରେ ଫେଲ ହେଲା ପରେ ବି କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ମନ ଏକବିମ ନିରାଶ ହୋଇଯାଇନା । ତା' ମନରେ ଏକ ସାମୟିକ ଆଶା ଭାଙ୍ଗି ମାରିବ, ସବୁ ବାଧା ବଂଧନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ତା'ର ପ୍ରେମିକା ଅକସ୍ମାତ୍ ରୂପାଥାଳି-ଜନ୍ମ ଓ ଥୋପି ଥୋପି ତାଗରି ଆଗରେ ଆସି ଉଭା ହେଇ ଯାଆନ୍ତା କ ! ସେ ହଠାତ୍ ଗୋପନ ଦକ୍ଷିଣାର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରନ୍ତା କ ! କିନ୍ତୁ

“ପଞ୍ଚସର କୁହୁଡ଼ିରେ ଜନ୍ମ ହଜେ ତାର ହଜିଯାଏ
ହସି ହସି ଝରିଯାଏ ସିନେଲ୍ଲାର ଚଟାଣ ଉପରେ
ସୁନାର ଝରଣା ।”

ଏ କାବ୍ୟଦ୍ୱୟ ଆପାତତଃ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ପରି ଲାଗେ । କାରଣ ପ୍ରଥମ ନାୟିକାର ଦୁରେଇ ଯିବା କଥା (‘ଜନ୍ମ ହଜେ ତାର ହଜିଯାଏ’) ବହି ପୃଷ୍ଠା ସେ ଛନ୍ଦାୟିତ୍ର ଶୀତରେ ଗୁଲିଯାଏ (‘ହସି ହସି ଝରିଯାଏ × × × ସୁନାର ଝରଣା’) କହିବା ଅସଂଗତ ମନେ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତରେ କଥା ହଉଛି ଯେ ନାୟିକାର ଦେହ ନାୟକର ଆଖିର ପରିଧି ଭିତରୁ ଦୁରେଇ ଗଲେ ବି ତା'ର ସ୍ମୃତି ମନଭିତରୁ ହଜି ଯାଇନା । ଏଠି ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ ୧୭-୧୭ତମ ଧାଡ଼ିର ଛାଦ ୧ମ-୨ୟ ଧାଡ଼ି ଅଲଗା । ୧ମ-୨ୟ ଧାଡ଼ିରେ ପ୍ରକୃତ ନାୟିକା ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଥିଲା ବେଳେ ୧୭-୧୭ତମ ଧାଡ଼ିରେ ତା'ର ସ୍ମୃତି ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି । ୩୦ତମ ଧାଡ଼ିଟି ବି ନାୟିକାର ସ୍ମୃତି ବିଷୟକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ୧ମ ୨ୟ ଧାଡ଼ିରେ ଅଜ୍ଞାତ କାଳର ଦିୟା (ଝରିଗଲା) ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ୧୭ ୧୭ତମ ଓ ୩୦ତମ ଧାଡ଼ିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର

ଦିୟା (ଯଥା ସମେ ‘ଝରିଯାଏ’ ଓ ‘ଯାଏ ଝରି ଝରି’)ର ବ୍ୟବହାର ଆମ ସୃଷ୍ଟିକ ବଳିଷ୍ଠ କରେ ।

ତା’ପରେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ କଳ୍ପନାରେ ଦେଖିବ ସେ ନାୟିକା ପାତରେ ଛନ୍ଦ, ଆଖିରେ ଝିକମିକ ତାରା, ଦେହରେ ଜହ୍ନ ଓ ତାର ଆଲୁଅର ଦେଉ ଓ ବେଣୀରେ ଉଆଁସ ରାତିର ଅନେକ ସ୍ୱପ୍ନ । ସେ ନିବୀଳ ହେଇ ନାୟିକାର ଆଖିକ ରୁଦ୍ଧିତ । ସେଥିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଇଛି ତା’ର ପ୍ରତିବନ୍ଧ । ଏଥିରୁ ନାୟିକାଠାରେ ନାୟିକର ଆତ୍ମା ବା ହୃଦୟ ସମର୍ପଣ ସୂଚକ, କିନ୍ତୁ ଏ ସମର୍ପଣ ଗୋପ୍ୟ; କାହାରିକ ଏକଥା ଜଣା ନାହିଁ । ଏ ସମର୍ପଣ ସ୍ୱପ୍ନରୁ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବିହୀନ ମଧ୍ୟ । ତେଣୁ ‘ତା’ ଭିତରେ ଆତ୍ମା ମୋର’ ନିରାକାର ବା ନିର୍ଗୁଣ ହେଇ ରହିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

କାବ୍ୟ ନାୟିକର ଆଖିରୁ ଜ୍ୟୋତି ହଜିଗଲା ସମୟରେ ବି ତା’ ମନରେ ନାୟିକାର ସ୍ମୃତି ଆଗପରି ଜୀବନ୍ତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେଇ ରହିଛି । ଏବେ ସେ ଜଣେ ଆତ୍ମହତ ପଥକ; କ୍ଳାନ୍ତ, ତୃଷାର ଓ ଦିଗ୍ଭ୍ରାନ୍ତ । ଝରଣାର କୂଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନାୟିକାର ସ୍ମୃତିକ ଆବୋରି ବସି ସେ କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ତୃଷା ନିବାରଣ ପାଇଁ ପାଣି ଖୋଜୁଛି; ଅନ୍ଧାରରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଘାପର ଆଲୋକ ଖୋଜୁଛି । ଏଠି ପାଣି, ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଘାପର ଆଲୋକ ସବୁ ନାୟିକାର ପ୍ରତୀକଭାବେ ବ୍ୟବହୃତ ।

କବିତାର ଶେଷ ପ୍ରବକରେ ରହିଛି କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ହତାଶାରୁ ଘର୍ବଶ୍ୱାସ । ଆତ୍ମସ ତା’ର ପର୍ଯ୍ୟେତା ଦେଲଣି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମିକାର ସ୍ମୃତି ତା’ର ହୃଦୟକୁ ଆତ୍ମତ ଭରିଛି ।

ଶେଷ ବ' ଧାଡ଼ି (୩୩-୩୪ ଡ଼ମ' ଧାଡ଼ି)ରେ ନାୟିକାପ୍ରତି
ନାୟକର ଅନୁରାଗର ସୌକାନ୍ତ୍ୟକତା ଓ ଏକନିଷ୍ଠତା ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ।
ପ୍ରେମରେ ଅସଫଳ ହେଲେ ବି ସେଇ ବ୍ୟର୍ଥତାକୁ ସ୍ୱୀକାର
କରବାରେ ତା'ର କୁଣ୍ଠା ନାହିଁ, ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ । ବରଂ ନିଜର
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପଳ ପଳ କରି ଜାଳି ଉଠିବ ବୟସରେ ସେ ପ୍ରେମର
ଜୟଗାନ କରି ଚାଲିବ —

“ମୁଁ ତାକୁ ପାଇବି ଭଲ ବ୍ୟର୍ଥବା ମୋ ପୃଷ୍ଠିଭୁଜ କରି
ଜାଣି ମୋର ଅବଶେଷ ଜାଳପୋଡ଼ ପତ୍ରସର ମୁଁ ନ ଗୋଧଳରେ ।”

— ୩ —

ପ୍ରାୟ ସବୁ କବିତାରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷମାନେ
ପ୍ରେମରେ ଅସଫଳ ଓ ବ୍ୟର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ଆଲବ୍ୟ କବିତାରେ
ପ୍ରେମିକା ଓ ପ୍ରେମପ୍ରତି କାବ୍ୟପୁରୁଷମାନେ ଯେଉଁ ଏକନିଷ୍ଠତା ଦେଖିବ,
ତାହା ଅନ୍ୟ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରଭବ କୁହୁଡ଼ି ଆସେ ସୁପ୍ତ ପରି ଭାରି ଧାନ ସେଇ
ବଜ୍ରକାଳର ଚଢ଼େ ଜହ୍ନ ସେବେ କୁଳଦୋର ନଏ
ରଜନ ରାତିର ଆଖି ନମେ ନମେ ସ୍ବପ୍ନ ଦୋର ଆସେ
ସେତେବେଳେ ନଇ ପଠା ଶେଷଅର କର ଲେଖିବା ଶାଳ

ସେତେବେଳେ କେତେଥର ତୁମର ମୁଁ ପାଇବି ବା କେଶା
ବସନ୍ତ ନରର ତୁମେ ଭାବି କେଶା ପଟିଗଲବେଳେ
ତୁମର ଅର୍ପଣ ଗୁଳ ତୁମେ ତୁମେ ଛପିଗଲବେଳେ
ସେତେବେଳେ ତୁମର ମୁଁ ଲେଖିବି ବା ସଦେହର ଦେଖା ।

ସେ ହେଲା ପୁରୁଣା କଥା ଯେତେବେଳେ ଅଳ୍ପ ଥିଲା ଦିନ
ଆଉ ଥିଲା ଆଶାରେ ଭକ୍ତସାକ ପଦ୍ମସ ସନ୍ଧ୍ୟାର
ତୁମେ ପୁଣି ଯାଇଥିଲ ବାଲିର ପାର ହୋଇ ନଥି
ଆଜି ପିର ଅସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ଭ୍ରାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା

ଧାନ କ୍ଷେତ ନିର୍ମଳରେ ଶୀତରତ୍ନ ବୁଡ଼ା ହୋଇ ଆସିବି
ନିରୁଚିଆ ଆଶାରେ ତାହା ନାହିଁ ପକ୍ଷୀର କାଳିକ
ତୁମେ ଆଉ ଆସିନାହିଁ ଏ ବାଟରେ ଅଗ୍ରେ ହେଲେ ଶୁଭ
ନିଶବଦ ବାଲିରେ ଯେବେ ଯାଏ ପବନ ଗୁମର ।

ତୁମେ ଆଜି ଅଗ୍ରେ ଆସି ଯାହା ବା ସବୁ ମୁକ୍ତିଦତ୍ତ
ଏହି ଗଛ ବଣ ଲତା ଆଉ ତେଉ ଆଉ ବାଲିକର
ଆକାଶରେ ଜହ୍ନ ଯାହା କୁଳ ପୁଣି ଆବଶ୍ୟକତା
ମୁଁ ତୁମର ଅଗ୍ରେଷ୍ଠରେ ଶୁଭମୟ ଶୁଭ ସନ୍ଧ୍ୟା

ତୁମେ ଯଦି ମିଛ କଥା, ତୁମେ ଯଦି ବୁଦ୍ଧି ବୋକାଳରେ
ଆଧୁନିକତାପ୍ରାନ୍ତଗଲ, ତୁମେ ଯଦି ରେଡ଼ିଓ ଖବର
ତୁମେ ଯଦି ଫିଲ୍ମ ଶୀତ ଆର୍ତ୍ତକ୍ଲାପ ରେଲ ଟିକଟ ଘର
ତୁମେ ଯଦି ବଜାରରେ ଲୁଗା ଚିନି ଶ୍ରେଣୀ କାରବାର

ମୁଁ ପଡ଼େ ଖବରସବୁ, ବୁଡ଼ା ହୋଇଯାଏ ଶୀତରତ୍ନ
ରଙ୍ଗସବୁ ଶୁଭିଲକ୍ଷି କେବେଠାରୁ ଶୁଭାଳୁଛି ଭଜା କୋଠାପୁର

ଧାନ ଶେତ କାହିଁ କେଉଁ ସ୍ଥଳ ଟିକେ କେଉଁ ଅଙ୍ଗର
ଏଠି ମୋର ଶୁଭପାଶେ ବାଲିର ଖାଲ ବାଲିର ।

ବାଲିରେ ମୁଁ ବୁଲିଯାଏ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆଜିକିଲି ଭବନ୍ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଏହି ବାଲି ତରେ ତରେ ମୁଁ ଦେଖେ ବହୁତ ଲୋକ ନାଲି ନେଲି
ବହୁତ ରଙ୍ଗର

ନିଗୁଡ଼ିଆ କେତେବେଳେ ଘାଣ୍ଟିଶାସ ଜମି ଆସେ ଆଉ ଗୁଣ ଗୁଣି
ହୋଇ ଆସେ

ଏ ବାଲିରେ ସବୁ ଗୁଣ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହୋଇ ହୁଏ ଏକାକାର ।

ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମିଲିଲୁଗା ପାଲଟି ଦେହରୁ
ବନାରସି ସିଲ୍‌କ ସିଲ୍‌କ ସେ ଦେହରେ ହଳଦା ଲଗାଇ
ଚମ୍ପାଫୁଲ ବେଣୀମୁଲେ, ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖି ଗୁଣି ଯେଉଁକଣେ
ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମାଟିରୁ ବା ଆକାଶ ଉପରୁ ।

ଯେତେ ବାଲି କୁଡ଼ ହୁଏ ଯେତେ ଦେହ ଜଳପୋଡ଼ି ଯାଏ
ତୁମେ ଆସ ତା' ଉତ୍ତରୁ ଯେତେ ଯାହା ଅଭ୍ର ଅଶ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁ
ତୁମର ଓଠରୁ ତଳେ ଟୋପ ଟୋପା ଝରୁ ଝରୁ
ତୁମେ ଆସ ସଙ୍ଗର ବା ପୃଷ୍ଠାଭୂତ ଯେତେ ବ୍ୟଭିଚାର, ତେ

ଗୁଣ ଧୀରେ ଗାତ ହୁଏ ଦୁରର ଏ ଝାଉଁକଣଆଡ଼େ
ତେର ସବୁ ଶେଷିଏ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣେ ଏ ବାଲିର ଗୁଣାତଳୁ ବାବ
ଏ ନିଜେ ବାଲିତର ଜିହ୍ଵା ନାହିଁ ତାଗ ନାହିଁ ଯେବେ
ମୁଁ ଆଶୁଚି ତୁମ ପାଖେ ମାଟିର ମୋ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବାବ ।

ତୁମେ ଆଜି ଏଠି ଅବା ବାଗୁଶସୀ କାଶୀ ନଗରରେ
କଳରେ ତୁମର ପାନ, କିମ୍ବା ଗୋଲ ନିଗୁଡ଼ିଆ ଆଗସି ସାମ୍ନାରେ

ମୁଁ ହରେ ତୁମର ସ୍ତୋ, କମ୍ପା ଯେତେ ଚେତନାର ସୀମା ପାରି ହୋଇ
ନବରେ ପଡ଼ିବ ଶୋଇ ତନ୍ମାତ୍ରତ କେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଉତ୍ତରେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ପରେ ଦେଖି ଆଜିଠାରୁ କେତେ ବର୍ଷ ପରେ
ଅପନ୍ନର ସମୟର ଛୁଟିବଳେ କୁଡ଼ି କୁଡ଼ି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ ଉପରେ
ହାଡ଼ରୁ ତୁମର ପଡ଼େ ମାଂସ ଖସି, ଖୋଲ ହୋଇ ଆଖି ହୁଏ ଗାଡ଼ି
ତା ଉତ୍ତରେ ଲମ୍ବ ପାଏ ପ୍ରାଣ ମୋର ଆତ୍ମା ମୋର ଆଉ ମୋର
ମାଟିର ଆକାର ।

ଗହୀର ଉପରେ ଯାଏ ଗୁଳି ଡେଇଁ କିଆବଣ ବେତଲଟା ମୁଲେ ।
ଗୁଲିଯାଏ ଛୁପି ଛୁପି କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିତରେ, କମ୍ପା ପୁଣି ସମୁଦ୍ର
କୁଲରେ

ରକ୍ତ ଯାଏ ଝରି ଝରି ଆମର ଏ ଦୋକାନ ବଜାରେ
ସୁପ୍ତଯାଏ ଉଦ୍‌କିମାରି ଗଲି ଗଲି କୋଠା ସନ୍ନିତଳେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ଭଲ ପାଇଥିଲି
ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପର ସୁପ୍ତ ମୁଁ ଯାଇଛି କଣିକାକୁ ଯେବେ
ଲବଙ୍ଗବଣର କଥା, କମ୍ପା ବ୍ୟଥା କଦମ୍ବ କଡ଼ର
ମୋ ଆଖିରେ ଅବାସ୍ତବ ପାଲଟିବ ଏ ସହର ତେବେ ।

ଲବଙ୍ଗବଣରୁ ତୁମେ ଆସି ଅବା ରସକଲ୍ଲୋଳରୁ
ନୋଣାର୍କ କାନ୍ଥରୁ ଅବା ନିନେମାର ପରତା ଉତ୍ତରୁ
ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲ ପାଏ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗୁ ଭଲ ପାଇଥିଲି
ମୋ ପାଖେ ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପ ଯାହା କନ୍ଥ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ।

ତୁମେ ଯେବେ ଆସ ଆଜି ନିଶ୍ଚିତା ଏ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ
 ବାଲିଚର ଖୋଳ ଖୋଳ ରେର ଯେତେ ପଶି ଉତରକୁ
 ଆଜି ରାତି କୋଡ଼ ଦୋର ମିଶିଯାଏ ବରଷ ଜନ୍ମରେ
 ତୁମେ ତେବେ ଆସ ଆଜି ବାସ୍ତବ ବା ସ୍ବପ୍ନ ଆକାରରେ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ତୁମେ କେବେ ଚିଠି ଜବାବ
 ତୁମେ ପୁଣି ଫେରିବ ଶ୍ରୀ ଶୁଦ୍ଧ ରେଲ ଲାଇନ ବାଟରେ
 ତୁମେ ପୁଣି ଦେଖାଦେବ ନିଶ୍ଚିତା ବାଲି ଚରେ ଚରେ
 କେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ଜହ୍ନତଳେ ଅବା କେଉଁ ବକ୍ଷସ୍ତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।

ତୁମରି କାନ୍ତରେ ମୋର ଓଠ ଯିବ ଛୁଲ ଭଲ ଦୋଇଁ
 ତୁମର ସ୍ଥିତିରେ ଯିବ ବଳଦୋଇ ବାଲିଚର ନିଶନ ନିଦ୍ରା
 ତୁମର କେନ୍ଦର ରକ୍ତ ପାଣି ପୀଟି ଅଶ୍ରୁ ଦୋଇଁ
 ତୁମର ଉତରେ ମୋର ଆତ୍ମା ଯିବ ନିଶ୍ଚିତ ମିଳାଇ ।

ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ପ୍ରାଣପତି କର ମୋର କେନ୍ଦ୍ର ମୋର ବସନ୍ତ
 ଆଜି ରାତି ଅଶ୍ରୁ ଏ ଯକ ଦୋଇଁଆସେ ବରଷକଳପ
 ଉଦ୍‌ଘାନ ତୁମେ ମୋର ଆଉ ମୋର ଶାନ୍ତି ସବୁ ପୋତି
 ଅନୁର ସୁକୁମାର ମାଡ଼ବସେ ଦୁନିକାର ସମୟ ସମୟ ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତା ପଢ଼ି ସାରଳା ପରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ଆସେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ :

(କ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତା ସହିତ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବହିର ଅଧିକାଂଶ କବିତା ସମ୍ପର୍କିତ । ଏ କବିତାକୁ ପୃଥକ୍ କରି ବିଚାର କରିବା ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ ।

(ଖ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ରୁ ମିଳୁଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନା, ପରୋକ୍ଷତା ଓ ରୂପକ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାହା ତାଙ୍କର ପୂର୍ବସୃଷ୍ଟ ମାନସିଂହ, ଗଜନାୟକ, ବିନୋଦ ନାୟକ ଶ୍ରୀ ସଙ୍ଗି ରାଜତରାବୁଙ୍କ ପ୍ରେମିକତାଠାରୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ନବିତ୍ର ଦେବଧର୍ମୀତା ଏହାର ଯେତିକି ବିଶେଷତ୍ବ, ପ୍ରକୃତ ସହିତ ଏକାମ୍ରୀୟତା, ଅଧୁନିକ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀର ବହୁମୁଖୀ ମାନସିକ ଅସମାନତା ଅଥଚ ବହୁ ବ୍ୟାପକ ବୌଦ୍ଧିକ ଆୟତନ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହାର ସେତିକି ଉତ୍କର୍ଷ ।

(ଗ) ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ରେ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ବ ମୁଖ୍ୟତଃ ଇଲି-ୟଟ୍‌ଙ୍କ ପୋଏଟିକ୍ସ ଦ୍ବାରା ପ୍ରଭାବିତ ।

(ଘ) ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଏହାର କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ସହିତ ଅଜ୍ଞାଜ୍ଞୀ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ, ଅର୍ଥ ହୁଏ, ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ କବିତାର ମୂଳ ଚରଣଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

(ଙ) କବିତାରେ ଅଜ୍ଞିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାନସିଂହ, ଗଜନାୟକ ଓ ସଙ୍ଗି ରାଜତରାବୁଙ୍କ କାବ୍ୟଶୈଳୀର ପରମ୍ପରା ଶ୍ରୀ ଗୁରୁବାବୁ

ଯେଉଁ ନୂଆ ବାଗ୍ୟାଗ୍ର ଓ ଆଜିକ ପ୍ରଚଳନ କରିଛନ୍ତି,
ସେ ସବୁ ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବହୁ କବିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମଧ୍ୟ ଅନୁସୂଚ ହେଉଛି ।

ଏହି କବିତାର ଆରମ୍ଭ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ । ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚଟି
ପାଞ୍ଚଶ୍ରୀର ଗଡ଼ଣ ମୁଖ୍ୟତଃ ସୋମାଶିକ୍ ଗଡ଼ଣ ବୋଲି ପ୍ରଥମ
ପଠନରେ ମନେହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଆପାତ ସୋମାଶିକ୍ ଭଙ୍ଗୀ ଅନ୍ତ-
ରାଳରେ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ପ୍ରେମିକ-ମାନସର ଅସ୍ଥିର-ମନା ବିଶ୍ଳେଷଣ
ପ୍ରବଣତା, ସନ୍ଦେହ, ସିନିସିଜିମ୍, ଅଞ୍ଜିତ ସ୍ମୃତିର ସୋମନ୍ତନ ଓ ଅନୁ-
ପସ୍ଥିତା ବାନ୍ଧବୀକୁ ପୁଣିଥରେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ପାଇବାର ଆବେଗ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସମାନ ଭାବରେ ଏହି ଆବେଗ ମଧ୍ୟ
ତାଙ୍କର ‘ଗରତ ଉତ୍ତରେ ଜହ୍ନ’, ‘ଚିଠି’, ‘ନିହତ ଗୋଧୂଳି’,
‘ସନେଟ-ଏକ’ ‘ଦୁଇ’ ‘ତନ’ ‘ରୁର’ ‘ପାଞ୍ଚ’ ଓ ‘ନଅ’ରେ
ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ଏକାବେଳେକେ ସୋମାଶିକ୍ ହୃଦୟାବେଗ ସହିତ ଶାନ୍ତ
ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ସମନ୍ୱୟ, ପୁଣି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଞ୍ଜନା,
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷର ସଂଳାପ ଆଦି ସୁଦ୍ଧା ପରୋପକା (ଆଲ୍ୟୁଜନ),
ରୂପକ (ଆଲିଗୋରି) ଏବଂ ସବୋପରି ଏକ ନୂଆ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ
ଫଳରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରେମିକତା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରୀସୁରମାନଙ୍କର
ପ୍ରେମିକତାଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଲି ସ୍ୱତଃ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ‘ତୁମର ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ହୁଇ ତୁଠେ ତୁଠେ ଛପି ଗଲାବେଳେ/ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଦେଖିବି
ବା ସନ୍ଦେହର ଦେଖା’ ଧାଡ଼ି ଦୁଇଟିର ଅର୍ଥ—ତୁମେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ
ମେଳରେ ଥିଲାବେଳେ ତୁମକୁ ଦେଖି ତୁମେ ନା ଆଉ କିଏ ଏ ସନ୍ଦେ-
ହରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଛି । ‘ସନ୍ଦେହର ଦେଖା’—ଏହି ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟଟିର

ସନ୍ଧିପ୍ରତା ଏଥିପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ସବୁ ପ୍ରେମିକତା ପରି କବିଙ୍କର ପ୍ରେମିକତା ଅତୁପ୍ରମନ, ବିଦଗ୍ଧ ଅଥଚ ଅନୁଭବ-ଗର୍ଭିତ । କନ୍ଦୁ ଦୂର ଓ ନିକଟ, ଅଜ୍ଞାତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟର ବହୁ ବିବିଧ ଓ ପରସ୍ପର ବିରୋଧ ଅନୁଭୂତ ତଥା ସାମୟିକ ରୂପକରେ କବିଙ୍କର ଦୁରାଭିମାନ ମନ ବହୁ ବିସ୍ତୃତ :

ତୁମେ ଯଦି ମିଛକଥା, ତୁମେ ଯଦି ବହି ଦୋକାନରେ
ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପ, ତୁମେ ଯଦି ରେଡ଼ିଓ ଖବର
ତୁମେ ଯଦି ଫିଲ୍ମଗୀତ ଆର୍ତ୍ତକ୍ଳାପ ରେଲଟିକଟ ଘର
ତୁମେ ଯଦି ବଜାରରେ ଲୁଗା ଚିନି ଗୋରା କାରବାର

ଏ ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରେମିକାର ଚେତନା ବ୍ୟକ୍ତି-ନିରପେକ୍ଷତା ଝିର କରିଛି । ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣର ସମନ୍ୱିତ ସୌଷ୍ଟ୍ୟରେ ଭାବବୋଧ ତଥା ଅଭିଜ୍ଞତାର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଅନୁସଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଏଠାରେ ପ୍ରେମିକା ବା ଚିତ୍ତସମଜାଣୟା ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ, ସବୁ କାରଣ ଓ ଅକାରଣର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଭାବରେ କେବଳ ଯେ ଚିନ୍ତିତ କରାଯାଇଛି ତା ନୁହେଁ, କବି ମନର ବହୁବିଧ ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଖାପଛଡ଼ା ଘଟଣାବହୁଳତା, ବାନ୍ଧବ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା, ରେଡ଼ିଓରେ ସିନେମାଗୀତଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି, ବଜାରରେ ଚିନି ଓ ଲୁଗାର ଗୋରା କାରବାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା, ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା ନେପଥ୍ୟରେ ଜଣେ ନା ଜଣେ ନାୟିକା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ— ସେ ସବୁର ଆଶ୍ରୟ ଓ ଇଙ୍ଗିତ ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ସବୁ ପ୍ରେମିକ କବିଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପ୍ରେମିକା ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନିବିଡ଼ ସାଯୋଗ ପ୍ରବଳଭାବେ ଆଶା କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ :

‘ତୁମେ ଆସ ଆଜି ଆସ ମିଳି ଲୁଗା.....

.....ପୁଣି ଭୁତ ଯେତେ ବ୍ୟଭିଚାର ।’

ମାନସିଂହ, ଗଢନାୟକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଡ୍ରେମିକଟାଠାରୁ ଏହା ଅନେକାଂଶରେ ଭିନ୍ନ; ନିମ୍ନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

‘ବନ୍ଧୁକେ ଗୁଳି ଅଭିସାର କର ଏଠାବେ

ବାସକସଜ୍ଜା ରହିବି ମୁଁ ସାରା ଯାମିନୀ

ଆସ କେ ଆସିବ କବଳ କୁସୁମ-ପରାଗେ

ଉଦ୍‌ବେଳ କରି ହୃଦୟ ଏ, ବର-କାମିନୀ

(‘ପ୍ରଣୟୀ’—ମାୟାଧର ମୁନସିଂହ)

‘ଚନ୍ଦନ ଜରିଦିଅ ପ୍ରତି ତରୁ ତୁମେ ଗୋ

ନନ୍ଦନ ଭରିଦିଅ ଦ୍ରୁତି ମରୁତୁମେ ଗୋ

ଦିଅ ତବ ଆଶ୍ରେଷ୍ଟ ଦିଅ ତବ ପରାଶ

କବି-ଜୀବନ ଏ ମମ ହେଉ ନବ ସରସ ।

(—‘ବସନ୍ତ ସଖୀ’, ରାଧାନୋହନ ଗଢନାୟକ)

ହେ ସଖି । ତୁମର ପ୍ରୀତି

ପଥେ ପଥେ ଫୁଲ ହୋଇ ଆହ୍ୱାନ ଜଣାଏ

ଦେହାଞ୍ଜ ନାଶର ତକ୍ଷେ ପାଏ ମୁହଁ

ତୁମର କଟାକ୍ଷ

ତୁମର ଷୋଭଣୀ-ଦେହ-ଗର ମିଳେ

ନୂତନ ଶଯ୍ୟାରେ ।

(‘ହାରକ ସ୍ୱପ୍ନ’—ବିନୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ)

ସହସ୍ର ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଥିଲା ତୁମର ଆଖିରେ
 ସହସ୍ର ଜହ୍ନର ହସ ଥିଲା ତୁମ ଓଠରେ ।
 ତଥାପି ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ପିଲାସାରଣ ସବୁ ରସ
 ପଡ଼ି ଚାଲିଛି ଶୂନ୍ୟ କଳସ ।
 ଟୁପିକର ଶୁଷ୍କ ମରୁଭୂମି—
 ଶୁଦ୍ଧ ସେପରି ପିଲା ସାରିବ ଦକ୍ଷିଣ ସାଗରର
 ସବୁ ମୌସୁମୀ
 ଅତିଶୋଭନ ନିଶାରେ
 ଆଜି କହେ ମୁଁ ନିଜକୁ ନିଜେ ଡାକି
 ସବୁ ଚାଟି ଫାକି
 ଦୀର୍ଘ ସୁଗନ୍ଧି ବଜେଇ, ଅବସାଦ
 କ'ଣ ତୁମର ପ୍ରେମର ଅନୁବାଦ ?

(‘ସୁରଶୀସ୍ବାସୁ’-ସଙ୍ଗେ ଗଉଡ଼ଗସ୍ତ)

ଉପବେଳେ ସମସ୍ତ କବିତା ନିଜର ଭାବେ ସେମାନଙ୍କ କବିତା ।
 କବିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରେମିକା-କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଭାବନା ଯଠାରେ
 ମୁଖ୍ୟ । ଅନୁଭୂତିରେ ବହୁମୁଖୀତାର ଅଭାବ, ବହୁବ୍ରତ,
 ବୌଦ୍ଧିକତା ଓ ଭାବବୋଧର ଗଭୀର ସମନ୍ବୟତାର ଅଭାବ,
 ସଂଗୋପନ ଆନାଶ-ପାତାଳ, ଅଜ୍ଞାନ-ବର୍ତ୍ତମାନ, ସର୍ବାମ ଓ ଅସୀମର
 ଦୂରନ୍ତ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରକୃତିର ସାମୁଦ୍ଧ୍ୟ, ରୂପକନ୍ତ ଭିତରେ
 ଏହି କବିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେମିକତାକୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରେମିକତାରେ
 ପର୍ଯ୍ୟବସିତ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଗୁରୁବାବୁ ଏହିକାରଣରୁ
 ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କବିମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ । ତାଙ୍କର ବାନ୍ଧବୀ ତାଙ୍କର

ଦୈନନ୍ଦିନ ଚିନ୍ତନ, ପଠନ, ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ, ଅଭିଜ୍ଞତା, ଦର୍ଶନ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଭିତରେ, ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ି ରହିଛି । ବଞ୍ଚି ରହିଛି ପୁଣି ସାମାଜିକ କବିମାନଙ୍କ ଭଳି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରାଣ-ବେଗ ମଧ୍ୟରେ । କବି ଜୀବନ ବିଚିତ୍ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ଷ୍ଟପ୍ ଶୂନ୍ୟତା, କ୍ଷତି, ସ୍ବପ୍ନଭଙ୍ଗ, ଅନ୍ତଃଦ୍ବନ୍ଦ୍ବ ସଂକୋପର ସମୟ ଚେତନା ଭିତରେ ଅତିବାହିତ । କବି ସମୟର ମନୁଷ୍ୟଟି ହେଉଛି ତା ନିଜର Style । ତା'ର ପ୍ରେମିକତା, ତାର ଆତ୍ମିକ ଗଭୀରତା ପରି ବହୁବିସ୍ତୃତ ।

ଏହା ପରେ ବକିତାର ଦେହଧର୍ମୀ ଶୂନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ତାଙ୍କର ‘History of Oriya Literature’ରେ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କୁ ଏହି ପାଇଁ ଶାନ୍ତ ସମାଲୋଚନାରେ ମୁମୂର୍ଷୁ କରିଛନ୍ତି । (ପୃ-୨୫୮-୨୬୧, ପ୍ରକାଶକ : ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀ) କିନ୍ତୁ ଖୋଦ୍ ମାନସିଂହଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦେହଧର୍ମୀ କବିତା ଅଛି : “ଲିଭୁଅ ଯେ ପାପଶିଖା କଳୁଛି ତାହାରେ/ତବ ରୂପଶିଖାଜଳୁ ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ । ଲେଟି ପଡ଼ୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବମ ଅଙ୍ଗବାସ ତବ/ମେଘମୁକ୍ତ ଉଷାସମ ହୁଅ ଦରମ୍ଭଣ୍ଡ,” କିମ୍ବା ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କର ‘ସୁନ ଉତ୍ତରା ଖୋଲି ଦଅ ପ୍ରିୟା’ ପ୍ରଭୃତି କବିତା ଏହାଠାରୁ ବେଶୀ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହଁନ୍ତା ଆପାତତଃ ମାନସିଂହଙ୍କୁ ନୂତନ କବିତା ବିମୁଖ, ଅଯଥା ବିରକ୍ତ ଓ ଏପରିକି ପଶ୍ଚାଦ୍ମୁଖୀ (ରିଗ୍ରେସିଭ) ବୋଲି ଧରାଗଲେ ବି ଏହି କବିତାରେ—“ତମ୍ଭାପୁଲ ବେଶୀ ମୂଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖି ଗୁଡ଼ି ଯୋଡ଼ି-କରେ/ତୁମେ ଆସ ତା’ ଭିତରୁ ଯେତେ ଯାହା ଅଭବୁ ଅଶ୍ଳୀଳ/ତୁମର

ଓଠରୁ ତଳେ ଟୋପା ଟୋପା ଝରଇ/ଭ୍ରମ ଆସ ସଖାକୁ ବା ପୁଞ୍ଜି-
ଭୂତ ସେତେ ବ୍ୟଭିଚାର! $\times + \times$ ଭ୍ରମର ଦାନ୍ତରେ ମୋର ଓଠ
ଯିବ ଛୁନୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ଭ୍ରମର ଗୁଡ଼ରେ ଯିବ ଦଳ ହୋଇ ବାଲି-
ଚର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନିଦ୍ରା/ଭ୍ରମର ଦେହର ରକ୍ତ ପାଣି ପାଣି ଅଣ୍ଟାହୋଇ
ଯିବ / ଭ୍ରମର ଭିତରେ ମୋର ଆତ୍ମା ଯିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମିଳାଇ”
ଇତ୍ୟାଦି ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ଦେହଧର୍ମୀ ଆବେଶକୁ ବହନ
କରନ୍ତି । ମଣିଷକୁ ‘ଭଲ ପାଇବା’ ଭିତରେ ଦେହକୁ ମିଳନ ଏକ
ପର୍ଯ୍ୟାୟ । ଏହି କବିତାରେ ଏକାବେଳକେ ଦେହଜନିତ ସହିତ
ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ପରିପକ୍ୱ ସମନ୍ୱୟ ଗୁରୁବାବୁ ସେପରି କରି
ପାରିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ସମନ୍ୱୟ କରିବାରେ ଏହାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବି
ରମାକାନ୍ତ ରଥଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅନ୍ୟ କେହି ସଫଳ ହୋଇନାହାନ୍ତି
ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିଜ ପ୍ରେମିକା ସହ ସିଧା ସଳଖ ସ୍ଥାୟୀ
ମିଳନ ଏହି କବିତାର ସମଗତିଶୀଳ ତାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବିସ୍ତୃତିରେ
କରି ଇଚ୍ଛା କରିଛି । ସେ ନିଜେ ମିଳନର ସଫଳ ଉପକରଣରୁ
ବଞ୍ଚିତ, ବ୍ୟାକୁଳପ୍ରାଣ ଓ ଶଂୟାକୁଳ । ସେ ଅଧିକସନ୍ଦେହ ଓ ନେତ୍ରଶ୍ୟା
ନିଜ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ବହନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ବି ପ୍ରେମିକାଟି
ଶରୀର-ଦକ୍ଷଷ୍ଟ ହେବାର ପରିଣତି ପାଇଁ ପିପାସିତ । ସେହି ସମସ୍ତ
ଅଳଙ୍କରଶୟନ ଶ୍ରେଣୀକୁ କେବଳ ‘ଦେହ ଧର୍ମୀ’ ଦୋଷରେ ତେଣୁ
ଅଭିଯୁକ୍ତ କରିବା ପକ୍ଷପାତିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଦେହ ବାଦା କବି ମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହେଲେ ଯଦି ମଣିଷକୁ ‘ଭଲ
ପାଇବା’ କୌଣସି ପ୍ରକାର ‘ପାପ’ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ମଣିଷ ସହିତ
ଗ୍ରହଣ ଏକ ପ୍ରକାର ‘ମୌଳିକ ପାପ’ (ଅରିଜିନାଲ୍ ସିନ୍)

ବହୁ ଅଶକ୍ତ କାଳରୁ ତ କୁହାଯାଇଛି ‘ଶୂନ୍ୟ ଚେର କଞ୍ଚି’ । ଦେହ ପ୍ରତି ଅସକ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ, ଅବିଭାଜ୍ୟ । ପୁଣି ଦେହବାସୀ କବିତା ଯେ ଆଧୁନିକ କବିତା ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ ଏପରି କଥା କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର କି ବ୍ୟାକରଣରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଜ୍ଜଳ ଦେହଧର୍ମୀକବିତାକୁ ଆଧୁନିକ କବିତାର ବିପ୍ଳବ ଶ୍ରାବ୍ୟ କମ୍ପୋ-ଜିସନ୍ ତୁଳନାରେ ନ୍ୟୁନ ବୋଲି ମନେ କରାଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ‘ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବୀ’ କବିତାରେ ଦୈନିକ ଆବେଗ ଯେ ନିହିତ ଏହା ଶ୍ଳୋ । କିନ୍ତୁ ନାଶ ଓ ଶୂନ୍ୟର ଶ୍ରାବ୍ୟତା ହୋଇଥିବାର ଇଙ୍ଗିତ, କିମ୍ବା ବୃଥା ଓ ତରଳ ମାନସିକତା, ଏବଂ ମିଳନ ବେଗର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଆବେଗ ଏହାର ଶେଷ କଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଆନ୍ତର ଅନେକ ବୈଷମ୍ୟ ଅଛି, ‘ଗ୍ୟାରେଷ୍ଟି ଯୁକ୍ତପ୍ରେମ’ ନିମିତ୍ତବାହି ସବୁଠାରୁ ମୁଖିଲ୍ ବ୍ୟାପାର । ସେଇ ମନୋବେଦନାହିଁ ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ନିଉସ୍ପେସ୍ ପାଇଁ ଦାସୀ ।

ଏ କବିତା ସମେତ ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ କବିତାର କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁରୂପ । ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କର ‘ଅବ୍‌ଜେକ୍ଟିଭ୍ କର୍ରଲେଟିଭ୍, ଇଉନିଫିକେସନ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟି ଟ୍ରାନ୍ସିଟ୍ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ସ୍ପଷ୍ଟଜଲ୍‌ଭ୍ୟ । ‘ତୁମେଯଦି ମିଛକଥା... ଲୁଗାଚିନି ଶ୍ରେୟାକରାର’ ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଇଉନିଫିକେସନ୍ ଅଫ୍ ସେନ୍ସିବିଲିଟିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଇଲିଅଟ୍‌ଙ୍କ ମଢ଼ରେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ପାଠକ ଯାହା ଚିନ୍ତାକରେ ତାହାବିଶ୍ଳେଷ, ରୁଷ, ଅସଂଲଗ୍ନ, ଅତ୍ୟୁତ୍ତମ ତତ୍ତ୍ୱ, ଶାନ୍ତି ଓ ଏପରିକି କିମ୍ବଦନ୍ତ କିମ୍ବାକାର ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଜଣେ କେହି ଏକାବେଳେକେ ତା’ର ନାଶ ବନ୍ଧୁକୁ ପ୍ରେମକରିପାରେ,

ଛିନୋନା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପଡ଼ି ପାରେ, ସୁଖି କଫିତାଳୀନ ରାବୀୟା
 କନ୍ୟା ଟାକପ୍‌ବଲଟରର ଗଡ଼ାଲୁଗାରେ ଦେହଦଣ୍ଡାବଦ୍ଧଶୁଣି ପାରେ ।
 ଜଣେ ସାଧୁ ରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଏ ପରସ୍ପର ପୃଥକ୍ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ
 ଭିତର ଆଦର୍ଶ କୌଣସି ସଂପର୍କ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କବି ମନରେ ତାହା
 ସବୁ ନୂଆ ରୂପକକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାର ରଚନାରେ ସୁସମନ୍ୱିତ ଓ
 ସୁନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତି । ଗୁରୁବାବୁ ଏହି ଥିଏଟରକୁ
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ମିଲ୍‌ଲୁଗା ପାଲଟାଦେଇ, ବନାରସୀ ସିଲ୍‌କ ପିନ୍ଧା
 ହଳଦିଆଗାଦି, ବେଶୀ ମୁଲ ରଞ୍ଜାମୁଲ ଖୋସିଥିବା ଓ ଗୁଳି
 ଯୋଡ଼ିବାର ଚପ ଲେଖିଥିବା, ମାଟି ଉପରୁ ବା ଆକାଶ ଭିତରୁ ପ୍ରିୟ
 ବାରିଷାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଗୋଟିଏ ନାଟ୍ୟ ବିଷୟରେ
 କୁହାଯାଉଥିଲେ ବି ଏକାବଳେଟକ ବଧୂ, ଶ୍ରେଣିକା, ବାରନାଟ୍ୟ, ସ୍ବାଧୀନ
 ଭର୍ତ୍ତୀକା, ଭର୍ତ୍ତୀୟ କାବ୍ୟନାୟିକା, ବାସକସଜ୍ଜା, ଓ ବେଷ୍ଟଗାୟକ 'ସମର୍ଥୀ'
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସେଥି ସହିତ ମିଲ୍‌ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିବା ସମସାମୟିକା-
 ମାନଙ୍କୁ ବି ଏକାଠି ରଖିତ କରୁଛି । ଏ ଗୁରୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ଓଡ଼ିଆ
 ସାହିତ୍ୟରେ ଏତାପୂର୍ବରୁ ଏତେ ପ୍ରସ୍ତୁତବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନଥିଲା ।
 'ସେହି ପରି: ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତରୁ ଭଲ ପାଇଥିଲି/ ସିଂହଳ
 ଦ୍ଵୀପର ସମ୍ମୁଖି ଯାଇଛି କଣିକାକୁ ଯେବେ/ଲବଙ୍ଗ ବ'ଣର କଥା
 କନ୍ୟା ବାଆ କଦମ୍ବଜଡ଼ର/ନମାଆଖିରେ ଅବାସ୍ତବ ଏସବୁର ପାଲଟିଛି
 ତେବେ ।' ପୁଣି, 'ଲବଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣରୁ ତୁମ ଆସ ଅବା ରସଜଲ୍ଲୋଳରୁ/
 କୋଟାର୍କ କାନ୍ଥରୁ ଅବା ସିନେମାର ପରଦା ଭିତରୁ / ମୁଁ ତୁମକୁ
 ଭଲ ପାଏ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତରୁ ଭଲ ପାଇଥିଲି/ନୋ ପା-ଶ ସିଂହଳ ଯାସା
 କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ ।' ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

ପ୍ରେମିକ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତରୁ ଠାରୁ ସୁଗରୁ ପ୍ରେମିକ କବିଯେ ଭଲ ଜାଣି

ସେ ନିଜେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି-ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ପ୍ରେମିକା, ଦେଶକାଳ
 ଓ ପାସର ସଂସୀମତାରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପ୍ରେମିକତାର ଚେତନା
 କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରୀୟସାଧା । ଏହାର ମଧ୍ୟରେ କିଛି
 ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଠିକ୍ ଏକା ପ୍ରକାର ବ୍ୟୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ
 ରହିଛି । ତାଙ୍କର ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ କବିତାରେ: ‘ମୁଁ ନୁହେଁ ଧୂପର
 ଶୁଭେ / ଗାଲ୍‌ସ୍କୁଲ୍, ରୁମ୍‌ନ ବା ରମ୍‌ର ନାୟକ/ରକ୍ତଳା ଅଭାବ
 ମୋ ଠାରେ ।’ (ମାନସଂହଳ ପ୍ରେମ କବିତା ସଂକଳନ ‘ଧୂପ’ ।
 ‘ଗାଲ୍‌ସ୍କୁଲ୍’ ‘ରୁମ୍‌ନ’ କବିରଘୁ କାଳଚରଣଙ୍କ ଦୁଇଟି ନାଟକ) । ଏ
 ପ୍ରକାର ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ସ୍ୱପ୍ନବିଳାସୀ-ବାନ୍ଧବୀ-ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ନାଗଣିକ ହେବା
 ଏ ‘ଲୁଗା-ଚିନି-ରୋର କାବିବାର’ ପୁଗରେ ଯେ ଉପହାସ୍ୟ, ଅଥଚ
 ପ୍ରେମର ନିରଞ୍ଜନତା-ସ୍ୱପ୍ନରେ ଯେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷକୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ପାରେ
 ତାହାହିଁ ଏହାର ଉପଜାତ୍ୟ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରେମିକାକୁ ନିବିଡ଼କରି
 ପାରିବାର ଇଚ୍ଛା ବହୁ-ବିଭକ୍ତି ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ; କଟୁକ୍ତି ବିନାଧାରାତ୍ୱରେ
 ମଧ୍ୟ ବଳବତ୍ତର ରହୁଛି । ଉପରେକ୍ତ ଭାବଧାରା ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ
 ରକ୍ଷା କରୁଥିବା ଇଂରେଜକବି ଅଡ଼େନ୍‌ଙ୍କ **Spain 1917** ନାମକ
 ଗୋଟିଏ କବିତା ଗ୍ରସ୍ତବ୍ୟ । ସେକବିତାରେ ନିଜକୁ କବି ଅଡ଼େନ୍
 ଜୀବନ-ବାନ୍ଧବୀର ଏକାବେଳେକେ, ‘Yes man bar companion,
 easily duped, your vow to be good, humorous
 story, business voice ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲି ଚିପଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହା
 ଭିତରେ ପଦସ୍ତର ବିଶେଷ ବହୁ ଧାରଣା ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ସମନ୍ୱୟ
 ଘଟିଛି । ଠିକ୍ ସେମିତି ଗୁରୁବାବୁ ନିଜର ବାନ୍ଧବୀକୁ ‘ବନ୍ଧୁ ବୋକାନ,
 ରେ ଆଧୁନିକ/ପ୍ରେମ ଗଳ୍ପ’ ‘ଫିଲ୍‌ଗୀଟ’ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲି
 ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କବି ଅଡ଼େନ୍‌ଙ୍କ ଉକ୍ତିରୁ

ମିଳୁଥିବା ତାପ୍ତତ୍ତ୍ୱ ତୁଳନାରେ କୌଣସି ଗୁଣରେ, ନୁହେଁ । ନିଜର ନାୟିକାକୁ ଲବଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣରୁ, କୋଣାର୍କ କାନ୍ଥରୁ, ସିନେମାର ପତ୍ତା ଭିତରୁ ଅନନ୍ୟତା ଭିତରେ ପରମ୍ପରା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅଭିଜ୍ଞତାର ସମନ୍ୱୟ କରି ଠିକ୍ ଏହା ପରେ ପରେ କହୋକ୍ତି ('ମୋ ପିତୃଳ ଦୀପ ଯାଏ କିନ୍ତୁ ଅସମ୍ଭବ ହୁଏ') ଦେବା କବିଙ୍କର ବୈଦ-ଗ୍ୟ ସହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣର ଆଧୁନିକତା ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଛି ।

ଗୁରୁବାବୁଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହାର କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱସହିତ ଅନ୍ତଃସୂଚକ ଜଡ଼ିତ । କବିଙ୍କ ଚେତନ ଓ ଅବଚେତନ ମନର 'କାଥାସିନ୍ଧୁ' ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରକୃତକୁ ସେଥିରେ ନିଆ ଯାଇଛି । ସେ ପ୍ରକୃତ ହେଲା: ଉଷର ବିଜନ ବାଲୁତର ସେଉଁଠି ଲୁଚି ଜନ୍ମ ନେଇ, ଚନ୍ଦନ ରାତିର ଅସ୍ଥୁ ସମେ ସମ୍ବ ହୋଇ ଆସେ, ନଈ ପଠା ଶେଷଥର ପାଇଁ କଡ଼ ଲେଉଟାଏ, (ବିଦାୟୀ ଜନ୍ମର ଅଲୁଅରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିଣ୍ଡ ଦେଖାଯିବା?), ଶୀତଋତୁ ବୁଡ଼ା ହେଇ ଆସେ, ନିଶିଦ ବାଲି ଚରରେ ପବନ ଗୁମୁରୁଯାଏ, ସେହି ବାଲିରେ ଆଜିକାଲି ବିବର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟାରେ କବି ବୁଲି ଯାଆନ୍ତି, ଯେଉଁଠି ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ ଜମିଆସେ ଓ ରାତି ରୂପିହୋଇ ଆସେ—ସବୁଛାଡ଼ି ଦୁର୍ଦ୍ଦି ହୋଇ ଏକାକାର ହୁଏ । ଦୂରର ଝାଉଁଟି ଆଡ଼େ ରାତି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତି ହୁଏ । ସେତେବେଳେ କବି ତାଙ୍କ ବାନ୍ଧବୀ ପାଖର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନୁର ଦାସ ବାଦି ଦସନ୍ତି । କେତେ କେତେନାର ସୀମା ପାରିହୋଇ ତନ୍ମୁକ୍ତ କେଉଁ ଅଗ୍ନାଗ୍ନି ବନସ୍ତଭିତରେ ନଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାନର (psycheର ରୂପକଲ୍ପ, ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡ-କାହାଣୀର ସଜାଣିଅ ରୂପକଲ୍ପ ମଧ୍ୟ) କବି ତାଙ୍କର ବାନ୍ଧବୀକୁ ଆବେଶର କରନ୍ତି । କେବେ ଧୂଣି ରାତି କୋହ ହୋଇ ମିଶିଯାଏ

ବରାଟ ଶୂନ୍ୟରେ । କବି ଆଶା କରନ୍ତି ତାଙ୍କ କାବ୍ୟର ପରିଚିତ ପୁରୁଣା ରେଲ ଲାଇନ୍‌ବାଟରେ ପୁଣି ଫେରିବ, ପୁଣି ଦେଖାଦେବ ନିଛୁଟିଆ ବାଲିଚରରେ, କେଉଁ ଅସ୍ତନ୍ତ ତଳେ ଅବା କେଉଁ ବବର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟାରେ । କବିତାର ଶେଷାଂଶରେ ରୁଚି ବାସ୍ତବତା ଓ ସ୍ତେମର ଅପମୃତ୍ୟୁତେଜନା ‘ଆଜିରୁତି ଅଶ୍ରୁଦ୍ୱୟ, ଜାକି ନୋଇ ଆମେ ଦିବ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ’ର ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ।

ବିଜନ ବାଲିଚରର ଉଷର ଅନୁବରତା, କବି-ଜୀବନର ସାପ୍ତକ ନିଃସଙ୍ଗତାର, ଅବଶେଷଭେଦର ଓ ମୁକ୍ତିବାଧର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ-ବୋଧର ସବୋପର ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରନର ପ୍ରତୀକ । ‘ନିଶ୍ଚିନ୍ତ’, ‘ନିରାଶ’, ‘ନିଶ୍ଚିନ୍ତ’, ‘ଜନସ୍ଥାନ’, ‘ବିଜନ’, ‘ବିଷୟ’, ‘ନିଷିଦ୍ଧ ବିଷୟ’, ‘ବିଷୟ’ ଓ ‘ନିଷିଦ୍ଧିଆ’ ଶବ୍ଦର ବାରମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର କବିଙ୍କର ମାନସିକ ଏକାକୀତ୍ୱ ଓ ନିର୍ଜନତାକୁ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଡେଇଁ ନିରାଶର ଲବ୍ଧିବାଞ୍ଛା ସହିତ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାମୁଦ୍ରିକ ଲଭକରୁଛି । ପ୍ରାୟଶଃକ୍ରମରେ ଏ ପ୍ରଗତିର ପ୍ରତି ମଣିଷ ନିରାଶର ଡେଇଁବାକୁ ବାଧ୍ୟ । କବି ନିଜେ ଯାହା, ପ୍ରକୃତକୁ ସେ ସେହିପରି ଡେଇଁନ୍ତି । ମନୋଜ ଦାସଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଜନ୍ମ ଓ ଗତିର ବର୍ଣ୍ଣନାପରି ଏକାଦେଶକେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷର ଆତ୍ମା-ସ୍ୱରୂପର ପରିପୂରକ ଓ ପ୍ରତୀକ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିଲେ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏଠାରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ମନୋ-ନୟନ କରିଛି ନିଜ ଜୀବନ-ସଂପର୍କିତ କରିବା ପାଇଁ । ମୃତ୍ୟୁ ଓ କ୍ଷୟଶୂନ୍ୟତା ସଂଚଳନ କବି ନିଜ ସମୟର ନାୟକ । ନିଜ ପ୍ରେମିକାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକନିଷ୍ଠ ଓ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଆବେଶନ (ଅବସ୍ୟସନ) ଅଛି । ‘ତୁମର ଦାନ୍ତରେ ମୋର

ଓଠ ଯିବ ହୁଏତ କୋଇଁ ଯେଉଁକି ଖବର ରହିଥିବ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର (ସେନ୍ସିଟିଭିଟି) ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ଏକ ‘ଆତ୍ମ-ପିତ୍ତନ ରତି’ (ମାୟକଜମ)କୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ସମସ୍ତ ଜଗତରେ କବିର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଖୁବ୍ ନେଣୀ ପୌରୁଷବ୍ୟଂଜକ ନୁହେଁ; ବରଂ ଦାସ୍ୟର ସାନ୍ନିଧ୍ୟଭାଗୀ । କବିର ଅବଚେତନରେ ନିହିତ ଯୌନ ଶୂନ୍ୟ ଓ ବିଲୟ-ପ୍ରବୃତ୍ତି (ଡେଥ୍ ଇନ୍‌ସିଂକର୍) ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବାହ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଫିସ୍ତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଯାଇଥାଏ ତାହାହିଁ କାମ-ସ୍ଥାନ (erogenous) ଜନିତ ଆତ୍ମ-ପିତ୍ତନ-ରତି-ମନୋବୃତ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ (ପ୍ରାଏଡ୍) । ଫ୍ରେମିକ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏ ସକଳ ଚେତନା ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବ’ କରିତା ଗଢ଼ାଉ ।

ଏହି କବିତାର ଆଜି କି ବା ଗଠନ ଯୌତୁକ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କବିତାର ଆଜି କି (ଫର୍ମ) । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଇଲିଅଟ୍‌ସ୍ ହଜମ କରିବାରେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟୁତ । ଆଧୁନିକ କବି ଏପରି ଏକ ଆଜି କି ବ୍ୟବହାର କରେ ଯାହା ତା’ର ନିଜସ୍ୱତ୍ୱରେ ଗଢ଼ିତ ଯଦୁ ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରେ, ଅଥଚ ଆଜି କି ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ନିଜର କଥିତସ୍ୱତ୍ୱ, ଉପସ୍ୱତ୍ୱ (ଡାଏଲେକ୍ଟି) ପ୍ରଭୃତିର ସାଧନତା ଅସ୍ମୁର୍ତ୍ତି ରଖିପାରେ । ଏକଦା ଯଦୁ କବିତାର ଓ ତତ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାନସିକତା, ଗତିନାୟକ ଓ ଯଦି ରାଜତରଂଙ୍କର ପୁରୁଣା ଆଜି କିର ମନୋଚୋଦି ଓ ମଜ୍ଜରତାକୁ ପରାସ୍ତକରି, ପୁରୁଣା ଓ ନୂଆ—ଉଭୟ ପ୍ରକାର ରୂପକଳର ସୁସଂଯତ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସେ ସଫଳ । ଏହା ଯଦି କବିତାରେ ଗତିଶୀଳତା ଅସ୍ମୁର୍ତ୍ତିରଖି ବସ୍ତୁତଃ ନିଜର ଭବ ଅନୁଯାୟୀ ଉପମା, ଉପମେୟ, ପ୍ରତୀକ ଓ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ଅନୁପାଦିତ ଭାରସାମ୍ୟ ସୁରକ୍ଷା କରିବାରେ ‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବ’ ସମେତ ସମସ୍ତ କବିତାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।

ପରଶ ଓ ପାଠ ଏ ଦଶକ ରେ ଗୁରୁବାରୁଙ୍କ ରଚନାମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଆରମ୍ଭ କରେ । ବିଶେଷକରି ‘ନୂତନ କବିତା’ର ପ୍ରକାଶ ପରେ ପରେ ସମସାମୟିକ ବହୁ ବୟଃ କନିଷ୍ଠ କବି ତାଙ୍କୁ ଆଜି କି-ପ୍ରୟୋଗରେ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରବନ୍ଧର

କଳେବରବୃଦ୍ଧି ଆଶଙ୍କାରେ ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସତ୍ୟନାରାୟଣ
ନନ୍ଦକୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗୋହରୀ ବାଟ ଅବା ଶୂନ୍ୟ ଝରଣା ମଝିରେ
ଆମେ ଦୁହେଁ ଏକା ଏକା ହାତରଖି ନିବିଡ଼ ମୁଠାରେ
ଫରସ୍ତରେ ଅନାଇଲୁ ପରସ୍ତରେ ଅବା ଦେଖିଥିଲୁ
ସିଂହଳ ନାଟୋର ପୁରୀ ଭେରୋନାର ଫଳ ବଞ୍ଚିଗରେ । ୧୬୦
କିଛି ବାଟ ଯିବା ପରେ କସ୍ତୁରୀ କହଲୁ
ଆଉ ଗୁଲି ହେବ ନାହିଁ ନାଲି ଗୋଡ଼ି ଶଗଡ଼ ଗୁଲୀରେ
ଏଇଠ ବସିବା ଗୁଲ ଆକାଶର ମାଲ ଛାଇ ତଳେ
ଦେଖିବା ରାତ୍ରିର ଦୃଶ୍ୟ ବସି ବସି ଏ କାଠ ପୋଲରେ ।

(‘ଶବସଙ୍ଗମ’- ମହାନଦୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, କଟକ ୧୯୭୯) :

‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ’ କବିତାର ମୁଖ୍ୟଭାବ ହେଉଛି ପ୍ରେମିକମଣିଷ ପାଇଁ
ପ୍ରିୟ ମଣିଷର ଏକ ଚରନ୍ତନ ଅଭାବବୋଧ, ବ୍ୟର୍ଥତାବୋଧ ଓ ତଳନିତ ଅସୁ-ଦହନ ।
ନିଜର ପ୍ରେମନିକଟରେ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ସକଳ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ଓ ଆନ୍ତରିକତା
ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରେମିକା ଚରନ୍ତନ ଅନୁପସ୍ଥିତା ଓ ‘ଭିତ୍ତିସ୍ଥାନ’ । ଏକଦା ତା’ ସହୃଦ
ଘଟିଥିବା ଘନ-ସନ୍ଦୁକ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅନୁବର ସମୟ ହାତରେ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ଖଣ୍ଡିତ ଓ
କ୍ଷୟିଷ୍ଟ । ତାହାହିଁ ସଚେତନ କାବ୍ୟ-ପୁରୁଷର ମାନସିକ ସଙ୍କଟ । ସମୟ ଦ୍ୱାରା
ସବୁପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରେମିକା ଅପହୃତ । କେବଳ ‘ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ’ କବିତାମୂଳକ
କାରଣ କେଶ, ଶାଢ଼ୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବସୁସ୍ଥବା ପ୍ରେମିକାଅକୃତିର ‘ନାୟିକା’
କେବଳ ମଣିଷର ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ ହୋଇପାରନ୍ତିନାହିଁ—ଭଲ ସମୟ-ନିରପେକ୍ଷ
କବିତାମଧ୍ୟ ରସସାଗ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଙ୍କର ପଠନ ଲିପ୍ସାର ପ୍ରିୟବାନ୍ଧବୀ ହୋଇପାରେ ।

ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ସିଦ୍ଧୁଆ

—ଏକ—

ଧାନଫିଙ୍ଗି ନଇ ସିନା ଏଠି ନାହିଁ, ଏଠି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧୁଆ ନଇରେ
ରାତି ଝେର ଅନ୍ଧାରରେ ତାରା ଭସେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମାନ
ଏଠି ବାଲି ଅପନୁରୁ ତେଲି ଘାସ ଗୁରୁତଥା ବଣ
ରାତିରେ ପବନ ଆସେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଝରକାରେ ଆଖିପତା
ଜିବିର ଆଲୁଅ ।

ଏଠି ମୁଗ କୋଳଥର କିଆରୀରେ ଜନ୍ମ ଆସେ ନିରୁଟିଆ ଅତଡ଼ା ଉପରେ
ଏଠି ଅନ୍ଧାର ଆସେ ଘାସ ହୋଇ କୁହୁଡ଼ିରେ
ଏଠି ବାଦୁଡ଼ି ତେଣା କାକର ଝଡ଼ାଇ ଯାଏ ତୋଟାରେ ନିଶ୍ଚିନ
ରାତି ଚପ୍ ଗୁଣ ହେଲେ
ଏଠି ଏ ମାଟି କେତେ ଭଲ ପାଏ ମଣିଷକୁ ଅଗଣିତ କାମନାର
କେତେ ଆଶା ନିରାଶା ଭିତରେ ।

ମୋ ଦେହର କାମ୍ୟ କେତେ ଫ୍ରେସ୍ ମୋର ଏ ମନର ମୋ
ଆସାର କେତେ ଯେ ପିପାସା
ଏହି ଘାସ କାକର ଓ ଏହି ଧାନ ମହକରେ, ଡାହୁକର
ଏ ଡାକରେ ହୁଏତ ବା ରହିବ ନିହତ
ତେଣୁ ଯେବେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଆଲୁଅ ନରମ ହୁଏ ଗୁଲ
ଜମେ ଶୁଖିଲା ଛଣରେ
ମୋର କ୍ଳାନ୍ତ ସତ୍ତା ଘେର ସମୟ ହଠାତ ଆସେ ଅଜ୍ଞାତ
ଏ ଅନ୍ଧାରର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ ବହୁତ ସନ୍ଦେହ ।

—ଦୁଇ—

ଧାନସିଂହ ନର ସିନା ଏଠି ନହୁଁ ଏହି ସିଂହାସନ ଧାର
ତାର କେତେ ଭାସେ ଆଉ ମେଘ ଭାସେ ମୋ ଆଖିର ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଦେଇ
ମୋର ଯୁଦ୍ଧ ଚେତନାର ଦଗନ୍ତ ସେପାଖେ ଏହି

ପୁଅବାର ଉତ୍ତରକୁ ଧରି

ଧାନର ମହକ ଯେବେ ଫେରିବ ବା କୁହୁଡ଼ିରେ ଠକ୍ ଆଜି ପର—

ସେଦିନ ଯଦୁ ମୁଁ ଫେରେ ଝୁଲୁଥିବା ଆତ୍ମଗଛ ବଢ଼ିଲର କିଛି ଅଉ କର !
ସେଦିନ ମୁଁ ଫେରିବାର ସାର୍ଥକତା କେଉଁଠି ବା,

ନିଛୁଟିଆ ଏ ନଇରୁଠରେ

ନିଛୁଟିଆ ବାଲିଚର ବେଣା ଘାସ ବେଢ଼ରେ ବା ନିରର୍ଥକ

ମୋର ଏହି ଆତ୍ମା ଅନ୍ତର

ସେଦିନ ମୁଁ ଯଦୁ ଫେରେ - ସାର୍ଥକତା କେଉଁଠି ବା

ଶାନ୍ତି କାହିଁ ମୋର ଏହି ଭଲ ପାଇବାରେ ?

ମୋର ଭଲ ପାଇବାରେ ଏ ବାଟର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଆଉ ଏହି ପାଦଚିହ୍ନ ସବୁ
ଖାଲି ପାଦ ଚିହ୍ନ କେତେ ଯୋଗା ଓ ଖଡ଼୍ଗ ଦାଗ

ସାଇକେଲ ଚକ ଦାଗ କେତେ

ଗ୍ରେଟ, ଉଷି, ଗୋଲ ଗୋଲ ମୋଟ ଯୋଟ ଯେତେ ସବୁ

ଏ ବାଟରେ ଗଲେ ଭରି ନିଶ ମୋଡ଼ି କାନୁଭସ୍ ଯୋଡ଼ା ଦାଗ ରଖି

ଟାଟା ଆଉ କଲିକତା ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଳି—ତା ପରେ.....

ସୁନ୍ଦରକାରୁଣ୍ୟ ଭର ଏ ବାଟର ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ନିରର୍ଥକ ନିଶିଦ୍ଧ ବେଦନା !

ଆଜି ଯେବେ ତୁଇ ଜମେ ସେ ପାରିର ଅତଡ଼ାରେ - ଏପାରିର

ଧାନଗଛ କର ପାହୁଡ଼ାରେ

ଅଳ୍ପ ଅନରମ ହୁଏ ହଳଣ୍ଡ ପାଣିରେ ଗୋଲ କରିବ ?

କଂଟା ଓ ଲାସ ଶଙ୍ଖଚିଲି ତେଣୁ

ଏହି ଭଲ ଅନ୍ଧାରରୁ ସମୟର ସେପାଝର ସେମାଡ଼େ ?

ଆସିବେ କିଣ ଫେରି ସହ ସାନ ମହକରେ

ପରିଚାଳି ହେତେ ଆଶା କାମନାର ପଛେ ପଛେ ?

ଏହି ଭଲ ପାଇବା ଓ ଏ ଗାର ନିଶଇ ଦେହକୁ ?

ନିଶଇ ଏ ବେଦନାର ସ୍ତ୍ରୀ ମିଳ ଏ ଅଛନ୍ତି... ସମୟର ସ୍ଥିତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ

ଅନ୍ଧାର ମୁଁ ତ ସବୁ ସେମାନେ ଏ ଦିନାନ୍ତର ସୀମାର ସେପାଝେ

ଆଜି କିଛି ହୁଡ଼ାହୋଇ ଏ ପାଣିର ଏହି ବାଲି,

ସିନ୍ଦୂର ଶୀର୍ଷ ଏହି ଦେହର ସୀମାରେ

ସେମାନେ ଶୁଣନ୍ତି କଣ ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ?

ଏଠି ସେତେ ଦୂରକର କରଣ ଓ ଟାଉଟର, ହସ ଲୁହ ଉର୍ଷା ଭୟ

ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଫମିକ ଏ ଷ୍ଟୁ ଆଉ

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଏ ନିଶଇ ସଂସାର ?

ଗଡ଼ଜାତ କଲିକତା ଟାଟା ଆଉ ସରକାରୀ ଚକଟ... ତାପରେ...

ଜୀବନର କାନ୍ଦ ବାଟ ମାଇଲ୍ ମାଇଲ୍ କେତେ ଚଢ଼ାଣି ଉଠାଣି

କୋଣି କୋଣି କେତେ ସେ ହ କେତେ ରୋଷ ଅହଙ୍କାର

କେତେ ଭୟ ଆଶା ଓ ବ୍ୟର୍ଥତା

ପାରିହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେମାନେ ଫେରିଛନ୍ତି

ମଣାଣିରୁ ଏହି ନାଲି ପଳାଶ ଫୁଲରେ

ସେମାନେ ହଠାତ୍ କଣ ଦେଖି ନାଲି ପ୍ରଳାପ ଅଳ୍ପ

ହୁଡ଼ାହୋଇ କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ

ଗାବଥୁଲେ ଫେରିବାକୁ ଏହି ଧାନ ମହକରେ ହଳଣ୍ଡ ଚକଟ

ଆଉ ସିନ୍ଦୂର କୁହୁଡ଼ି ସହକ ?

ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ନିୟତି ବେଦନା ନି ଏ ପରିସର ଧୂମର ଦେହରେ
ଆଜି ଆମ୍ଭ ବଉଳରେ ପବନ ଯଦିବା କୁ ଏ କୁରୁ ନଇ ଅତଡ଼ା ଉପରେ
ବିଠିକା ଯଦିବା ତାଙ୍କେ ଆଉ ଅତିକ୍ରା ପକ୍ଷୀର

ନିୟତି ତାଙ୍କରେ ମିଶେ ପାଟି ଶୋକ ନ୍ୟାୟ ନିଶାପର

ଆଜି ଯେବେ ପରିସର ନିସ୍ତବ୍ଧ ଦେହରେ ଯାଏ ଯିଏ ହୋଇ

ଏ ଗାଆଁର ଦେହ

ମୁଁ ଫେରି ପଛକୁ ଚାହିଁ

କେତେ ଶବ୍ଦ କାକର ଭିତରେ

କିଏ ହୋଇ ଯାଇଥିବା କେତେଭଲ ପାଇବାର ହିସାବ

ନିଜାଣ କେତେ ଯଥା କେତେ ନିଶାକ ସମୟ ।

— ଡିନ —

ଧାନସିଦ୍ଧି ନଇ ସିନା ଏଠି ନାହିଁ ଏଠି ସିଦ୍ଧିଆର ସୁଅ

ଏଠି ଶେର ପବନରେ ବେଶାଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣପତ୍ର କେତେ

ଧାନସିଦ୍ଧି ନଇ ପାଖେ କେଉଁ ଗୁଲ ଗୁଲ ଆଡୁଆଲେ

ବିଦେଶୀ କବର ଆଜୁ ଆଜି ପୁଣି ଫେରୁଥିବ ହୁଏତ

ଏ ଧାନ ମହକରେ

ପରିତ୍ୟକ୍ତ କାମନାର ଦେହ ଖୋଜି...ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ।

ନିୟତି ବେଦନା ନି

ଏହି ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ ଧରି ଏ ପୃଥିବୀ ହୁଏତ ବା

ଏଡ଼େ ରୂପବତୀ

ହଲଦୀ ଓ ଅଳତାର ଦିଗ ଗୋଲ ଆକାଶରେ ଫାଲ୍‌ଗୁନର

ଦିନ ଯେବେ ଫେରେ

ପରିସର କୁହୁଡ଼ିରେ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ଆମ୍ଭତୋଟି ତୁମ୍ଭର

ନିଗୁଟିଆ ଜାମୁକୋଲ ବଣ

ଦିପହର ଖରାପୁଣି ଜାଲିଦିଏ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ବଲ, ବାଟ, ନିପୁଟିଆ ଚରା
ସେତେବେଳେ ମଣିଷର ରକ୍ତରେ ଜୀବନ୍ତ ହୁଏ ହଠାତ୍ ଅଗାଧ ତାର
ପଞ୍ଚଭୂତ କାମନାର ମୁଗ ମୁଗ ସୁନ୍ଦ କେତେ ଏଗାଆର

ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ

ମୁଁ ତେଣୁ ପଛକୁ ଯେବେ ଫେରି ଚାହିଁ ମୋ ସୁଆର
ବ୍ୟଥା ଓ କଳ୍ପରେ

ମୋର ସବୁ କାମନାର ମାରବର ପ୍ରେତାତ୍ମା ଯେବେ ପାଲଟେ
ଏ ଧୂର ପଞ୍ଚସ

ହୁଏତ ଏ ପୃଥିବୀକୁ ଭଲପାଏ ଦେହ ମୋର ସୁନ୍ଦର
ଏ ବେଦନା ଭିତରେ

ତଥାପି ଶ୍ମଶାନୀ ଗୁରୁପାଖେ ସମୟର ହାହାକାର ମୁଣ୍ଡର
ଏ ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା

ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେଦନାର ବିଷୟ ଏ ଗୋଧୂଳିରେ, ଏ ପୃଥିବୀ
ଏ ମୁନ ଆକାଶ

ଏହି ବେଦନା ବିଷୟ ଏ ଗୋଧୂଳି, ଏ ପୃଥିବୀ ଏମୁନ ଆକାଶ
ଆଉ ମୋର ସାମ୍ନାରେ ଏହି ବାଟ ଦିପାଙ୍କର ଏହି ଧଳା

କ୍ଷୀରକୋଳି ଫୁଲ
ସୁନ୍ଦର ବେଦନା ଅବା ଅଗାଧର ଅସାରେ ବା ରହି

ଆଉ ଆସନ୍ତୁ ମୁଣ୍ଡରେ
ପାଏ ପୁଣି ଅର୍ଥନୀୟ ଆକାଶ ଓ ଏ ପୃଥିବୀ

ଏହି ମୋର ଦେହ ତଳେ ଏହି ବଡ଼ାପତ୍ର ଆଉ
ଏହିବାଟ ଦିପାଙ୍କର କଂଟା ଆଉ କ୍ଷୀର କୋଳିଫୁଲ ।

ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘ସିନ୍ଧୁଆ’ ଏକ ସ୍ଥୂତିର ଲିଖିତ । କବିଙ୍କ ଆଗରେ ଏହା ଦୁଇଟି ପୁସ୍ତକ ଉନ୍ମୋଚନ କରେ । ଗୋଟିଏ ବାସ୍ତବର, ଅନ୍ୟଟି ସ୍ୱପ୍ନର । ଏ ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରସ୍ତାବର ଘଣ୍ଟି ଦୁଇଟି ଦିନ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୂତିର, ଅନ୍ୟଟି ଭବିଷ୍ୟତ କାମନାର । ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚେତନା ଛନ୍ଦାଞ୍ଚିତ । ସେ ଚେତନାଟି ହେଉଛି ସମସ୍ତ ଚେତନା । ତେଣୁ ‘ସିନ୍ଧୁଆ’ ଏଇ କାଳ, ଏଇ ସ୍ଥୂତିର ପ୍ରକାଶ ବୃତ୍ତିମାନର ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଗତ ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତ ଜିହ୍ୱାରେ ଏ ଜୀବନର ଏକ ଆବେଗମୟୀ ପ୍ରକାଶ । ତେଣୁ ଏ କବିତାଟିରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ଚେତନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି କବିତାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଏହି ଚେତନାକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ।

କବିତାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ‘ଧାନସିନ୍ଧି’ ନଈର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ । ଧାନସିନ୍ଧି ନଈର ଉଲ୍ଲେଖ ଅତି ସାଦୃଶ୍ୟ ମନେ ପକାଏ । ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ଏ ନଈ ସ୍ୱପ୍ନ, ଶ୍ରୀମତୀ ଶୋଭାର ଏକ ସ୍ୱପ୍ନିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହା ଯେମିତି ଏକ ଛୁଟିର ‘ପୁସ୍ତକ’ । ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭାରେ ଭରପୁର । ସୁଖ ଆନନ୍ଦର ଶିଖରେ ଝଲିମଲ । ମାତ୍ର ‘ସିନ୍ଧୁଆ’ ଏମିତି ନଈଟିଏ ନୁହେଁ । ଏହା କବିଙ୍କ ଗାର ଅତି ସାଧାରଣ ଶୀର୍ଷି ଧାରଟିଏ । ଏହାର ପାଣିରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଫୁଟେ ନାହିଁ । ସତ ବାଚକ ନଈ ସହି ଉଲ୍ଲିନାର ସୁତନା ଦ୍ୱାରା କବିଙ୍କର ବାସ୍ତବ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି । ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ବାସ୍ତବ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ନେଇ ସେ ‘ସିନ୍ଧୁଆ’କୁ ଦେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମନର ପ୍ରତିବିମ୍ବା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଏ ନଈର ପାଣି ‘ବିବର୍ଣ୍ଣ’, ‘ଶ୍ରୀମାନ’ । ଏହାର ‘ଗୁରୁତ୍ୱ’ ବା ‘ପାର ହୋଇ ପବନ ଆସେ ଖୋଜି ଖୋଜି ‘ଆଖିପକା ଉଦର ଆକୁଅ’ । ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି, ମୁଗ, କୋଳଥ କଥା । ‘ନିରୁଟିଆ ପକଡ଼ା’ ଉପରେ ଜହ୍ନ ଉଠିବା ପୁଣି ବାବୁଡ଼ି, କୁହୁଡ଼ି କାକର ସବୁ ବାସ୍ତବ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏହାର ଭିତରେ ମଣିଷର ‘ଆଶା ଆଉ ନିରାଶା’

ଏ ସବୁ ଭିତରେ ମାଟି ଓ ମଣିଷର ସଂପର୍କ । ଆଦମ, ନିବିଡ଼ । ଆଉ ଏ ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରତୀକ ଏ ସିନ୍ଦୂଆ ନଈ ।

ଏଇ ପରିବେଶ, ଏଇ ସମ୍ପର୍କ ସହ ଏକ ହୋଇଛି କବିଙ୍କର ‘କାମ୍ୟ ଆଉ ପ୍ରେୟସ୍’ । ଏହାର ଭିତରେ ଏକ ହୋଇଛି “ମୋ ଆତ୍ମାର କେତେ ଯେ ପିପାସା” । ଏଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିବେଶ ଭିତରେ କବିଙ୍କ ସଗ୍ଧ ଏକ ହୋଇଛି । ‘ଘାସ, କାକର ଓ ଧାନର ମହକ ଭିତରେ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ହିଁ କବି ତେଜନା ଉଠିମାରେ । ଏ ତେଜନା ହେଉଛି ସମୟ ତେଜନା । ଏ ତେଜନା ପରିବର୍ତ୍ତନର ତେଜନା । ବୟସ ବଢ଼ି-ଯିବାର ତେଜନା । ଏହି ତେଜନା ତାଙ୍କ ସଗ୍ଧକୁ ‘କ୍ଳାନ୍ତ’ କରେ । ମନରେ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ଜଗାଏ ; ଅନେକ ‘ସନ୍ଦେହ, ରୂପେ । ଏହାହିଁ କବିତାର ପ୍ରଥମ ଭାଗର ଚେତନା । ତେଣୁ ‘ସିନ୍ଦୂଆ’ ଏକ ସାଧାରଣ ନଈ ହେଲେ ହେଁ କବିଙ୍କ ପାଖରେ ଏହା ଏକ ଅସିନ୍ଦୂ । ଯା’ର ସ୍ମୃତି କବିକୁ ନିଜ ‘ସତ୍ତା’, ‘ଆତ୍ମା’ ବିଷୟରେ ସଚେତନ କରାଏ । ସିନ୍ଦୂଆ ଏଇ କାଳ ଚେତନାର ପ୍ରତୀକ, ଏଇ ସ୍ମୃତିର ପ୍ରତୀକ ।

ସମୟ ସୁଅରେ କବି ଏ ସିନ୍ଦୂଆ ପାଖରୁ ବଞ୍ଚି ନା । ଆଉ ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଯଦି ପୁଣି ସେ ଏ ନଈର କୋଳକୁ କେବେ ଫେରନ୍ତି । ଏ ଫେରିବାର ‘ସାର୍ଥକତା’ କେଉଁଠିବା ରହିବ । କାରଣ ସେ କ’ଣ କେବେ ସେଇ ପୁରୁଣା ଲୋକ ହୋଇ ସେ ପୁରୁଣା ପୃଥିବୀକୁ ଫେରି ପାରିବେ ? ତାଙ୍କ ‘ଆତ୍ମାର ଅନ୍ଧାର’ କୁ ଫେରି ପାଇବେନି । ତାଙ୍କ ପରିଚିତ ପୃଥିବୀ ବଦଳି ଯାଇଥିବ । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଖାଲି ପଡ଼ି ରହିଥିବ ଅସଂଖ୍ୟ ପାଦଚନ୍ଦ୍ର, ସାଇକୁ ଚକ ଦାଗ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତ୍ୟୁ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଏହା ଏକାଧାରରେ ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୂଚୁଛି ଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଏକ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ଆମ ଗାଁ ଭିତରକୁ ପଶିଆସେ ଟାଟା, କଲିକତା ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଗୁଳିଶା । ‘ସିନ୍ଦୂଆ’ କୋଳରେ, ତାରି

ଅପରବର୍ତ୍ତନ ଭିତରେ ଶରୀର ନାଟକ ଘଟିଯାଏ । ଆଉ କବିଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଲି ଗୁଡ଼ି ଯାଇଛି “ସ୍ମୃତିର କାରୁଣ୍ୟ ଭରା ଏ ବାଟର ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ନିର୍ବିକ ନିଶଇ ବେଦନା ।” କବିଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଛି—

“ଏହି ଛାଇ ଅନ୍ଧାରରୁ ସମୟର ସେ ପାଖରୁ ସେମାନେ ଆସିବେ

କଣ ଫେରି ଏହି ଧାନ ମହଳରେ

ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଯେତେ ଆଶା କାମନାର ପଛେ ପଛେ

ଏହି ଭଲ ପାଇବା ଓ ଏ ଗାଁଆଁର ନିଶଇ ଦେହକୁ ?”

ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ନା । କାରଣ ଅସ୍ମତ କେବେ ଫେରେନା । ଗାଁକୁ ଅସ୍ମତ ଆଉ ଫେରିବନି । କିନ୍ତୁ ଭାବର ଅସ୍ମତ ସେ ଦିନକୁ ଆଉ ପାଇବେନି ।

ତେଣୁ କବିତାର ସ୍ମୃତି, ଶରୀର ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସ୍ମୃତିର ଯନ୍ତ୍ରଣା । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କିଛି ହଜିଲ ଦେଇଥିବାର ଅବଶୋଷ । ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭଲ ପାଇବାର । ଯାକୁ ଭଲ ପାଇଥିଲେ, ଯା’ ସାଥରେ ଖେଳିଥିଲେ ସେ ହଜିଯାଇଛି । ଆଉ ଆସିବେନି । ସେମାନେ ଆଜି ସବୁ ସ୍ମୃତି । କିନ୍ତୁ ମାନସରେ କାରୁଣ୍ୟର ହଲ୍ଲୋଲ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଜି ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହନ୍ତି— ‘ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି’ ଶୁଣାନ୍ତିନି । ସେମାନେ ଆଜି ଅସ୍ମତ । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସେଦିନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଡୋଳନ୍ତି । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ହାହାକାରମୟ କରନ୍ତି ।

“ନିଶଇ ଏ ବେଦନାର ପ୍ରି ମିତ ..ଏ ଅଛନ୍ତିନି । ସମୟର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଅସ୍ମତର ସ୍ମୃତି ସବୁ ସେମାନେ ଏ ଦିନାନ୍ତର ସୀମାର ସେପାଖେ ଆଜି କଣ ଛଡ଼ା ହୋଇ ଏ ପାଖର ଏହି ବାଲି, ସିନ୍ଦୂର ଆଉ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଏହି

ଦେହର ସୀମାରେ

ସେମାନେ ଶୁଣନ୍ତି କଣ ଜୀବନର ପ୍ରତିଧ୍ବନି ?

ଅଗାଧର ସ୍ମୃତି ମନକୁ ବେଦନା ବିଧୁର କରେ । ଅଗାଧର ଅଗ୍ରଳ ସ୍ମାରକ ମନକୁ ଆତ୍ମନ କରେ । ମାତ୍ର ଏଇଠାରେ ଏ ଚେତନା ସୀମା ନୁହେଁ । ଏହା କେବଳ ଆବେଗପ୍ରବଣତା ନୁହେଁ । ଯା, ଆମେ ଗୋଲୁଛୁ- ମୁଁ ଥିଲି ‘ଡେଜାଟେଡ଼ ଭଲେଜ’ କବିତାର ଅନେକ ଅଙ୍କରେ ପାଉଁ । ଏଠାରେ ଟ୍ରେଙ୍କ ଉପଗମୀର ଆବେଗର ସୂଚନା ମିଳେ । ମାତ୍ର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ଏହି ଆବେଗପ୍ରବଣତାରେ ନଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଆମକୁ ସମୟର ଚରନ୍ତନତା ବିଷୟରେ ଘୂରନା ଦିଏ ।

ତେଣୁ ଅଗାଧର ସ୍ମୃତି, ଗାଁର ସ୍ମୃତି ବୃହତ୍ତର ପ୍ରଶ୍ନ କୋଳେ । ଜୀବନର ପାର୍ଥବ ରୂପ କବିଙ୍କ ଆଗରେ ଦେଖାଦିଏ । ଜୀବନର ହାରଜିତ, ଆଶା, ବ୍ୟର୍ଥତା ପରେ ସେତେବେଳେ ଫେଇ ଅନ୍ତମ ପ୍ରହର ଯୋଡ଼ି ଆସେ ସେତେବେଳେ ଏଇ ଗାଁର ପରିଚିତ ମାଟି, ତାର ସ୍ନେହ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୋଳରେ ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ଗୁଡ଼ିବା ବେଳେ ଏ ନଈର ଭଲପାଇବା, ଏ କୁହୁଡ଼ି, ଓ ହଲଦି ବସନ୍ତର ରୂପ ଚହଟି ଉଠେ । ମଣିଷ ତା ଗାଁ ସହ ଏକ ହୁଏ । ଦୂର ବିଦେଶ ହୁଏତ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଦିଏ, ଅର୍ଥଦିଅ ମାତ୍ର ଏ ମମତାକୁ ଛିଡ଼ାଇ ପାରେନା । ମନ ଗୁମୁରୁ ଗୁମୁରୁ ତା’ର କୋଳକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ଯାହେଁ । ସେମିତି ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ନଈର ଆକାଶ’ର ନାୟକ ତା ଗାଁକୁ ଫେରି ଯାଇଥିଲା । ‘ସିଡ଼ିଆ’ ଏଇ ମମତାର ଛବି । ଆଗ ବହୁଦିନ ପରେ ସମୟର ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରେ କି ଏଇ ମାଟିର ଡାକ, ଝିଙ୍କାଶର ଡାକ ହୋଇ ଶୁଭେ । କୁହୁଡ଼ି ହୋଇ ଆଖିକୁ ଧୁଆଁ ଲିଆ କରିଦିଏ । କଳଙ୍କି ପରି କାଳ ଗାଁକୁ ମନକୁ ଖାଇଗଲେବି ପଛକୁ ଚାହିଁବାକୁ ପଡ଼େ । ଭଲ ପାଇବାର ହସାବ ନିକାଶ କରିବାକୁ, ପୁଣି ତାର ଉନ୍ନତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବାପାଇଁ — ସେମିତି —

“ମୁଁ ଫେରି ପଛକୁ ଚାହିଁ

କେତେ ଖରା କାଳର ଭିତରେ

କ୍ଷୟ ହୋଇ ଯାଇଥିବା କେତେ ଭଲ ପାଇବାର ହସ୍ତାବ
ନିକାଶ କେତେ ସତ୍ତା କେତେ ନିଶିଦ ସମୟ ।”

ଏଠାରେ ସ୍ମୃତି, ପ୍ରକୃତି ଆଉ ସମୟ ସବୁ ଏକାକାର ହୋଇ କବିଙ୍କ
ମନକୁ ଗ୍ରାସି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ମିଶ୍ର ଚେତନା ଯାହା ଜୀବନର ଅନ୍ୟ
ଏକ ଛବି ତାର ପ୍ରତୀକ ଏଇ ସିଦ୍ଧିଆ ।

କବିଙ୍କ ମନ ‘ବଦେଶୀ କବିର ଆସା’ । ଧାନ ମହକରେ ସେ
ଫେରୁଥିବ ଖୋଜି ଖୋଜି ‘କାମନାର ଦେହ’, ଭଲ ପାଇବାର ଦେହ’ ।
ଆଉ ଏଇ ଭଲପାଇବା ହିଁ ଜୀବନର ମୂଳ । ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ । ଏହାର
ପାଇଁ ଏ ପୃଥିବୀ ‘ଏତେ ରୂପବତୀ’ । ପତ୍ରପତ୍ର କୁହୁଡ଼ି ବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠର
ଦ୍ଵିପ୍ରହର ଭିତରେ ହିଁ ସ୍ମୃତି ହୋଇ ଏ ଭଲ ପାଇବା ଜଳିଉଠେ
“ପୂଜିତ କାମନାର ଯୁଗ ଯୁଗ ସ୍ମୃତି କେତେ ଏ ଗାଆଁର ପୁରୁଷ
ପୁରୁଷ” ।

କବିଙ୍କ ଆଗରେ ତେଣୁ ଦୁଇଟି ପୃଥିବୀ । ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିର, ଗୋଟିଏ
ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର । ସ୍ମୃତିର ପୃଥିବୀ ଭଲପାଇବାର ଭିତର । ଏହା ଏକ
ସମ୍ବନ୍ଧର, କାମନାର ପୃଥିବୀ । ମାତ୍ର ଏହାକୁ ଘେରି ରହିଛି ବାସ୍ତବ
ପୃଥିବୀଟିଏ । ଏହା ସମୟର ନୁହେଁ କୋଳରେ ଶ୍ଵେଦିଷ୍ଟ । ଏହା ମୃତ୍ୟୁ
ଶୀତଳ । ଏହି ସମୟର ଶିକାର ସମସ୍ତେ; କବି ନିଜେ ମଧ୍ୟ । ତଥାପି
ଏ କ୍ଷୟ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି ତାଙ୍କ ଭଲପାଇବା । ତାଙ୍କ ‘ସ୍ମୃତିର
ବେଦନା’ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଘେରି ନାହିଁ “ସମୟର ହାହାକାର ମୃତ୍ୟୁର ଏ
ଚରମ ଶୂନ୍ୟତା”

ଏହି ଦୁଇ ପୃଥିବୀର ସଂଘର୍ଷ ହେଉଛି ଏ ସିଦ୍ଧିଆ । ଏକଦିଗରେ
ସେ ପ୍ରକୃତିର ସବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଧାରଣିଏ, ଅନ୍ୟଦିଗରେ ସେ କାଳର
ପ୍ରତୀକ । ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇ ପୃଥିବୀ ପୁଣି ମନ ଆଉ ବାହ୍ୟତାର ଚକଚକ

ଯୋଗସ୍ତୁତିଏ । ମାତ୍ର ଏହା ଚରମ ପରିଣତ ନୁହେଁ । ଏହା ଅଭିଜ୍ଞତା । ମାତ୍ର ପରିଣତ ପଦ୍ଧତୀ ନୁହେଁ । ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୁଏ ତ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ହତାଶା ଭରିଛି । ଭରିଛି ଶୂନ୍ୟତା, ବିଷଣ୍ଣତା, ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଆକାଶ ବିଷଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ମାତ୍ର ଏହି ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ଯେମିତି ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୃଥ୍ବୀର ଉଦୟ ହେଉଛି । ସ୍ମୃତିଦରସ, ମୃତ୍ୟୁ-କ୍ଷୟ, ଜ୍ଞାନ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ମନ ଏକ ନୂଆ ଦୃଶ୍ୟର ସନ୍ତାନ ପାଏ । ଏ ସମସ୍ତ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନତା ‘ଅର୍ଥନ୍ୟାସ’ ପାଏ । ଯେ ‘ଦି ପାଟେ ଧଳା ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ’ ନୂଆ ଦିଗନ୍ତର ସୂଚନା ଦିଏ ଏହା ଯେମିତି ଏହି ପୃଥ୍ବୀ ଭିତରେ ହିଁ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଉତ୍ତର ଯିବାର ଚେତନା ।

“ଶୂନ୍ୟ ଏହି ବେଦନାର ବିଷଣ୍ଣ ଏ ଗୋଧୂଳରେ, ଏ ପୃଥ୍ବୀ ଏ ମାନ
ଆକାଶ
ଆଉ ମୋର ହୃଦ୍‌ମୁଖରେ ଏହାଟି ଦିପାଙ୍କର ଏହି ଧଳା ଶୀରକୋଳି ଫୁଲ
ସ୍ମୃତିର ବେଦନା ଅବା ଅଜ୍ଞତର ଆତ୍ମାରେ ବା ରାତି ଆଉ ଆସନ୍ତି
ମୃତ୍ୟୁରେ

ପାଏ ପୁଣି ଅର୍ଥନ୍ୟାସ ଆକାଶ ଓ ଏ ପୃଥ୍ବୀ
ଏହି ମୋର ଦେହ ତଳେ ଏହି ଝଡ଼ା ପତ୍ର ଆଉ

ଏହି ବାଟ ଦିପାଙ୍କର କଂଟା ଆଉ ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ ।”

ତାଙ୍କ ଦେହ ତଳେ ‘ଝଡ଼ା ପତ୍ର’ ପୁଣି ‘ଶୀର କୋଳି ଫୁଲ’ ଜୀବନ୍ୟାସ ପାଏ । ଅଜ୍ଞତ, ସ୍ମୃତି କାଳ ଭିତରେ କାଳୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହାକୁ ତୃତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଚିନ୍ତାଧାରା । ଏଥିରେ ସମସ୍ତ ସ୍ୱୀକୃତି ପରେ ସବୁକୁ ଚିପିଯିବାର ସୂଚନା । ଏକ ମହାସତ୍ୟର ସମ୍ଭାବନା ।

ଏହାକୁ ମୋଟାମୋଟି କବିତାର ଚିନ୍ତାଧାରା ଏହା ଦିନୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏବଂ ସମସ୍ତ ‘ସିଦ୍ଧି’କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହା ଏକ ସ୍ଥିତି । ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ସାଧାରଣ ନିରୂପଣ ମାତ୍ର କବିଙ୍କ ଦେହ ଏକାନ୍ତ । ମଧ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଏହା ଅଜ୍ଞତ ଓ ସ୍ମୃତି, ଏବଂ ଶେଷରେ ଏହା

ଜୀବନାନ୍ତରର ନିର୍ମାପ । ତେଣୁ ଅନୁଭୂତି ଆଉ ଆବେଗରୁ ଯେଉଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଏଥିରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୁଏ ତାହାହିଁ ଏ କବିତାର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ । ସିଦ୍ଧି ଆକେବଳ ଅଗାଧର ମୁଣ୍ଡ ନୁହେଁ, ଛବିଲ ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ, ପଳାଇଯିବାର ମାଧ୍ୟମଟିଏ ନୁହେଁ । ଏହା ହୋଇଥିଲେ ଏହା ସାଧାରଣ ସେଠିମେଠାଲ୍ ସୋମାଟିକ କବିତାଟିଏ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଏ ଅନୁଭୂତି ସହ କାଳ/ମୃତ୍ୟୁ ଚେତନା ଜଡ଼ିତ ହୋଇ-ଗୋଟିଏ ଚରନ୍ତନତା ଆଡ଼କୁ ଦିକାଶିତ ହେଉଥିବାରୁ ଜୀବନର ଏକ ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଭରେ । ଏହା ଜୀବନର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ରହସ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ, ତାର ସାମଗ୍ରିକତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ‘ଧାନର ମହକ’, ‘କୁହୁଡ଼ି, ଅନ୍ଧାର’ ଏହି ସବୁର ସୂଚକ । ଏହା ଯେମିତି ମାଟି ଓ ମଣିଷର ସମ୍ବନ୍ଧ । କାଳର କୋଳରେ ଚର ଷ୍ଟିଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ।

ଏ କବିତା ତେଣୁ ଆବେଗର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିହ୍ନିତ । ଏହାର ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଖାଲି ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେନା । ଏହା ଶିକ୍ଷିତାର ଚେତନା ସହ ଅଜ୍ଞାତୀ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷମାଁ ହୋଇଯାଏ । ତିନୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଏ କବିତା ସ୍ଥିତି, ସ୍ମୃତି ଓ ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ/ ଓ ଜୀବନର ଏକ ମାର୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ତୋଳେ । ଏହାର ଭିତରେ ଫୁଟି ଉଠେ ନୈରାଶ୍ୟ, ଶୂନ୍ୟତା ଓ ନିଃସଙ୍ଗତାବୋଧ । ଏବଂ ଶେଷରେ ଏ ସବୁର ମିଶ୍ରଣ ଜୀବନର ଗ୍ରହଣ ।

ଏହା ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଏକ ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି । କୌଣସି ପଦାଙ୍କ ଅନୁକରଣ ନ କରି ଏହା ତାଙ୍କ ଆବେଗର ବିଶଦ୍ଧ ଉତ୍ସରଣ । ଏହାର ଭାଷା, ଛନ୍ଦ ନିଜସ୍ୱଭାବେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦୀୟ, ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାଭାବିକ, ଏଇ ସିଦ୍ଧି ଆର ଧାର ପରି-ଭାଷାରେ ଅନୁରଣିତ । ଆଧୁନିକ ଜୀବନର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାବୋଧ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଏଥିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ଯେମିତି ଏକ ନିଃସଙ୍ଗତ ଅହଂର ଷ୍ଟିଷ୍ଟ ପୃଥିବୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା । ଯନ୍ତ୍ରଣା, ନିଃସଙ୍ଗତା ଭିତରେ ଢଳି ଢଳି ଜଳି ଶେଷରେ ଏହି ଜ୍ୱଳନକୁ ଜୀବନ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି ସତ୍ୟକୁ ଅନୁଭବ ଯିବା ।

ସୌଖ୍ୟ୍ୟ ବାରିକ

ପରିପାତ୍ର ‘ଚୈତ୍ର’ ହାତ ପାଆନ୍ତାରୁ ଖସିଯାଏ, ସେମାଂଟିକ୍ ଚେତନାଟି ପାଣି ଓ ମାଟି ଖୋଳି ଖୋଳି “ବାଲିର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ” ହଜିଯାଏ । ବିବର୍ଜିତ ଅପମୟ ବାଲିସ୍ତମ୍ଭ ଭିତରେ “ନୀଳମା” ବନ୍ଧବଂଧନା ଖୋଲି ଯେମିତି ନାଚିଉଠେ । ସମୟ ପ୍ରତି ସଚେତନ ହୋଇ କିଛି ଭାବନାଏ ବୋଧହୁଏ “ନୀଳମା” ଏକ ସାମୟିକ ସମ୍ପେନ୍ନାହନ, ଜର୍ଜନ ବୈଶାଖୀ ରାସ୍ତାର ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ମେଘ ଯାହା ଭିତରେ ଆଶା, ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ଶୂନ୍ୟତାର ଭେଳିକବାଜି, ସଂଗ୍ରହ, ରାଜନୀତି ଅର୍ଥନୀତି ଓ ଜାଗରଣର ଆୟୋଜନ । ଏ ସମସ୍ତ ଭେଳିକ ସାମ୍ନାରେ ମୁଖାପିଂଧ ନାୟକର ପଦଯାତ୍ରା । ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦମୟ ସ୍ଥିତିରେ ପୁରର, ଗହଳିରାସ୍ତାରେ ପାଦଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅଥବା, ଶକ୍ତି ଥାଇ ମିଥ୍ୟା ଉଦାସ ଅଂଧାର ବିଫଳତାର ମଢ଼ିଛବିରେ ସେ ହତବାକ୍ । ସବୁ ସମ୍ଭାବନା ଯେମିତି ଶିଶୁଆୟୀ ଗଳରୁ ସ୍ଵପ୍ନ । ସେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ପଡ଼ିବେଳା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମିଟିବୁଇଯାଏ ମହାଶୂନ୍ୟରେ । ପଡ଼ିବେଳାମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ଦେହ ଖୋଜିଯାଏ ଦେହ, ପ୍ରାଣ ବି ଖୋଜିଯାଏ ଦେହ । ପ୍ରାଣ ଓ ଦେହର ଅନ୍ୱେଷା ଭିତରେ ହୁମଶ ଅବସ୍ଥା ଘାରିଯାଏ । ସେ ଯେମିତି ବି ଏକ ନାଟର ଦୂତ । ଏଂଟିରୋମାଂଟିକ୍ ଚେତନାରେ ଶରବ୍ୟ ହୋଇଲକ୍ଷ୍ୟକରେ ନାୟିକା ମନରେ ଫମ୍ପ । ମେଘର ଭେଳିକ । ସେଠି ଶାମୁକା ଭିତରେ ନାହିଁ ସ୍ଵପ୍ନ ବାଲୁଚର ପାଏ ନାହିଁ ଦୂର ନୀଳ ସାଗରର ସ୍ପର୍ଶ । ଯୌନ ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ସମ୍ବୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ସାମ୍ନାରେ ହତମନା ଓ ପରାସ୍ତ କ୍ଳୀବତ୍ତର ମର୍ମିରତ ଦେହଜ ଯାତନା । ସେ ଗୋପନୀୟ ବ୍ୟଭିଚାରର ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଓ କାମନା ଜର୍ଜରିତ କ୍ଳୀବତ୍ତର ଏଂଟିହୁରୋ ।

ନିହତ ଗୋଧୁଲିରେ କାବ୍ୟନାୟକ ପୁଂଜାଭୂତ ଅପମାନ ଓ ପ୍ରାଣର ବେଦନାରେ ନଷ୍ଟ ସ୍ଥିତିକୁ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ତଳେଇ ଯାଇଛି । ସବୁ ଅସାରତା ଭିତରେ ନାୟିକା ପ୍ରତି ତାର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଅଭିଳାଷମୟ ପ୍ରଶ୍ନା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷଟି ବେଦନାଦକ୍ଷ୍ୟ କାରୁଣ୍ୟର ଝଙ୍କାର,

ଯନ୍ତ୍ରଣାଦଗ୍ଧ- ନିସ୍ତୁର-ଉଦାସ ଘେରା ଅବସ୍ଥା ଲାବକର ମାରବ ଦ୍ରୁତ ।
 କାବ୍ୟ ନାୟକଟି ଅନାବୃତ ହେବାଲାଗି କରୁଣ କାମନାରେ ପାତକର
 ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ନ୍ୟୁନ ଭବୟୁକ୍ତ ଯୁଗ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଶୂନ୍ୟ, ଅନ୍ୱେଷା,
 ଅସମର୍ଥତାର ଆହ୍ୱାନ ଭିତରେ ନାୟକ ଆମ ଗୁରୁ ପାଖରେ ଜଡ଼ିତା
 ବୁଣିଦିଏ । ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ବରୁଣରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ସ୍ୱର ମ୍ଳାନ
 ବରଂ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ନିଷ୍ପନ୍ନରୁଣ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ନିକଟରେ ଦୟାଳୟ ଆସ୍ତ୍ରପର୍ପଣ ।
 ସେଇଥି ପାଇଁ ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ବେଦନା ବୋଧରେ ସେ ଚିରନ୍ତନ ଶରବ୍ୟ
 ଯଦି ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରାମରେ ଶତ ବିଷତ କାବ୍ୟନାୟକ ଦୈହିକ କାମନାର
 ଉଦଗ୍ର ଅଭିଳାଷକୁ ବଶସ୍ତ୍ର ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ
 କରି ପାରୁଥାଆନ୍ତା ହୁଏତ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାର ଗଣ୍ଡି ଓ ତରୁକାଳିନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ
 ନିକଟରେ ସାଲିସଞ୍ଚନ କୟାଯାତ୍ରାରେ ଦେହରୁ ଅଦେହ ହୋଇ ଆମ
 ପରମ୍ପରା ଏକ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ରୂପ ଗଢ଼ି ତୋଳି ଥାଆନ୍ତା ।

କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରୁ ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ପୁଟିତ ଫୁଲଟିଏ ଆଉ ଏବେ
 ଖୋଜିଲେ ମିଳେନା । ସେ ତେଣାଭଂଗା ଚଢ଼େଇ ସ୍ୱରରୁ ଭିନ୍ନ ଗୁରୁରେ
 ଭିନ୍ନସ୍ୱରର ଗୀତଟିଏ ଏ ମାଟିରେ ଭସିଯାଉ ।

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି

ଚଂପାଫୁଲ

ଚଂପାଫୁଲ ମହକରେ ବାଟ ଭୁଲ ସମୁଦ୍ର ତେଜ
ଅସିଥିଲ କଲ ତେଇ ଶୁଣିଥିଲ ଉଦନର ଛତ
ପଥର ତରଳିଥିଲ ମଣାଣିର ଭୂତ ପ୍ରେତ ଛତ
ରଜବଜା କନ୍ୟା ରାଗି ଯୋଗୀଥିଲ ମଦନରେ ମାତ ।

ଚଂପାଫୁଲ ହାତେ ଧରି ମନାସିଲ ଯାହୁଙ୍କର ଥରେ
ପଥର ପାଲଟି ହେଲ ରଜାପୁଅ, ହାତ ସହ ହେଲ ମୁନ୍ତାଫୁଲ
ରଜାଝିଅ ବେଶୀପୁଲ ଝରିଗଲା ସୁଏ ସୁଏ ଶୁଷି
ଗୋଟିଏ ଫୁଲରେ ପୁଣି ହେଲା କୋଟି ମନ୍ତ୍ରପର ମୂଲ ।

ଚଂପାଫୁଲ ମହକରେ ଏଡ଼େ ସେ ଯେ ଦାରୁଣ କୁହୁକ
ରକ୍ତେ ଯାଏ ନିଆଁଲାଗି ଛତ ଅଉ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ
ଛତ ଅଉ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ ସେ ଯେ ଦେହେ ଦେହେ ବିଜୁଳି ତମକ
ବିଜୁଳି ତମକ ସେ ଯେ ବଣ ନିଆଁ, ସହ ଯାଏ ଛତ ଭଲ ହୋଇ,
ପୁଅଟା ଛତରେ ଲେଟି ପୋଡ଼ିଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସହ
ମାଂସପୁଟେ ଫୁଲ ହୋଇ ମନ ପଡ଼େ ରୋମାଂରେ ଶୋଇ ।

ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ‘ଚଂପାଫୁଲ’କୁ ରୋମାଂଟିକ୍, ଚେତନା,
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉତ୍ତେଜକ (ସେନସୁଆଲ) ଶକ୍ତି କମ୍ପା ଦେହ ବା କାମନାର
ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଯାହାହାରୁ କି ‘ଚଂପାଫୁଲ’
ଦେହ, ମନ ଆଉ ନିଶ୍ୱାସରେ ନିଆଁ ଜାଳିଦିଏ, ବିଜୁଳିତମକ୍ ଖେଳାଇ
ଦିଏ । ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ କବିତାଟିର ଶେଷଛଅଧାଡ଼ି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ
ପାରେ ।

କେବଳ ନଶ୍ୱର ମାନବ କାହିଁକି, ଚଂପାଫୁଲ ‘ମହକ’ରେ
ସମୁଦ୍ର ତେଜ ବାଟ ଭୁଲ ଆସେ, ଫୁଣ୍ଟିଗର୍ଭା ନଦୀ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ ।
ପଥର ତରଳି ଯାଏ ଯୋଗୀ ନିଜର ମୌଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ

କରି ରଜବନ୍ଧୀ କାମ୍ୟା ସହ ରଜସିନ୍ଧୁରେ ମଜ୍ଜିରହ । ‘ପଥର’କୁ
ଏଠାରେ ଶୂନ୍ୟବାସୀ ଯୋଗୀର ହୃଦୟ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ସହଜ ଭୁଲନା
କରି ବିଚାର କଲେ ଅର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ସେ ଗୀ-
ପୁରୁଷର କାମନା ହେଉଛି ଭୁବପ୍ରବଚନଜନ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଗ
ସାଧନା, ସେ ‘ଚମ୍ପାପୁଲ ମହା’ରେ, କାମନାର ଶିଶୁ ଜାଳାରେ
ବା ଦେହ ବାସନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ (ରଜତଶିଖରୀ ପାଇଁ)
ମରୁ କିନ୍ତୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରଜସିନ୍ଧୁରେ ନିମଗ୍ନ ରହିବାକୁ କୁଣ୍ଠା
ପ୍ରକାଶ କରନାହିଁ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମର ମୁରାଣ ହୁଅନ୍ତୁ ଜରବା
ବେଶ୍ୟା ଓ ରୁଗ୍ୟଟୋ ମୁନି ।

କବିତାର ଦ୍ଵିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆମେ ଭେଟୁ ଅନ୍ୟ ଏକ
ଲୋକକଥାକୁ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେହନ ଟ୍ରେମକୁ ନେଇ ‘ଉଦ୍‌ଭାସିନୀ’ ।
ଲୋକକଥାଟି ହେଲା — କାଉଁରୀ କାମାକ୍ଷା ଦେଶର ରୁଗ୍ୟସୀମାରେ
ସୁନ୍ଦର ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଯାହୁତିଦ୍ୟା ବଳରେ ଦବସରେ ‘ମେଣ୍ଟା’ରେ
ଏବଂ ରଜନୀରେ ‘ଭେଣ୍ଟା’ରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦେହନ
କ୍ଷୁଧାକୁ ଚୂଷ୍ଟି କରଇଥାଆନ୍ତି । ଏକ କଥାକୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ-ପ୍ରବେଶ-
ଗୀତ କହୁଛନ୍ତି ସେ, ଯାହୁକଥା ବା ନାମ ସେଇ ଉତ୍ତେଜନାମୟ
ବା ଦାହନା ଶକ୍ତିଟି ପ୍ରସ୍ତୋଗକଲେ ‘ପଥର’ ଶକ୍ତିସୂତରେ ଏବଂ ହାତ
ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତାପୁଲରେ ପରିଣତହୋଇଯାଏ ! ଆଉ ଏକ ଅତି ପରିଚିତ
ଲୋକକଥାଦ୍ଵାରା, ରଜାଣିଅର ବେଶୀରୁ ନେବଳ ଗୋଟିଏ
ମାସ ‘ଚମ୍ପାପୁଲ’ ଖସିପଡ଼ି ସୋଢ଼ରେ ଶ୍ରାସିଗଲେ ତାହା କୋଟି
କୋଟି ମଣିଷଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟିକରେ ।

ସୌସ୍ଵନ୍ନ ବାରିକ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ
ଯାଇ କହୁଛନ୍ତି ସେ, ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ‘ଦେହ ଓ ଅଦେହ’ର କବି, ଏବଂ

‘ଚଂପାଫୁଲ’ ଓ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତାରେ ଏଇ ‘ଦେହ’ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦେହ କଥା କୁହା ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ କବିତାଟିକୁ ଆଉ ଏକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ବିଚାର କରାଯାଇ ପାରେ । ‘ଚଂପାଫୁଲ’ କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ଅଜ୍ଞତ, ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଆକର୍ଷଣୀୟ ମହାର୍ଥ (Lure of the unknown, unreachable or the impossible) । କବିତାର କେତେକ ‘ଶବ୍ଦ’ ଏବଂ ‘ପାଦ’ରୁ ଏହାର ସମ୍ପର୍କିତା ଉଚ୍ଚଳିବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

‘ଚଂପାଫୁଲ ମନ୍ଦିର’ ଏବେ ଖିର ଓ ଉଚ୍ଛଟ ଯେ ସମୁଦ୍ରର ଦେଉଳ କଳ ଲଙ୍ଘନ କରି ଆସୁଛି । ସମୁଦ୍ରର ଦେଉଳ ଦାସିକା ଶକ୍ତିର ଉତ୍ତେଜନାରେ ଯଦି କୂଳ ଲଙ୍ଘନ କରି ଆସିଥାଏ ତେବେ ଏହାର ବ୍ୟାପ୍ତି ଖୁବ୍ ମୀମିକ ଓ ହିଁକୁଚିତ । ସମୁଦ୍ର ସବୁଶକ୍ତିର ଆଧାର, ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ପ୍ରତୀକ । ଏଣୁ ଦେହଜ ପ୍ରେମର ଆକର୍ଷଣରେ ସେ କଦାପି ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ନପାରେ । ସେଇପରି ‘ହାତସବୁ ହେଲେ ମୁକ୍ତାଫୁଲ’, ‘ଦାରୁଣ କୁହୁକ’, ‘ବିଜୁଳି ଚମକ’, ‘ବଣ ନିଆଁ’, ‘ସବୁ ଯାଏ ଛୁଲୁହୋଇ’, ‘ପୃଥିବୀର ଗୁଡିରେ ଲେଟି’, ‘ପୋଡ଼ି ଯାଏ ଜଳିଯାଏ ସବୁ’, ‘ମାଂସ ପଟେ ପଲ୍ଲୀ ହୋଇ, ମନପଡେ ରୋମା-ଅନ୍ତର ଶୋଇ’— ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକମାନଙ୍କରୁ କେବଳ ଦାସିକା ଶକ୍ତିର ଉଚ୍ଛଟିତା ଯ ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ, ଆଉକିଛି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହା କହିଲେ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦସୁଖୀ ପ୍ରଥମସ୍ତରର ଅର୍ଥାତ୍ମମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେଇ ସବୁ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ତରର ଅର୍ଥାତ୍ମମର ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ରଖିପାରୁଥାନ୍ତି । ‘କୁହୁକ’ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ

‘ଦାରୁଣ କୁହକ’ କହିଲେ ତହିଁର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସିତ ସ୍ତରର କଥାହିଁ ସ୍ୱରଣକୁ ଆସେ । ‘ବଜ୍ରଲ’ କହିଲେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ‘ଚମକ’ ବା ‘ଝଲକ’ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ କବି ମହାନ୍ତି ‘ବଜ୍ରଲ ଚମକ’ କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଟି କ’ଣ ? ସେଇପରି ‘ନିଆଁ’ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ ‘ବଣ ନିଆଁ’ କହିଲେ କଣ ଏକା ଅର୍ଥ ଜଣାପଡ଼େ କି ? ଏଇଠାରେ ହିଁ ଜଣେ ସଚେତନ ପାଠକ ଦେହ ଓ ଅଦେହର କଥାଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ତର କଥା ଚିନ୍ତାକରି ଥାଏ । ସେ ସ୍ତରଟି ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ ନାହିଁ କି, କଳ୍ପନା ବି କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ଭିନ୍ନ ସ୍ତରଟି ହେଉଛି ଅପହଞ୍ଚ (unreachable), ଅଜ୍ଞାତ (unknown) ପାଇଁ ଆକାଞ୍ଛା । ଯାହାକି ବୁଝି ବୁଝାଇ ହୁଏନାହିଁ । କବିତାଟିର ଅନ୍ତଃସ୍ୱରରେ ଏଇ କଥାଟି ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଳି ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ।

କବି ଏପରି ଏକ ଅବସ୍ଥା କଥା ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ କି ପୃଥିବୀ ରୁଦ୍ଧରେ ସବୁ କିଛି ଗୋଡ଼ି ଜଳି ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ସେଇ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ପେଡ଼ି ଜଳି ଯାଇଥିବା ସବୁ ମଧ୍ୟରୁ ମାଂସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପୁଣି ଉଠୁଛି ଏବଂ ମନ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ସେଇ ଅଜ୍ଞାତ ବହୁ/ସୁରୁଷର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଆଶାରେ ଦେହରେ ଶୀତ୍କାର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ଏବଂ ଦେହ ମନ ପବିତ୍ରତା/ସାଧନାର ଶୀର୍ଷସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିପାରୁନାହିଁ । ଆଲୋଚକ ଅଧ୍ୟାପକ ବାରିକଙ୍କ ମତରେ ‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’ ଯଦି କେବଳ ଦାହିକା ଶକ୍ତିର କଥା କହୁଥାଏ, ତେବେ ରତିକାନ୍ତ ସୁରୁଷର ମନ ରହିଯିବା ପରେ ରୋମାଞ୍ଚରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ କିପରି ? ଏବଂ ମାଂସ ପୁଣି ପୁଲ ହୁଅନ୍ତା କିପରି ? ଏଠାରେ ଏତିକି ସ୍ମରଣ କରାଯାଇ-

ଯାରେ କବି ମହାନ୍ତ ‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’- କବିତାରେ କେବଳ ‘ଦେହ’ କି ବା ଅଦେହର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି କି ଦାହିଲା ଶିଶୁର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା କଥା କହିବାରେ ପ୍ରସ୍ତମୁଖ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’ରେ ଯେଉଁ ଅଜ୍ଞେୟ ବହୁ/ପୁରୁଷଙ୍କ ସ୍ତର୍ଗ ଅନୁଭବକରିଛନ୍ତି ସେଇ ସ୍ତର୍ଗକୁ ହୁଏତ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବା ସଂଭବ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ପରିକଳ୍ପନା ଦେହ ଓ ଅଦେହର ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇଛି । ସେଇଥିପାଇଁ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’ କବିତାଟିକୁ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କବିତା ସଂକଳନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସ୍ଥାନିତ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେ କରିଛନ୍ତି । ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ପୁସ୍ତକରେ ଯେଉଁ କାବ୍ୟବୃତ୍ତ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’ କବିତାରେ ହିଁ ତହିଁର ପ୍ରଥମ ପଦ୍ୟୁନ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଛି । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା ‘ସିନ୍ଦୂଆ’ରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ ।

‘ଚମ୍ପାଫୁଲ’ କବିତାର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି, ଯେଉଁଠାରେ କବିତା ଶେଷ ହୋଇଛି ବୋଲି ପାଠକେ ମନେକରନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେଇଠାରୁ ହିଁ କବିତାଟି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରତିକ୍ଷିପ୍ତ କବିତା ରୂପେ ବିବେଚିତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯଦିଓ କେତେକ ଏହାକୁ ରୂପକଳ୍ପନା କବିତାଭାବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ●

ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର

[ବହୁତ “Do you think it's worth it” ହେଉ, ମୋତେ ଗୋଟାଏ ଇଞ୍ଜରଭିଞ୍ଜ କ'ଣ କରିବେ ? ସତର କ'ଣ ତା' ଏତେ ଦରକାର ?” ଇତ୍ୟାଦି କହି ଆମକୁ ଦୁଇରଇ ଦେବାର ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ପରଶେଷରେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ, ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ତରଫରୁ ଏଇ ସାକ୍ଷାତକାର ପାଇଁ କିଛି ସମୟ ଦେବାକୁ । ଏବଂ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲୁ ବି. ଜେ. ବି. କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ-ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ତା ୧୯ । ୯ । ୧୯୭୯ର ‘ବିବର୍ଣ୍ଣ ସଂଧ୍ୟା’ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ପରେ ପରେ । ପରସ୍ପରିକ ଓ ସମୟ — (ସେ ସଂଧ୍ୟାରେ ସାଂଧ୍ୟ କଲେଜରେ ନିବାରନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥାଏ) — ଏଭଳି ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ପାଇଁ ଆଜି ଅନୁକୂଳ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ-ଦଶାରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସମୟ ଧରି ସାକ୍ଷାତକାର ଚାଲିଥିଲା । ଉପର ମହଲାରେ ଘୋଟ ଗଣତି କରାଯାଉଥିବା ପ୍ରାନ୍ତାକ୍ଷର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଝରକାର କାଚ କେତେକ ଅତି-ଉତ୍ସାହୀ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଠାଯିବା ଇତ୍ୟାଦି ଖବର ବିବ୍ରତ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଉଥାନ୍ତି । ସବୁ ଖବର ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଗ୍ରହଣ କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ଥିର, ଅବଚଳିତ ଭାବରେ ଯେମିତିକି ଇସ୍ତେ ସବୁ ଯାହା ଘଟିଯାଉଛି ଏଥିରେ ବ୍ୟସ୍ତ ବା ବିବ୍ରତ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ, ଏ ସବୁ ଅତି ସାଧାରଣ, ଗତାନୁଗତିକ ଘଟଣା । ବଡ଼ ନିର୍ବିକଳ ଭାବ ତାଙ୍କର, ସ୍ଥିର ହସ, ସ୍ଥିର କଥା, ଟେବୁଲ୍‌ର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଗୋଡ଼ ରଖି ବେଶ୍ ଅବଚଳିତ ଭାବରେ ବସିଥାନ୍ତି ସେ । ଘନ କପି ରଙ୍ଗର ସାର୍ଟର ଉପର ବୋତାମ

ଖୋଲ, ଚଉଡ଼ା କପାଳ ଉପରେ ବେଶ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଖି, ମୁଣ୍ଡର ପତଳା ନେଶବଳି ସଞ୍ଚିତ । ପୂର୍ବଦିନ ତାଙ୍କୁ ଆମର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଦିଆଯିବାବେଳେ ସେତକ ଚଟାପଟ୍ ପଡ଼ିନେଇ ଟିକିଏ ଗନ୍ତୀର ହୋଇଯାଇ ସେ କହିଥିଲେ, ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସୀମାସରହତ ଉତ୍ତରକୁ ପଶିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ସେଥିରୁ କେତେକର ଉତ୍ତର ସେ ନ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲୁ, ସାକ୍ଷାତକାର ବେଳକୁ ଏ ପ୍ରକାର ସଙ୍କୋଚ ବା ଦ୍ୱିଧା ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ନଥିଲା; ଅତି ଖୋଲଖୋଲ ଭାବରେ ଏକ ଖେଳୁଆଡ଼ର ମନ ନେଇ ସେ ଆମର ସମସ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ଚାଲିଲେ । ସାଧ୍ୟକଲେଜ ଅଫିସର ନଣେ କର୍ମରୂପ କିଛି ପାଇଲ୍ୟର ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ କହିଲେ—“ବାବୁ, ଏଇନେ ଆଉ, ଦେହନାହାନ୍ତି — I am facing an interview ?” ସାକ୍ଷାତକାର ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପରିହାସପ୍ରିୟତା, ସବୁ ଅନୁଭୂତିକୁ ଅବତଳିତ ରିତ୍ତରେ ଗର୍ଭସ୍ଥ କରିନେବାର ସମତା, ନିଜ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଖେଳୁଆଡ଼ପୁଲଭ (ପ୍ଲେଫୁଲ୍) ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଆମକୁ ମୁଗ୍ଧକରିଥିଲା । ଏସବୁସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କର ଗଣ୍ଡର ବେଦନା ଓ ଏକାକୀୟ ଆତ୍ମାରୁ ଲୁଚିପାରି ନଥିଲା, କାରଣ ଦୁଇ ଥର ସେ କହି ଉଠିଥିଲେ—“When I am alone, really alone with no one around me, I have a strange feeling. I don't know if one day I may pull a gun and shoot myself or hang myself from the fan-hook.”

ଏଠାରେ ଏହା ବୋଧହୁଏ ପ୍ରାୟତଃ ଓ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ‘ମନ୍ଥାପୁନ’ ତରଫରୁ ଏ ସାକ୍ଷାତକାର . ତାଙ୍କ କବି-ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସାକ୍ଷାତକାର । ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଣସି ପତ୍ର ପତ୍ରିକା, ବେତାର ବା ସେପର କୌଣସି ସମ୍ବାଦ

କରପତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ‘ସାକ୍ଷାତକାର’ରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥିଲେ, ଯଦିଓ ସେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ଵାରା କବିତା ପାଇଁ ପୁରସ୍କୃତ ଓ ସ୍ଵାଧୀନତୋତ୍ସବ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାବୀ, ଶକ୍ତିମାନ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ କବିରୂପେ ସ୍ଵୀକୃତ ।]

‘ଲୁଗାପୁନ’ : ଆପଣଙ୍କ କବିତା ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ କବିତା ଦ୍ଵାରା ଅତି ମାଧାରେ ପ୍ରଭାବିତ ବୋଲି ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ମତ । ଏହି ପ୍ରଭାବ ଭବ, ଭାଷା, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ, ଏପରିକି ରୂପକଲ୍ପ ଖୁବ୍ରେ ମଧ୍ୟ ସୁଶିଷ୍ଟ । ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ‘ପ୍ରାପ୍ତକ’, ‘ଦି ଡ୍଱େଷ୍ଟୁଲାଣ୍ଡ’ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆରେ (ସଂସ୍କୃତରେ) ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’, ‘କାଳପୁରୁଷ’ ପାଳଟିଗଲଭଳି ମନେହୁଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅପ୍ରସଙ୍ଗିକ ନିଜ ମତ କ’ଣ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ହଁ, ମୁଁ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ମୁହଁରେ । ତେଣୁ ମୁଁ ବି ତାଙ୍କଦ୍ଵାରା ନିଶ୍ଚୟ ଗଭୀରଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏବଂ ‘ଗୋବର ଗଣେଶ’ ଉପରେ ‘ପ୍ରାପ୍ତକ’ର ଗୁପ୍ତା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ସେତିକି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିତା ଉପରେ ବୋଧହୁଏ ଇଲିପ୍ସଟିଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତ ନାହିଁ ! ଆଉ, ‘କାଳପୁରୁଷ’ । ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖା ହେବାର ଏକ ମଜା (ମାନେ ‘ଇଣ୍ଡିଆନ୍’) ଇତିହାସ ଅଛି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପୁରୀରେ ଥାଏ । ପୁରୀ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଦିନେ ସାଧାରଣ ରଥାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ଓ ମୁଁ ବୁଲୁଥିଲାବେଳେ କ’ଣ ଏମିତି ‘ଦି ଡ୍଱େଷ୍ଟୁଲାଣ୍ଡ’ କଥା ପଡ଼ିଲା । ଗଡ଼ନାୟକ କହିଲେ, “କାଲ୍, ଓଡ଼ିଆରେ ସେଭଳି ଗୋଟି କବିତା ଲେଖାଯାଇ ପାରୁଛି ?” ମୁଁ ମଜାରେ କହିଲି, “ହେବନାହିଁ କାହିଁକି ? ତେଣୁକାର୍ଯ୍ୟଗଲେ,

ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ।” ସେଦିନ ସମୁଦ୍ର କୂଳରୁ ଫେରି ଘର
‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲାଣ୍ଡ’ ଖୋଲି ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ଲେଖିଲି ।
ପରେନ ଗଢ଼ନାୟକଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି । ସେ ଭାରି ପସନ୍ଦ କଲେ ।
ତା’ପରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଲେଖି ବୋଧହୁଏ ବର୍ଷ ଦି ବର୍ଷରେ
‘କାଳପୁରୁଷ’ ସାରିଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଡ଼େନାୟକ ଆପଣଙ୍କୁ ଏକ ପ୍ରକାର
‘ରୁଲେଜି’ କବୋରୁ ଆପଣ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ଲେଖିଲେ, ନା ସେଭଳି
ଏକ କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ‘ଯୋଜନା’ ଥିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲାଣ୍ଡ’ ଭଳି କବିତାଟିଏ ଓଡ଼ିଆ
ଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ
ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଚିନ୍ତାକରୁଥିଲି । ଡ଼େନାୟକ ଓ ‘ମୋ’ ଭିତରେ
ସେଦିନର ସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୋ’ର ଏ ଚିନ୍ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ
କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ
‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲାଣ୍ଡ’ ଭଳି କବିତାଟିଏ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ
ବହୁଦିନଧରି ଚିନ୍ତାକରୁଥିଲେ ବୋଲି ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ,
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମାଜର ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଭୌତ ନୈରାଶ୍ୟ, ବିହସନା,
ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅନିଶ୍ଚିତତା ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁଭୂତ ‘ଦି ଡ୍ରେସ୍‌ଲାଣ୍ଡ’ର
ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ରହିଛି, ଆପଣ କଣ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଯେ ‘କାଳ-
ପୁରୁଷ’ ଲେଖାହେବା ସମୟର ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନ ଓ
ସାଂସ୍କୃତିକରେ ତଦନୁରୂପ ଅନୁଭୂତିମାନ ଥିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ମୁଁ ଭାବୁଛି, ହୁଏତ ଥିଲା—ଯଦିଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ
ତ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ ରହିବ । ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧ ପରର ଓଡ଼ିଆ

ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ‘ମିଲିଉ’(Milieu) କୁ ତ ମୁଁ ‘କାଳପୁରୁଷ’-
ରେ ରୂପଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ‘ଦି ଓପେଷ୍ଟାଲ୍ୟାଣ୍ଟ’ର ଲଣ୍ଡନରୁ
ଉପରେ ସେ ‘ସାଉଥ୍’(Crowd) ଓ ‘କାଳପୁରୁଷ’ ର ଗଣିତାଟ
ପୋଲରେ ‘ନିରନ୍ତର ଜନତା’ ର ଯାତାୟତ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି
ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ମୁଁ ମୋତେ
ଥର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁର ସେ ‘କ୍ରାଉଡ୍’ କଥା ମନେ
ପକାଇଦେଇଛି । ଏବଂ ‘ଦି ଓପେଷ୍ଟାଲ୍ୟାଣ୍ଟ’ ର ସେ ‘ଟାଇପିଷ୍ଟୋଗ୍ରାଫି’
ଘଟଣା ଭଳି ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ‘କାଳପୁରୁଷ’ର ବୋଷବାବୁ
ସହରର ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସେ ଝିଅ (ସେ କହୁଛି ‘ବାପା ଥିଲେ
କଟିଣ୍ଡରେ ବୋଉ ଗଲ ଧାର ମାଗି’) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ
ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧ । ମୁଁ ତ ଭାବୁଛି ଏହା ବୋଧହୁଏ ଆମ ସମାଜର
ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଘଟଣା ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : —ଆପଣ ଅନେକ ଦିନ ଧରି କବିତା ଲେଖୁ-
ଥିଲେ ବି, ୧୯୫୫ରେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ପ୍ରକାଶ ଓ ତା’ର ‘ଭୂମିକା’ରେ
ଇଲିୟଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ସମାଲୋଚକଙ୍କ କାବ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱ
ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଉକ୍ତ କବିତା ସଂକଳନର ମୂଲ୍ୟାୟନ ଯଥାସମ୍ଭବ ମୋହନ
ମହାନ୍ତି କରିସାରିବା ପରେ ଆପଣଙ୍କ କବିତା ବେଶୀ ଆଲୋଚିତ
ହେଲା । କେହି କେହି ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ‘ନୂତନ କବିତା’ର ସେ
‘ଭୂମିକା’ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆପଣ କବିତାବଳୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକରିଲେ । ଏ
ସଂପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କ ମତାମତ ? ଆଉ, ଆପଣଙ୍କ କବିତା ଓ
ସାମାଜିକ ଗୁଡ଼ିକ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଦୁଇଟି
ଏକାଠି କରି ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ’ଣ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଯଜ୍ଞନ୍ ବାବୁ କଲେଜରେ ମୋ'ଠାରୁ ବୋଧ-
ହୁଏ ପାଞ୍ଚ ଛ' ବର୍ଷ ଜୁନିଅର । ମୋର ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ
କବିତା ସେ ପଢ଼ିଥିଲେ । ତା'ପରେ ପୁଣ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର
ଦେଖା ହେଲା ଓ ମୋର କବିତା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଗଭୀର ଅନୁରାଗ
ବିଷୟ ସେ କହିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆମର ସମ୍ପର୍କ ଅତି ଗଭୀର
ବ୍ୟୁତ୍ପାଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । He has great love for me.
ଶୁଣିଛି, 'ନୂତନ କବିତା'ର ସେ 'ଭୂମିକା' ଛଡ଼ା ମୋର ଅନ୍ୟ କବିତା-
ଗୁଡ଼ିକ ଫିପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି । 'କାଳପୁରୁଷ' ଉପରେ ବି
ତାଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ଝୁବ୍ ବଡ଼ ପ୍ରବ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ ଗୋଟିଏ ପୂଜା ପର୍ବିକାରେ
ବାହାରି ଥିଲା ଏଇ ଦି' ତିନି ବର୍ଷ ତଳେ... । ଭ୍ରମୁଣୀ ବାବୁଙ୍କ
କବିତା ଓ ଶ୍ରୀ' କବିତା ଅନେକ ଫରକ୍ ; ତଥାପି, ସେଗୁଡ଼ିକ ବି
'ନୂତନ', ମାନେ new and refreshing.....
ସେଥିଯୋଗୁଁ ବୋଧେ ଯଜ୍ଞନ୍ ବାବୁ ଆମ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କବିତାକୁ କୋଠି
କରିଥିଲେ ।

'ମୂଲ୍ୟାୟନ' : ଆପଣଙ୍କ କବିତାକୁ ଡଃ ମାନସିଂହ ଅତି
କଠୋର ଓ ଅନୁଦାର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ
କବିତାକୁ ଯେତେ ନୁହେଁ, ଯଜ୍ଞନ୍ ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଭୂମିକା'କୁ
ତା'ଠାରୁ ଅନେକ ବେଶୀ । କ'ଣ ତା'ର କାରଣ ହୋଇପାରେ ?
ଅସହଜତା ? ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପର ଅଭାବ ? ନା, ଆଉ କିଛି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଠିକ୍ କ'ଣ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ଡଃ ମାନସିଂହଙ୍କ
ପ୍ରତି ମୋର ସବୁବେଳେ ଗଭୀର ସମ୍ମାନ । ମୁଁ ଭାବୁଛି ତାଙ୍କର
ମଧ୍ୟ ମୋ' ପ୍ରତି କିଛି ଶିକ୍ଷା ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା, କାରଣ ଆମେ ଯେତେ
ଥର ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିଛୁ, ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା

ହୋଇଛି । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେପଡ଼ୁଛି, ଥରେ ବୋଧହୁଏ ମୋର ଗୋଟିଏ କବିତାକୁ ମୋ' ମୁହଁରେ ପ୍ରଶଂସା ବି କରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଅତି ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଘଟଣା କହିବି । ମୁଁ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଥିଲାବେଳେ ମୋର ଜଣେ ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମ Col. Jog ଦିନେ ହଠାତ୍ ପଚାରିଲେ, "G. P., I'm told you write excellent poetry, I didn't know that." ମୁଁ କହିଲି, "But, Sir, who told you that I commit that kind of sin ?" ସେଇଠୁଁ ସେ ନିକଟରେ ଡଃ ମାନସିଂହଙ୍କ ସହ ଏକା କମ୍ପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଯାଗା କରିଥିବା କଥା କହି କହିଲେ : 'Dr. Mansingh spoke very highly of your poetry' ଆମ ଦୁହେଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରେ କିଛି ଅଣ୍ଟିଆ ବା ଅସୁରୁ ଆଦୌ ନ ଥିଲା ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଆମେ ଭାବୁଛୁ, ଆପଣ ଓ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ‘ସେନ୍ସିବିଲିଟି’ର ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏପରି ଘଟିଲା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ହଁ, ତା’ ହୋଇପାରେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଇଲିୟାଡ଼ଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟକେଉଁ କବି ଆପଣଙ୍କ ମନରେ ରେଖାପାତ କରିଛନ୍ତି, ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିଙ୍କ ଲେଖା-ଦ୍ଵାରା ଆପଣ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଇଂରାଜୀ କାବ୍ୟରୁ କିଛି ପଡ଼ିଛି । ତା’ ପରେ, ରାଧାନାଥ, ସର୍ବସ୍ୱରୂପ, ବିଶେଷ କରି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶଙ୍କ ‘ଭଗବତ’କୁ ବି ଅନେକ ଥର ପଢ଼ିଛି, ‘ଭଗବତ’ର ସେଇ ଯେଉଁ Cosmic Themes, and that timeless quality about its poetry ମୋତେ ଗଭୀର ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ପରିଗଢ଼ିତରୂପକୁ କବିତାକୁ ମନଦେଇ ପଢ଼ିଛି ।... ଅନେକ ସେଥିରୁ
ଭଲ ଲାଗିଛି । ମୁଁ ରିଆକ୍ଟ (React) କି କରିଛି । ସେତେ-
ନେତେକ ପରିଚାୟକୁ ‘ଅଲକାସାନ୍ୟାଲ’ କରିବାଟି ଭାରି ନା କରାଯାଏ ।
ଆଜିର ସେହି ବଡ଼ ମାନ କୋଠି ସେତେବେଳେ ସେଠି ‘ନୟାଗଡ଼
ମେସ’ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ମେସ୍ ଥାଏ । ଜଣେ ଉଦ୍‌ମହୁଳା
ମୋଇନାଟ ଲୋ ବେଳେ ଆମଭିତରୁ ଜଣେ କିଏ
ଲୋକ ଉପରେ ହଠାତ୍ ଜମେଷ୍ଟ କରିଦେଲେ ‘ଏଇ ଯାଉଛି ଅଲକା
ମନ୍ୟାଲ’! ସେଇ ‘କମେଷ୍ଟ’ ଟି କାହିଁକି କେଜାଣି ମୋ’ ମନରେ
ରହିଯାଇଥିଲା । ଏଠିଶାର କିଛି ଦର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ମୋର ‘ଅଲକା
ସାନ୍ୟାଲ’ ଲେଖିଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟହୀନ’ : ‘ସମୁଦ୍ରସାନ୍ନ’ ଫକଳନରେ ଥିବା କବିତା
ଗୁଡ଼ିକ ଉପା ଆପଣ ଆଉ କିଛି କେବେ ଲେଖିଥିଲେ କି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ହଁ, ବଦଲେପୁରଙ୍କ ଗ୍ରାସ ପରୁଣ ହେବ
କବିତା ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଯାହାଦ କରୁଥିଲି । ଗୋଟିଏ କଳା
ଶାଳାରେ ସେତକ ଓ ମୋ’ ନଜର ଆଉକେନ୍ଦ୍ରକ ଅସପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା
ଥିଲା । ବଦଲେପୁରଙ୍କ କବିତା ଖୁବ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା, ତେଣୁ ଅନୁବାଦ
କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବଦଲେପୁରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ମୁଁ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି
ବୋଲି ଭାବୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗରେ
ଯୋଗ ଦେଲି, ସେ ଚାକିରିରେ ବହୁଳ ବଦଳି ତ... ସେଇ ବଦଳି
ବେଳେ ମୋର ସେ କଳାଖାତାଟି କେଉଁଠି ହଜିଗଲା.....
I have always deeply felt that loss...। ସେକ୍ସ-
ପୀପୁରଙ୍କ ସନ୍ଦେହରୁ କେତୋଟି ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି-
ଥିଲି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କେତୋଟି ‘ଫ୍ରେଜ୍’ (Phrase) ପାଖରେ

ବାରମ୍ବାର ଅଟକିଲି - ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ମୋତେ ଅନୁବାଦ କରି ଦେଲା-
ନାହିଁ । ଏଇ ଧରନ୍ତୁ, 'Love's increase'...କ'ଣ ମନ ବାଞ୍ଛା
ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ? ତେଣୁ ସେ ଦେଖୁ । ଲାଗିଲି । ଅନେକ ଦିନ
ପରେ ଏବେ 'ପ୍ରଜ୍ଞା' ଓ 'ସୁରକ୍ଷା'ର ଗୋଟିଏ କ'ଣ ବିଶେଷତା
ରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଯୋଗୁ କବିତା କ'ଣ ବାଞ୍ଛାଛି । ଦେଖିଥିଲି...
ବାସ୍ ସେତିକି ତ ପ୍ରକାଶିତ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଆପଣ ଅଜିକାଲି ଆଉ କବିତା ଲେଖି
ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ବାବୁଙ୍କ
* ଏଭଳି ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଯଦ୍ବା କହିଥିଲି, ‘ଫିଲ୍ ମୋଡ୍ ।
ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବି କି ନାହିଁ, ଭାବୁଛି । କ’ଣ ଦିନେ ଏମିତି
ସର୍ବୋତ୍ତମ ବାବୁ ମୋତେ ପଚାରି ଦେଲେ---‘କଣ କବି !
ଯୁ। ଭିତରେ ଆଉ କ’ଣ ସବୁ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଛି ?’ ମଙ୍ଗଳେ
ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି ‘କବିତା ! Why that adolescent
Pursuit?’ ଟିକିଏ ରହିଯାଇ ସେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, ‘ତା’ ହେଲେ
କବି, କ’ଣ ସବୁ ତମ ମତରେ adult pursuit ? ମୁଁ କହିଲି :
‘Why women, money, etc, etc. I think this was too
much for him..... ତେବେ, ମୁଁ ଲେଖି ବନ୍ଦ କରି ନାହିଁ ।
ପ୍ରତିରକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଯୋଗ ଦେଲି ପରେ ଆଉ ପରିବେଶ ମିଳିଲା
ନାହିଁ । ଲେଖିବା ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

* ସଂପ୍ରତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଦାସ ଖଲିକୋଟ କଲେଜ, ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ
ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ - ସଂପାଦକ ।

ଏବେ ଏମିତି କୁଆଡ଼େ ବାହାରକୁ ଲେଟେବଲ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ କବିତା ଧାଡ଼ିଏ ଦି' ଧାଡ଼ି ମନକୁ ଆସେ । ଡାଇରୀରେ ତାକୁ ଲେଖି ରଖେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପରେ ବର୍ଷେ ବା ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗିଛି । ଏଇମନ ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରେଣି-ବାକୁ ଦେବାପାଇଁ କିଛି finished poems ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟ, Retire କଲ ପରେ କିଛି ଲେଖି ପାରିବ । ସାହାସକୁ ଏବେ-ତେଣେ ପଡ଼ିଛି ତାକୁ final shape ଦେବ । ଏଇମନ ସମୟ ହେଉ ନାହିଁ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ‘ଦି ଡିପ୍ଲୋମ୍ୟାଣ୍ଟ’ ପରେ ଇଲପୁଟଙ୍କ କାବ୍ୟ-ବିବର୍ତ୍ତନର ପରଶିତ ‘ଏରଏଲ ପୋଏମସ୍’ ଓ ‘ଫୋର କାର୍ଟେଟ୍ସ’ । ଆପଣଙ୍କ ‘କାଲପୁଟ୍ସ’ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିତା (ଯଥା ‘ଅନ୍ଧର ଉଦାତ୍ତ’, ‘ସିନ୍ଧୁଆ’) ଗୁଡ଼ିକୁ ଅଳ୍ପ ବେଶୀ ହେଲେ ‘ଏର ଲେ ପୋଏମସ୍’ କୁହାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ‘ଫୋର-କାର୍ଟେଟ୍ସ’ କାହିଁ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ସେ ଭଳି ଏକ କବିତା ଲେଖିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର faith ଦରକାର, ତା’ ମୋର ଆସୁନାହିଁ । I think I am basically a good person..... କିନ୍ତୁ ବେଳେ ବେଳେ ଏମିତି ଗୋଟେ feeling ଆସୁଛି.....୧୫... The agony is terrible..... When I am alone, really alone, with no one around me, I have a strange feeling. I don't know if one day I may pull a gun and shoot myself or hang myself from the fan-hook.” [ଏକା ନିଶ୍ୱାସକେ ଏତକ କହି ସାରିଲା ପରେ ଏକ ଖିନ୍ନ ବେଦନାବୋଧ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ

ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ସାରିଥିଲା । ଦୁଇ ତିନି ମିନିଟ୍ ପାଇଁ ଆଉ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ନ ପଚାରି ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସମୟ ଦେଲୁଁ ନିଜକୁ ପୁଣି ଆମସ୍ଥ କରି ନେବାକୁ ।]

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଆପଣଙ୍କ ନିଜ କବିତାମାନଙ୍କରୁ କେଉଁ କବିତାଟି ବା କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଆପଣଙ୍କର ବେଶୀ ପ୍ରିୟ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :— ଏବେ ଥରେ ଥରେ ଯେବେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ I find I can really go back to only two poems — ‘ଅନ୍ଧର ଉଦାର’ ଓ ‘ସିନ୍ଧୁଆ’ । ଏକ ପ୍ରକାର larger experience ମୁଁ ପାଏ ସେ ଦୁଇଟିରୁ । I think I have tried to do something very original there. ଅନ୍ୟ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷତଃ, the early poems କେମିତି adolescent ଲାଗନ୍ତି । ‘କାଳପୁରୁଷ’ କଥା ତ କହିଛି, patches of it are still good. ଏବେ ବି ଭଲ ଲାଗେ... But I cannot go back to the entire poem any more. ‘କାଳପୁରୁଷ’କୁ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁମାନେ କହୁଥିଲେ ‘It’s a Cuttacki edition’ of ‘The Waste Land’ ସେମାନେ ବିଶେଷ କିଛି ଭୁଲ କହୁ ନ ଥିଲେ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଆପଣଙ୍କ କବିତା ସଂକଳନକୁ ‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ ବୋଲି କାହିଁକି ନାଁ ଦେଇଛନ୍ତି, ଯଦିଓ ସେଇ ନାମରେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି କବିତା ସେ ସଂକଳନରେ ନାହିଁ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଅନେକ ଦିନ ଧରି ମୁଁ ପୁଷ୍ପରେ ଥିଲି । ପୁଷ୍ପରେ ଥିଲା ବେଳେ ଇ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ଲେଖି

ଯାଇଥିଲା । ତାପରେ ବି ସମୁଦ୍ର purification ର ପ୍ରତୀକ...Contact with the Cosmic from which we have come and to which we ultimately return ଏ ସବୁ ବିଶ୍ୱାସ ବି ଅଛି । ନାଁଟି actually ଯତୀନ୍ ବାବୁ suggest କରିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଫେଲ ଭଳି ଗୋଟିଏ କ'ଣ ନାଁ ଦିଆ ଖବୁଥିଲି ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—‘ସମୁଦ୍ରସ୍ନାନ’ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବାବେଳେ ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମ ଶୁଣିଲେ, ଆପଣଙ୍କୁ କେମିତି ଲାଗିଲା ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ସାର୍ (ଆଇ ମିନ୍, ପ୍ରଫେସର ବି: ଦାସ) ମୋତେ ଟେଲିଫୋନ୍ କରି ପ୍ରଥମେ ଖବରଟି ଦେଇଥିଲେ । Naturally, I just felt happy, but I must say I was more interested in the money part of it.

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲୁ, ଏବଂ ଏ ସାକ୍ଷାତକାର ସମୟରେ ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି, ନିଜ କବିତା ସଂପର୍କରେ ଆପଣ ଭୀଷଣ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଓ ଉଦାସୀନ । ଏ ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଗୋଟାଏ ‘ପୋଜ୍’ ନା ସେଥିରେ ଆନ୍ତରିକତା ଅଛି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ :—ନା, ‘ପୋଜ୍’ ଆଦୌ ନୁହେଁ । କାରଣ I have seen the wide world, and living is surely more interesting than poetry. କେତେବେଳେ ମନ ହୋଇଥିଲା, ଏମିତି କିଛି କବିତା ଲେଖି ଦେଇଥିଲି, ତା’ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳେଇବା କ’ଣ ଦରକାର ? ମୁଁ କହୁନାହିଁ, Poetry does not matter, but it matters for the initiated. ଜଣେ ତାନ୍ତ୍ରୀ, ଜଣେ ସୈନ୍ୟ, ଜଣେ soldier, how does he need to bother about poetry ? Lots of people go on living without reading a line of poetry.

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ :—ମନେ ହୁଏ, ଆପଣଙ୍କ କବିତାରେ ଅନୁଭୂତିର କ୍ୟାନ୍ସରସ୍ ବେଗ୍ ଗ୍ରେଟ୍, ଗଭୀର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିସର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟସ୍ଥାନ । ଆପଣଙ୍କ ‘ଉକାସନ’ ଓ ‘ଭୋକାରୁଲକ୍ଷ’ର ପରିସର ମଧ୍ୟ ସେତେ ବିସ୍ତୃତ ନୁହେଁ, ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଶେକୁ ଲଗ୍ ଲଗ୍ ଦୁଇଥର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଅପଣ ଏକ ପ୍ରକାର ଛାଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ଏଇ ଧରିନ୍ତୁ “ ଅଲ୍ ଅଲ୍

ହସି ହସି, ('କାଳସୁରାସ') ବା 'ସ୍ଥିର ସାଏ ଛପି ଛପି' ('ପ୍ରିୟ ବାନ୍ଧବ') ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆପଣଙ୍କ କବିତାର ଆବେଦନ ପ୍ରଚୁର । କପରି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ତା'ର ବରୁଣ ଆପଣମାନେ କରନ୍ତେ । ମୁଁ ଖାଲି ଏତକ କହିବି, ମୋର limited vocabulary ସତ୍ତ୍ୱେ ଲେଖିଲାବେଳେ ମୋର କେବେ ଅସୁବଧା ହୋଇନାହିଁ, ମୁଁ ସାମା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, ପାରିଛି । ଆଉ, ଯେଉଁ ଛନ୍ଦ ମୁଁ ମୂଳ କରିବାକୁ 'ଚେଷ୍ଟା' କରୁଛି ବୋଲି ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର 'ଚେଷ୍ଟା' କରନାହିଁ । It has come naturally to me.

'ମୂଳାୟନ' : ନିର୍ଜନତା ଓ ଷଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କିତ ରୂପକକୁ ସୃଷ୍ଟି କରୁବାରେ ଆପଣ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ମନେ ହୁଅନ୍ତି । କିଛି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବେ ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ମୋ କବିତାର ନିର୍ଜନତା might have something to do with my own sense of loneliness. ଏବଂ sense of decay ବସନ୍ତରେ ବହୁବ, it perhaps comes from my awareness of Time, the cosmic perspective, man's place in the universe etc. etc.

'ମୂଳାୟନ' : ଆପଣଙ୍କ କବିତାର ଆବେଦନ ଯେ ପ୍ରଚୁର, ତା'ର ଅନୁକୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରମାଣ ହେଉଛି ଯେ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷ ଭିତରେ 'ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ'ର ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ ହୋଇ ପାରିଲାଣି ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : 'ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ'ର ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ ହୋଇ ପାରିଲାଣି ?

'ମୂଳାୟନ' : ଆପଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ?

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ଜାଣି ନାହିଁ, କି ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମୋ' ପ୍ରକାଶକ ଯେତେବେଳେ ମୋ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଏକ ସଙ୍କଳନ କରି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ମୋତେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ, ମୁଁ

ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲା । କବିତା, ପୁଣି ମୋ' କବିତାର ସଂକଳନ ! କିନ୍ତୁ ସେ କିଏ କବିବରୁ ମ୍ୟାନ୍‌ରୁ ପଢ଼ି ତାକୁ ଦେଇ କହିଲି : “ସଦ୍‌ବୃତ୍ତି, ତା' ହେଲେ ପ୍ରାପ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଲଭି ପଡ଼ି କଥା ମୋତେ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ । ଯଦି ତ ଆପଣଙ୍କର, ଲଭି ହେଲେ ବି ଆପଣଙ୍କର ।”

‘ଲୋକାୟନ’ : ଏତେ କମ୍ କବିତା ଲେଖି ଝୁବ୍ କମ୍ କବି ଆପଣଙ୍କର ଏତେପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । କାରଣ କ’ଣ ହୋଇପାରେ ?

“ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ମୋ' ସମ୍ପର୍କରେ ତ ଅନେକ Scandal. ମୁଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ପାଠକ ମୋ' କବିତା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବେ । [ଏତକ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଅତି ଲଘୁ ସ୍ୱରରେ କହିଥିଲେ ।]

‘ଲୋକାୟନ’ : ଆମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ (ମାଡ଼େ Vacuum) ଥିଲା ଯାହାକି ଆପଣଙ୍କ କବିତା ବୋଧହୁଏ ପୂରଣ କରିପାରିଲା ।

ଗୁରୁପ୍ରସାଦ : ତା' ବି ହୋଇପାରେ ।

—ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

॥ ‘ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ଥାନ’ ସରବର୍ଗୀ ବବିତା ॥

ବାବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କବିତା

ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ତୋର ବୁଢ଼ି ମାଆ ପରି
ତା' ଆଖିର ଫିକା ପେଜ, ତା ମୁଣ୍ଡର ଧଳା ଝୋଟ ପରି
ଆଉ ତାର ଚାହାଣୀର ଝାସୁଆ ଆକାଶ ସବୁ
ମରିଥିବା ପୃଥିବୀର ସ୍ମୃତିର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନେଇ
ପାହାଡ଼ରେ ଏ ଶୀତର ଛଉ ଛଉ ଧଳା ଦାଗ ପରି । :

ସେ ଆସେ ସେମିତି ଠିକ୍ ଧଳା ଶାଲ ଘୋଡ଼ି ହୋଇ
 ବାଡ଼ି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ
 ତା' ପଛରେ କେତେ ନଈ, କେତେ ଡେଉଁ, କେତେ ସୁଅ
 କେତେ ବାଟ ଅପନ୍ତର ଶେଷ ଆଉ କେତେ ଅଳ୍ପ ମୁଁ
 ତା' ଧଳା ଗୁଢ଼ର ତଳେ ଶୁଖିଥିବା ଶୀର କେତେ
 ଅଣ୍ଟା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଉଷ୍ମର କେତେ ନାହିଁ—
 କେତେ ସେ ସେ ଅଜସ୍ର ସମୟ ।

ତୋ' ଆଖିର ଏହି ତର
 ମୋ ଆଖି ତରୁ ନିଏ ଛଡ଼େଇ ଖେଳଣା କେତେ
 କେତେ ଭଙ୍ଗା କଣ୍ଢେଇର ହାତ ଗେଡ଼ ଭଙ୍ଗା ଚକ
 କେତେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପୈକାଳି, ପୁଣି କେତେ ରଙ୍ଗର ଆଲୁଅ
 ତୋ' ବୁଢ଼ୀ ମାଆର ଆଖିତରୁ ବି ଆଖି ମୋର
 ଏମିତି ଛଡ଼ାଇ ଦିନେ ଆଣିଥିଲୁ କେତେ ଗପ କେତେ ଗୀତ
 କେତେ ଯେ ଆକାଶ ଡେଇଁ କେତେ ଘୁଞ୍ଚି ବେଲୁନରେ
 କେତେ ଲୁହ କେତେ ଡର କେତେ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ ମୁହଁ,

ମୋ ବୋଉର ଆଖି ପରି ତୋ' ଆଖିର ଏ ଆକାଶ
 ତୋ ଆଖିର କଳାଡେଉଁ, କଳି ମେଘ, ନେଲି ପ୍ରଜାପତି
 ଖରା ମେଘ ବସନ୍ତର ମହୁ ସବୁ ପିଇ ପିଇ
 ପାରି ହୋଇ ପାଠପଢ଼ା, ହଳ ଆଉ ଫୁଟିବଲ
 ପ୍ରେମ ଆଉ ଚିଠି ଲେଖା, ରୋଗ ଆଉ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସବୁ କ୍ଷୟକ୍ଷତି
 ତୋ ଆଖି ଆକାଶ ଯାଉ ମୋ ବୋଉ ଆକାଶ ପରି
 ପାରି ହୋଇ ମହାକାଶ, ମହାକାଳି, ସେ ମୁଖରେ ଦୁନିବାର ଗତି ।

ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ବାଡ଼ି ଧରି ନଇଁ ନଇଁ
 ପାହାଡ଼ ଉଠାଣି ଚଢ଼େ
 ତା' ଧଳା ଗୁହର ତଳେ, କେତେ ଗଛ କଣା କେତେ
 କେତେ ବଞ୍ଚେଇଲର ଫୁଲ
 ଶିଳା ବାଦର ନଖ କାପ୍ରାର ଡେଶାସବୁ
 ତା' ଧଳା ଗୁହର ତଳେ ପାରିଲ ଧାନର ବାସ୍ନା
 ସଂକୀର୍ତ୍ତର ହିଁ ହିଁ
 ବାଦୁଡ଼ି ଡେଶାର ଛାଇ
 ଚିକ୍ ଚିକ୍ ତାର କେତେ ତା ହାଡ଼ର ଛାଜିଥିବା କାତ ଗୁଣ୍ଡ ପରି,
 ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ପାହାଡ଼ ଉଠାଣି ଚଢ଼ି, ବୁଲିଯିବ
 ତୋ' ଆଖିର ଆକାଶ ସେପାରି
 ମୋ ଆଖିର ମେଘ ଡେଇଁ ତୋ'ର ବୁଢ଼ୀମା ଯାଏ
 ତୋ' ଆଖି ତରୁ ଖସି
 ଆଦିଗନ୍ଧ ଆସନୁ ଧୁ ଆଜନ୍ତର ସମୟ ସେପାରି,
 ଏ ଶୀତର ଏ କୁହୁଡ଼ି ମୋ ବୋଉ ତୋ' ବୁଢ଼ୀମାଆ—
 ମୋ ବୁଢ଼ୀମାଆର ଚମ
 ଧଳା ଶାଳ ଗୁହରର ଅସରନ୍ତି ଆକାଶ ଆକାଶ
 ଆଜିତେଣୁ ତୋ' ଆଖିର ତାରରେ ମୋଡ଼ିବୁ ହୁଏ, ମୋର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନୁର
 ବହୁ ଲୟ ବଲୟର ଇତିହାସ । ●

ବାବା ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କବିତା

ଆଜିଠାରୁ ତା ବାଟରେ ଫୁଲ ପଡ଼ୁ ଖଇ ପଡ଼ୁ
 ଚନ୍ଦନ ଓ ସୁଗାର ବାସ୍ନାରେ—

ତା' ବାଟରେ ମୁହଁ ସବୁ ହୋଇଯାଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମରବ
 ପଛରେ ତ ବାଟ ତାର ନିର୍ଦ୍ଦମାକୁ ଆବର୍ଜନାମୟ
 ତା' ପାଦର ଚନ୍ଦ୍ର ସେଠି ନାହିଁ ମୋଟେ ଆଜି ଆଉ ନାହିଁ,
 ତା' ଯିବାର ମୁହଁ ଉଁରେ ବର୍ଷା ଆଉ ଅପରିଚିତ
 ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ତା ମୁହଁର ବିକୃତିର ନିଃସଙ୍ଗତା ନେଇ
 ଆଖି ବୁଜି ତା' ଦୃଷ୍ଟିର ସେ ବା କଣ ଦେଖୁଥିଲା ?
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନିଷ୍ପତ୍ତିର ବହୁ ମୁହଁର ବିକୃତି ଅବା ?
 କ୍ଳାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ଖାଲ — ବିରକ୍ତ ବା ପରିସମାପ୍ତିର ?
 ଅବା ମୋ ଜେଜେର ମୁହଁ କଲାଧଳା ବାଙ୍କ ନିଶି
 ଅତର ଓ ଗୁଣ୍ଡ ପାନ ବଙ୍କା ବାଡ଼ି, ରୂପା ପାନଡିବାର ସଉକ ?
 ଅବା ତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥିଲା ଦିଗନ୍ତ ଦିଗନ୍ତ ଖାଲ ?
 ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟତା ଘେରି ହାହାକାର ?
 ଅବା ମହାସୁପ୍ତିର ନିସ୍ତାର ?
 ତୋ ଆଖିର ଡୋଳା ତଳେ ତା ମୁହଁର ଚମ ଆଉ ହାଡ଼
 ତା ହସର ପାନବୋଲ, ତା ବାଳର ଧଳା ଝୋଟ ସବୁ
 କେବେହେଲେ ପାଇନାହିଁ ଜୀବନୀୟ
 ତେଣୁ ତୋର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ମୃତିରେ
 ସାମ୍ରାଟ ସମୟ କେବେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ
 ରାତିର କାକର ଅବା ଜିଉଖୋର ତୋ ଲୁହ ଭିତରେ
 ସେ ବୁଡ଼ିର ଚମ ହାଡ଼ ଶୀତ ଆଉ କୁହୁଡ଼ି ସ୍ମୃତିରେ
 କେବେ ତ ଫେରିବ ନାହିଁ ତୋ ଫେରିବା ବାଟର କ୍ଳାନ୍ତରେ ।
 ତା ଆଖିର କୁହୁଡ଼ିର ତୃପ୍ତି ଆସୁ ତୋର ମନ ଘେରି

ତା ଦୃଷ୍ଟର ସେନ୍ଦ୍ର ଆସୁ ତୋ ଦେହରେ ତାର ସବୁ ଆଶୀର୍ବାଦି ନେଇ
 ସେ ଆଜି ଗଲଣି ଫେରି କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲି ଭିତରକୁ
 ସେ ଆଜି ଗଲଣି ଫେରି ସମୟକୁ ଏକ ମହା ପରସମାପ୍ତି କୁ,
 ତା ବାଟରେ ଫୁଲ ପଡ଼ୁ ବର୍ଷା ହେଉ ଚନ୍ଦନ ଓ ଝୁଣା
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯେତେ ମୁହଁ ସବୁ ବିରକ୍ତର

ଲେପ ପାଉଁଶ ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶରେ

ଯାଯାବର ତା ଆସାର ଗତି ହେଉ ତୋର ଗୀତ ପରି
 ଅର୍ପଣନ ଉଲ୍ଲାସର ସାନ ସାନ ଅସରନ୍ତ ଢେଉ । ●

ମୃତ୍ୟୁ

ମହାଶୟ,

କୌତୁହଳ ଠିକ୍ ନୁହେଁ...

ଏ ଦେହ ଓ ଦେହାନ୍ତର ସୀମା ଅବା

ଚେତନାର ପାଚେଣି ସେପାଖେ

ଗ୍ରେଟ ସ୍କୁଲ ପିଲପରି ପାଟକ ସେପାଖେ ଢେଉଁ

ଦେଖିବାର କୌତୁହଳ ନୁହେଁ ।

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଫେରିବାର ବାଟ ଏତି ନାହିଁ

ଫେରିବାର ଏ ବାଟରେ ଅନ୍ଧାର କେବଳ ଫେରେ

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଫେରିବାର ଏ ବାଟରେ ଗୁଲ ଅବା

ସୁତି ଫେରେ ନାହିଁ

ଯେହେତୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ଗୁଲର ଦେହାନ୍ତ ନାହିଁ

ସମୟର ଗୁପ୍ତାପାତ ନାହିଁ

ମହାଶୟ,

ସେ ମୃତ୍ୟୁରେ ଶୋଭାଥିଲା ସେଦିନ ବର୍ଷାର

ଲୁହରେ ଶିଥିଳ ସିକ୍ତ ଶାଳ ବଣ

କଜଳପାତର ପର ଆକାଶର ତୁହା ତୁହା ଅସର ଅସର

ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ପାତ୍ରୁଲୀ ସେବନ ସଂଧ୍ୟାରେ
 ଆନନ୍ଦକଦେବ ଆଉ ଦେହାନ୍ତର ସୀମାନ୍ତ ଉପରେ
 ସେବନ ସୁନ୍ଦର ଏହି ଶାଳ ବଣ ଧାନ କ୍ଷେତ
 ଆଶାତର ସେ ପୃଥିବୀ
 ଜୀବନରୁ ମୃତ୍ୟୁପାଇଁ ଗୀତ ।
 ସେ ମୃତ୍ୟୁର ଶୋଭାଠାରୁ ବହୁତର
 ଏ ପୃଥିବୀଧର ପାଶୁର...
 ଅକସ୍ମାତ୍ ଆକାଶର ମହାଶୂନ୍ୟତାରେ
 ପ୍ରାଚୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଘୁଣ୍ଟି ବାଜ୍ୟରୁ ଏ ଛୁଣିଯିବା
 ତାପରେ ଦଶବତାର ନାଚର ରୋମାନ୍ତ ଧରି
 ପାହାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମେଘ ଝରଣା ଓ ଏସବୁର
 ପାଶୁର ପାଶୁର ଏହି ଝଡ଼ିଯିବା ଗୋଲପ ଫୁଲର
 ବସନ୍ତ ମୁଖର ମାନ ସ୍ମରଣ ନେଇ ଆକାଶର ଦେହରେ ଦେହରେ
 ଏହି ତାରା ଛାୟାପଥ ମ୍ୟାଜିକ୍ ଲାଭି ଯାଇ
 ଛାଇର ଦେହାନ୍ତ ପରେ ସମୟର ବାଟରେ ଫେରିବା ...
 କିନ୍ତୁ ମହାଶୟ, ଗୁରୁର ଦେହାନ୍ତ ନାହିଁ ସମୟର ଛାୟାପାତ ନାହିଁ ।
 ମହାଶୟ, ଆଜି ତେଣୁ ଏ ମୃତ୍ୟୁରେ କୌତୁହଳ ନାହିଁ ।
 ଆଶା ନାହିଁ କିଛି ନାହିଁ—ପୁଣି ଏଠି ଫେରି ଆସି
 ଏ ରାସ୍ତାର ବାରଲକ୍ଷ କାର ବସ ସ୍ବଚ୍ଛର ଭିତରେ
 ଝଡ଼ା ପଥ ଗୀତହୋଇ ବହୁତଦେହର ବହୁସ୍ବୟନରେ ମିଶିଯିବାନାହିଁ ।
 ଏ ମୃତ୍ୟୁ କେବଳ ଠିକ୍ ସମୟର ସବୁ ଫୁଲ ଅକସ୍ମାତ୍ ଜଳ ଗଲ ପରି
 ଏ ମୃତ୍ୟୁ ବା କାହାପାଇଁ ଚାକିରରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ କୁଟି ଦେଲା ପରି ।
 ମହାଶୟ !!!
 ମୁଁ ସବୁ ପାରନ୍ତି ରଖି ଆପଣଙ୍କ ‘ଅମୃତ’ ଓ ‘ଶିଶିର’ର ଆଶା !! ●

ସାଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-ଇତିହାସରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦ କବିତାକୁ ମାନସିଂ ‘ଆଲୋଚନା ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ’, କହି ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ତା’ର ସଂପର୍କରେ ବୋଧେ (କବିତା ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଆନୁପାତିକ ଭାବରେ) ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ତେବେ, ଏକାଧିକ ଆଲୋଚନାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ସମାଲୋଚନା ତଥା ମୂଲ୍ୟାୟନ ଦିଗରେ ଏ ସଂକଳନ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ ।

ଏହାର ‘ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା’ ବିଭାଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କାବ୍ୟକୃତିର ବିବିଧ ବିଭାବ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନାପାତ୍ର କରିଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ, ତାରଣୀ ଚରଣ ଦାସ, ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା, ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ ଓ କୁମୁଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । ‘ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ’ ବିଭାଗରେ ସୁଜାତା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ପ୍ରତି ନିଜର ପ୍ରତିନିଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଅଥ ଜଣ ସାଧନାଭେତ କବି : ବଂଶୀଧର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟବାସୁଦେବ ନାୟକ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପତି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ, ନୀଳାଦ୍ର ଭୂଷଣ ଦେବତାମନ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ପାଣିବ । ଏବଂ ସକଳନର ତୃତୀୟ ବିଭାଗରେ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଞ୍ଚୋଟି ସୁପରିଚିତ କବିତାର ବିଭିନ୍ନ ତଥା ଅନୁଶୀଳନ କରିଛନ୍ତି ରେଣୁ ମହାନ୍ତି, ସୌମ୍ୟବାରିକ, ପ୍ରମୋଦ ମହାନ୍ତି, ପଞ୍ଚାନନ ମହାନ୍ତି, ବିଜୟ ଚୌଧୁରୀ ଏ ସଂକଳନର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାବ ହୋଇଛି । ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ଯଦି ସବୁ ପ୍ରଥମ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସାକ୍ଷାତକାରର ପ୍ରକାଶନ । ‘ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ’ ସଂକଳିତ ହେଲେପରେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ ତିନୋଟି କବିତାର ପୁନଃମୁଦ୍ରଣ ମଧ୍ୟ ଏ ସଂକଳନର ଆଉ ଏକ ଆକର୍ଷଣ ।

ଏ ସଂକଳନର ସଂପାଦକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ ସଂପ୍ରତି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵ-ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ । ଭୁବନେଶ୍ଵରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନା ସାମୟିକା ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଓ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ-ପତ୍ର ‘ମହାନଦୀ ଶିରସ୍ୟ’ ସେ ସଂପାଦନା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ ‘ସଚ୍ଚି-ରାଉତରାୟଙ୍କ କବିତା : ୧୯୩୧-୧୯୩୪’ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତା : ଏକ ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ନାମରେ ଦୁଇଟି ସମାଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ।

ମୂଲ୍ୟ : ଦଶ ଟଙ୍କା